

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ ІМ. С. І. ЮРІЯ

*До 60-річчя
Західноукраїнського
національного університету*

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Збірник наукових праць

**ТЕРНОПІЛЬ
2025**

Випуск 5

Збірник наукових праць

Випуск 5

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

ГОЛОВА РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Крисоватий А. І. – д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Кириленко О. П. – д. е. н., професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ;

Горин В. П. – д. е. н., професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ;

Лободіна З. М. – д. е. н., професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ;

Ткачик Ф. П. – д. е. н., професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ;

Коваль О. Є. – к. пед. н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія, директор навчально-наукового центру комунікацій ЗУНУ.

*Розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні
кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ
(протокол № 6 від 25 листопада 2025 р.).*

Фінансове забезпечення сталого розвитку: збірник наукових праць. Тернопіль: ЗУНУ, 2025. Випуск 5. 245 с.

Коло проблем, які висвітлюються у збірнику, пов'язані з розробкою основних напрямів фінансової політики держави, реформуванням складових фінансового механізму та фінансової системи, удосконаленням управління фінансами на макро-, мезо- і макрорівнях. Висновки та рекомендації мають вагомое теоретичне значення і можуть бути використані при написанні наукових статей, курсових та дипломних робіт, проведенні інших форм наукових досліджень.

За редакцію, зміст і достовірність даних, а також встановлення фактів плагіату матеріалів, розміщених у збірнику наукових праць відповідальність несуть автори та наукові керівники.

ЗМІСТ

<i>Блащизин Сергій</i> КЛЮЧОВІ ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ.....	6
<i>Васильчук (Рибачук) Ірина</i> СТРИМУЮЧИЙ ФАКТОР ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: ЧОМУ ГАЛЬМУЄТЬСЯ ЗРОСТАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	9
<i>Гусак Софія</i> КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ АДМІНІСТРУВАННЯ АКЦИЗІВ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	11
<i>Двуліт Зоряна</i> НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ВЛАСНИХ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	13
<i>Кавара Вікторія</i> СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ.....	16
<i>Кізима Тетяна, Салабан Галина, Гавчик Тетяна</i> НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПІД ЧАС ВИБОРІВ: СУТНІСНО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	19
<i>Кізима Тетяна, Стефанко Вікторія</i> ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ РЕГІОНІВ.....	22
<i>Кізима Тетяна, Фундигус Сергій</i> ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФІНАНСУВАННЯ ОБОРОННИХ ВИТРАТ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ.....	26
<i>Мельник Надія</i> ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	30
<i>Коваль Світлана, Сидор Тарас</i> ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ.....	33
<i>Перцева Катерина</i> КЛЮЧОВІ НАПРЯМКИ ПРОТИДІЇ МИТНИМ ДЕЛІКТАМ.....	36
<i>Сень Оксана</i> РЕАЛІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ГРОМАД У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ.....	38
<i>Тесунова Анна</i> ТЕНДЕНЦІЇ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ.....	43
<i>Ткачук Олена</i> СУТНІСТЬ ТА СУСПІЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ.....	49
<i>Золота Галина</i> ПРОБЛЕМИ УЧАСТІ МІЖНАРОДНИХ ПАРТНЕРІВ У ПІДТРИМАННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	54
<i>Коломийчук Наталія, Вовканич Юрій</i> ОЦІНКА СТАНУ ДЕРЖАВНОГО ЗОВНІШНЬОГО БОРГУ В УКРАЇНІ.....	57
<i>Марцінів Христина</i> СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	62
<i>Чіпак Дмитро</i> ІНСТИТУЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ В УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЇ.....	64
<i>Павлюк Андрій</i> ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ І УПРАВЛІННЯ.....	70
<i>Коваль Світлана, Палюх Владислав</i> СВІТОВИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЗА РАХУНОК ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ.....	73
<i>Вишинський Мирон</i> МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ.....	77
<i>Мартиновський Олександр</i> ПРАГМАТИЗМ НАДАННЯ МИТНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	79
<i>Ковалевський Павло</i> ПОВЕДІНКОВИЙ ВИМІР ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ АНТРОПОГЕННОГО ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ.....	81

<i>Шарий Павло</i> СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ.....	84
<i>Климів Уляна</i> ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ.	86
<i>Романів Ольга</i> УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ РУХУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	90
<i>Чижмарь Анастасія</i> ПОГЛИБЛЕННЯ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ.....	92
<i>Шевчук Антон, Кучмій Мар'яна</i> СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БАЗИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	96
<i>Гевко Павло</i> МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ.....	98
<i>Горин Володимир, Островська Любов</i> РИНКОВА ПІДСИСТЕМА ЗЕЛЕНИХ ФІНАНСІВ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	103
<i>Кириленко Ольга, Малиняк Роксолана</i> РОЗВИТОК СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ РЕФОРМУВАННЯ.....	110
<i>Плецан Сніжана</i> ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ.....	113
<i>Дячук Олександр</i> НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ МИТНИМИ РИЗИКАМИ.....	117
<i>Кізима Андрій, Руцький Олександр, Гордов Олег</i> ОПТИМІЗАЦІЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	119
<i>Ткачик Федір, Пащак Ростислав</i> ЦИФРОВІЗАЦІЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ПОСИЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	123
<i>Сидор Ірина, Гудусь Юрій</i> ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ У СТРУКТУРІ НАЦІОНАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	126
<i>Кириленко Ольга, Каленюк Ігор</i> РИНОК ВУГЛЕЦЕВИХ КВОТ ЯК ДОДАТКОВЕ ДЖЕРЕЛО ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	130
<i>Косс Сергій</i> ТРЕНДИ ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ МИТНИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ В УКРАЇНІ	133
<i>Наконечний Володимир, Лісницький Віктор</i> ПИТАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ – ПІДПРИЄМЦІВ В НАЦІОНАЛЬНІЙ СТРАТЕГІЇ ДОХОДІВ ДО 2030 РОКУ	135
<i>Шептак Андрій, Сорока Михайло</i> ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ЄС: СТАНДАРТИ ТА ДИРЕКТИВИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ПРАВИЛА ФУНКЦІОНУВАННЯ СПІЛЬНОГО РИНКУ	137
<i>Луцик Анатолій, Вакуліч Іван</i> ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ДРАЙВЕР РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	139
<i>Врубель Юлія, Матляк Анастасія</i> ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ І БІЗНЕСУ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФРАСТРУКТУРНИХ ПРОЄКТІВ.....	141
<i>Тимошик Анастасія, Фурда Діана</i> ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УЧАСНИЦЬКОГО БЮДЖЕТУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ.....	145
<i>Барковська Діана</i> ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ТА УПРАВЛІНСЬКА ПАРАДИГМА БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ.....	149
<i>Горин Володимир</i> ЦИФРОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПІДВИЩЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ПОЗИКОВОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ.....	151
<i>Турчак Олександр</i> СВІТОВИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ТА ВОЄННИХ РИЗИКІВ.....	155

<i>Кубацький Іван</i> МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ	161
<i>Коваль Оксана, Сильвестер Павло</i> ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ДОБРОБУТУ НАСЕЛЕННЯ.....	165
<i>Панько Юрій</i> ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК РЕЗЕРВ ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ	170
<i>Мандзин Віталій</i> ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ.....	173
<i>Білик Валентин, Дем'яник Андрій</i> СВІТОВИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ І МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРАКТИЦІ.....	178
<i>Квасниця Оксана, Гадомський Павло</i> РИЗИКИ ДЛЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	183
<i>Квасниця Оксана, Токарчук Андрій</i> НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ САМОДОСТАТНОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ...	186
<i>Стецюк Валентин</i> ТОКЕНІЗОВАНІ АКТИВИ ЯК ВЕКТОР ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ.....	192
<i>Лукаsevич Михайло</i> МАКРОЕКОНОМІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	196
<i>Ролицький Олег</i> ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ, СКЛАД ТА ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ.....	199
<i>Кириленко Ольга, Фізер Віталія</i> ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ.....	204
<i>Сарабун Павло</i> КРЕДИТНА МОДЕЛЬ ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ НАСЕЛЕННЯ ТА ЇЇ ПОВЕДІНКОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ.....	207
<i>Була Павло</i> ЕКОЛОГІЧНИЙ ПОДАТОК ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗЕЛЕНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ.....	212
<i>Кіляр Денис</i> СВІТОВІ МОДЕЛІ ФІНАНСУВАННЯ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХНЬОЇ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	215
<i>Фізік Аліна</i> МОНІТОРИНГ ПОДАТКОВО-МИТНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ПІДТРИМКИ ЕКОБІЗНЕСУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	219
<i>Солянников Олександр</i> ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНИХ, ЕКОНОМІЧНИХ ТА ВОЄННИХ ЧИННИКІВ НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	222
<i>Кавецький Володимир</i> ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРАКТИЧНІ ОРІЄНТИРИ ЗМІЦНЕННЯ.....	226
<i>Валійон Віталій</i> УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЛАГОУСТРОЮ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	229
<i>Болгар Тетяна, Гуляев Юрій</i> ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	232
<i>Угрин Володимир</i> АВТОРИЗАЦІЯ МИТНИХ БРОКЕРІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ НАБЛИЖЕННЯ МИТНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	235
<i>Сідляр Вікторія</i> ЦИФРОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ УПРАВЛІННЯ МИТНИМИ РИЗИКАМИ.....	237
<i>Квасниця Оксана</i> НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.....	241

Сергій Блацишин
студент гр. ФМСм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Оксана Десятнюк

КЛЮЧОВІ ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ

У забезпеченні економічної безпеки та основним джерелом наповнення Державного бюджету України відіграють вирішальну роль митні органи. Здебільшого ефективність Держмитслужби та її підрозділів оцінюється за їхню фіскальну функцію, тобто на скільки було виконано досягнення цільових показників доходів бюджету. Однак, війна в Україні внесла свої корективи, тобто створила високі фіскальні ризики у сфері зовнішньоекономічної діяльності, з якими стикаються працівники митних органів України під час виконання своїх посадових обов'язків. Зарубіжний досвід показує, що оцінка діяльності митних органів у розвинених державах світу ґрунтується не на фіскальній функції, а на рівні задоволеності серед торговців, включаючи представників юридичних осіб та громадян, щодо їхньої діяльності, взаємодіючи з митними органами. Митні органи, як показує світова практика, виконують здебільшого захисну та регулятивну функції, а не фіскальну, що створює умови для полегшення здійснення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання. Тому, на нашу думку, діяльність митних органів не повинна оцінюватися за митними надходженнями, оскільки бюджетні надходження від експортно-імпортних операцій є нестабільними в мінливих ринкових умовах, а діяльність митниці повинна враховувати перспективи бізнесу та інших недержавних суб'єктів, а не лобювати точку зору уряду [1, с. 9-73].

Згідно опитування, яке здійснювалося в рамках проєкту «За чесну та прозору митницю» та фінансувалося за рахунок коштів Європейського Союзу, діяльність ДМСУ отримала найнижчу оцінку у 2016 році, а у 2020 році Індекс сприйняття митниці мав найвище значення на рівні 0,43 за весь період опитування [2, с. 36-45]. Індекс сприйняття митниці за 2022 рік становив 0,37 та залишився приблизно на рівні попереднього року, незважаючи на складні обставини, спричинені повномасштабним російським військовим вторгненням (рис. 1).

Світ, який швидко змінюється, а глобалізація та технологічний прогрес створюють нові реалії, тому ефективність та результативність митних операцій в Україні повинна оцінюватися на основі ключових показників ефективності. Це допоможе не лише моніторити контрольні показники для митної служби, а й відстежувати прогрес у впровадженні реформаторських ініціатив, візуалізації результатів оцінювання та адаптуватися до нових викликів й бути лідерами в управлінні міжнародною торгівлею (рис. 2).

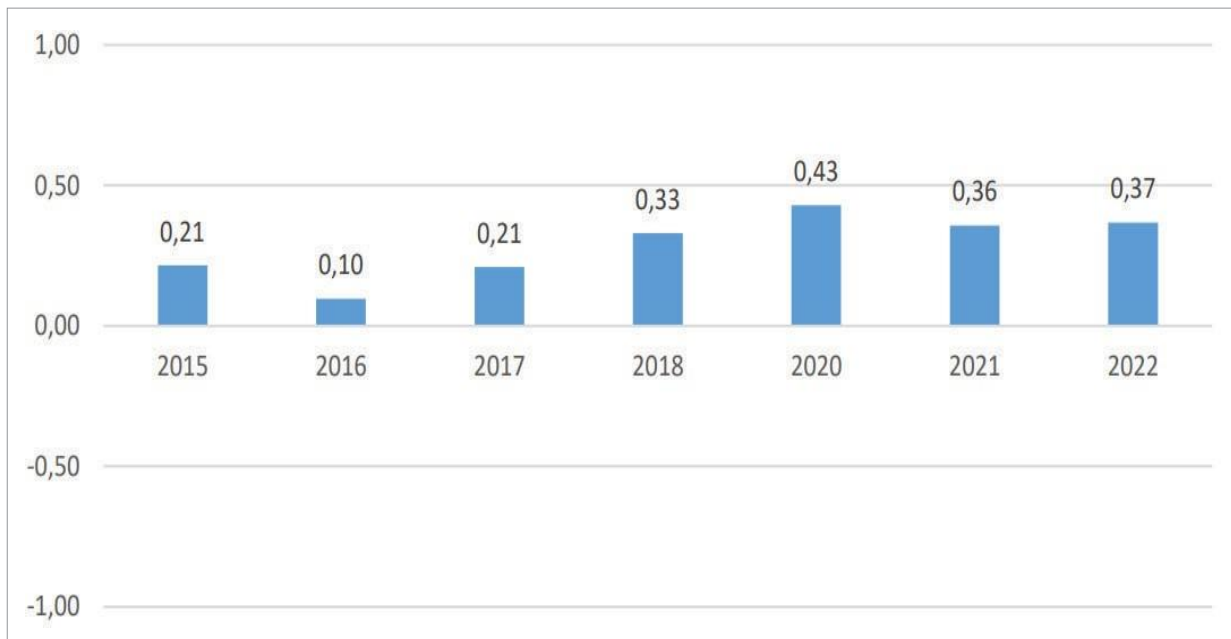

Рис. 1. Індекс сприйняття митниці за даними Інституту економічних досліджень та політичних консультацій (2023) [2, с. 36-45]

Рис. 2. Система показників ефективності для оцінювання якості митних органів

Джерело: складено автором

Отже, завдяки моніторингу ключових показників ефективності митні органи зможуть приймати обґрунтовані та своєчасні стратегічні рішення на різних рівнях працівників митної сфери, які відповідають за виконання конкретних посадових обов'язків із сумлінним ставленням. Такий підхід допоможе охопити всі повноваження митної служби в сфері сприяння торгівлі та економічної конкурентоспроможності; у зборі доходів; у правозастосуванні, безпеці та захисті суспільства; в організаційному розвитку.

Список використаних джерел:

1. Bogdan T. Ukraine's fiscal developments and needs for economic recovery, reconstruction and European integration. *Policy Notes and Reports* 88. December 2024. P.9-73. URL: <https://wiiw.ac.at/ukraine-s-fiscal-developments-and-needs-for-economic-recovery-reconstruction-and-european-integration-dlp-7090.pdf>
2. Cherkunov O. Assessing the Effectiveness of Ukrainian Customs Service Personnel: A Perspective on KPI Implementation. *Lex Portus*. 2025. Vol. 11(1). P. 36–45. URL: <https://doi.org/10.62821/lp11103>

Ірина Васильчук (Рибачук)

студентка гр. ФФзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Олена Петрушка

СТРИМУЮЧИЙ ФАКТОР ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: ЧОМУ ГАЛЬМУЄТЬСЯ ЗРОСТАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Незважаючи на формальну децентралізацію, зростання податкових надходжень місцевих бюджетів значною мірою стримується через недосконалість податкового адміністрування на місцевому рівні, залежність від рішень центрального уряду щодо ключових ставок та баз оподаткування, а також низьку інвестиційну привабливість та тіньову економіку, що призводить до недостатньої фінансової самостійності громад та гальмує їхній соціально-економічний розвиток.

Ідея децентралізації полягала у наданні громадам реальної влади та фінансової незалежності. Проте, фінансова автономія місцевого самоврядування залишається ілюзорною. Основні бюджетоутворюючі податки, такі як податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), хоч і зараховуються до місцевих бюджетів, проте їхні ставки та база оподаткування повністю регулюються центральною владою. Це позбавляє місцеві органи можливості використовувати податкову політику як інструмент стимулювання економічної активності та залучення інвестицій [1, с. 45-46].

Крім того, навіть ті податки, які повністю належать до компетенції місцевого рівня (податок на нерухоме майно, плата за землю, туристичний збір), часто збираються неефективно. Проблеми з повнотою обліку об'єктів оподаткування, відсутність актуальної та якісної оцінки майна, а також слабкі механізми примусового стягнення боргу створюють «дірки» у місцевих бюджетах [2, с. 88]. Земля, як найцінніший місцевий ресурс, не приносить очікуваних доходів через незавершеність земельної інвентаризації та проблеми з оформленням прав власності та оренди.

Значна частка тіньової економіки та неформальної зайнятості є потужним зовнішнім фактором, що стримує зростання надходжень. Підприємства, які приховують реальні доходи та сплачують заробітну плату «у конвертах», прямо зменшують базу для нарахування ПДФО – основного джерела власних надходжень. Спроможність місцевої влади боротися з цим явищем є вкрай обмеженою.

Нерівномірний економічний розвиток громад також посилює проблему. У той час як великі міста та регіональні центри мають відносно міцну податкову базу завдяки великим платникам та розвиненій інфраструктурі, більшість малих громад та сільських територій страждають від відтоку працездатних кадрів та відсутності інвестицій. Вони не мають необхідної економічної основи для формування самодостатніх бюджетів і залишаються критично залежними від державних трансфертів.

Взаємодія цих факторів – обмеженої фінансової автономії, низької ефективності адміністрування та впливу тіньової економіки – призводить до критичної залежності місцевих бюджетів від центральних дотацій. Така залежність не лише нівелює ключові принципи децентралізації, а й гальмує соціально-економічний розвиток громад. Не маючи достатніх власних ресурсів, місцева влада не може повноцінно фінансувати життєво необхідні інфраструктурні проекти (ремонт доріг, розвиток водопостачання, модернізація шкіл), що, своєю чергою, знижує їхню інвестиційну привабливість і створює зачароване коло фінансової неспроможності.

Для забезпечення реального зростання податкових надходжень місцевих бюджетів необхідні комплексні реформи. Вони мають включати підвищення прозорості та ефективності місцевого податкового адміністрування (особливо в частині обліку майна та землі), надання місцевому самоврядуванню більшої свободи у встановленні ставок місцевих податків та зборів, а також узгоджені зусилля держави щодо детінізації економіки [1, с. 50; 2, с. 93]. Тільки повна фінансова самостійність дозволить громадам стати справжніми рушіями економічного зростання країни.

Список використаних джерел:

1. Демчишак Н. М. Бюджетна автономія місцевого самоврядування: міфи та реалії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2024. Вип. 42. С. 45–51.
2. Ковальчук О. В. Удосконалення адміністрування місцевих податків та зборів в умовах децентралізації: земельний аспект. *Фінанси України*. 2023. № 9. С. 87–96.

Софія Гусак

студентка гр. ФМСзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Угрин

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ АДМІНІСТРУВАННЯ АКЦИЗІВ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Система адміністрування акцизів у сфері зовнішньоекономічної діяльності України є важливим елементом податково-митної політики держави. Її ефективність визначає стабільність бюджетних надходжень, рівень фіскальної дисципліни, а також конкурентоспроможність національних підприємств у міжнародному середовищі. Водночас сучасна практика адміністрування акцизного податку вимагає істотного вдосконалення через наявність нормативних, організаційних та технологічних проблем, що ускладнюють ефективний контроль за рухом підакцизних товарів та справлянням податку.

Одним із ключових аспектів удосконалення механізмів адміністрування акцизів є забезпечення гармонізації податкового та митного законодавства. У практиці зовнішньоекономічної діяльності нерідко виникають колізії між Податковим і Митним кодексами України щодо визначення об'єкта оподаткування, моменту виникнення податкових зобов'язань і порядку декларування підакцизних товарів [2]. Необхідним є впровадження єдиних методологічних підходів до класифікації, обліку й оподаткування підакцизних товарів, що забезпечить узгодженість дій між фіскальними інституціями та суб'єктами господарювання.

Важливим напрямом реформування є цифровізація процесів адміністрування акцизного податку. Використання інформаційно-аналітичних систем, інтеграція баз даних митних і податкових органів, а також впровадження технологій блокчейн для відстеження ланцюгів постачання підакцизних товарів дозволяють підвищити рівень прозорості фінансових потоків і зменшити ризики ухилення від оподаткування [3]. Автоматизація процедур розрахунку й контролю акцизного податку сприяє скороченню адміністративних витрат бізнесу та підвищенню ефективності роботи контролюючих органів.

Особливої уваги потребує удосконалення системи податкового контролю. Запровадження ризик-орієнтованого підходу до перевірок платників акцизного податку, удосконалення аналітичних інструментів та проведення спільних перевірок митних і податкових органів дозволять своєчасно виявляти схеми ухилення від сплати податків [4]. Удосконалення механізму акцизного аудиту має забезпечити не лише каральну, а й превентивну функцію, спрямовану на підвищення рівня добровільної сплати податків.

Важливою складовою удосконалення адміністрування є підвищення кадрового потенціалу контролюючих органів. Розробка програм безперервного навчання, обмін досвідом із митними адміністраціями країн ЄС та впровадження

сучасних стандартів службової етики сприятимуть формуванню високопрофесійного корпусу фахівців [5]. Одночасно слід розвивати комунікаційні платформи між бізнесом і державними органами для запровадження механізмів добровільного дотримання податкових правил і підвищення довіри до фіскальної системи.

Отже, удосконалення механізмів адміністрування акцизів у сфері зовнішньоекономічної діяльності має відбуватися в комплексі – через узгодження податкового та митного законодавства, цифрову трансформацію процесів, зміцнення кадрового потенціалу та розвиток партнерства між державою і бізнесом. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню ефективності податкової системи, прозорості руху підакцизних товарів та стабільності бюджетних надходжень України.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.
2. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552.
3. Войтович Р. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення митної діяльності в умовах цифрової трансформації. *Публічне управління: теорія та практика*. 2022. № 3. С. 45–52.
4. Гончарук І. В. Інституційне забезпечення адміністрування податків в Україні: проблеми та шляхи удосконалення. *Економіка і держава*. 2023. № 2. С. 25–31.
5. Левчук О. М. Удосконалення податкового адміністрування акцизного податку в контексті цифрової трансформації. *Фінанси України*. 2022. № 8. С. 63–72.

Зоряна Двудіт
студентка гр. ФФМ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Коваль

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ВЛАСНИХ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Становлення та розвиток фінансово спроможного місцевого самоврядування в Україні безпосередньо залежить від якості та повноти нормативно-правового поля, яке регламентує його діяльність. Формування дохідної бази місцевих бюджетів, зокрема їхньої ключової складової – власних доходів, регулюється багаторівневою системою законодавчих та підзаконних актів. Ця система розмежовує фіскальні повноваження між центральними та місцевими органами влади і створює правові рамки для мобілізації фінансових ресурсів на рівні громад.

Законодавча архітектура, що визначає порядок формування власних доходів, має чітку ієрархічну структуру, де кожен рівень деталізує та конкретизує норми вищого рівня. Систему цих нормативно-правових актів можна узагальнено представити у табл. 1.

Таблиця 1

Нормативно-правові акти, що визначають порядок формування доходів місцевих бюджетів

Нормативно-правовий акт	Основна функція у регулюванні власних доходів
Конституція України	Закріплює фундаментальні засади існування місцевого самоврядування, визначає його матеріальну і фінансову основу, гарантує право громад на доходи місцевих бюджетів та встановлення місцевих податків.
Бюджетний кодекс України (БКУ)	Розмежовує доходи між бюджетами, регулює міжбюджетні відносини.
Податковий кодекс України (ПКУ)	Встановлює види місцевих податків і зборів, визначає їхніх платників, об'єкти, бази та граничні ставки оподаткування, а також порядок їх адміністрування.
Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»	Наділяє органи місцевого самоврядування повноваженнями щодо затвердження місцевих бюджетів, встановлення місцевих податків і зборів та управління об'єктами комунальної власності.
Спеціалізовані закони (Земельний кодекс, закони «Про оренду державного та комунального майна», «Про адміністративні послуги» тощо)	Регулюють окремі джерела неподаткових надходжень: доходи від оренди комунального майна, плату за надання адміністративних послуг.
Рішення сесій місцевих рад	Реалізують норми законів на практиці: ухвалюють місцеві бюджети, встановлюють конкретні ставки місцевих податків і зборів у межах, визначених ПКУ, затверджують порядок надання пільг.

Джерело: складено автором на основі [1; 3; 4; 5]

Конституція України закладає фундамент фінансової незалежності громад (ст. 142, 143), гарантуючи їм право на доходи та самостійне встановлення місцевих податків і зборів [2].

Ці норми уточнює Бюджетний кодекс України, який є головним інструментом бюджетної політики. Він чітко розмежовує доходи на закріплені та власні (ті, що не враховуються при визначенні трансфертів), а у статті 64 деталізує склад доходів, що зараховуються до бюджетів громад [1].

Ключову роль у регулюванні саме власних доходів відіграє Податковий кодекс України [4]. Він встановлює вичерпний перелік місцевих податків (податок на майно, єдиний податок) та зборів (туристичний, за паркувальня). Саме Податковий кодекс України встановлює вичерпний перелік місцевих податків і зборів та наділяє органи місцевого самоврядування повноваженнями щодо їх запровадження. Згідно зі статтею 10 Податкового кодексу України, до місцевих податків належать:

1. податок на майно;
2. єдиний податок.

До місцевих зборів належать:

1. збір за місця для паркування транспортних засобів;
2. туристичний збір.

Ключова особливість правового регулювання цих платежів полягає в тому, що держава в особі Верховної Ради встановлює лише «рамкові» умови: граничні ставки, об'єкти та базу оподаткування, платників. Натомість, органи місцевого самоврядування в межах цих рамок самостійно приймають рішення про встановлення конкретних ставок податків і зборів на своїй території, а також можуть надавати додаткові пільги щодо їх сплати [5]. Цей механізм є одним із найважливіших інструментів фінансової автономії громад.

Головна особливість регулювання полягає у тому, що держава встановлює лише «рамкові» умови (граничні ставки, об'єкти оподаткування). Натомість, органи місцевого самоврядування в межах цих рамок самостійно приймають рішення про встановлення конкретних ставок на своїй території, а також можуть надавати пільги. Це є одним із найважливіших інструментів їхньої фінансової автономії [6].

Наприклад, при встановленні податку на майно (зокрема, податку на нерухомість чи плати за землю) місцеві ради самостійно визначають ставки в межах, визначених Податковим кодексом України [4], що дозволяє їм гнучко реагувати на економічну ситуацію. Аналогічно, вони встановлюють ставки єдиного податку для I та II груп платників, стимулюючи розвиток малого бізнесу.

Окрім податкових, значну роль відіграють неподаткові надходження, які регламентуються галузевими законами (про оренду, про адмінпослуги). Проте ключова роль у мобілізації цих коштів належить Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» [5]. Саме він наділяє місцеві ради повноваженнями управляти об'єктами комунальної власності, що є основою для отримання доходів від оренди, прибутку комунальних підприємств чи приватизації.

Таким чином, нормативно-правова база формування власних доходів є комплексною системою, що поєднує норми конституційного, бюджетного, податкового та адміністративного права. Вона побудована на принципі розмежування повноважень: держава створює «правила гри», а органи місцевого самоврядування приймають конкретні управлінські рішення, які безпосередньо впливають на обсяг власних доходів.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI.
2. Лучишин Л. М. Роль податків і зборів у доходах місцевих бюджетів. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2019. Випуск 2. С. 61-69.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
6. Бюджетна система. Підручник / за ред. д.е.н., проф. В. Г. Дем'янишина, д.е.н., проф. О. П. Кириленко та д.е.н., проф. З. М. Лободіної. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 626 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/43482/1/Budzetna_systema_2020.pdf

Вікторія Кавара
студентка гр. Тзм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Лілія Кондрацька

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ

Туризм в Україні нині проходить складний, але надзвичайно важливий етап трансформації та відновлення. До початку повномасштабної війни галузь забезпечувала значну частку у формуванні сервісного експорту, створенні робочих місць і розвитку регіональної економіки. Проте після 2022 року туризм зазнав серйозного спаду через руйнування інфраструктури, зниження рівня безпеки та обмеження пересування. Попри це, у 2023–2025 роках спостерігаються позитивні тенденції – відновлення внутрішнього туризму, формування нових туристичних продуктів і поступове повернення інвестиційної активності.

Згідно з даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), глобальний туризм у 2024 році досяг 88% від рівня 2019 року, що свідчить про швидке відновлення після пандемії COVID-19. Україна, незважаючи на воєнний стан, демонструє ознаки адаптації: збільшується кількість внутрішніх туристів, активізуються малі підприємства у сфері зеленого та агротуризму, створюються нові маршрути у відносно безпечних регіонах. Зокрема, Карпати, Львівщина, Закарпаття та частково Поділля стають центрами для розвитку внутрішнього туризму, який компенсує втрату зовнішніх потоків [1, с. 3-4].

За даними Державного агентства розвитку туризму України, у 2023 році туристична сфера продемонструвала стійке відновлення після кризових років, спричинених пандемією та війною. Обсяг туристичного збору зріс на 24,4% порівняно з 2022 роком, що свідчить про поступове поживлення внутрішнього туризму та збільшення ділової активності в галузі [2, с. 5]. Зростає популярність внутрішніх напрямів – особливо рекреаційного, гастрономічного та культурного туризму. Значну роль у розвитку цього сегмента відіграють цифрові інструменти, які активно впроваджуються бізнесом та місцевими громадами: онлайн-платформи бронювання, інтерактивні туристичні карти та мобільні застосунки. Такі рішення не лише полегшують планування подорожей для українців, але й підвищують прозорість та інвестиційну привабливість туристичної сфери, створюючи умови для залучення приватного капіталу й міжнародного партнерства [3].

Інвестиційний клімат у туристичній сфері залишається неоднозначним. Безпекова ситуація, нестача страхових механізмів і пошкодження частини інфраструктури є серйозними бар'єрами, що підтверджується у звіті Світового банку [4, с. 4]. Водночас у звіті підкреслюється, що відновлення інфраструктури має потенціал стати важливим каталізатором притоку приватних інвестицій у регіони з відносною стабільністю, а туристичний сектор залишається одним із найбільш чутливих до поточних ризиків і змін. Європейський банк

реконструкції та розвитку (EBRD) у 2024 році інвестував рекордні 2,4 млрд доларів у проекти в Україні, частина яких спрямована на розвиток сервісного сектору, логістики та відновлення інфраструктури, що створює мультиплікаційний ефект для туризму [5].

Водночас уряд України впроваджує програми стимулювання інвестицій. Платформа UkraineInvest активно просуває інвестиційні можливості у сфері туризму, зокрема через механізм «інвестнянь» для стратегічних проектів [6]. У 2024 році підписано кілька спеціальних інвестиційних угод із приватними компаніями, серед яких будівництво гірськолижного курорту GORO Mountain Resort у Львівській області [7]. Такі проекти є показовими прикладами того, як держава, бізнес і міжнародні партнери можуть об'єднувати ресурси для розвитку туристичної інфраструктури навіть у кризовий період.

Головними перепонами для масштабного залучення інвестицій залишаються високі ризики, пов'язані з війною. За оцінками UNESCO, сотні об'єктів культурної спадщини в Україні зазнали пошкоджень, а їх відновлення вимагатиме мільярдних вкладень і багаторічної координації [8]. Окрім того, відсутність доступного страхування воєнних ризиків ускладнює залучення приватного капіталу до туристичних проектів, особливо у східних і південних регіонах. Для подолання цих бар'єрів уряду варто розробити державні гарантії або фонди співфінансування ризикових об'єктів спільно з міжнародними фінансовими організаціями.

Окремої уваги заслуговує роль культурної дипломатії та брендингу України як складових інвестиційної привабливості. У 2024–2025 роках активно реалізуються ініціативи, спрямовані на промоцію України як безпечного, гостинного та автентичного туристичного напрямку. Кампанії “Travel Ukraine Now” та “Discover Ukraine”, які підтримують Міністерство культури та інформаційної політики, сприяють формуванню позитивного іміджу країни на міжнародному рівні [9, с. 192-193]. Такі комунікаційні зусилля, підкріплені участю українських регіонів у міжнародних туристичних виставках, створюють інформаційний фундамент для залучення нових інвесторів і партнерів.

Попри труднощі, Україна має низку стратегічних переваг. Країна володіє унікальним природним і культурним потенціалом – від Карпатських гір до Чорноморського узбережжя, від середньовічних замків Львівщини до біосферних заповідників Полісся. Ці ресурси залишаються конкурентною перевагою в Європі, особливо у сфері сталого туризму. Вартість робочої сили й послуг у галузі є нижчою, ніж у сусідніх країнах, що створює умови для вигідних інвестицій у сферу гостинності, рекреації та розваг. Зростає роль екологічних стандартів, зелених технологій і цифрових рішень – чинників, які формують нову конкурентоспроможність українського туризму.

Підвищення інвестиційної привабливості туристичної сфери України вимагає комплексного підходу. Необхідно створити стабільну нормативно-правову базу для державно-приватного партнерства, спростити дозвільні процедури, забезпечити прозорість конкуренції між регіональними проектами та залучити до співпраці міжнародні організації, які мають досвід у відбудові секторів послуг. Важливу роль також відіграє людський капітал: підготовка кадрів

у сфері менеджменту, готельного бізнесу та маркетингу сприятиме підвищенню якості послуг і довірі інвесторів.

Таким чином, туристична галузь України поступово відновлює життєздатність, попри безпрецедентні виклики. Вона стає символом адаптації, економічної стійкості та потенціалу регіонального розвитку. Інвестиційна привабливість туризму зростатиме пропорційно до стабілізації ситуації в країні, ефективності державної політики та активності міжнародних партнерів. У перспективі саме туризм може стати одним із драйверів економічного відродження України, сприяючи створенню робочих місць, зміцненню місцевих громад і формуванню позитивного міжнародного іміджу держави.

Список використаних джерел:

1. World Tourism Barometer, September 2025. URL: https://pre-webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2025-09/World_Tourism%20Barometer_Sep25_en_excerpt_v3.pdf
2. Публічний звіт Державного агентства розвитку туризму України за 2023 рік. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2023/zvit_DART_2023.pdf
3. Основні результати діяльності Державного агентства розвитку туризму України у 2023 році. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3821292-osnovni-rezultati-dialnosti-derzavnogo-agentstva-rozvitku-turizmu-v-2023-roci.html>
4. Tourism Watch, Q4 2023 Report. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099642505212432465/pdf/IDU1ecbe b3ff1f635141e31aeed1cd5dfd0c200c.pdf>
5. UkraineInvest. ЄБРР встановив рекорд інвестицій в Україну у 2024 році – 2,4 млрд євро. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/news/yebr-r-vstanovyv-rekord-investytsij-v-ukrayinu-u-2024-roci-24-mlrd-yevro/>
6. UkraineInvest готовий допомогти кожному інвестору визначити своє місце у економіці України та її відбудові. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/news/ukraineinvest-gotovyj-dopomogty-kozhnomu-investoru-vyznachyty-svoje-misce-u-ekonomiczii-ukrayiny-ta-yiyi-vidbudovi/>
7. GORO Mountain Resort отримав державну підтримку як інвестиційно значущий проєкт. URL: <https://www.okko-group.com.ua/novunu/holding-news/goro-mountain-resort-otrimav-derzhavnu-pidtrimku-iak-investitsiino-znachushchii-proiekt>
8. Hundreds of Ukrainian cultural sites damaged by war. URL: <https://apnews.com/article/unesco-ukraine-russia-cultural-damage-tourism-0cc4a00b45229d7d85646180d89efb41>
9. Осіпчук А. С. Культурна дипломатія як інструмент формування інвестиційної привабливості України в туристичній сфері. *Туризм*. 2025. №1. С. 188-197. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/economics/article/download/4756/5056>

Тетяна Кізима

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Галина Салабан

студентка гр. ДСПУАзм-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Тетяна Гавчик

студентка гр. ДСПУАзм-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПІД ЧАС ВИБОРІВ: СУТНІСНО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Передусім зазначимо, що під час перебігу виборчого процесу в Україні певних прямих, безпосередніх законодавчих обмежень стосовно надання адміністративних послуг немає. То ж органи місцевого самоврядування і їхні структурні підрозділи, насамперед Центри надання адміністративних послуг, працюють у своєму звичному режимі, продовжуючи надавати адміністративні послуги громадянам.

Однак слід акцентувати, що незважаючи на тривалість виборчого процесу, існують певні аспекти, які потрібно враховувати в роботі таких центрів.

Зокрема, навіть під час виборчого процесу, коли окремі посадові особи можуть бути задіяні у виборах як кандидати у депутати або члени виборчих комісій, робота Центрів надання адміністративних послуг повинна залишатися стабільною і не змінюватися упродовж виборів. То ж громадяни мають змогу безпосередньо звертатися до таких центрів для отримання будь-яких послуг, що входять до компетенції центрів, зокрема й пов'язаних з реєстрацією або ж зняттям з реєстрації місця проживання, що є дуже важливо й актуально для безперешкодної участі у виборах.

Принагідно варто наголосити на певній специфіці надання адміністративних послуг упродовж виборів, а саме:

- безперервності надання таких послуг (органи місцевого самоврядування зобов'язані забезпечувати безперебійне надання усіх адміністративних послуг, передбачених законодавством. Зазначене, зокрема, стосується як послуг, що надаються через Центри надання адміністративних послуг (скажімо, реєстрація або ж зняття з реєстрації місця проживання, певні паспортні послуги, реєстрація актів цивільного стану тощо), так й низки інших послуг, котрі безпосередньо належать до компетенції органів місцевого самоврядування);

- безумовному дотриманні положень виборчого законодавства (посадові особи органів місцевого самоврядування мають чітко розмежовувати свої службові обов'язки і діяльність, пов'язану безпосередньо із виборчим процесом (скажімо, участь у будь-якій політичній агітації). При цьому слід пам'ятати, що використання посадовою особою свого службового становища для потенційного

впливу на результати виборів є порушенням норм чинного законодавства, а відтак передбачає певну відповідальність за протиправні дії);

- реєстрації місця проживання, яка є однією із надважливих послуг органів місцевого самоврядування в період виборів, позаяк саме ця інформація використовується для оновлення відповідного реєстру виборців;

- забезпеченні органами місцевого самоврядування необхідних і належних умов для роботи територіальних виборчих комісій шляхом надання приміщень, відповідного обладнання, а також сприяння організації виборчого процесу в межах своєї компетенції;

- прозорості і підзвітності у діяльності місцевої влади, адже надання адміністративних послуг повинно здійснюватися за певними, чітко встановленими чинними нормативно-правовими актами процедурами, без жодних преференцій або ж, навпаки, обмежень для тієї чи іншої категорії громадян.

Загалом органи місцевого самоврядування надають адміністративні послуги, пов'язані з виборами, шляхом: забезпечення громадян достовірною і чіткою інформацією стосовно майбутніх виборів; надання допомоги виборцям з питань, пов'язаних із їхнім майбутнім голосуванням; через координацію роботи виборчих комісій. Органи місцевого самоврядування усіляко сприяють у формуванні виборчих дільниць, забезпеченні повноти та об'єктивності при формуванні списків виборців, а також надають консультації з питань реєстрації і можливої зміни виборчої адреси.

Тож детальніше окреслимо основні функції органів місцевого самоврядування під час виборів в Україні:

- інформування виборців (передбачає надання повної та необхідної інформації зокрема щодо перебігу виборчого процесу, стосовно кандидатів, правил голосування і місцезнаходження відповідних виборчих дільниць. Прикладами надання інформації виборцям можуть слугувати, скажімо, видача довідки про виборчу адресу, інформування про результати виборів на місцевому рівні тощо);

- допомога виборцям (передбачає консультування громадян щодо права голосу на виборах і порядку голосування, а також допомогу в оформленні документів, пов'язаних зі зміною виборчої адреси громадян. Прикладом надання допомоги виборцям може слугувати, скажімо, надання консультацій та допомоги у складанні заяв для зміни виборчої адреси);

- організація роботи виборчих дільниць (передбачає максимальне сприяння у підготовці і забезпеченні роботи виборчих дільниць, включно із наданням відповідних приміщень, обладнання й залучення необхідного персоналу);

- координація із виборчими комісіями (передбачає тісну взаємодію із виборчими комісіями задля максимально і безперебійного забезпечення належної організації виборчого процесу на місцевому рівні. Прикладом може бути організація роботи виборчих комісій з питань реєстрації кандидатів на місцевих виборах).

В Україні правовою основою для вчинення відповідних дій органами місцевого самоврядування слугують:

– Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [2], який встановлює повноваження місцевих рад і їхніх виконавчих органів щодо участі у виборчих процесах;

– Закон України «Про вибори народних депутатів України» [1] і Закон України «Про місцеві вибори» [3], які регулюють порядок проведення виборів й права виборців, а також визначають роль місцевої влади в організації виборів.

Наостанок зазначимо, що органи місцевого самоврядування не мають права визначати право голосу чи приймати рішення, що суперечать виборчому законодавству, а кожен виборець має право на отримання інформації та допомоги від місцевої влади, яка стосується виборів.

Підсумовуючи вищевикладене, акцентуємо, що виборчий процес не є підставою для призупинення чи обмеження надання адміністративних послуг органами місцевого самоврядування. Навпаки, органи місцевого самоврядування і Центри надання адміністративних послуг відіграють важливу роль у виборчому процесі, забезпечуючи громадян необхідними послугами за беззаперечного дотримання вимог чинного українського законодавства.

Список використаних джерел:

1. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.2011 р. № 4061-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17#Text>
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про місцеві вибори: Закон України від 14.07.2015 р. № 595-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#Text>

Тетяна Кізима

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Вікторія Стефанко

студентка гр. ДСПУАзм-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ РЕГІОНІВ

В умовах сьогодення усе більшої актуальності набувають питання розбудови державно-приватного партнерства (ДПП) та обґрунтування його важливої ролі у соціально-економічному розвитку країни. Поступове впровадження такого виду партнерства насамперед пов'язане із виникненням гострої потреби у значних обсягах інвестицій, необхідних для фінансування й підвищення ефективності реалізації суспільно значимих проєктів як на національному, так і на регіональному рівнях. А зважаючи на те, що «розвиток світового ринку, розширення міжнародної торгівлі, глобалізація виробництва й комерції, міжнародне економічне співробітництво і кооперація, вільний рух капіталів між країнами, міждержавна господарська інтеграція становлять одну із найзнаменніших тенденцій сучасності» [1, с 118], переконані, що чинним органам державної влади на місцях слід основний акцент нині робити на популяризації України як потенційно привабливого об'єкта для залучення саме іноземних інвестицій

Окрім цього, в умовах бойових дій, що ведуться на території України, особливо важливим для дослідження питанням є застосування ДПП для повоєнної відбудови регіонів України, які зазнали безпрецедентних руйнувань інфраструктури через військову агресію російської федерації.

Згідно з результатами оновленої «Швидкої оцінки завданої шкоди та потреб на відновлення (RDNA4)», оприлюдненої урядом України, Групою Світового банку, Європейською Комісією та Організацією Об'єднаних Націй, станом на 31 грудня 2024 року загальна вартість відбудови та відновлення в Україні впродовж наступного десятиліття становитиме 524 млрд дол. США. Ця цифра приблизно у 2,8 рази перевищує прогнозований номінальний ВВП України за 2024 рік і більша за потреби, оцінені в 486 млрд дол. рік тому [7].

Безперечно, відновити такі обсяги руйнувань об'єктів інфраструктури в регіонах України у короткі терміни досить складно. У зв'язку з цим виникає потреба забезпечити умови, при яких приватний капітал зміг би долучитися до відбудови країни, в тому числі її соціальної інфраструктури. Таким форматом співпраці між державою та приватним капіталом можуть стати саме проєкти ДПП, позаяк «механізм ДПП, із усім різноманіттям його моделей та форм, є інструментом вирішення завдань довгострокового характеру в різному контексті – від застосування тільки інфраструктурних і соціальних проєктів загальнодержавного значення до адаптації і розробки особливо перспективних

технологій та новацій в тих географічних регіонах, де сконцентровано значний людський капітал і науковий потенціал» [2, с. 70].

Чинна в Україні нормативно-правова база свідчить про прагнення держави перевести впровадження проектів ДПП безпосередньо у практичну площину. Позаяк бюджет держави «використовується не лише для часткового перерозподілу доходів із метою підтримання сприятливого соціального середовища у державі, а й активно впливає на економічні, соціальні, національні, політичні та регіональні процеси у суспільстві» [8, с. 145], то участь держави у проектах ДПП є цілком обґрунтованою і мотивованою.

Згідно положень Закону України «Про державно-приватне партнерство», ДПП є співробітництвом «між державою Україна, територіальними громадами в особі відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами, крім державних і комунальних підприємств, або фізичними особами – підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому Законом та іншими законодавчими актами та відповідає ознакам державно-приватного партнерства, визначеним цим Законом» [4]. А такими ознаками насамперед є: створення, будівництво (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт, технічне переоснащення) або управління (користування, експлуатація, технічне обслуговування) об'єктом ДПП; внесення приватним партнером необхідного обсягу інвестицій в об'єкт ДПП; передача приватному партнеру частини ризиків у процесі реалізації проекту; довготривалість партнерських відносин (від 5 до 50 років).

Разом з тим, «у вітчизняній та світовій практиці зміст ДПП розглядається у двох площинах: з позиції суб'єктів економічних відносин, які передбачають задоволення їх інтересів внаслідок реалізації проектів ДПП, та з позиції об'єктів, на які спрямовано фінансові інвестиції приватного капіталу» [5].

Зокрема, в площині регіонального розвитку позитивні аспекти реалізації проектів ДПП для суб'єктів таких відносин полягають у скороченні обсягу бюджетних видатків на розвиток інфраструктурних об'єктів, а також терміну їх будівництва, реконструкції та введення в експлуатацію. Ще однією перевагою залучення приватних коштів місцевого бізнесу у соціальну інфраструктуру територіальних громад у форматі ДПП є розвиток ринку освітніх, медичних та інших соціальних послуг, що сприятиме на конкурентній основі підвищенню якості їх надання.

Водночас для ДПП притаманний і об'єктивний підхід, який проявляється у плануванні і реалізації конкретних проектів на регіональному рівні спільно органами місцевої влади та приватними компаніями на базі об'єктів державної й комунальної власності. Об'єктивний підхід до змісту ДПП найбільш повно проявляється через форми реалізації його проектів. Так, поширеними формами ДПП є: контракти, оренда, управління майном, угода про розподіл продукції, концесія та спільні підприємства.

Важливо зазначити, що «особливо ефективним застосування вказаних формами ДПП може бути у післявоєнний період в Україні, у зв'язку з чим доцільно

їх адаптувати до залучення інвестиційних ресурсів на відбудову зруйнованих об'єктів інфраструктури» [6, с. 131].

Так, наприклад, «за оцінками Міжнародної фінансової корпорації, за умов наявності достатніх реформ приватні інвестиції можуть покрити близько 7 відсотків (5,4 млрд дол. США) масштабних визначених потреб у відновленні та відбудові у транспортному секторі. Також протягом 2027–2033 років сектор водопостачання і водовідведення може мобілізувати додаткові 50 млн дол. США приватних інвестицій, а реформування нормативної бази та інституційної основи можуть збільшити цю суму до \$155 млн. Окрім цього впровадження ДПП у будівництві та управлінні закладами охорони здоров'я може прискорити відбудову, одночасно трансформуючи мережу закладів у більш збалансовану модель, спрямовану на розвиток первинної ланки охорони здоров'я, що могло б покращити надання послуг інструментальної діагностики та лабораторних послуг, які є необхідними для ефективного лікування. У свою чергу пілотні проекти ДПП для будівництва закладів дошкільної освіти на 1 000 місць можуть залучити інвестиційні можливості на суму близько 100 млн дол. США тоді як інвестиції в заклади початкової, середньої та старшої освіти можуть становити до 160 млн дол. США» [3].

Однак «реалізація цього потенціалу вимагатиме продовження реформ, спрямованих на покращення доступу до ринку, зміцнення інституційної бази та розробку механізмів зниження ризиків, які гарантуватимуть, що проекти залишатимуться життєздатними та привабливими для інвесторів. Ця діяльність має доповнюватися ініціативами з розбудови потенціалу, які підвищують спроможність органів влади розробляти та впроваджувати ДПП, забезпечуючи таким чином відповідність приватних інвестицій національним цілям щодо відновлення та розвитку регіонів України» [7].

Таким чином, приватне фінансування має бути інтегроване в архітектуру управління публічними інвестиціями України, як важливе джерело фінансування, на додаток до обмежених державних та донорських ресурсів, що включає визначення пріоритетів розвитку ДПП у ключових секторах та впровадження цих можливостей у галузеві стратегії відновлення та відбудови регіонів. Для максимальної ефективності ініціатив ДПП скоординовані зусилля мають продовжувати зміцнювати спроможність центральних і місцевих органів влади розробляти та впроваджувати ДПП. Ці зусилля мають також охоплювати дослідження інноваційних механізмів зниження ризиків, адаптованих до поточних потреб України, щоб забезпечити привабливість проектів для приватних інвесторів, одночасно вирішуючи важливі пріоритети відновлення соціально-економічного регіонів України.

Список використаних джерел:

1. Кізіма Т. О. Іноземне інвестування в умовах інтеграції України у світову економіку. *Фінанси України*. 2001. № 10. С. 118-125.
2. Клименко С. Є., Лашкул З. В., Мотовиця Н. Я., Ярова Л. Д. Сучасний стан реалізації договорів державно-приватного партнерства та державних

- інвестиційних проєктів у сфері охорони здоров'я. *Економіка та держава*. 2022. № 2. С. 68–74.
3. Можливості залучення приватного сектору до зеленої та стійкої відбудови України: Секторальна оцінка, 2023. Т. 2. Світовий банк. URL: <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/2023/synthesis-report-private-sector-opportunities-for-a-green-resilient-reconstruction-ukraine-uk.pdf>
 4. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>
 5. Сидор І. П., Забаштанський М. М. Державно-приватне партнерство у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 6. С. 16-23.
 6. Сичова В. В., Самофалова Т. О. Державно-приватне партнерство у повоєнному відновленні України. *Державне будівництво*. 2023. № 2 (34). С. 125–141.
 7. Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення (RDNA4). Світовий банк, Уряд України, Європейський Союз, Організація Об'єднаних Націй. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099052925103531065/pdf/P180174-93c8e8c1-83a2-487d-aaec-a8435f9db418.pdf>
 8. Фінанси: підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. К.: Знання, 2008. 611 с.

Тетяна Кізима

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Сергій Фундитус

студент гр. ДСПУАзм-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФІНАНСУВАННЯ ОБОРОННИХ ВИТРАТ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Фінансування оборонного сектору є ключовим елементом забезпечення національної безпеки, особливо в умовах воєнного стану. А вибір ефективної моделі бюджетного забезпечення потребує врахування міжнародного досвіду, його поступової адаптації до вітчизняних реалій та дотримання принципів прозорості, гнучкості і стабільності. Відтак у нинішніх складних військово-політичних умовах надзвичайно актуальним є критичний аналіз основних моделей фінансування оборонних витрат (зокрема, у США, Великій Британії, Німеччині, Польщі, Ізраїлі) та окреслення потенційних можливостей їх використання в українських воєнних реаліях.

Передусім слід акцентувати, що у провідних країнах світу застосовуються різні джерела фінансування оборонних витрат (табл. 1), з-поміж яких: бюджетні кошти; спеціальні оборонні фонди; зовнішня допомога і кредитні ресурси; кошти приватного сектору.

Таблиця 1

Порівняння моделей фінансування оборонних витрат вибраних країн світу у 2022 році

Країна	Основне джерело фінансування	Контрольний орган	Прозорість	Гнучкість
США	Держбюджет + спецфонди	GAO	Висока	Висока
Велика Британія	Держбюджет + резерви	NAO	Висока	Середня
Німеччина	Держбюджет + ППП	Bundesrechnungshof	Висока	Середня
Польща	Держбюджет + зовнішня допомога	NIK	Середня	Середня
Ізраїль	Держбюджет + зовнішня допомога	State Comptroller	Висока	Висока
Україна	Держбюджет + внутрішні запозичення	Головна інспекція МОУ, StateWatch	Середня	Висока

Джерело: сформовано на основі джерел: [1-6]

Важливим показником пріоритетності сектору оборони у державній фінансовій політиці є частка ВВП, що спрямовується на цей сектор (рис. 1).

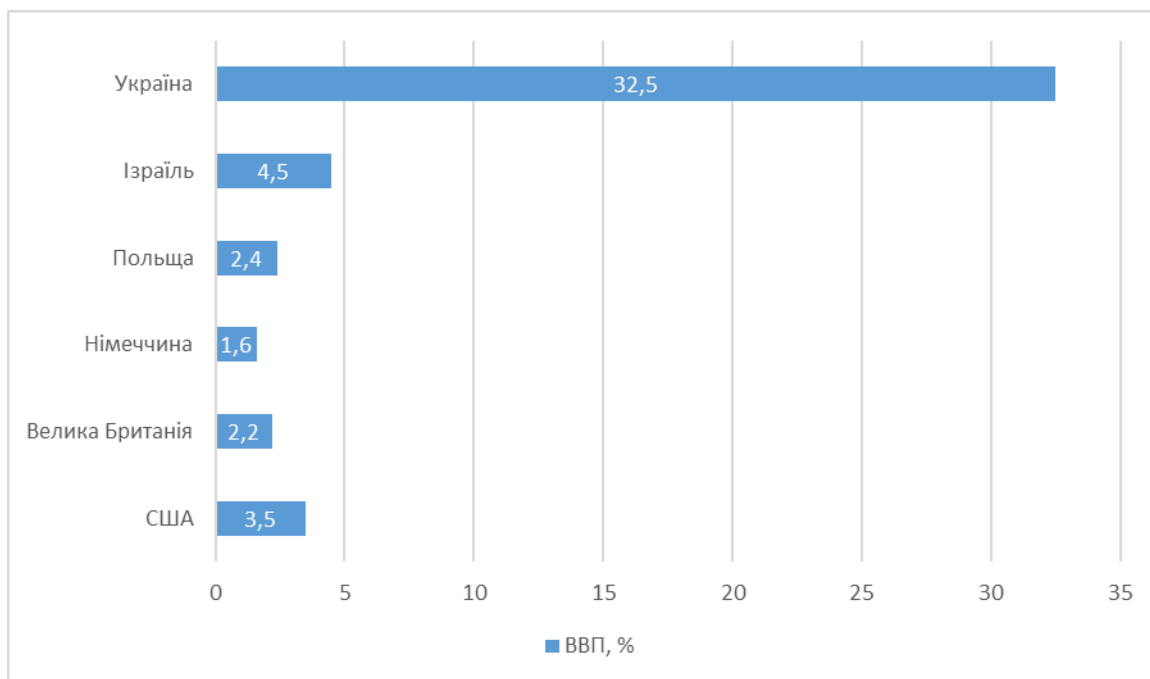

Рис. 1. Частка ВВП вибраних країн світу, яка спрямовується на оборону, у 2022 році, %

Джерело: узагальнено на основі джерел: [1; 7]

Причому у контексті тематики нашого дослідження важливо акцентувати, що відповідний контроль за витратами на сектор оборони зарубіжних країн здійснюється через: парламентський нагляд; незалежний аудит; громадський моніторинг; спеціалізовані агентства (рис. 2). Скажімо, такими агентствами є: GAO у США, NAO у Великій Британії, Bundesrechnungshof у Німеччині, NIK у Польщі, State Comptroller в Ізраїлі, Головна інспекція Міністерства оборони і громадські організації в Україні.

Рис. 2. Схема базових механізмів контролю за оборонними витратами у провідних країнах світу*

Джерело: адаптовано за інформацією з офіційних сайтів контрольних органів [1-6]

Проведений порівняльний аналіз зарубіжного досвіду фінансування оборонних витрат вибраних країн світу засвідчив, що:

- США та Ізраїль мають найвищу гнучкість у цій сфері та доволі велику частку ВВП, що спрямовується на оборону;
- Велика Британія і Німеччина забезпечують високу прозорість оборонних витрат через незалежні аудиторські органи;
- Польща активно залучає зовнішню допомогу щодо досліджуваного питання;
- Україна демонструє надзвичайно високий рівень мобілізації ресурсів, але потребує посилення прозорості та інституційного контролю в оборонній сфері (скажімо, доволі новим джерелом фінансування витрат на підтримку Збройних сил України стали кошти громадського бюджету або так званого «бюджету участі», «партисипаторного бюджету», який передбачає «усебічний доступ усіх стейкхолдерів до формування та використання бюджетних ресурсів через впровадження інноваційних технологій бюджетування» [8]. Тобто частина видатків може спрямовуватися на фінансування проєктів, пропонованих жителями конкретної громади, які перемогли за результатами громадського голосування. Приміром, кошти громадського бюджету Луцької міської територіальної громади у 2025 році були спрямовані виключно на фінансування військових потреб ЗСУ та підтримку родин військовослужбовців).

Загалом маємо підстави стверджувати, що Україна може імплементувати окремі елементи удосконалення фінансування оборонних видатків з урахуванням передового зарубіжного досвіду розвинених країн світу, з-поміж яких:

- створення спеціальних оборонних фондів із незалежним аудитом;
- формування резервів на випадок здійснення непередбачених витрат;
- залучення міжнародної військової та фінансової допомоги;
- використання механізмів державно-приватного партнерства у цій сфері;
- підвищення прозорості фінансування оборонних видатків через відкриті реєстри та звітність.

Відтак аналіз передового зарубіжного досвіду у сфері фінансування оборонних витрат дозволяє зробити висновок про необхідність:

- нормативного закріплення спеціальних фондів оборони;
- створення незалежного органу аудиту оборонних витрат;
- залучення міжнародних партнерів до фінансування;
- регулярного моніторингу ефективності оборонних витрат;
- адаптації гнучких бюджетних механізмів для означеного процесу.

Переконані, що упровадження вищезазначених елементів у вітчизняну практику сприятиме підвищенню фінансової стійкості оборонного сектору України.

Список використаних джерел:

1. Фінансування безпеки і оборони у 2022 році. Рада національної безпеки і оборони України. URL: <https://rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/6014.html>

2. Defense Budget Overview: United States Department of Defense, 2024. URL: <https://comptroller.defense.gov/Budget-Materials>
3. Ministry of Defence Annual Report 2023. United Kingdom. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/ministry-of-defence-annual-report-and-accounts-2023>
4. Bundeswehr Budget Report 2023. Federal Ministry of Defence, Germany. URL: <https://www.bmvg.de/en/publications/budget>
5. Israel Ministry of Finance. Defense Expenditure Summary 2022. URL: https://www.gov.il/en/departments/ministry_of_finance
6. Polish Ministry of National Defence. Annual Budget Report 2023. URL: <https://www.gov.pl/web/national-defence/budget>
7. SIPRI Military Expenditure Database, 2023. URL: <https://www.sipri.org/databases/milex>
8. Lobodina Z. M., Lopushniak H. S., Kizyma T. O., Lyvdar M. V. Inclusive budgeting: theoretical aspects, prerequisites and necessity for its implementation in Ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2020. Vol. 2. № 33. P. 463-472. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/38316/1/207201-466626-1-PB.pdf>

Надія Мельник

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки ЗУНУ, м. Вінниця
Науковий керівник: к.е.н., старший викладач Алла Долюк

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У сучасних умовах реформування системи публічного управління в Україні особливого значення набуває ефективна кадрова політика в органах місцевого самоврядування. Від професійності, компетентності та мотивації кадрів безпосередньо залежить якість надання публічних послуг, рівень довіри громадян до влади та результативність прийнятих управлінських рішень. Забезпечення органів місцевого самоврядування кваліфікованими та професійними кадрами, здатними оперативно реагувати на виклики сьогодення, є важливою умовою збалансованого розвитку громад.

У процесі децентралізації влади кадрова політика стає важливим інструментом забезпечення ефективного функціонування місцевого самоврядування. Вона охоплює не лише формування кадрового складу, а й створення умов для професійного зростання, запровадження новітніх інноваційних управлінських підходів, розвиток лідерського потенціалу службовців та забезпечення прозорості кадрових процесів.

Питання формування й реалізації державної кадрової політики в органах державної влади та місцевого самоврядування, а також особливості кадрових процесів і застосування відповідних технологій відображені у працях багатьох українських науковців, зокрема: В. Авер'янова, Г. Атаманчука, В. Борденюка, С. Вдовенка, З. Гладуна, Я. Жовнірчика, А. Крусяна, Л. Круп'як, Г. Лелікова, В. Лугового, В. Малиновського, Т. Мотренка, П. Надолішнього, С. Серьогіна, В. Олуйка, Т. Пахомової, О. Оболенського, М. Шкільняка та інших дослідників.

Попри значний обсяг наукових напрацювань, присвячених теоретичним і прикладним аспектам державної кадрової політики, сучасні процеси модернізації та реформування країни вимагають дієвої кадрової системи органів місцевого самоврядування. Така система має охоплювати комплекс кадрових інститутів і організаційних структур, що забезпечують цілісне управління кадровими процесами, а також потребує подальшого наукового вивчення для досягнення стратегічних пріоритетів розвитку держави.

Актуальність теми зумовлена необхідністю вдосконалення механізмів формування та реалізації державної кадрової політики з урахуванням сучасних викликів, зокрема воєнного стану, цифрової трансформації та зростання ролі місцевих спільнот. Важливості набуває забезпечення відкритості та ефективності кадрових процесів, що сприятиме підвищенню довіри населення до органів місцевого самоврядування.

Чинне законодавство та підзаконні нормативні акти створюють стабільну базу для управління кадрами. Водночас, для підвищення ефективності кадрової

політики необхідне подальше удосконалення нормативних документів, зокрема щодо прозорості процедур відбору, оцінки та професійного розвитку персоналу.

Формування та реалізації державної кадрової політики є фундаментом для розробки ефективних управлінських практик. Вони забезпечують стабільність, професійність та прозорість кадрових процесів, що є необхідними умовами для підвищення якості роботи органів місцевого самоврядування. Формування кадрової політики ґрунтується на принципах законності, прозорості, професійності та підзвітності. Впровадження цих принципів дозволяє забезпечити не тільки ефективне управління персоналом, а й підвищити довіру громадян до органів місцевого самоврядування.

Дослідження змісту і специфіки формування та реалізації державної кадрової політики в органах місцевого самоврядування показує, що кадрова політика є комплексним механізмом управління людськими ресурсами, який охоплює відбір, призначення, оцінку, розвиток і мотивацію персоналу. Ефективне функціонування цього механізму сприяє підвищенню професійного рівня службовців та забезпечує стабільність управлінських процесів на місцевому рівні.

У результаті дослідження визначено, що організаційно-правові механізми кадрової політики повинні бути поєднані з практичними заходами щодо підвищення кваліфікації та мотивації державних службовців. Такий підхід дозволяє забезпечити системність і комплексність управління людськими ресурсами в органах місцевого самоврядування.

Крім цього на кадрову політику міської ради впливають як внутрішні фактори (організаційна структура, професійний рівень персоналу, мотиваційна система), так і зовнішні (демографічні, економічні та соціальні умови, законодавчі зміни, міжнародні стандарти управління). Збалансування цих факторів та адаптація внутрішніх процесів до зовнішніх умов є особливо важливими для ефективного управління кадрами.

Адаптація міжнародного досвіду з урахуванням національних та локальних особливостей органів місцевого самоврядування дозволяє забезпечити баланс між державними стандартами та потребами конкретної територіальної громади, підвищити ефективність кадрових рішень та сприяти розвитку професійних компетенцій державних службовців. До таких практик належать використання електронних систем управління персоналом, відкриті конкурси на заміщення посад, системи оцінки ефективності роботи службовців та комплексні програми підвищення кваліфікації.

Отже, визначені напрями формування та реалізації державної кадрової політики включають удосконалення нормативно-правового забезпечення, підвищення професійного рівня службовців, впровадження цифрових технологій та автоматизації кадрових процесів, систему мотивації та соціальної підтримки, а також стратегічне планування кадрових ресурсів. сприятимуть підвищенню прозорості, ефективності та підзвітності кадрової політики.

Впровадження запропонованих напрямів удосконалення кадрової політики сприятиме підвищенню якості управління кадрами в органах місцевого самоврядування, розвитку професійного потенціалу персоналу, зміцненню довіри

громадян до органів влади та забезпеченню ефективного розвитку територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВРю URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 р. № 2493-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>
4. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
5. Про Стратегію державної кадрової політики на 2012-2020 роки: Указ Президента України від 01.02.2012 р. № 45/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/2012#Text>
6. Кагановська Т. Є. Кадрове забезпечення державного управління в Україні. Монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. 330 с.
7. Костенко О. О., Грущинська Н. М. Формування та реалізація кадрової політики в органах публічної влади: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Економічний простір*. 2020. № 158. С. 77–82.

Світлана Коваль

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Тарас Сидор

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

Дослідження практики формування дохідної бази місцевого самоврядування, що є критично важливим для оцінки рівня його фінансової самостійності та здатності виконувати делеговані повноваження. В умовах фінансової децентралізації та підвищеного навантаження, спричиненого війсьним станом, особливої актуальності набуває комплексний аналіз структури та динаміки ключових джерел наповнення місцевих бюджетів. Отримані емпіричні дані та виявлені тенденції стануть надійним підґрунтям для розробки обґрунтованих пропозицій щодо підвищення ефективності управління місцевими бюджетами. Проаналізуємо надходження до місцевих бюджетів у динаміці (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка доходів місцевих бюджетів України за 2021–2024 рр.

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Обсяг, млрд грн	580,7	555,1	652,6	676,5
Абсолютний приріст, млрд грн	-	-25,6	97,5	23,9
Темп зростання, %	-	95,6	117,6	103,7

Джерело: складено та розраховано автором за даними [1]

Показники табл. 1 відображають падіння у 2022 р. (у порівнянні з попереднім роком) загального обсягу доходів місцевих бюджетів після початку повномасштабного вторгнення: обсяг доходів знизився з 580,7 млрд грн у 2021 р. до 555,1 млрд грн у 2022 р., що призвело до від'ємного абсолютного приросту у розмірі – 25,6 млрд грн, при цьому темп зростання склав 95,6%, що підтверджує факт скорочення дохідної бази на 4,4%. Це скорочення відображає первинний шок для економіки, пов'язаний із руйнуванням, міграцією та припиненням роботи підприємств.

2023 р. став періодом значного відновлення та компенсації втрат попереднього року, демонструючи найбільш активну позитивну динаміку за весь аналізований період: обсяг доходів суттєво зріс до 652,6 млрд грн, абсолютний приріст був найбільшим і склав 97,5 млрд грн, темп зростання досяг 117,6%, що свідчить про ефективність адаптації фінансової системи та економіки до умов воєнного стану.

Протягом 2024 р. загальний обсяг доходів продовжував зростати, хоча темпи зростання сповільнилися порівняно з 2023 р.: обсяг доходів досяг 676,5 млрд грн, абсолютний приріст склав 23,9 млрд грн, що є позитивним показником, але значно меншим, ніж приріст 2023 р. Темп зростання становив 103,7%, що вказує на стабільне, але помірне збільшення дохідної бази.

Аналіз динаміки доходів місцевих бюджетів за 2021–2024 рр. чітко відображає три фази: падіння у 2022 році під впливом повномасштабної війни, стрімке відновлення у 2023 році та стабілізацію позитивного зростання у 2024 році. В цілому, дохідна база місцевого самоврядування успішно адаптувалася до викликів воєнного часу та перевищила довоєнний рівень (676,5 млрд грн у 2024 р. проти 580,7 млрд грн у 2021 р.).

Структура дохідної частини місцевих бюджетів України за аналізований період характеризується стійкою домінуючою роллю податкових надходжень незважаючи на значні коливання, спричинені воєнним станом (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка та структура доходів місцевих бюджетів України за 2021–2024 рр.

Показники	2021 р.		2022 р.		2023 р.		2024 р.	
	млрд грн	питома вага, %	млрд грн	питома вага, %	млрд грн	питома вага, %	млрд грн	питома вага, %
Податкові надходження	346,7	59,7	393,5	70,9	434,5	66,6	441,1	65,2
Неподаткові надходження	27,2	4,7	22,0	4,0	36,5	5,6	43,6	6,4
Доходи від операцій з капіталом	3,5	0,6	2,3	0,4	3,6	0,6	4,9	0,7
Цільові фонди	0,6	0,1	0,3	0,1	0,4	0,1	0,6	0,1
Офіційні трансферти	202,7	34,9	137,0	24,7	177,6	27,2	189,3	28,0
Всього доходів	580,7	100,0	555,1	100,0	652,6	100,0	676,5	100,0

Джерело: складено та розраховано автором за даними [1]

Упродовж 2021–2024 рр. ключову роль у формуванні місцевих бюджетів відігравали податкові надходження, які є безумовним лідером і головним джерелом доходів місцевих бюджетів: їхня питома вага коливалася від 59,7% (2021 р.) до 70,9% (2022 р.). Зростання частки податкових надходжень у 2022 р. (до 70,9%) відбулося на тлі загального скорочення доходів та різкого падіння обсягу трансфертів. Це підкреслює їхню високу стійкість у кризовий період, ймовірно, завдяки стабільним надходженням від податку на доходи фізичних осіб. У 2023-2024 рр. їх частка податків у доходах дещо знизилася (до 66,6% та 65,2% відповідно), оскільки почали відновлюватися обсяги трансфертів.

Офіційні трансферти (субвенції, дотації) є другим за значимістю елементом, що відображає рівень залежності місцевого самоврядування від державного бюджету: їхня частка суттєво скоротилася з 34,9% у 2021 р. до 24,7% у 2022 р., що вказує на зміни у пріоритетах державного фінансування на початку війни. Протягом 2023–2024 рр. їхня частка поступово відновлювалася (до 28,0% у 2024 р.), але не досягла довоєнного рівня (34,9%).

Неподаткові надходження, що відображають доходи від місцевого майна, адміністративних послуг та штрафів, є важливим індикатором фінансового потенціалу територіальних громад. Їхня питома вага залишається відносно невеликою, але демонструє тенденцію до зростання після спаду у 2022 р. Частка цих доходів зростає з 4,7% у 2021 р. до 6,4% у 2024 р. Це збільшення, особливо в умовах війни, може свідчити про підвищення ефективності управління місцевими активами або зростання попиту на платні послуги.

Доходи від операцій з капіталом незначний вплив на загальну структуру доходів, разом складаючи менше 1% у всі аналізовані роки.

Отже, тенденції динаміки доходів місцевих бюджетів характеризуються відносною стабільністю основних джерел та водночас вказують на необхідність диверсифікації доходів і зміцнення фінансової автономії громад для ефективного виконання їхніх повноважень у післявоєнний період

Список використаних джерел:

1. Бюджет для громадян: Місцеві бюджети. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=9&year=2025&budgetType=LOCAL>

Катерина Перцева
студентка гр. ФМСзм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Угрин

КЛЮЧОВІ НАПРЯМКИ ПРОТИДІЇ МИТНИМ ДЕЛІКТАМ

Сучасний розвиток зовнішньоекономічної діяльності України супроводжується зростанням кількості митних деліктів, що створює реальні загрози для економічної безпеки держави. Ефективна протидія цим правопорушенням потребує реалізації системного підходу, який поєднує правові, організаційні, технологічні та освітні інструменти. Саме тому визначення ключових напрямків протидії митним деліктам є важливим завданням державної митної політики [1]. Відповідно до стратегічних пріоритетів розвитку митної справи, увага держави має бути зосереджена на підвищенні рівня контролю, прозорості процедур та мінімізації людського чинника у митному адмініструванні.

Одним із пріоритетних напрямків є вдосконалення нормативно-правового забезпечення у сфері митної справи. Законодавча база має забезпечувати не лише невідворотність відповідальності за порушення митних правил, а й створювати умови для запобігання деліктам. Важливу роль у цьому відіграє постійне оновлення Митного кодексу України відповідно до міжнародних стандартів і вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [2]. Крім того, необхідним є посилення міжвідомчої координації під час розслідування митних правопорушень, удосконалення механізмів контролю за переміщенням товарів подвійного призначення та підвищення ефективності адміністративного судочинства у митній сфері.

Другим важливим напрямком є впровадження сучасних інформаційних технологій у діяльність митних органів. Цифровізація процедур контролю, автоматизовані системи аналізу ризиків, використання електронних баз даних та інтелектуальних інструментів моніторингу значно підвищують ефективність виявлення та запобігання митним деліктам [3]. Особливого значення набуває використання технологій штучного інтелекту для аналізу поведінкових моделей учасників зовнішньоекономічної діяльності. Розвиток системи «єдиного вікна» та інтеграція національних інформаційних платформ з базами даних митних адміністрацій держав ЄС дозволять оптимізувати процеси контролю та зменшити можливості для зловживань.

Не менш важливим напрямком є підвищення рівня професійної підготовки та доброчесності працівників митних органів. Проведення регулярних тренінгів, підвищення кваліфікації, розвиток етичної культури службовців сприяє зниженню корупційних ризиків і забезпечує неупереджене застосування митного законодавства [4]. Водночас необхідним є створення системи внутрішнього контролю та доброчесності, що дозволить підвищити рівень відповідальності посадових осіб за результати службової діяльності. Ефективна кадрова політика у митних органах передбачає відбір фахівців на основі компетенцій, а також

створення стимулюючих механізмів для кар'єрного зростання без ризику корупційного впливу.

Наступним напрямком є удосконалення міжнародної співпраці у сфері протидії митним правопорушенням. Спільні операції, обмін інформацією та досвідом із митними адміністраціями інших держав дозволяють ефективніше протидіяти транснаціональним схемам контрабанди та ухилення від сплати митних платежів [5]. Важливим завданням у цьому контексті є приєднання України до сучасних програм Всесвітньої митної організації, спрямованих на розвиток інституційних механізмів боротьби з правопорушеннями у сфері митної справи. Також доцільним є розширення практики міждержавного митного аудиту та взаємного визнання результатів митного контролю.

Серед перспективних напрямів також варто відзначити розвиток фінансової та правової грамотності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, адже розуміння правил митного регулювання сприяє добровільному дотриманню вимог законодавства та мінімізує ймовірність вчинення митних деліктів [3]. Проведення інформаційних кампаній, семінарів і публічних консультацій дозволить знизити рівень неусвідомлених порушень митних правил. Водночас варто передбачити запровадження програм партнерства між митницею та бізнесом, що базуються на принципах довіри та взаємної відповідальності.

Отже, ефективна протидія митним деліктам можлива лише за умови поєднання законодавчих реформ, цифрових інновацій, професійного розвитку кадрів, міжнародної співпраці та підвищення правової культури учасників зовнішньоекономічної діяльності. Комплексна реалізація цих напрямів забезпечить підвищення рівня економічної безпеки держави, сприятиме зміцненню авторитету митних органів і створить умови для прозорого функціонування митної системи України.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552.
2. Гребельник О. П. Митна справа: підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2018. 512 с.
3. Войтович Р. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення митної діяльності в умовах цифрової трансформації. *Публічне управління: теорія та практика*. 2022. № 3. С. 45–52.
4. Микитенко О. І. Адміністративна відповідальність за порушення митних правил: монографія. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2019. 276 с.
5. Шевчук В. І. Теоретико-правові засади міжнародної співпраці у сфері протидії митним правопорушенням. *Економіка та держава*. 2021. № 9. С. 88–92.

Оксана Сень

студентка гр. ДСПУАзм-22,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

РЕАЛІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ГРОМАД У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Соціальний захист населення належить до головних напрямів соціальної політики держави, однак в рамках децентралізації та зміни схем фінансування найважливіших програм соціальних трансфертів роль громад у забезпеченні цього вектору діяльності держави значно зменшилась. Система соціального захисту на рівні громад охоплює комплекс заходів, спрямованих на матеріальну підтримку громадян, надання соціальних послуг, сприяння зайнятості, розвиток інфраструктури, яка сприяє підвищенню якості життя та інтеграції соціально вразливих груп. Попри те, що значна частина соціальних гарантій регулюється у законодавчий спосіб та фінансується за кошти державного бюджету, громади мають право розширювати обсяг підтримки громадян шляхом застосування додаткових інструментів соціальної політики, адаптованих до місцевих потреб [2; 7].

Серед базових інструментів соціальної політики у царині соціального захисту населення, які доступні громадам, є призначення соціальних допомог, пільг та компенсацій [2]. Поряд зі тим, що в громадах забезпечують організацію призначення найважливіших соціальних виплат населенню (житлових субсидій, допомог малозабезпеченим сім'ям, особам з інвалідністю та іншим категоріям) через структурні підрозділи соціального захисту, ЦНАП за принципом «єдиного вікна», орган місцевого самоврядування може ухвалити рішення про введення додаткових видів соціальних трансфертів в рамках власних програм соціальної підтримки за рахунок коштів місцевого бюджету. Це можуть бути доплати або компенсації для окремих категорій населення, зокрема адресна матеріальна допомога для осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, разові виплати до визначних дат, підтримка осіб із хронічними захворюваннями, додаткові виплати для родин загиблих військовослужбовців тощо. Завдяки таким інструментам соціальна політика на рівні громади набуває більшої адресності й адаптованості до потреб громади [3]. Це особливо важливо в умовах війни, коли традиційні соціальні механізми зазнають значного навантаження.

Зокрема, на рівні Скалатської міської громади в різні роки діяли програм соціального захисту окремих категорій населення, які передбачали грошові виплати для мешканців, які виявили намір служити у Збройних Силах України за контрактом (2017 рік) [6], учасників бойових дій, які брали участь в заходах із забезпечення оборони України, осіб з інвалідністю I групи ЧАЕС та ін. (2023 рік) [5], дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування тощо. Попри широкий спектр соціальних виплат, які запроваджено у громаді, обсяги видатків на ці потреби залишаються незначними, зокрема на надання пільг з оплати послуг

зв'язку, компенсаційних виплат на транспортне обслуговування, медичні послуги для осіб, постраждалих від аварії на ЧАЕС. Це ставить питання про доцільність цих виплат та їх ефективність у вирішенні відповідної соціальної проблеми. Водночас, на програму інших заходів у сфері соціального захисту (яка охоплює витрати на поховання військових, які загинули при захисті України та допомога їхнім родинам, витрати на допомогу ВПО та інші цілі) у 2024 році з міського бюджету було спрямовано понад 3,0 млн грн, а на 2025 рік передбачено зменшення цих видатків до 2,2 млн грн (табл. 1).

Таблиця 1

Видатки Скалатського міського бюджету на компенсаційні виплати, допомоги та пільги громадянам у 2021-2025 рр., тис. грн

Показники	2021	2022	2023	2024	2025	
					план	9 міс.
Надання пільг окремим категоріям громадян з оплати послуг зв'язку	10,30	5,00	6,03	3,04	5,00	0,64
Пільгове медичне обслуговування осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи	37,64	29,06	28,02	27,77	12,00	0,00
Компенсаційні виплати інвалідам на бензин, ремонт, технічне обслуговування автомобілів і на транспортне обслуговування	2,78	3,04	3,29	2,95	5,00	0,00
Оздоровлення та відпочинок дітей	49,98	0,00	0,00	0,00	100,00	99,98
Інші заходи у сфері соціального захисту і соціального забезпечення	3274,13	420,00	3795,30	3007,54	2160,10	1918,50

Джерело: побудовано за [1]

В сучасний період найважливішим напрямом соціальної політики громад у сфері соціального захисту населення є організація надання соціальних послуг. Такі послуги можуть надаватися у формі догляду вдома, паліативної допомоги, соціального супроводу сімей, забезпечення денного перебування, кризових інтервенцій, послуг підтриманого проживання, соціальної адаптації та інших сервісів, спрямованих на подолання або мінімізацію впливу складних життєвих обставин. В рамках організації надання соціальних послуг громади формують власну мережу надавачів, яка охоплює комунальні установи, центри соціальних служб, територіальні центри соціального обслуговування, соціальні гуртожитки, будинки підтриманого проживання або центри денного догляду для різних вікових груп. З внесенням змін до законодавства щодо надання соціальних послуг громади отримати можливість залучати до цього процесу недержавні структури, що формує конкурентне середовище та стимулює підвищення якості соціальних послуг. У воєнний період значно актуалізувалася потреба у кризових соціальних послугах, зокрема наданні екстреної допомоги сім'ям, що втратили житло або засоби до існування, послугах реабілітації для військовослужбовців і цивільних, допомозі у соціальній інтеграції учасників бойових дій. Тому громади змушені адаптувати модель надання соціальних послуг до умов війни.

Ці тенденції зміни видів та форм надання соціальних послуг відображають показники табл. 2. Після зміни механізму забезпечення соціальними послугами у 2022 році видатки на догляд осіб, які не здатні до самообслуговування були перенесені до інших бюджетних програм. Водночас, із введенням конкуренції між надавачами соціальних послуг збільшились видатки на надання соціальних гарантій для таких надавачів з числа фізичних осіб. У 2024 році на ці потреби було виділено з міського бюджету майже 0,72 млн грн, на 2025 рік передбачено 0,76 млн грн. У 2024 році започатковано бюджетну програму із забезпечення діяльності фахівців, які надають послуги супроводу ветеранів війни та осіб, які демобілізовані зі Збройних Сил України. У 2025 році на її виконання у міському бюджеті передбачено понад 0,55 млн грн. Проте найбільшою програмою щодо надання соціальних послуг залишається програма забезпечення діяльності інших закладів у сфері соціального захисту, за якою здійснюють фінансування центру соціального обслуговування та інших установ соціального спрямування – 6,0-6,1 млн грн щорічно в середньому за останні роки (табл. 2).

Таблиця 2

**Видатки Скалатського міського бюджету
на надання соціальних послуг у 2021-2025 рр., тис. грн**

Показники	2021	2022	2023	2024	2025	
					план	9 міс.
Забезпечення соціальними послугами за місцем проживання громадян, які не здатні до самообслуговування	1762,91	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Надання соціальних гарантій фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам, які не здатні до самообслуговування	160,45	220,19	148,39	719,90	760,00	615,52
Забезпечення діяльності фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб	0,00	0,00	0,00	27,29	552,87	240,93
Забезпечення діяльності інших закладів у сфері соціального захисту ¹	0,00	4800,83	4977,05	6067,81	6138,00	4569,05

Джерело: побудовано за [1]

Окреме місце у соціальній політиці на рівні громади займають заходи, які спрямовані на вирішення проблем зайнятості, оскільки вони створюють умови для підвищення економічної активності населення, упередження маргіналізації безробітних. В координації з центрами зайнятості громади задіяні у реалізації програм сприяння зайнятості, створення додаткових робочих місць, організації громадських робіт, розвитку підприємницьких ініціатив.

Організація оплачуваних громадських робіт є одним із традиційних заходів політики зайнятості на місцевому рівні. Такі роботи передбачають залучення безробітних до благоустрою територій та допомоги комунальним службам, ремонту соціальної інфраструктури, супроводу окремих категорій населення, розвантаження гуманітарної допомоги та ін. Переліки видів громадських робіт формують відповідно до потреб громади, а джерелом їхнього фінансування є кошти місцевого бюджету та Державної служби зайнятості. Більш фінансово

спроможні громади можуть запроваджувати додаткові інструменти сприяння зайнятості, такі як програми мікрогрантів, організації професійного навчання та перекваліфікації, розвитку соціального підприємництва. Особливу актуальність в умовах війни набувають програми трудової адаптації ВПО та громадян, які втратили роботу через знищення або переміщення підприємств. Такі заходи можуть реалізовуватись у співпраці з бізнес-структурами з урахуванням потреб місцевого ринку праці. Проте у Скалатській громаді заходи соціальної політики щодо стимулювання зайнятості обмежуються лише організацією громадських робіт, а видатки за цим напрямом незначні (рис. 1).

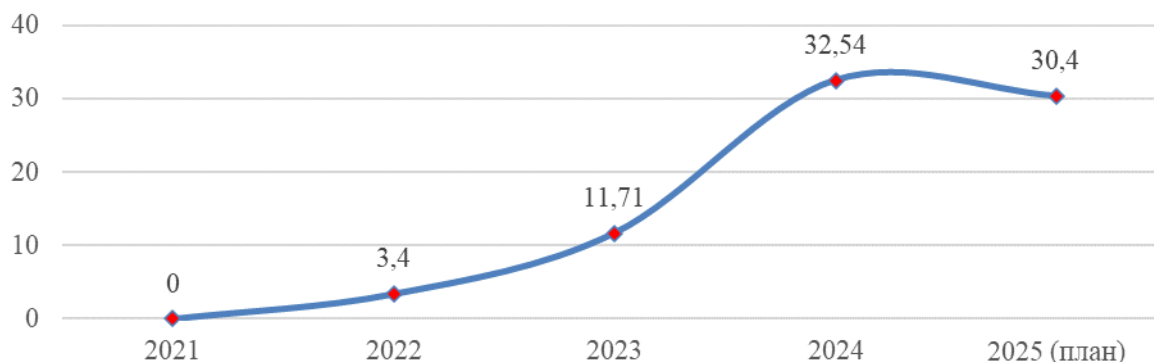

Рис. 1. Фінансування оплачуваних громадських робіт зі Скалатського міського бюджету у 2021-2025 рр., тис. грн

Джерело: побудовано за [1]

Отже, соціальна політика громад у сфері соціального захисту населення в Україні може передбачати значне розмаїття інструментів для вирішення проблем громадян, але структура і масштаби їхнього застосування визначаються не тільки розмірами і фінансовою спроможністю громади, але й власним баченням органу місцевого самоврядування щодо пріоритетів соціальної політики. Ефективність використання інструментів соціальної політики залежить від наявності коштів, інституційної спроможності та кадрового потенціалу, здатності мешканців та влади у громаді до адаптації та розуміння пріоритетів в умовах динамічних змін воєнного часу.

Список використаних джерел:

1. Бюджет Скалатської міської територіальної громади. Державний портал відкритих даних OpenBudget.gov.ua. URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget/1952300000/local-expenses?class=program>
2. Горин В. Соціальні гарантії в системі соціальної безпеки держави: теоретико-методологічний аспект. *Світ фінансів*. 2013. № 2. С. 69–80.
3. Горин В. П. Сутність соціальної безпеки: фінансові та організаційно-правові аспекти. *Світ фінансів*. 2007. № 4 (13). С. 52-57.
4. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / В. М. Булавинець та ін.; за ред. В. П. Горина. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2023. 170 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/49323>

5. Про затвердження міської Програми соціального захисту окремих категорій населення на 2023 рік у Скалатській територіальній громаді: Рішення Скалатської міської ради від 20.10.2022 р. №177. URL: <https://skalatmr.gov.ua/documents/pro-skhvalennya-miskoyi-prohramy-sotsialnoho-zakhystu-okremykh-katehoriy-naselennya-na-2023-rik-na>
6. Про затвердження Програми стимулювання громадян Скалатської ОТГ, направлених Тернопільським ОМВК для проходження військової служби за контрактом у Збройних силах України у 2016-2017 роках: Рішення Скалатської міської ради № 505 від 22.12.2016 р. URL: <https://skalatmr.gov.ua/documents/prohrama-stymulyuvannya-hromadyan-rayonu-napravlenykh-ternopilskym-omvk-dlya-prokhozheniya-0>
7. Фінанси: підруч. / В. П. Горин, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 632 с.

Анна Тесунова
студентка гр. ФФзм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

ТЕНДЕНЦІЇ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Монетарна політика держави є важливою складовою макроекономічного управління, яка призначена забезпечити рівновагу між грошовою пропозицією та попитом на гроші, впливати на кредитну активність, забезпечувати валютно-курсову стабільність та стриману динаміку цін. Її роль у період воєнних дій набуває особливої ваги, оскільки саме Національний банк має забезпечувати стабільність ситуації на фінансовому ринку, підтримувати ліквідність банківської системи та створювати умови для економічного відновлення. Водночас практика реалізації монетарної політики України в умовах війни демонструє складну суперечність між цілями стабілізації макрофінансової ситуації та стимулювання економічної активності [8].

У воєнний період Національний банк України зберігає стратегічний курс на цінову стабільність і контроль над інфляцією, проте жорсткість параметрів грошово-кредитної політики фактично стримує економічне зростання. Реальна облікова ставка, скоригована на рівень інфляції, упродовж 2025 року перевищує 3% річних, що є однією з найвищих ставок серед країн із подібним рівнем розвитку. Якщо звернути увагу на динаміку інфляції, то помітно, що у 2025 році вона характеризувалась зниженням інфляційних коливань. Це мало б дати підстави до зниження облікової ставки НБУ для стимулювання економіки. Однак, цього не відбувається. Такий рівень монетарних обмежень не відповідає завданням щодо стимулювання інвестицій в умовах воєнного часу. Номінальна облікова ставка, утримувана НБУ на високому рівні, формує надміру жорсткі умови для кредитного ринку, коли відсоткові ставки за комерційними позиками залишаються на рівні 20-25%, що стримує процеси залучення кредитних ресурсів для реалізації довгострокових інвестиційних проектів в реальному секторі.

Як зазначає Б. Данилишин, впродовж останнього десятиліття монетарна політика України відзначалась тенденцією до посилення жорсткості [1]. Індекс монетарних умов зріс на понад 30 процентних пунктів, у тому числі близько п'яти пунктів додатково внаслідок воєнних обмежень. Така політика, з одного боку, сприяла стабілізації валютного ринку й утриманню інфляційних очікувань, але з іншого – призвела до зниження ролі банківського сектору у фінансуванні розвитку економіки. Понад половину кредитного портфеля банківські установи формують за рахунок короткострокових операцій, натомість довгострокове інвестиційне кредитування залишається незначним.

Окремою рисою сучасної монетарної політики в Україні є переорієнтація банківської ліквідності у високоприбуткові, але малопродуктивні інструменти. Значну частку ресурсів банки спрямовують не у кредитування реального сектору економіки, а в купівлю депозитних сертифікатів Національного банку України,

дохідність яких становить близько 16-19% річних. Такий механізм фактично стимулює зберігання ліквідності у фінансовій системі замість її перетворення в інвестиційні ресурси. Банки отримують гарантований дохід від операцій із державою, що мінімізує ризики, але не сприяє зростанню виробництва.

Водночас жорстка монетарна політика впливає на структуру доходів і витрат державного бюджету. Висока дохідність внутрішніх державних облігацій підвищує фіскальне навантаження на бюджет, оскільки збільшує видатки на обслуговування державного боргу. У 2025 році частка таких витрат у структурі видатків бюджету перевищує 10%, що обмежує можливості фінансування інших бюджетних програм. Паралельно відбувається скорочення потенційних доходів від оподаткування імпорتنих операцій через ревальваційний вплив утримання курсу національної валюти.

Валютна політика НБУ спрямована на контроль за обмінним курсом та мінімізацію валютних коливань. Проте така адміністративна стабільність має і зворотний бік, оскільки ринкові механізми регулювання зовнішньої торгівлі не мають належного використання, а експортерам складно адаптуватися до змін зовнішньої кон'юнктури. За відсутності достатньої валютної гнучкості реакція економіки на шоки з боку платіжного балансу сповільнюється. Підтримання фіксованого або керовано-плаваючого курсу потребує постійного використання валютних резервів, що у воєнний час формує додаткові ризики. Зокрема, тільки за 2024 рік для підтримання валютно-курсової стабільності НБУ продав на ринку більше 35,3 млрд дол. валютних резервів, тоді як обсяги придбання склали всього 126,3 млн дол. Це свідчить, що заради утримання стабільності курсу гривні було «спалено» майже 35,2 млрд дол., більшість із яких надійшли як допомога від міжнародних донорів та фінансових організацій. Тільки за період з початку 2025 року обсяги продажу валюти НБУ сягнули 29,1 млрд дол., а зворотні операції впали до мінімуму (табл. 1).

Таблиця 1

**Показники валютних інтервенцій Національного банку України
у 2018-2025 рр., млн дол. США**

Рік	Продаж валюти	Купівля валюти	Сальдо інтервенцій (продаж-купівля)
2018	1801,82	3173,78	-1371,96
2019	529,23	8462,60	-7933,37
2020	3891,00	4929,00	-1038,00
2021	1275,70	3690,70	-2415,00
2022	26380,59	3267,95	23112,64
2023	28829,73	219,85	28609,88
2024	35312,64	126,28	35186,36
2025	29133,13	40,35	29092,78

Джерело: [7]

Однак, наведені показники не дають підстав стверджувати, що виходом із цієї ситуації є припинення НБУ продажу валюти на валютному ринку. На думку

Б. Данилишина, якщо буде прийнято таке рішення, то «відбудеться швидка і глибока девальвація гривні навіть за аномально високих процентних ставок, оскільки відсутні фундаментальні чинники забезпечення валютної стабільності» [2]. Причиною формування негативної ситуації, коли відбувається постійне «спалювання» валютних резервів є передчасне запровадження режиму керованої гнучкості гривні в умовах, коли зберігається високий рівень залежності уряду від зовнішнього фінансування, а сальдо зовнішньої торгівлі глибоко від'ємне. За цих умов лібералізація валютних обмежень та зняття жорсткої регуляції валютного курсу є недоцільними. Враховуючи забезпечення стійкого притоку валюти від міжнародних фінансових організацій в рамках програм фінансової підтримки України поки дає можливість не тільки зберігати відносну валютну стабільність, але й навіть нарощувати золотовалютні резерви країни, які наприкінці 2025 року сягнули свого історичного рекорду на рівні 49,5 млрд дол. США (рис. 1).

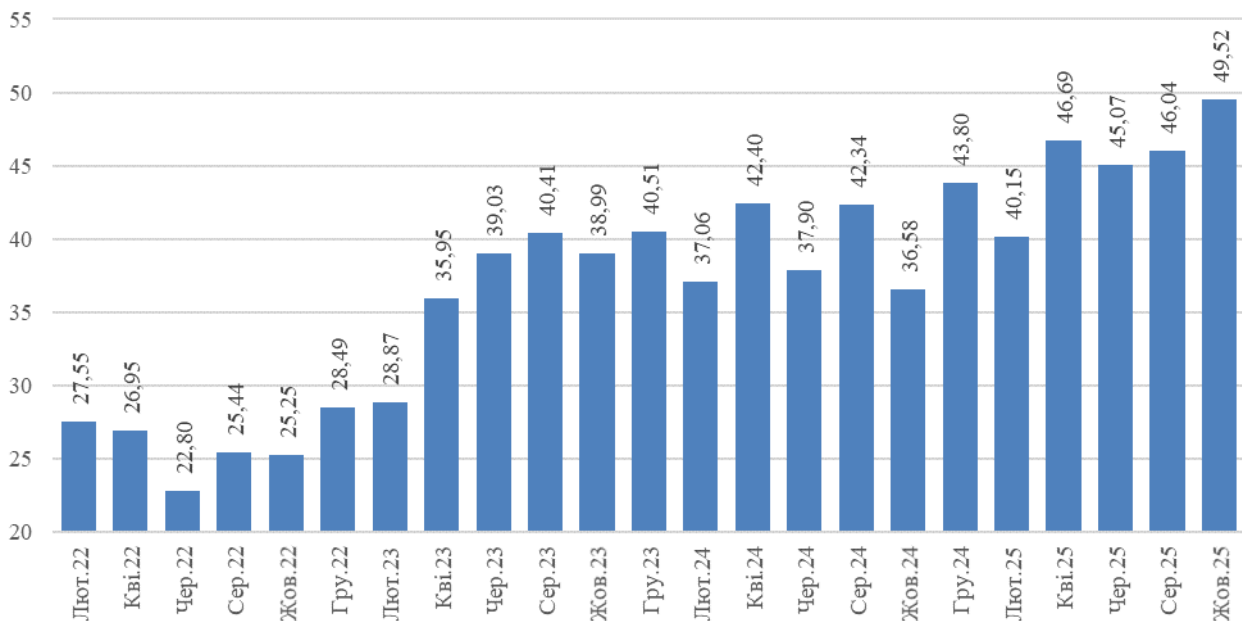

Рис. 1. Динаміка золотовалютних резервів

Національного банку України у 2022-2025 рр., млрд дол. США

Джерело: побудовано за [6]

Асиметричний вплив монетарної політики на економіку в Україні посилює також неефективність її трансмісійних каналів. Депозитний канал працює у бік зростання валютних заощаджень населення, що знижує рівень внутрішньої грошової мультиплікації. На сьогодні обсяг валютних заощаджень громадян перевищує гривневі депозити майже вчетверо, що свідчить про зниження довіри до національної валюти. Кредитний канал стимулювання економіки залишається слабким через високі ставки, а валютний – майже заблокований через надміру жорстке адміністративне регулюванням [4]. Фондовий ринок, який міг би бути альтернативним джерелом фінансування економіки, залишається практично не розвиненим, а його обсяги не створюють помітного ефекту для економічної активності.

Загальний обсяг фінансових активів бізнесу та населення в банківській системі перевищує 9 трлн грн, що відповідає понад 110% ВВП, однак лише близько третини цих коштів трансформуються у кредити. Це означає, що майже 2/3 ліквідних коштів банківської системи фактично не працюють на економіку, а використовуються для спекулятивних фінансових операцій або зберігаються у вигляді депозитів. У цих умовах монетарна політика втрачає свою стимулюючу функцію, перетворюючись радше на механізм утримання макрофінансової стабільності без належного ефекту на інвестиційні процеси.

Ключова проблема монетарної системи полягає у відсутності належної синергії між грошово-кредитною, фіскальною і структурною політикою. Якщо Національний банк України концентрує свою увагу на забезпеченні номінальної стабільності, то уряд реалізує антикризові заходи та виконує соціальну функцію. Проте відсутність координації між цими напрямками призводить до ситуації, коли монетарна політика фактично нейтралізує фіскальні стимули. Зокрема, уряд спрямовує значні ресурси на державні програми підтримки бізнесу, а високі процентні ставки одночасно обмежують доступ приватного сектору до кредитів. Така розбалансованість підриває ефективність загальної економічної політики.

Жорсткі монетарні умови також формують своєрідний ефект «фінансової ренти». Банки отримують надприбутки від операцій із державними цінними паперами та депозитними сертифікатами, тоді як реальний сектор залишається недофінансованим. За підрахунками експертів, сумарні процентні доходи банків за період війни перевищили 630 млрд грн, з яких понад 80% припадає на операції з державними цінними паперами [1]. Це свідчить про надмірну фінансіалізацію економіки, коли грошові потоки циркулюють усередині фінансової системи країни без перетворення на продуктивний капітал. Подібна структура доходів зменшує роль банків як фінансових посередників і підсилює диспропорцію між фінансовим та реальним секторами.

Проблема надмірної жорсткості монетарної політики має не лише короткостроковий, а й структурний вимір. Вона закріплює залежність публічних фінансів від внутрішніх запозичень і збільшує тиск на майбутні бюджети через накопичення боргових зобов'язань. У довгостроковій перспективі така політика може призвести до зменшення потенційного ВВП, оскільки скорочується обсяг приватних інвестицій і знижується продуктивність капіталу. В умовах війни це означає не лише втрату економічних можливостей, а й послаблення фінансової стійкості держави.

У сучасних умовах потребує переосмислення сама парадигма монетарної політики. Її пріоритетом має стати не стабілізація макроекономічних показників, а підтримка економічного відновлення. У більшості країн, які переживали кризу, монетарна політика ставала контрциклічною, коли центральні банки знижували ставки для стимулювання інвестицій та внутрішнього попиту. Україна, навпаки, утримує політику, яка за природою є проциклічною, підсилює сповільнення економічної активності.

Раціональним напрямом адаптації монетарної політики в умовах війни є поступове пом'якшення облікової ставки до нейтрального рівня, який дозволив би

збалансувати інтереси інвесторів, кредиторів і держави. Важливим кроком може стати посилення ролі цільових програм кредитування через інституції розвитку – державний банк реконструкції, експортно-кредитні агентства, фонди підтримки малого бізнесу. Такі інструменти дають змогу компенсувати високі ринкові ставки та спрямовувати ресурси в пріоритетні галузі економіки.

Окрім зниження ставки, необхідно посилити функцію координації між монетарною та фіскальною політикою [5]. Ефективне управління публічними фінансами можливе лише тоді, коли дії уряду та центрального банку спрямовані на спільну мету – забезпечення економічного росту при збереженні стабільності макрофінансової ситуації. Координація має виявлятися у формуванні спільних прогнозів, синхронізації боргових та валютних операцій, розробці механізмів спільного ризик-менеджменту [3].

Отож, практика монетарної політики України в умовах війни демонструє, що збереження її надмірної жорсткості не сприяє відновленню економічної активності. Хоча вона забезпечує короткострокову стабільність на валютному ринку та стримування інфляційної динаміки, але створює довгострокові ризики для інвестиційного потенціалу, публічних фінансів і соціально-економічного розвитку. На наше переконання, монетарна політика потребує переходу від стратегії стримування до стратегії стимулювання, у межах якої фінансова стабільність розглядається не як самоціль, а як умова для стійкого зростання та відбудови країни.

Список використаних джерел:

1. Данилишин Б. Чи сприяє монетарна політика розвитку економіки України? URL: https://glavcom.ua/columns/b_danilishyn/chi-spriyaje-monetarna-politika-rozvitku-ekonomiki-ukrajini-1087818.html
2. Данилишин Б. Монетарна політика НБУ: наслідки для економіки і країни. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/05/10/713511/>
3. Дзюблюк О. В. Необхідність координації фіскальної і монетарної політики. *Фінанси та облік в умовах глобальної невизначеності та безпекових ризиків: збірник матер. Всеукр. наук.-практ. конф. студ. і молод. вч. (м. Тернопіль, 27 травня 2025 р.)*. Тернопіль: ЗУНУ, 2025. С. 105-107. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/54553>
4. Дзюблюк О. В. Особливості монетарної трансмісії в Україні в умовах воєнного стану. *Особливості функціонування економіки в умовах кризи: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 22 червня 2025 р.)*. Черкаси: Східноєвропейський центр наукових досліджень; Research Europe, 2025. С. 47-50. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/54821>
5. Дзюблюк О. В. Цільові орієнтири монетарної політики в умовах воєнного стану. *Світ фінансів*. 2025. № 2. С. 96-121. <https://doi.org/10.35774/sf2025.02.096>
6. Офіційні міжнародні резерви України. Інформаційно-аналітичний сайт Minfin.com.ua. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/assets/2025/>

7. Результати валютних інтервенцій НБУ. Інформаційно-аналітичний портал Minfin.com.ua. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/nbu/intervention/>
8. Фінанси: підруч. / В. П. Горин, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 632 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/51033>

Олена Ткачук

студентка гр. ДСПУАзм-22

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

СУТНІСТЬ ТА СУСПІЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ

У сучасному суспільстві соціальні гарантії є однією з ключових форм реалізації соціальної політики держави. Вони становлять основу соціального контракту між державою та громадянином, закріплюючи право кожного на мінімальний рівень матеріального забезпечення, не залежно від рівня трудової активності, соціального статусу, місця проживання чи інших чинників. Тому в сучасному суспільстві соціальні гарантії розглядають найперше як чинник підтримування соціальної стабільності, згладжування майнової нерівності та різних можливостей доступу до благ, які породжують соціальні конфлікти. Втім, соціальні гарантії все частіше позиціонують як чинник для забезпечення стійкого економічного розвитку, сприяння науково-технічному прогресу. Виникнення цього невід'ємного атрибуту сучасного суспільства пов'язують із досягненням певного рівня розвитку, а також утвердженням ідей суспільного добробуту.

В економічній літературі найбільш широко представлений правовий підхід до трактування державних соціальних гарантій як законодавчо закріпленого права на певний рівень доходів та доступу до життєво важливих благ. Зокрема, на думку Н. Баранової та Т. Новікової, соціальні гарантії (від лат. *garantir* – забезпечувати, охороняти) – це «сукупність матеріальних і юридичних засобів, які забезпечують реалізацію конституційно визначених соціально-економічних і соціально-політичних прав членів суспільства (умови їхньої життєдіяльності, реалізацію їхніх інтересів, різноманітних зв'язків та відносин, функціонування і розвиток суспільної системи загалом)» [1, с. 86]. Отже, соціальні гарантії мають реалізувати гарантоване право кожного члена суспільства на певний рівень життя, який визначений у цій країні як необхідний для відчуття добробуту. Подібної думки дотримуються В. Гриньова та М. Новікова, які розглядають соціальні гарантії як «певну систему, що складається з обов'язків держави щодо задоволення соціальних потреб громадян» [7, с. 345]. На думку М. Головатого та М. Панасюк, «в основу соціальних гарантій покладені соціально-визнані нормативи задоволення різноманітних потреб громадян» [3, с. 608].

Матеріальну основу забезпечення соціальних гарантій складають фонди фінансових ресурсів держави, які виступають джерелом ресурсів для надання різних форм матеріальної та іншої підтримки громадян у складних життєвих ситуаціях, забезпечення мінімальних стандартів доходу, гарантування доступу до найважливіших суспільних благ. Отже, соціальні гарантії виходять за межі інструментів соціального забезпечення, оскільки вони торкаються матеріальних інтересів не лише вразливих верств населення, а всього суспільства, визначають мінімально прийнятні для нього параметри рівня та якості життєдіяльності. Але як

справедливо зазначає О. Головінов, при визначенні соціальних гарантій «як матеріального втілення зобов'язань держави із підтримки життєзабезпечення людини» [11, с. 19], необхідно враховувати не тільки бачення суспільства, яким має бути мінімально прийнятний рівень добробуту, але й можливості економіки щодо його забезпечення. Попри складність цього завдання вчений визнає, що завдяки соціальним гарантіями можна забезпечити стабільність та соціальну безпеку в країні [11, с. 19]. Розвиваючи цю думку, Н. Новікова міркує, що рівень соціальних гарантій з урахуванням економічних можливостей держави може відрізнитись від критично мінімального. Вчена вирізняє мінімальні соціальні гарантії, які забезпечують підтримання життєвого рівня людини на значенні, яке необхідне для її фізіологічного виживання, а також гарантії договірного регулювання трудових відносин, які можуть передбачати зобов'язання щодо життєзабезпечення індивіда на рівні, який перевищує критично мінімальний [9, с. 40]. Підтвердження цьому знаходимо у практиці, коли у розвинених країнах значення мінімальної заробітної плати – однієї із найважливіших соціальних гарантій, давно перевищує рівень, необхідний для виживання й задоволення базових потреб і гарантує значно вищі стандарти життя.

В сучасній науці вироблене розуміння соціальних гарантій як складного багатоаспектного явища, яке можна розглядати найперше з правових позицій, але також з управлінського, економічного та інших ракурсів. Зокрема, з погляду управлінського підходу соціальні гарантії – це система інструментів та методів, через які держава забезпечує реалізацію цілей соціальної політики, координує діяльність суб'єктів соціальної сфери та контролює дотримання визначених соціальних стандартів життєдіяльності. У цьому розумінні вони виступають не лише результатом функціонування системи соціального захисту, а й об'єктом цілеспрямованого управлінського впливу держави, спрямованого на підтримку соціальної стабільності й злагоди, стимулювання розвитку людського капіталу. Соціальні гарантії виконують функцію інструмента соціальної регуляції, за допомогою якого держава формує бажану соціально-економічну поведінку населення, забезпечує баланс інтересів між різними соціальними групами та знижує ризики соціальної напруги. Відтак, ефективність системи соціальних гарантій визначається якістю управлінських рішень у цій сфері, прозорістю процедур забезпечення, здатністю адаптуватися до соціальних змін і рівнем зворотного зв'язку з громадянами.

За економічним підходом, соціальні гарантії – це система економічних відносин, які виникають у процесі розподілу та перерозподілу національного доходу для забезпечення мінімального рівня добробуту населення і стабільного функціонування економічної системи. Вони відображають економічну сутність соціальної політики держави, спрямованої на підтримання суспільної рівноваги, зменшення нерівності в суспільстві та забезпечення відтворення людського потенціалу [4, с. 15]. Розвиваючи бачення соціальних гарантій з економічних позицій, О. Василик зазначає, що в їх основу покладений такий рівень життя, який «необхідний для підтримання здоров'я, власного добробуту та добробуту сім'ї» [2, с. 284], а також зобов'язання держави щодо матеріальної підтримки людини у

випадку втрати нею засобів до існування з незалежних причин. Таку позицію поділяє Л. Момотюк, яка розглядає соціальні гарантії як інструмент для реалізації суспільного договору між державою і населенням: з одного боку, держава зобов'язується гарантувати певний рівень задоволення потреб кожного члена суспільства; з іншого боку, суспільство погоджується брати участь у фінансуванні діяльності держави, зокрема щодо реалізації нею взятих гарантій, а також забезпечувати задоволення решти своїх потреб самостійно [8, с. 6].

Інший ракурс соціальних гарантій як економічного поняття розкриває В. Горин. Він акцентує увагу на тому, що в соціальних гарантіях уособлюються інтереси держави та суспільства, їхній компроміс. Сутність соціальних гарантій розкривається через сукупність економічних відносин, які супроводжуються розподілом і перерозподілом фінансових ресурсів для того, щоб задовольнити потреби громадян на рівні, який є прийнятним для суспільства і виправданий з точки зору можливостей економіки. Як явище об'єктивної дійсності, соціальні гарантії втілюються у закріплених у правовий спосіб та, водночас, мінімально прийнятних для суспільства, параметрах особистого доходу й рівня споживання суспільних благ у розрізі основних суспільних груп [5, с. 71].

Розуміння соціальних гарантій через категорію економічних відносин є дискусійним, оскільки через відносини з розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів відбувається забезпечення цих гарантій, їхня практична реалізація. Ця думка отримує підтвердження у законодавчому тлумаченні соціальних гарантій згідно базового Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р. [10]. У цьому документі визначено як саме розуміння соціальних гарантій, так і джерел та механізму їхнього забезпечення, а також повноважень органів публічного управління у цій сфері. Зокрема, згідно цього Закону, державні соціальні гарантії – це «встановлені законодавчо мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, які забезпечують рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму» [10]. Маючи вартісну природу, соціальні гарантії задають мінімально прийнятну межу доходів та соціальних трансфертів, яку держава зобов'язується забезпечити. Враховуючи це, визначати соціальні гарантії через категорію відносин не зовсім коректно, бо вони не є економічними відносинами в «чистому вигляді», а є інструментом регулювання цих відносин. За ресурсним підходом вони визначають обсяг матеріальних благ, які підлягають розподілу через систему оплати праці та соціальних трансфертів. У цьому сенсі вони є вартісними регуляторами, які формують межі соціальної політики.

Поряд з цим, доцільно звернути увагу на інше упущення Закону, а саме змістовне обмеження державних соціальних гарантій формуванням доходів, тоді як гарантії забезпечення доступу до життєво важливих суспільних послуг упущені. Однак, сучасна цивілізована держава не може обмежувати соціальні зобов'язання тільки матеріальною складовою, адже невід'ємною ознакою життя людини є задоволення її нематеріальних потреб, зокрема щодо здобуття освіти, доступу до медичних чи духовно-культурних послуг. Крім цього, визначене у

Законі поняття соціальних норми і нормативів охоплює визначення мінімально необхідних показників забезпечення освітніми, медичними, культурними та іншими послугами, на підставі яких визначають розміри державних соціальних гарантій. Отож, можемо стверджувати про існування змістовної неузгодженості у базових положеннях Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» щодо тлумачення основних понять. Очевидно, що соціальні гарантії мають охоплювати не тільки стандарти доходу, але й доступу до життєво важливих суспільних послуг, які визначають параметри добробуту.

Враховуючи ці аргументи, під державними соціальними гарантіями з економічного погляду доцільно розуміти систему вартісних стандартів доходу і споживання життєво важливих суспільних послуг, доступність яких держава гарантує для кожного громадянина. Розміри державних соціальних гарантій визначаються на підставі оцінювання суспільних потреб, а також можливостей держави щодо їхнього забезпечення. Вони покликані гарантувати прийнятний для даного суспільства рівень життя, забезпечувати відтворення робочої сили, підтримання соціальної стабільності та реалізацію базових соціальних прав громадян. Соціальні гарантії виступають одночасно як результат регуляторної діяльності держави, спрямований на забезпечення певного рівня матеріального добробуту населення і, водночас, як цільовий орієнтир для формування обсягів і структури державних витрат. Саме розміри державних соціальних гарантій є найважливішими параметрами при плануванні бюджетів усіх рівнів та фондів соціального страхування, вони визначають потребу у коштах на реалізацію соціальної політики.

Список використаних джерел:

1. Баранова Н. П., Новікова Т. П. Соціальні стандарти і гарантії в системі соціальної політики України. ЦПСД, 2010. URL: www.cpsr.org.ua.
2. Василик О. Д., Павлюк К. В. Державні фінанси: Підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2003. 608 с.
3. Головатий М. Ф., Панасюк М. Б. Соціальна політика і соціальна робота: термінологічно-понятійний словник. К.: МАУП, 2005. 560 с.
4. Горин В. П. Концептуалізація соціальних гарантій в теорії державних фінансів. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2011. № 4. С. 13-19.
5. Горин В. П. Соціальні гарантії в системі соціальної безпеки: теоретико-методологічний аспект. *Світ фінансів*. 2013. Випуск 2. С. 69-80.
6. Горин В. П., Булавинець В. М. Теоретичні засади бюджетних трансфертів як інструмента фінансового регулювання суспільного добробуту. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 5/1. С. 11-17.
7. Гриньова В. М., Новікова М. М. Державне регулювання економіки: підр. для студ. ВНЗ. Х. :ВД «ІНЖЕК», 2007. 756 с.
8. Момотюк Л. Є. Державне фінансування соціальних гарантій населення України. Автореф. на зд. наук. ступеня к.е.н. за спец. 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит. К.: НДФІ, 2005. 18 с.

9. Новікова О. Ф. Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи вирішення. Донецьк: ІЕП НАН України, 1997. 460 с.
10. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 р. №2017-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2017-14>
11. Соціальна політика та економічна безпека / О. М. Головінов та ін.; під ред. Є. І. Крихтіна. Донецьк: Каштан, 2004. 336 с.
12. Фінанси зарубіжних країн: навчальний посібник / Т. О. Кізима та ін.; за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2013. 287 с.

Галина Золота

студентка гр. ФФзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

ПРОБЛЕМИ УЧАСТІ МІЖНАРОДНИХ ПАРТНЕРІВ У ПІДТРИМАННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Починаючи з 2022 року, в умовах повномасштабної війни, Україна опинилася перед безпрецедентними фінансовими викликами: різке скорочення податкових надходжень, падіння експорту, значні втрати виробничих потужностей і стрімке зростання військових та соціальних видатків призвели до дефіциту державного бюджету. У таких умовах міжнародна фінансова підтримка стала критичним інструментом виживання економіки та гарантією збереження фінансової стабільності держави. Саме завдяки зовнішнім кредитам, грантам і технічній допомозі Україна змогла підтримувати платоспроможність уряду, стабільність національної валюти та продовження соціальних виплат.

Міжнародні партнери – Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк, Європейський Союз, країни «Великої сімки» (G7), уряди США, Канади, Японії, Великої Британії, а також міжнародні фінансові інституції – виступають ключовими донорами, які не лише надають фінансові ресурси, а й допомагають забезпечити макроекономічну стабільність через системні реформи та посилення інституційної спроможності уряду [1].

Форми міжнародної допомоги, що надходять в Україну після 2022 року, охоплюють широкий спектр фінансових і нефінансових інструментів, спрямованих на забезпечення макроекономічної стабільності, відновлення інфраструктури та підтримку реформ. Найважливішу роль відіграють гранти – безповоротна фінансова підтримка, яка не збільшує державний борг і безпосередньо спрямовується на фінансування бюджетних видатків, соціальних програм, гуманітарних потреб та енергетичної безпеки. Найбільшими грантодавцями виступають США, Європейський Союз і Світовий банк. Паралельно з грантами значну частину міжнародної допомоги становлять пільгові кредити, що надаються під низькі відсоткові ставки (0–1%) із тривалими строками погашення. Такі кредити, надані МВФ, ЄС, Японією та іншими партнерами, мають сприяти стабілізації фінансової системи та покриттю дефіциту бюджету без створення критичного боргового навантаження.

Важливою формою підтримки є технічна допомога, що реалізується через консалтингові програми, аудити, навчальні ініціативи та проекти реформування державних інституцій (зокрема, у співпраці з USAID, OECD, Світовим банком). Цей вид допомоги підвищує спроможність українських органів влади ефективно управляти фінансами, боротися з корупцією та посилювати аналітичні інструменти моніторингу. Окрему категорію становлять гарантії та інструменти страхування ризиків, які створюють сприятливі умови для залучення приватних інвестицій. Такі механізми надають міжнародні фінансові інституції – ЄБРР, MIGA, IFC – з

метою зменшення ризиків інвесторів і стимулювання розвитку бізнесу в умовах воєнних загроз. Також особливої ваги набуває цільова допомога, спрямована на відновлення пошкодженої інфраструктури, енергетичних об'єктів, транспорту, житлового фонду та медичних закладів. Цей вид фінансування, зазвичай грантовий або змішаний, відіграє критичну роль у забезпеченні життєдіяльності країни та відновленні економічної активності на звільнених територіях. У комплексі всі ці форми підтримки не лише пом'якшують наслідки війни, а й створюють основу для фінансової стабільності, відбудови та інтеграції України до європейського економічного простору.

Таблиця 1

Основні міжнародні партнери України (2022-2024 рр.) [3]

Партнер	Форма допомоги	Обсяг (2022-2024 рр.)	Мета використання	Механізми моніторингу
Європейський союз	Макрофінансова допомога, гранти, програма <i>Ukraine Facility</i>	понад €50 млрд (2022–2027, у т.ч. €18 млрд у 2023 р.)	Підтримка бюджету, відновлення інфраструктури, реформи управління	Єврокомісія, аудит RRF, звіти Мінфіну
США (USAID, Мінфін США)	Гранти, бюджетна підтримка, оборонні витрати	понад \$25 млрд (2022–2024)	Соціальні виплати, пенсії, освіта, медичні послуги	GAO, USAID, звіти до Конгресу
МВФ (Міжнародний валютний фонд)	Кредити (EFF, 2023–2027)	\$15.6 млрд (4-річна програма)	Макрофінансова стабілізація, реформи фінансового сектору	Місії МВФ, щоквартальний DSA
Світовий банк	Пільгові кредити, гранти, проекти “PEACE”, “Relief”, “Resilience”	близько \$11 млрд (2022–2024)	Зарплати держслужбовців, підтримка енергетики	Звіти World Bank Group, аудит IDA
Країни G7 (Канада, Японія, Велика Британія, Німеччина тощо)	Бюджетна підтримка, кредити, гарантії	близько \$10–12 млрд загалом	Секторні програми, гуманітарна підтримка	OECD DAC, урядові аудити
Інші партнери (EIB, EBRD, NDF)	Підтримка інфраструктурних проектів	~\$5 млрд	Відновлення транспорту, енергетики, житла	Внутрішній аудит банків розвитку

Прозорість і підзвітність у використанні міжнародної фінансової допомоги є ключовою умовою підтримання довіри з боку партнерів і гарантією збереження фінансової безпеки держави. У контексті масштабних потоків грантів і кредитів, що надходять до України, створено багаторівневу систему моніторингу та контролю, яка поєднує державні, парламентські, міжнародні та громадські механізми. Ці інструменти забезпечують відкритість даних, запобігають

корупційним ризикам, сприяють ефективному використанню ресурсів і зміцненню репутації України як надійного реципієнта допомоги. Розгалужена система контролю дозволяє забезпечити високий рівень прозорості та підзвітності у використанні міжнародної допомоги. Її ефективне функціонування є ключовою умовою збереження довіри донорів, стабільності макрофінансової ситуації та подальшого залучення ресурсів на відбудову України [4].

Міжнародна фінансова допомога, у свою чергу, стала одним із ключових факторів забезпечення фінансової безпеки України у 2022–2025 роках, істотно вплинувши на макроекономічну стабільність та здатність держави виконувати свої зобов'язання [2]. Завдяки грантам і пільговим кредитам від ЄС, США, МВФ, Світового банку, Канади, Японії та інших партнерів уряду вдалося уникнути фіскального колапсу, забезпечити стабільність гривні, профінансувати критично важливі соціальні програми, пенсійні виплати та підтримати армію. Така підтримка дозволила утримати базову ліквідність державного бюджету, не допустити дефолту, стабілізувати валютний ринок і знизити інфляційні ризики. Водночас існує й низка негативних аспектів, які обмежують довгострокову фінансову стійкість країни. Надмірна зовнішня залежність створює ризики боргового навантаження та зростання зобов'язань перед міжнародними кредиторами, а також посилює політичну умовність допомоги, коли її надання пов'язується з виконанням певних реформ і зобов'язань. Крім того, існує загроза “втоми донорів”, коли з часом обсяги допомоги можуть скорочуватись через політичні зміни у країнах-партнерах чи внутрішні пріоритети їхніх урядів.

Отже, хоча міжнародна підтримка сьогодні є незамінним інструментом забезпечення фінансової безпеки України, у стратегічній перспективі держава має прагнути до поступового зниження залежності від зовнішніх джерел, зміцнення власної дохідної бази та розвитку внутрішнього ринку капіталу.

Список використаних джерел:

1. Горин В. П., Квасниця О. В., Романків А. А. Тенденції фінансування бюджетного дефіциту та пріоритети боргової політики України в умовах війни. *Ефективна економіка*. 2023. № 9. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/>
2. Давиденко Н., Гордей О., Скрипник Г., Новицька О. Загрози фінансовій безпеці держави в умовах воєнного стану. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2025. Вип. 1. С. 30–37. URL: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/collectioneconomy/article/view/594>
3. Махно О. Обсяги міжнародної допомоги Україні 2022-2024 рр. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2025/06/2022-2024.html>
4. Фінанси: підруч. / В. П. Горин, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 632 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/51033>

Наталія Коломийчук

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Юрій Вовканич

студент гр. ФФ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ОЦІНКА СТАНУ ДЕРЖАВНОГО ЗОВНІШНЬОГО БОРГУ В УКРАЇНІ

Зовнішній державний борг України є однією з ключових складових боргової системи держави та відображає суму зобов'язань, які виникають перед іноземними кредиторами, зокрема: урядами інших країн, міжнародними фінансовими організаціями, іноземними банками та інвесторами. Його формування визначається необхідністю забезпечення макрофінансової стабільності, покриття бюджетних дефіцитів та фінансування критично важливих видатків держави, особливо в умовах війни, економічних потрясінь чи обмежених можливостей внутрішнього ринку капіталів. Водночас зовнішній борг несе підвищені ризики, пов'язані з динамікою валютного курсу, геополітичними обставинами та умовами міжнародної підтримки [1].

У сучасних умовах зовнішній борг України характеризується стрімким зростанням обсягів, що є прямим наслідком повномасштабної війни та потреб у швидкій мобілізації ресурсів для оборони, гуманітарних видатків і функціонування бюджетної системи. Різке збільшення міжнародної допомоги та обсягів пільгових кредитів від МВФ, Світового банку, ЄІБ, ЄБРР, урядів країн-партнерів, а також грантової підтримки зумовило зміну структури зовнішнього боргу у бік значного підвищення частки офіційних кредиторів порівняно з ринковими. Така трансформація портфеля має позитивний ефект у короткостроковому періоді, оскільки кредити від офіційних інституцій надаються на пільгових умовах з нижчими ставками, тривалими строками погашення та відстрочкою виплат. Це зменшило поточний тиск на державний бюджет, дозволило підтримувати ліквідність та уникнути дефолтних ризиків у період пікового воєнного навантаження.

Динаміка питомої ваги зовнішнього боргу у структурі державного та гарантованого державою боргу у 2020–2024 рр. демонструє чітку та різко виражену тенденцію до зростання частки зовнішніх зобов'язань у загальному борговому портфелі держави. Якщо у 2020 р. питома вага зовнішнього боргу становила 59,5%, то протягом наступних років частка зовнішніх зобов'язань послідовно зростала і досягла 72,3% у 2024 р. Це означає, що зовнішні кредити стали домінуючою складовою боргового навантаження України, витіснивши внутрішні ресурси як джерело фінансування державних потреб.

Зміна динаміки питомої ваги зовнішнього боргу зумовлена передусім різною інтенсивністю приросту внутрішнього та зовнішнього боргу. Якщо внутрішні запозичення зростали відносно повільно, а в окремі роки навіть скорочувалися через зменшення інтересу інвесторів до гривневих цінних паперів та обмежені

можливості банківської системи, то зовнішні зобов'язання збільшувалися значно швидше. Після початку повномасштабної війни у 2022 р. головним каналом фінансування бюджету стали «міжнародні фінансові організації та іноземні уряди, що суттєво наростило зовнішній борг» [6]. Частка зовнішнього фінансування різко зросла внаслідок рекордних обсягів макрофінансової допомоги ЄС, кредитних програм МВФ, позик Світового банку, урядових кредитів США, Японії, Канади, Великої Британії та інших партнерів.

Важливим чинником зростання питомої ваги зовнішнього боргу стали також більш сприятливі умови залучення коштів на міжнародному рівні: «більшість кредитів надавалися за пільговими ставками, з тривалими строками погашення та відстрочками платежів. Це робило зовнішні запозичення більш доступними та менш витратними порівняно з внутрішнім ринком, де процентні ставки були значно вищими» [4]. Одночасно внутрішній ринок державних цінних паперів стикався з низькою ліквідністю, підвищеним рівнем ризику та відтоком частини інвесторів у безпечніші інструменти, що стримувало його розвиток і збільшувало залежність від зовнішніх джерел.

Не менш важливим фактором виступили валютні коливання. Знецінення гривні у воєнний період автоматично збільшувало номінальний обсяг зовнішнього боргу, номінованого переважно в доларах та євро, що також сприяло зростанню його частки у структурі загального боргу. Відтак, зростання питомої ваги зовнішнього боргу у 2020–2024 рр. зумовлене різким збільшенням обсягів зовнішньої міжнародної підтримки у воєнний період, пільговими умовами кредитування з боку партнерів, уповільненням розвитку внутрішніх ринків капіталу та впливом валютного курсу. Це формує нинішню боргову структуру, у якій зовнішні зобов'язання займають домінуюче місце і визначають боргову стійкість держави в середньо- та довгостроковій перспективі.

У таблиці 1 подано динаміку державного та гарантованого державою зовнішнього боргу у 2020–2025 рр., дані якої свідчать про різке та системне зростання державного і гарантованого державою зовнішнього боргу України у 2020–2024 рр., причому динаміка після 2022 р. набуває прискореного характеру. Загальна сума зовнішнього боргу збільшилася з 1518,9 млрд грн у 2020 р. до 5048,8 млрд грн у 2024 р., тобто майже в 3,3 раза. Ключовим чинником такого зростання є необхідність масштабного зовнішнього фінансування в умовах повномасштабної війни, падіння внутрішніх джерел доходів та потреби у покритті значних бюджетних дефіцитів. До 2021 р. борг зростав відносно помірно, але у 2022–2024 рр. темпи його приросту різко прискорилися через активізацію програм підтримки з боку МФО, партнерських держав та участі України у програмах макрофінансової допомоги.

У структурі боргу суттєво зросла частка зовнішнього державного боргу, яка збільшилася з 82,9% у 2020 р. до 95,6% у 2024 р. Це свідчить про зміщення джерел фінансування від внутрішніх до зовнішніх, що є наслідком зменшення можливостей внутрішнього ринку капіталу у воєнних умовах, високої вартості внутрішніх запозичень, а також отримання переважно пільгових та довгострокових ресурсів від міжнародних партнерів. Найсуттєвіше зростання

демонструють позики від міжнародних фінансових організацій: їх обсяг зріс із 443,3 млрд грн у 2020 р. до 3481,9 млрд грн у 2024 р. Це пояснюється рекордними обсягами кредитів та грантів від МВФ, Світового банку, ЄС та інших донорів, які забезпечили Україні фінансову підтримку для покриття дефіциту бюджету, стабілізації макрофінансової ситуації та фінансування критичних потреб держави.

Таблиця 1

**Динаміка державного та гарантованого державою
зовнішнього боргу у період 2020-2024 рр. (млрд грн)**

Показники	2020	2021	2022	2023	2024	приріст
Загальна сума державного та гарантованого державою зовнішнього боргу, в тому числі:	1518,9	1560,5	2610,9	3863,1	5048,8	3529,9
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	–
Зовнішній державний борг, в тому числі:	1258,5	1300,2	2325,4	3600,4	4829,3	3570,8
у % до загальної суми державного і гарантованого державою боргу	82,9	83,3	89,1	93,2	95,6	12,7
заборгованість за позиками, одержаними від МФО*	443,3	463,2	1100,3	2252,3	3481,9	3038,6
заборгованість за позиками, одержаними від органів управління іноземних держав	43,9	40,7	182,7	239,9	320,7	276,8
заборгованість за позиками, одержаними від іноземних комерційних банків, ін. іноз. установ	61,1	50,7	60,4	59,5	62,2	1,1
заборгованість за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку	660,2	625,0	828,5	750,6	639,8	-20,4
заборгованість не віднесена до інших категорій	50,0	120,5	153,6	160,8	173,0	123,0
Гарантований державою зовнішній борг, в тому числі:	260,4	260,3	285,3	262,7	219,2	-41,2
у % до загальної суми державного і гарантованого державою боргу	17,1	16,7	10,9	6,8	4,4	-12,7
заборгованість за позиками, одержаними від МФО*	221,7	186,1	188,5	160,7	136,3	-85,4
заборгованість за позиками, одержаними від органів управління іноземних держав	29,7	24,6	30,2	32,4	36,1	6,4
заборгованість за позиками, одержаними від іноземних комерційних банків, інших іноз. установ	5,7	4,9	7,1	4,5	7,7	2,0
заборгованість за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку	-	41,6	55,8	57,9	34,7	-6,9
заборгованість не віднесена до інших категорій	3,3	3,1	3,9	4,2	4,5	1,2

Джерело: складено авторами за даними джерела [2]

Позики від урядів іноземних держав також суттєво збільшилися з 43,9 млрд грн у 2020 р. до 320,7 млрд грн у 2024 р. Зростання обумовлене міжурядовими

кредитами від США, Канади, Великої Британії, Японії та країн ЄС, які надаються переважно на пільгових умовах і спрямовані на підтримку державного бюджету та відновлення інфраструктури [3; 4]. Натомість обсяги заборгованості перед іноземними комерційними банками залишалися порівняно стабільними протягом 2020–2024 рр., що відображає обмежений доступ України до ринків приватного капіталу через високі ризики, рейтингове середовище та воєнні фактори.

Суттєві зміни спостерігаються у сегменті зовнішніх цінних паперів: борг за ними спочатку зріс у 2020–2022 рр., але з 2023 р. почав скорочуватися, знизившись із 828,5 млрд грн у 2022 р. до 639,8 млрд грн у 2024 р. Зменшення пояснюється реструктуризацією єврооблігацій України у 2022 р. та призупиненням виплат за ними до 2027 р., що тимчасово зменшило потребу у нових ринкових розміщеннях та скоротило обсяги ринкових зобов'язань.

Гарантований державою зовнішній борг демонструє протилежну тенденцію, його обсяг зменшився з 260,4 млрд грн у 2020 р. до 219,2 млрд грн у 2024 р. Це зниження пов'язане з тим, що уряд поступово робив акцент на власних суверенних запозиченнях, а також зменшив обсяги гарантій за зовнішніми зобов'язаннями підприємств, з огляду на високі ризики та обмежені можливості держави забезпечувати додаткові боргові гарантії. Частка гарантованого боргу впала з 17,1% до 4,4%, свідчаючи про переорієнтацію України на прямі кредити від МФО та партнерських урядів, а не на гарантовані кредити для державних підприємств.

У підсумку зовнішній державний борг України у 2020–2024 рр. характеризується різким нарощуванням обсягів, структурною переорієнтацією на позики від МФО та урядів партнерів, зменшенням ролі ринкових запозичень і скороченням гарантованого державою боргу. Головними причинами таких змін стали воєнні потреби, значні бюджетні дефіцити, обмеженість внутрішнього ринку капіталу та безпрецедентна міжнародна фінансова підтримка України.

Тенденції обслуговування зовнішнього боргу визначаються кількома ключовими аспектами. По-перше, простежується зниження обсягу купонних виплат у 2022–2024 рр. унаслідок домовленостей із приватними кредиторами про тимчасове замороження виплат за єврооблігаціями. Це рішення стало важливим стабілізаційним кроком, який дозволив спрямувати ресурси на потреби оборони та соціальної сфери. По-друге, обсяг виплат за офіційними кредитами залишається контрольованим, оскільки більшість міжнародних партнерів надають Україні пільгове фінансування у рамках макрофінансової допомоги ЄС, програм МВФ, проєктів Світового банку та двосторонніх угод. Таким чином, поточне навантаження на бюджет з точки зору обслуговування боргу суттєво нижче, ніж у попередні роки, хоча загальний обсяг боргових зобов'язань стрімко зріс.

Структурно зовнішній борг демонструє тенденцію зміцнення позицій офіційних кредиторів порівняно з ринковими. «Частка міжнародних фінансових організацій зростає, тоді як обсяг зовнішніх запозичень через розміщення єврооблігацій практично зведено до мінімуму через високу ціну ризику та неможливість виходу на міжнародні ринки капіталу в умовах війни» [5]. Це знижує процентні ризики, але водночас збільшує залежність від умов зовнішньої макрофінансової підтримки, яка нерідко супроводжується структурними вимогами

до реформ у сферах управління публічними фінансами, антикорупційної політики, енергетики, фінансового сектору чи судової системи.

У контексті обслуговування боргу зберігається висока чутливість до валютних ризиків, оскільки понад дві третини зовнішніх зобов'язань номіновані у доларах США та євро. Девальваційні коливання створюють додаткове боргове навантаження, підвищуючи вартість обслуговування у гривневому еквіваленті. Це висуває особливі вимоги до валютної, боргової та фіскальної політики, включаючи потребу у нарощуванні валютних резервів та забезпеченні своєчасної реструктуризації пікових виплат.

Серед довгострокових тенденцій варто відзначити зростання середньострокових та довгострокових ризиків, пов'язаних із накопиченням боргових зобов'язань, які підлягатимуть погашенню після завершення війни. Незважаючи на тимчасові пільгові умови, більшість боргів матимуть відтерміновані виплати, що створює ефект «боргової хвилі» у наступні роки. Отже, ефективність післявоєнної боргової політики залежатиме від темпів економічного відновлення, спроможності залучати інвестиції, зростання експорту та підвищення бюджетної ефективності.

У цілому зовнішній державний борг України перебуває у фазі масштабного збільшення обсягів і структурної переорієнтації на пільгові офіційні ресурси, що дозволило уникнути фінансової кризи у період воєнних дій. Однак подальше обслуговування боргу потребуватиме збалансованої політики, орієнтованої на управління валютними та процентними ризиками, забезпечення боргової стійкості, активізацію економічного зростання та проведення реформ, які є умовою міжнародної фінансової підтримки і передумовою зниження боргового навантаження у середньо- та довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Війна і державний борг – що маємо і що буде. URL: <https://dia.dp.gov.ua/vijna-i-derzhavnij-borg-shho-mayemo-i-shho-bude/>
2. Державний та гарантований державою борг у 2020-2024 рр. URL: https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg?utm_source=chatgpt.com
3. Меморандум про економічну та фінансову політику. 17 червня 2024 рік. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Lol_MEFP_Ukraine_2024-06-17.pdf
4. Сидор І. П. Позикові фінанси через призму поведінкового підходу у публічних фінансах. *Світ фінансів*. 2025. Випуск 3. С. 40-61.
5. Сидор І. П., Петрушка О. В. Моніторинг формування зовнішнього державного боргу України. *Фінансовий простір*. 2019. № 3 (35). С. 178-191. DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.3\(35\).2019.190173](https://doi.org/10.18371/fp.3(35).2019.190173)
6. Чеберяко О., Герус Д. Вплив міжнародної фінансової допомоги на боргову безпеку України в умовах широкомасштабної війни. *Світ фінансів*. 2025. Вип. 1 (83). С. 69-84.

Христина Марцінів
студентка гр. ФФзм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Місцеві бюджети конкурують за фінансові ресурси, інвестиції та створення якісних робочих місць, адже рівень розвитку територіальних громад безпосередньо залежить від стану місцевої економіки. Економічне зростання ґрунтується на обсягах залучених інвестицій, які є основним джерелом фінансування, сприяють розвитку підприємництва, упровадженню інновацій та підвищенню конкурентоспроможності стратегічно важливих галузей. Інвестиції визначають динаміку розвитку малого й середнього бізнесу, збільшують продуктивність праці та загальний добробут населення.

Інвестиції за джерелом походження поділяються на публічні та приватні [1]. Відповідно до Бюджетного кодексу України, публічні інвестиції включають кошти державного й місцевих бюджетів, ресурси міжнародної технічної допомоги, позики під державні або місцеві гарантії, а також капітальні інвестиції державних і комунальних підприємств. Такі кошти спрямовуються на створення, реконструкцію чи модернізацію основних засобів, інших матеріальних та нематеріальних активів із терміном корисного використання понад один рік, а також фінансування проєктів державно-приватного партнерства [1].

Публічні кошти охоплюють ресурси бюджетів, кредитні кошти під гарантії держави та місцевого самоврядування, фінанси НБУ, державних банків, державних цільових фондів, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування та доходи комунальних і державних підприємств [2]. Публічні інвестиції забезпечують розвиток інфраструктури, підвищення доступності освітніх, медичних та соціальних послуг, покращення якості середовища проживання та формування людського капіталу. Вони є інструментом реалізації владних повноважень у сфері економічного розвитку та сприяють зростанню конкурентоспроможності територій.

Водночас виключно публічні інвестиції не можуть забезпечити стрімкого економічного зростання. Їхнє ключове завдання – створити сприятливі умови для залучення приватного капіталу [3]. Приватні інвестиції спрямовуються не безпосередньо в місцевий бюджет, а в реалізацію проєктів у сфері виробництва, будівництва та інфраструктури. Вони ініціюються приватними інвесторами й забезпечують створення робочих місць, збільшення податкових надходжень і загальний економічний ефект для громади [2]. Значну частку приватних капіталовкладень становлять іноземні інвестиції, що посилює конкуренцію між громадами та стимулює економічний розвиток.

Публічні та приватні інвестиції комплексно впливають на місцеві бюджети, забезпечуючи: розвиток підприємництва та створення робочих місць; зростання доходів бюджетів за рахунок ПДФО, плати за землю, орендних платежів і податку

на прибуток; підвищення конкурентоспроможності громад; покращення якості житлово-комунальних послуг; розвиток транспортної та енергетичної інфраструктури; розширення доступу до освітніх, медичних і культурних послуг; зменшення залежності від трансфертів; підвищення якості стратегічного планування та прискорення відбудови інфраструктури.

У нинішніх умовах повномасштабна війна істотно ускладнила залучення інвестицій: зменшилися доходи громад, зросли ризики, численні території зазнали руйнувань. Масштабність збитків – від руйнування житла та підприємств до втрати робочих місць і погіршення стану довкілля – зумовлює потребу у значних обсягах інвестицій для відновлення. Очікується, що іноземні інвестори все частіше керуватимуться принципами соціальної відповідальності. Прикладом є співпраця України з компанією BlackRock: у 2022 році було підписано Меморандум про створення платформи для залучення приватного капіталу у відбудову країни [4].

Важливими напрямками відновлення є модернізація промисловості та інфраструктури, реконструкція житла, відновлення соціальних об'єктів, екологічні програми та підтримка оборонного сектору. Стратегія післявоєнної реконструкції передбачає врахування принципів енергоефективності, екологічної безпеки, подолання соціальних дисбалансів та формування стійкої економічної бази. Значну роль відіграватиме Національний структурний фонд відновлення України, покликаний акумулювати ресурси, визначати пріоритети використання коштів та забезпечувати ефективну взаємодію з міжнародними партнерами.

Незважаючи на воєнні виклики, функціонування національної економіки та розвиток регіонів повинні залишатися пріоритетом державної політики. Важливо забезпечити підтримку економічної активності, відновити пошкоджену інфраструктуру й житловий фонд, приділити особливу увагу розвитку сільських територій. Оскільки бюджетних ресурсів недостатньо, громадам та уряду необхідно активно застосовувати інноваційні механізми й інструменти залучення приватних інвестицій, які стануть базою для сталого розвитку в післявоєнний період [4].

Список використаних джерел:

1. Залучення інвестицій у громаду: механізми, приклади і практичні поради. URL: <https://www.csi.org.ua/books/zaluchennya-investyczij-u-gromadu-mehanizmu-pryklady-i-praktychni-porady/>
2. Федюк В. Роль публічних інвестицій у залученні приватного фінансування в розвиток вітчизняної економіки. Інститут громадянського суспільства. 2023. URL: <https://www.csi.org.ua/news/rol-publichnyh-investyczij-u-zaluchenni-prywatnogo-finansuvannya-u-rozvytok-vitchyznyanoyi-ekonomiky/>
3. Залучення інвестицій у громаду: механізми, приклади і практичні поради. *ПРОСТІР*. URL: <https://www.prostir.ua/?library=zaluchennya-investytsij-u-hromadu-mehanizmu-pryklady-i-praktychni-porady>
4. Інвестиційний паспорт. Сумська міська рада. URL: <https://finance.smr.gov.ua/49-investitsiyniy-pasport>

Дмитро Чіпак
студент гр. ДСПУАзм-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

ІНСТИТУЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ В УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЇ

Управління розвитком території Луцької міської громади значною мірою спирається на інституційні інструменти, які формують правове середовище та механізми здійснення контролю її просторового розвитку. Важливою складовою інституційної підсистеми економічного механізму управління розвитком громади є стратегічне та просторове планування, які закладають довгострокові орієнтири та визначають конкретні механізми реалізації пріоритетів розвитку. В Луцькій громаді правове забезпечення розвитку громади охоплює Стратегію розвитку до 2030 року, план її реалізації, галузеві стратегії та просторові плани розвитку, а організаційна компонента, яка забезпечує контроль за дотриманням положень цих документів стратегічного планування передбачає діяльність низки дозвільно-контрольних органів, зокрема архітектурно-будівельної інспекції та інших структур.

Фундаментальним документом, який визначає стратегічні цілі та напрями розвитку громади, ключові завдання для їхньої реалізації є Стратегія розвитку Луцької міської територіальної громади до 2030 року, ухвалена рішенням міської ради у 2024 році [6]. Вона формулює три інтегральні стратегічні цілі: відкритість міста і підтримка бізнесу, сучасне міське господарство і комфортні умови життя для мешканців та гостей громади. Ці цілі відображають системний підхід до розвитку Луцької громади, який базується на поєднанні економічної, соціальної, екологічної та культурної складових. Стратегія окреслює завдання для різних секторів розвитку, таких як інновації та підприємництво, залучення інвестицій, енергоефективність, транспорт, збереження культурної спадщини, розвиток рекреаційних зон, публічних просторів тощо.

Правова значущість Стратегії розвитку громади підсилюється наявністю офіційно затвердженого Плану заходів з її реалізації на 2024–2027 роки, який деталізує конкретні кроки, відповідальних виконавців та терміни досягнення поставлених завдань. Завдяки цьому Плану стратегічне управління розвитком території отримує деталізацію на операційному рівні, що забезпечує можливість контролювати хід її виконання та вносити корективи. Інституційною перевагою стратегічного планування розвитку Луцької міської громади є розроблений механізм моніторингу виконання завдань стратегічних документів розвитку, в основу якого покладено розпорядження міського голови «Про моніторинг реалізації Стратегії розвитку Луцької міської територіальної громади на 2024-2030 роки» [5]. Цим документом затверджено положення про проведення такого моніторингу, а також визначено склад відповідної робочої групи.

Крім загальноміської Стратегії, правове забезпечення розвитку території передбачає розроблення галузевих стратегій для окремих секторів економіки громади. Прикладом галузевих документів стратегічного планування є Стратегія розвитку громадського транспорту та транспортної інфраструктури Луцької міської територіальної громади до 2025 року» [7], яка розроблялась фахівцями міської ради спільно з науковцями та іноземними консультантами в рамках спільного україно-німецького проекту «Використання екологічних і розумних технологій в системі громадського транспорту міста Луцька» програми «Сталий розвиток громад через партнерські проекти (НАКОРА-2018)» [7]. В подальшому розробки цієї Стратегії були перенесені до загальноміської стратегії розвитку. Крім цього, завдання галузевого розвитку визначені у самій Стратегії розвитку Луцької міської громади до 2030 року, яка містить пріоритети модернізації комунальної інфраструктури, оптимізації діяльності комунальних підприємств, енергоефективності, покращення екологічної ситуації, розвитку сфери туризму та охорони культурної спадщини.

Стратегічні документи розвитку Луцької міської громади передбачають також просторовий вимір – у Стратегії закладено завдання щодо вдосконалення генерального плану міста, розвитку велосипедної інфраструктури, паркових зон, зон рекреації. Просторове планування при управлінні розвитком території забезпечує узгодженість просторових процесів із соціально-економічними пріоритетами громади, визначає параметри використання земельних ресурсів та формує планувальні рамки для розміщення житлової, виробничої та інженерної інфраструктури. Просторове планування є не лише інструментом упорядкування забудови, але й важливе для забезпечення конкурентоспроможності території. Ефективність просторового планування визначається здатністю органу місцевого самоврядування реалізовувати містобудівну політику, володіти актуальною інформацією про ресурси, забезпечувати доступ учасників ринку до прозорих регуляторних процедур, створювати належні умови для інвестицій і економічної активності. Але прогрес у розробці містобудівної документації значною мірою залежить від фінансування цієї діяльності. На жаль, з початком масштабної війни в Україні видатки Луцького міського бюджету на розроблення та актуалізацію схем планування та забудови території громади різко зменшились, а в 2024-2025 рр. кошти на них були передбачені (рис. 1).

Відповідальність за просторове планування, розробку та внесення змін до містобудівної документації на території громади покладено на Департамент містобудування, земельних ресурсів та реклами Луцької міської ради [3]. Цей структурний підрозділ забезпечує формування та корегування генерального плану, містобудівних схем, планів зонування, а також ведення містобудівного кадастру. З огляду на Стратегію розвитку громади, просторові рішення мають бути інтегровані з галузевими цілями – наприклад, розвиток вело- та пішохідних маршрутів, облаштування зон для паркування транспорту та інфраструктури для оплати паркування, зупинок громадського транспорту та ін. Важливе значення має наявність містобудівної документації різного рівня – генеральних планів населених пунктів, детальних планів розвитку територій, планувальних схем,

комплексних планів просторового розвитку громад. Ці документи забезпечують системну структуру території, формують планувальні обмеження та можливості, визначають функціональне зонування, перспективи розбудови інженерної інфраструктури й напрямки розміщення нових об'єктів.

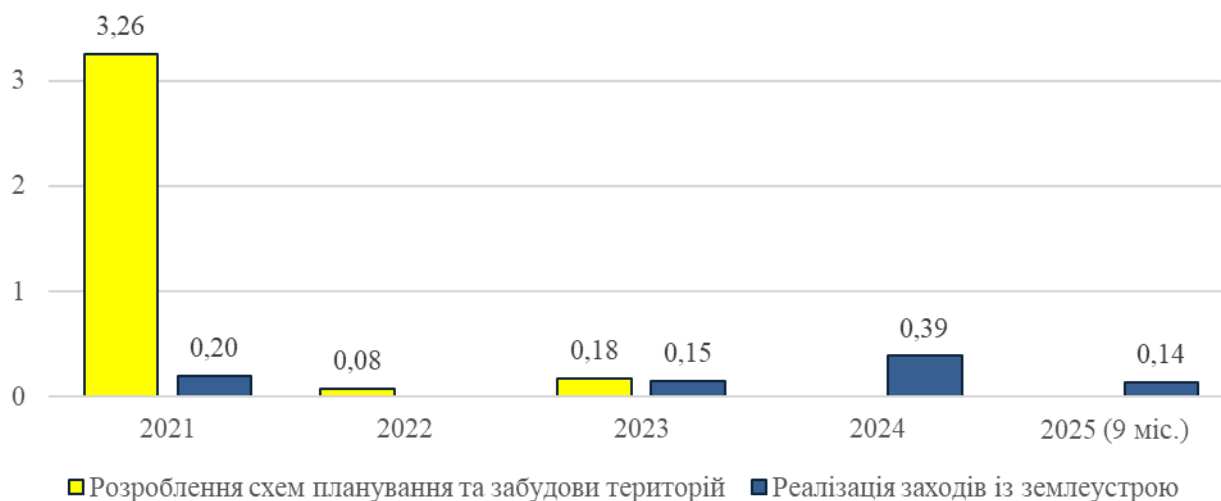

Рис. 1. Видатки Луцького міського бюджету на підготовку містобудівної документації та заходи із землеустрою у 2021-2025 рр., млн грн

Джерело: побудовано за даними [4]

Нормативно-правові засади просторового планування розвитку громади визначають не лише обсяги повноважень, а й порядок взаємодії між різними інституціями, в тому числі органами місцевого самоврядування, центральними органами виконавчої влади, бізнесом і громадськістю. Функціонування цієї компоненти управління розвитком громади залежить від того, чи послідовно місцева влада застосовує правові норми, забезпечує відкритість інформації, реалізує стратегічні документи та співпрацює з бізнесом та громадськістю. Так, громадська організація Lutsk Urban Vision спільно з міською владою проводить урбаністичні дослідження центральної частини Луцька, формуючи майстер-план розвитку для Старого міста [1].

Ключове значення у забезпеченні ефективності просторового розвитку має не тільки наявність відповідних документів, але їх актуальність, деталізація та узгодженість із реальними інвестиційними процесами й потребами громади. Якщо містобудівна документація морально застаріла, не враховує демографічної та економічної ситуації у громаді або не відповідає стратегічним документам її розвитку, управління просторовим розвитком втрачає керованість, а розвиток території стає фрагментованим, непослідовним і конфліктним. Проблематичним є відсутність комплексних планів та детальних планів територій, що призводить до невизначеності для інвесторів і ускладнює ухвалення рішень про розміщення об'єктів. Ефективна практика передбачає регулярне оновлення планувальних документів, їх синхронізацію зі стратегічним плануванням та інвестиційними стратегіями, інтеграцію просторової інформації з економічними прогнозами й соціальними потребами.

В управлінні розвитком території важливо приділяти увагу земельним ресурсам, оскільки земля водночас виступає і просторовою основою розвитку, і економічним активом громади, здатним генерувати доходи бюджету через орендні платежі, продаж прав користування землею або створення умов для підприємницької діяльності. Ефективне управління земельним фондом громади передбачає ведення кадастру, інвентаризацію земель, визначення їх цільового призначення, використання електронних аукціонів для прозорого розподілу земельних ділянок, а також встановлення обґрунтованих ставок плати за землю. Громади, які використовують цифрові інструменти та оновлюють кадастрову інформацію, демонструють вищу інвестиційну привабливість, адже потенційні інвестори мають доступ до даних про територію, планувальні обмеження та можливості використання земель. Крім генерального плану міста та матеріалів до нього, комплексних схем планування територій, документів зонування (які перебувають у частковому доступі), Луцька громада розробила геопортал своєї території, який містить увесь обсяг її геопросторової інформації, що свідчить про високий рівень відкритості міської влади [2]. Він містить електронні реєстри та цифрові карти, на яких можна переглядати межі ділянок, спосіб використання земель, дані про комунальне майно, інженерні мережі та об'єкти інфраструктури. Це підвищує прозорість регуляторних процедур, знижує корупційні ризики та сприяє формуванню передбачуваного середовища для прийняття інвестиційних рішень.

Регулювання забудови здійснюється через надання містобудівних умов і обмежень, погодження проектної документації та контроль за відповідністю будівельних робіт вимогам законодавства. Ефективність регулювання забудови залежить від дотримання прозорих процедур, забезпечення об'єктивності під час ухвалення рішень. Архітектурно-будівельний контроль, який охоплює перевірку дотримання вимог проектної документації, технічних норм, умов безпеки та відповідності об'єктів будівництва встановленим дозволам, забезпечує належну якість та безпечність забудови. Зокрема, якщо оцінити показники проведених у 2025 році оглядів об'єктів будівництва, то за характером будівельних робіт серед них переважають контрольні дії щодо об'єктів нового будівництва, які склали 2/3 від усієї кількості перевірок; за функціонально-галузевим призначенням цих об'єктів, майже чверть перевірок було здійснено щодо будівництва житлових багатоквартирних будинків, по 16-17% – об'єктів енергетичної інфраструктури, доріг та об'єктів придорожного сервісу (рис. 2).

В умовах війни та післявоєнного відновлення просторове планування набуває додаткових вимірів, пов'язаних із необхідністю відбудови житлового фонду, об'єктів критичної інфраструктури та соціальної сфери та виробничих потужностей. Просторові рішення стають базою для оптимального розміщення нових об'єктів, створення безпечних та стійких до загроз міських структур, розроблення планів евакуації та укриттів, а також для врахування ризиків, пов'язаних із мінною небезпекою та військовими загрозами. Це потребує переосмислення традиційних підходів до планування територій, впровадження

нових інженерних стандартів, адаптації нормативів та посилення координації між центральними та місцевими органами влади.

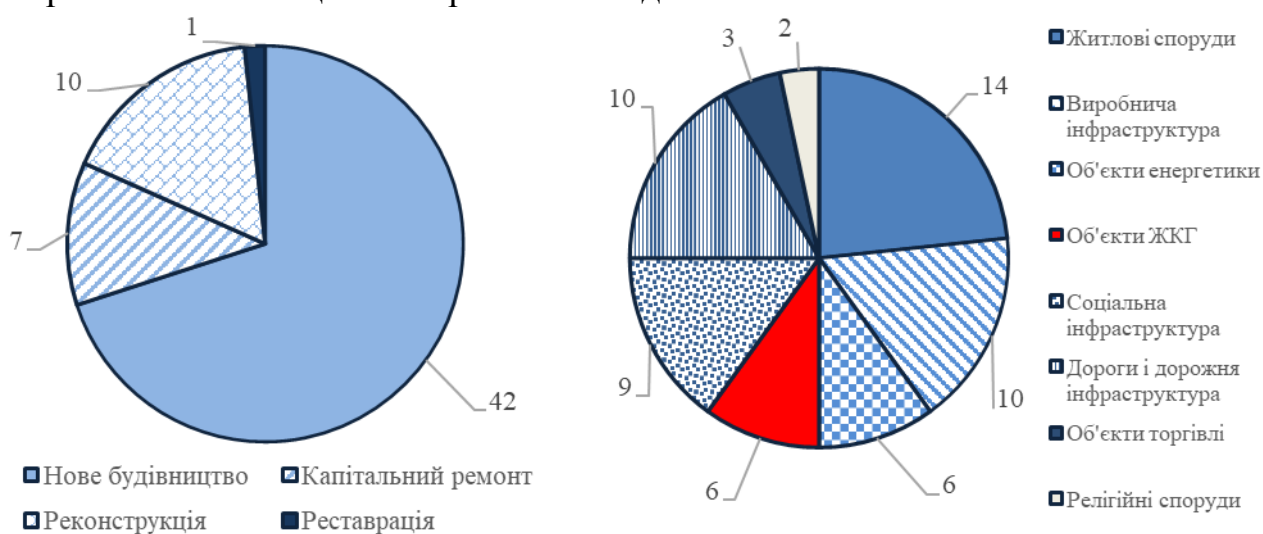

Рис. 2. Структура проведених оглядів об'єктів будівництва за характером будівельних робіт та галузевою ознакою у Луцькій громаді в 2025 році, од.

Джерело: побудовано автором за звітністю про власну професійну діяльність

Також актуальною є тенденція до інтеграції принципів сталого розвитку та енергоефективності у містобудівні практики. Громади, які впроваджують принципи екологічної збалансованості, раціонального використання природних ресурсів та мінімізації негативного впливу забудови на довкілля, формують більш привабливі умови для життя та бізнесу. Практика створення зелених зон, інтеграції природних ландшафтів у міську структуру, застосування сучасних інженерних рішень сприяє безпеці екологічної ситуації та цінності території.

Список використаних джерел:

1. Lutsk Urban Vision. URL: <https://mistosite.org.ua/en/initiatives/lutsk-urban-vision>
2. Геопортал Луцької міської територіальної громади. URL: <https://geo.lutskrada.gov.ua/home>
3. Департамент містобудування, земельних ресурсів та реклами. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/departments/department-of-town-planning-of-land-resources-and-advertising>
4. Доходи бюджету Луцької міської територіальної громади. Державний веб-портал відкритих даних OpenBudget.gov.ua. URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget/0355100000/local-incomes>
5. Про моніторинг реалізації Стратегії розвитку Луцької міської територіальної громади на 2024–2030 роки: Розпорядження міського голови від 05.09.2024 р. № 677. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/documents/17255412053447048-pro-monitoring-realizatsii-strategii-rozvitku-lutskoi-miskoi-teritorialnoi-gromadi-na-20242030-roki>

6. Стратегія розвитку Луцької міської територіальної громади до 2030 року. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/pages/stratetiia>
7. У Луцьку працюють над розробленням стратегії розвитку громадського транспорту та транспортної інфраструктури. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/publications/u-lutsku-pratsiuiut-nad-rozroblenniam-stratetii-rozvytku-hromadskoho-transportu-ta-transportnoi-infrastruktury>
8. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / В. М. Булавинець, В. П. Горин, О. В. Квасниця [та ін.]; за ред. В. П. Горина. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2023. 170 с. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/49323>

Андрій Павлюк
студент гр. ДСПУАзм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Ольга Кириленко

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ І УПРАВЛІННЯ

Підвищення ефективності комунікаційної політики органів державної влади вимагає системного підходу, який охоплює стратегічне планування, організаційні зміни, розбудову цифрової інфраструктури, удосконалення нормативно-процедурних механізмів та розвиток людського капіталу у сфері публічних комунікацій. Сучасна комунікаційна політика державних інституцій повинна бути спрямована не лише на одностороннє інформування громадян, а на формування сталого діалогу, підвищення довіри до влади, забезпечення прозорості процесів прийняття рішень і залучення громадян до участі у виробленні основ цієї політики [1]. Для цього необхідне формування стратегічних засад комунікаційної політики, які визначатимуть цілі, пріоритети, цільові аудиторії, інструменти, показники ефективності та механізми зворотного зв'язку. Така стратегія має базуватися на принципах відкритості, достовірності, своєчасності, орієнтації на потреби громадян, партнерства та інноваційності.

Рекомендовано запровадити на рівні органів державної влади, зокрема місцевих адміністрацій, системний підхід до інформаційно-комунікаційного планування. Це передбачає створення щорічних планів комунікаційної діяльності з визначенням ключових тем, цільових груп і каналів поширення інформації, а також оцінювання ефективності комунікаційних кампаній за чіткими показниками. Необхідно забезпечити функціонування постійно діючих комунікаційних підрозділів або прес-служб, відповідальних за моніторинг інформаційного простору, роботу зі ЗМІ, організацію публічних заходів, ведення соціальних мереж та оновлення офіційних сайтів. Важливою складовою має стати підготовка та підвищення кваліфікації державних службовців у сфері стратегічних комунікацій, кризового реагування, медіа-грамотності та цифрових комунікацій [2].

У напрямі розвитку цифрових комунікацій слід розширити інтеграцію місцевих органів влади до національних електронних платформ, зокрема до систем електронних звернень, відкритих даних і консультацій з громадськістю. Потрібно забезпечити уніфікацію цифрових стандартів, щоб усі місцеві сайти мали єдину структуру, зручний інтерфейс і доступ до публічної інформації. Доцільно також розробити внутрішні регламенти з ведення офіційних сторінок органів влади у соціальних мережах, визначивши відповідальних осіб, періодичність оновлення контенту, типи повідомлень і формат взаємодії з аудиторією.

Окремої уваги потребує розвиток механізмів зворотного зв'язку. Органи влади повинні не лише інформувати, а й аналізувати реакцію громадян на повідомлення, звернення та публічні ініціативи. Доцільно запровадити регулярне проведення опитувань населення щодо якості комунікації, рівня довіри та

доступності інформації. На основі цих даних мають формуватися аналітичні звіти, що використовуються для корекції комунікаційних стратегій.

У сфері партнерських відносин необхідно посилити взаємодію влади з місцевими медіа, громадськими організаціями та експертним середовищем. Це може відбуватися у формі спільних інформаційних кампаній, тематичних круглих столів, проєктів з медіаосвіти населення, створення консультативних рад з питань інформаційної політики [3]. Важливо також розвивати комунікацію через молодіжні та волонтерські ініціативи, які можуть стати каналом донесення інформації до активної частини громади.

Для підвищення ефективності комунікації Чортківської РДА з громадськістю першочерговими мають стати кілька конкретних заходів.

По-перше, доцільно розробити і затвердити власну стратегію публічних комунікацій, яка визначатиме цілі, цільові групи, основні канали взаємодії і критерії оцінки ефективності. Така стратегія повинна включати показники кількості публікацій, звернень, петицій, коментарів у соціальних мережах, швидкості реагування та рівня громадського задоволення [5].

По-друге, необхідно створити окремих відділ або посаду радника з комунікацій, який би координував роботу із засобами масової інформації, модерував контент офіційного сайту і сторінок у соціальних мережах, здійснював інформаційний моніторинг та готував аналітичні звіти для керівництва адміністрації.

По-третє, важливо активізувати роботу з цифровими платформами: модернізувати офіційний веб-сайт, забезпечити його зручність для користувачів, регулярно оновлювати розділи новин, публікувати аналітичні матеріали, інфографіку, відповіді на часті запитання.

По-четверте, Чортківська РДА повинна розширити свою присутність у соціальних мережах, створивши офіційні сторінки у Facebook, Telegram, Instagram та YouTube для інформування населення у більш доступній формі. Ці сторінки мають містити не лише офіційні повідомлення, а й відеозвернення керівництва, репортажі з подій, інформацію про соціальні програми, консультації та опитування громадян [4].

По-п'яте, важливо запровадити практику регулярних онлайн-зустрічей або «прямих ефірів» із керівництвом адміністрації, під час яких громадяни могли б ставити запитання і отримувати відповіді в режимі реального часу. Це підвищить рівень довіри, відкритості й оперативності у взаємодії між владою та громадськістю.

По-шосте, доцільно створити механізм оцінювання ефективності комунікацій, наприклад, щорічний звіт про публічні комунікації Чортківської РДА з аналітикою кількості звернень, швидкості реагування, активності у соціальних мережах, результатів громадських консультацій. Ці звіти повинні бути відкритими й оприлюднюватися на сайті адміністрації.

По-сьоме, необхідно розширити комунікаційне партнерство з територіальними громадами Чортківського району, створивши спільну інформаційну мережу, у межах якої громади могли б обмінюватися новинами,

публікувати спільні ініціативи, звіти про виконання програм розвитку і соціальні проекти. Така мережа дозволить забезпечити синхронність комунікацій і підвищить ефективність передачі інформації на місцевому рівні.

Таким чином, удосконалення комунікаційної політики органів державної влади загалом і Чортківської РДА зокрема потребує інтеграції стратегічного планування, кадрового забезпечення, цифрових інновацій і партнерських механізмів. Реалізація запропонованих рекомендацій дозволить перетворити комунікацію на дієвий інструмент взаємодії влади з громадськістю, підвищити рівень довіри населення, зміцнити підзвітність влади й посилити ефективність прийняття управлінських рішень на рівні району.

Список використаних джерел:

1. Ефективна комунікація з громадськістю в публічному управлінні. Портал: Управління знаннями. URL: <https://pdp.nacs.gov.ua/courses/efektyvna-komunikatsiia-z-hromadskistiu-v-publichnomu-upravlinni-29>
2. Сидор І. П. Інституційний вимір публічних фінансів: методологічні підходи. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 8. DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14974323>
3. Сидор І. П. Новітні моделі управління публічними фінансами через призму поведінкових трансформацій. *Модерні фінанси: глобальні виклики і національна безпека*. Монографія / за ред. д.е.н., проф. А. І. Крисоватого. Тернопіль: Економічна думка, 2025. Том 1. С. 206-226.
4. Сидор І. П. Прозорість публічних фінансів у відбудові країни. Матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку регіону в умовах сучасних глобальних викликів» (м. Кременчук Придніпровський інститут МАУП, 30 січня 2025 р.) / заг. ред. В. В. Татарінова. 2025. 566 с.
5. Сидор І. П., Горин В. П., Федак Ю. С., Сидор Т. І. Поведінкові контури теоретичної конструкції публічних фінансів. *Бізнес Інформ*. 2025. № 2. С. 377-392.

Світлана Коваль

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Владислав Палюх

студент гр. ФФ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СВІТОВИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЗА РАХУНОК ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ

Актуальність дослідження зарубіжного досвіду справляння загальнодержавних податків і зборів для України визначається потребою підвищення фінансової самостійності територіальних громад і забезпечення стабільності місцевих бюджетів у післявоєнний період. Вивчення європейських моделей розподілу податкових надходжень між рівнями влади дозволяє адаптувати ефективні механізми поділу доходів, зменшити залежність місцевих бюджетів від трансфертів і посилити мотивацію громад до економічного розвитку. У контексті податкової децентралізації для України важливим є використання кращих практик країн ЄС щодо формульного розподілу ПДФО, акцизних і рентних платежів, запровадження цифрових інструментів адміністрування та зміцнення системи фінансового вирівнювання. Це сприятиме формуванню більш справедливої, прозорої та ефективної системи міжбюджетних відносин, що відповідає європейським стандартам управління публічними фінансами [10].

Передовий світовий досвід показує три взаємодоповнювані моделі забезпечення місцевих бюджетів частками загальнодержавних податків: поділ загальнодержавних податків за формульним принципом (tax-sharing), локальні надбавки до державних податків (surtaxes/piggybacking) і цільові трансферти з прив'язкою до окремих загальнодержавних надходжень (наприклад, паливних акцизів). У ЄС і країнах ОЕСР найпоширеніший підхід – це визначення частки від ПДФО та податку на прибуток, рідше – від ПДВ і акцизів. Вибір комбінації залежить від цілей вирівнювання та стимулів для місцевого розвитку, закріплених у конституційних та бюджетних правилах і принципах Європейської хартії місцевого самоврядування щодо достатності та передбачуваності ресурсів [1].

Польща є показовим прикладом стабільного tax-sharing: органи місцевого самоврядування отримують фіксовані частки від ПДФО та податку на прибуток підприємств, розподілені за місцем формування надходжень. У 2021–2022 рр. частка ПДФО становила близько половини субнаціональних податкових доходів, а частка від податку на прибуток – майже чверть. При цьому параметри ставок і бази залишаються у компетенції держави, що зменшує податкову конкуренцію між громадами. Така конструкція підтримує вертикальний і горизонтальний баланси системи міжбюджетних відносин і забезпечує високу частку «спільних» податків у доходах гмін, повітів і воєводств [2].

Чехія використовує «закон про бюджетний розподіл податків» (RUD), який формульно ділить ПДВ, ПДФО та інші загальнодержавні податки між державою,

регіонами і муніципалітетами з елементами стимулювання зайнятості та демографії. Частки для муніципалітетів по ключових податках є законодавчо закріпленими та періодично коригуються. Сильна сторона цієї моделі – це «прозорість та зрозумілість правил для місцевих бюджетів, а слабка сторона проявляється у потребі регулярного оновлення формул, щоби вони відображали зміни економічної активності й міграції» [3].

Німеччина поєднує поділ загальнодержавних податків із «власним муніципальним торговельним податком (Gewerbesteuer), ставку якого визначають громади (через «Hebesatz»), а також частками муніципалітетів у прибутковому податку та ПДВ за конституційними правилами. Систему доповнює потужне вирівнювання між землями та громадами. Це створює одночасно стабільну базу та простір для місцевих стимулів до розвитку бізнесу. Модель відзначається високими зборами з Gewerbesteuer і передбачуваними потоками від спільних податків» [8].

Окремим напрямом стратегічного розвитку системи оподаткування є цифрове адміністрування загальнодержавних податків, яке напряду підсилює ресурсну базу місцевих бюджетів, коли частка цих податків зараховується до бюджетів територій, на яких вони справляються. Італія, як піонер обов'язкового е-інвойсингу (B2G з 2015 р., B2B/B2C з 2019 р. через платформу SdI), продемонструвала істотне звуження «розриву з ПДВ» [5] та зростання надходжень завдяки превентивному контролю рахунків-фактур у реальному часі. Хоча ПДВ не є локальним податком, проте зростання обсягу його мобілізації дозволяє наростити фінансову базу місцевих бюджетів за рахунок формульного розподілу цього податку між бюджетами різних рівнів.

Щодо акцизів в ЄС, їх цифровий облік через EMCS забезпечує простежуваність переміщень алкоголю, тютюну та енергоносіїв у режимі відстрочки сплати, знижуючи втрати бюджетів та шахрайство. У країнах, де частки акцизів або пов'язані трансферти поступають до місцевих бюджетів, це безпосередньо підсилює їх стабільність завдяки зростанню обсягів податкових надходжень до бюджетів локального рівня. Для України, що «гармонізує акциз із acquis, EMCS як стандарт ЄС – це природна технологічна «опора» майбутнього розподілу доходів» [6].

Ще одним цікавим досвідом європейської практики справляння загальнодержавних податків і зборів і їх акумуляції у бюджетах місцевого рівня є «інфраструктурні трансферти, індексовані до доходів від паливних податків: у Канаді постійний Canada Community-Building Fund (раніше Gas Tax Fund) щороку спрямовує понад 2 млрд. канадських доларів громадам на фінансування місцевих пріоритетів, інституціоналізуючи довгострокову прив'язку частини паливних доходів до муніципальної інфраструктури» [9].

З огляду на світовий досвід, можливості впровадження в Україні особливостей мобілізації загальнодержавних податків і зборів до місцевих бюджетів можна окреслити наступним чином:

– закріпити в Бюджетному кодексі стабільні формули поділу часток від ключових загальнодержавних податків, зокрема ПДФО та податку на прибуток, за

принципами «місця створення бази» та/або «місця проживання/роботи», як це працює у Польщі й Чехії. Формули такого розподілу податків мають бути простими, правостійкими й відкритими до щорічного уточнення відповідно до демографічної ситуації та структури зайнятості населення. Такий підхід дозволить зменшити залежність громад від дискретних рішень і посилить мотивацію до розвитку ринку праці;

– розвивати керовані місцевими органами влади стимулюючі інструменти в дусі німецького *Gewerbesteuer*. У межах української унітарної системи це може бути форма муніципального надбавкового збору до податку на прибуток для окремих кластерів або локальна надбавка до ПДФО з порогом, що визначається законодавчими нормами. Альтернативою можуть стати пілотні проекти з частками ПДВ для великих агломерацій через реверсні інвестиційні угоди з державою. Усі варіанти потребують злагодженої співпраці між органами ДПСУ, бізнес-структурами та громадянським суспільством та ініціюватися як необхідність проведення обов'язкового горизонтального вирівнювання;

– повна цифровізація процесів адміністрування податків і зборів, що розподіляються між місцевими бюджетами. Масштабування е-інвойсингу за італійським зразком (єдина платформа прийняття електронних рахунків, превентивний контроль, стандартизований формат) та інтеграція з системами акцизного моніторингу на кшталт EMCS. Це підвищить «рівень мобілізації ПДВ і акцизів, обмежить «скрутки» та контрабанду, тим самим збільшуючи й місцеві частки надходжень від цих податків» [7];

– інституціоналізувати цільові інвестиційні трансферти, індексовані до доходів місцевих бюджетів від паливних акцизів, за канадським шаблоном. «Постійний, прогнозований фонд місцевої інфраструктури з чіткими правилами розподілу та відбору проєктів, що зменшує волатильність капітальних видатків громад і створює довіру інвесторів» [9]. Такий механізм може поєднуватися з програмами співфінансування ЄС у частині післявоєнної відбудови нашої країни;

– підкріпити фінансову автономію місцевих бюджетів якісним горизонтальним і вертикальним вирівнюванням, що враховує «фіскальну спроможність і стандартні потреби, які рекомендують МВФ, Світовий банк і Рада Європи. Дизайн має бути законодавчо простим і прозорим, із регулярними рев'ю та відкритими даними щодо розрахунків для кожної громади» [4]. Це дозволить поєднати стимули для економічного зростання з рівними фінансовими можливостями територій на початковому етапі.

Також, варто засвоїти технологічні стандарти адміністрування податкових надходжень, напрацьовані ОЕСР, а саме: аналітика ризиків у реальному часі, інтегровані особові рахунки платників, безшовний обмін даними між ДПСУ і місцевими фінансовими органами, стандарти звітності щодо податкових видатків та оцінка ефективності надання податкових пільг. Це зменшить «вартість збору» податків і підвищить віддачу для місцевих бюджетів, якщо частини загальнодержавних надходжень будуть закріплені за громадами на постійній основі.

Список використаних джерел:

1. European Commission, EMCS overview. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/excise-duties/emcs_en
2. European Commission, VAT in the Digital Age — Final Report (2022). URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/vat-digital-age-vida_en
3. GIZ, Municipal Finances and Equalisation in Germany; Bundesministerium der Finanzen, фінансові відносини Федерації й земель. URL: https://www.reformgestaltung.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/GIZ_Standard_A4_hoch_EN_kommunFinanzausgl_web.pdf
4. IMF, Fiscal Federalism/Fiscal Relations. URL: <file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/9781557756633-front-1.pdf>
5. OECD, Tax Administration 3.0 and Electronic Invoicing (2022). URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/09/tax-administration-3-0-and-electronic-invoicing_59ac73c5/2ffc88ed-en.pdf
6. OECD/CoE, Європейська хартія місцевого самоврядування. URL: <https://rm.coe.int/-pdf-a6-59-pages/168071a536>
7. SNG-WOFI, профіль Польщі. URL: <https://www.yavp.pl/uk/zhittya-v-polshchi/dovirenyi-profil-u-polshchi-iak-ioho-otrymaty-i-navishcho-vin-potriben-18205.html>
8. World Bank, оцінки субнаціональних фінансів Польщі. URL: <https://financesone.worldbank.org/countries/poland>
9. Коваль С. Л., Сидор І. П. Роль місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальної громади в умовах війни та у післявоєнний період. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 6. С. 96-102.
10. Сидор І., Корнацька Р. Загальнодержавні податки і збори в контексті наповнення місцевих бюджетів. *Економіка та суспільство*. 2018. Випуск 16. С. 795-802.

Мирон Вишинський
студент гр. ФМСзм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Угрин

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ

Системна діагностика інституційної спроможності митних органів передбачає не лише опис її компонентів, а й вимірювання ступеня розвитку кожного елемента за допомогою конкретних індикаторів. Індикатори є ключовим інструментом перетворення якісних характеристик інституційної діяльності у кількісні показники, що дозволяє здійснювати порівняння між підрозділами, регіонами або зразковими міжнародними практиками.

У методології ООН та Світового Банку критерії оцінювання поділяються на внутрішні (ресурсні) та зовнішні (функціональні). До внутрішніх належать кадровий потенціал, організаційна структура, система управління знаннями; до зовнішніх – партнерська взаємодія, комунікація з бізнесом, міжнародна співпраця. Як зазначають М. Ковальова та А. Шевченко, «діагностика інституційної спроможності повинна охоплювати не лише ресурсні можливості, а й реальні результати виконання митних функцій, що визначають рівень суспільної довіри до органу» [1].

Для діагностики інституційної спроможності митних органів України може бути використана наступна інтегральна система показників (табл. 1). Вона адаптована до рекомендацій Світового банку, ООН і Європейської комісії, а також враховує специфіку функцій митної служби України у воєнний період.

Залежно від мети діагностики, вагомість кожного критерію може бути різною. Наприклад, у період воєнного стану пріоритетними є показники безпекового та інформаційного характеру, тоді як у післявоєнний період – організаційно-правові та міжнародні. Такий комплекс критеріїв дає змогу створити інтегральний індекс інституційної спроможності митних органів (ІСМО), який розраховується як середнє значення всіх оцінених критеріїв:

Таблиця 1

Критерії та індикатори оцінювання інституційної спроможності митних органів України

Критерій	Приклади індикаторів	Опис індикатора / спосіб вимірювання	Шкала оцінювання (1–5)
Організаційна спроможність	Наявність затвердженої організаційної структури; рівень централізації управління; кількість функціональних дублювань	Аналіз структури апарату, регламентів, положень про підрозділи	1 – низька; 5 – висока
Кадрова спроможність	Частка працівників, які пройшли професійне навчання; плинність кадрів; кількість вакантних посад	Дані HR-обліку, звіти про підготовку, статистика персоналу	1 – критично недостатня; 5 – відповідає євростандартам

Продовження таблиці 1

Матеріально-технічна база	Рівень забезпечення технічними засобами контролю; стан ІТ-інфраструктури; фінансування на одного працівника	Дані фінансової звітності, інвентаризації, ІТ-аудиту	1 – застаріла; 5 – сучасна
Інформаційно-аналітична спроможність	Частка електронних декларацій; кількість автоматизованих процесів; ефективність системи ризик-менеджменту	Дані ДМСУ, ЄАІС, оцінка на основі показників продуктивності	1 – низька автоматизація; 5 – повна цифровізація
Нормативно-правова спроможність	Ступінь гармонізації з митним законодавством ЄС; наявність внутрішніх регламентів і кодексів доброчесності	Аналіз нормативно-правових актів, експертна оцінка	1 – фрагментарна; 5 – гармонізована
Міжвідомча та міжнародна взаємодія	Кількість угод про співпрацю з іноземними митницями; участь у міжнародних платформах (NCTS, WCO Data Model); рівень інформаційного обміну	Дані Держмитслужби, звіти ВМО, Мінфіну	1 – обмежена; 5 – висока інтеграція

Джерело: складено автором.

$$ІІСМО = \frac{\sum(\omega_{я} \times C_{я})}{\sum \omega_{я}}$$

де $\omega_{я}$ – вага критерію, $C_{я}$ – середній бал оцінки за критерієм.

Використання системи критеріїв і шкал дає можливість:

- виявляти дисбаланси у розвитку структурних елементів митної служби;
- порівнювати регіональні митниці за рівнем інституційної зрілості;
- оцінювати динаміку реформ на основі кількох показників;
- формувати рекомендації щодо підвищення ефективності органів у межах реформ державного управління.

Як наголошується у рекомендаціях Європейської комісії щодо зміцнення інституційної спроможності та ефективності державних органів «оцінка інституційної ефективності має бути не тільки інструментом контролю, а й засобом стратегічного планування та самовдосконалення» [2].

Таким чином, система індикаторів, критеріїв і шкал оцінювання інституційної спроможності митних органів є основою для подальшої практичної діагностики. Вона забезпечує об'єктивність, вимірюваність і порівнюваність результатів, створюючи базу для аналітичного аналізу.

Список використаних джерел:

1. Ковальова М. В., Шевченко А. О. Проблеми інституційної спроможності митних органів щодо здійснення протидії та попередження контрабанди й порушення митних правил. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2024. Вип. 4 (17). С. 67-76.
2. Strengthening institutional capacity and efficiency of public administrations and public services in the next programming period (2007-2013) / European Commission. URL: https://ec.europa.eu/employment_social/esf/docs/institutionsandcapacitybuilding_en.pdf

Олександр Мартиновський

студент гр. ФМСм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Андрій Крисоватий

ПРАГМАТИЗМ НАДАННЯ МИТНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Митна служба України перебуває на етапі глибокої модернізації, спрямованої на формування сучасної сервісної моделі, орієнтованої на задоволення потреб суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Прагматизм у наданні митних послуг розглядається як практичний підхід до організації роботи, заснований на досягненні реального результату, підвищенні ефективності процедур та забезпеченні максимальної зручності для бізнесу. Йдеться не лише про фіскальну функцію держави, а й про створення сприятливих умов для міжнародної торгівлі, підвищення прозорості й довіри до органів доходів і зборів.

Упровадження прагматичного підходу передбачає перехід митних органів від адміністративно-контрольної до партнерської моделі співпраці з бізнесом. Значну роль у цьому процесі відіграє цифровізація митної сфери, розвиток електронних сервісів і технологічна модернізація процедур. Запровадження таких інструментів, як «eМитниця», «eДекларування» та «eСплата», дозволяє зменшити вплив людського чинника, пришвидшити оформлення вантажів і підвищити передбачуваність дій митних органів. Це забезпечує не лише скорочення часу митного контролю, а й формування позитивного іміджу держави як надійного торговельного партнера.

Важливим елементом прагматизму у сфері митних послуг є інститут авторизованих економічних операторів (АЕО), який базується на взаємній довірі між державою та бізнесом. Його розвиток сприяє зменшенню кількості перевірок, спрощенню процедур контролю, гармонізації стандартів з вимогами Європейського Союзу. Паралельно з цим відбувається формування нової управлінської культури в митних органах, яка орієнтується не на формальний контроль, а на якість сервісу та партнерські відносини з учасниками зовнішньоекономічної діяльності.

Прагматизм також означає підвищення рівня прозорості та підзвітності митної служби суспільству. Це проявляється у відкритті публічних реєстрів, розвитку консультаційних майданчиків, налагодженні діалогу між бізнесом і владою. Разом з тим, повноцінна реалізація прагматичного підходу потребує подолання низки проблем: нерівномірності цифрової готовності регіональних митниць, браку спеціалістів у сфері ІТ та аналітики, а також відсутності уніфікованих стандартів оцінки якості митних послуг. Вирішення цих питань можливе шляхом розроблення національної концепції сервісної митниці, яка визначатиме чіткі критерії ефективності, показники задоволеності користувачів і механізми зворотного зв'язку.

Отже, прагматизм у наданні митних послуг в Україні є не просто управлінською концепцією, а стратегічним напрямом модернізації державного

управління, що ґрунтується на принципах відкритості, прозорості та партнерства. Його практична реалізація сприятиме формуванню сучасної сервісної моделі митниці, підвищенню рівня довіри бізнесу до держави, забезпеченню стабільності митних процедур і посиленню позицій України у міжнародній торгівлі.

Список використаних джерел:

1. Гармаш С., Ковальов О. Прагматизм у митному адмініструванні: сучасні тенденції. *Економічний вісник*. 2023. №4. С. 23-32.
2. Mikuriya K. The evolution of customs as a service-oriented administration. *WCO News*. 2022. European Commission. Customs 2027 Programme: Strategic Framework. Brussels, 2023.

Павло Ковалевський

студент гр. ФФАМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

ПОВЕДІНКОВИЙ ВИМІР ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ АНТРОПОГЕННОГО ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ

Екологічне оподаткування розглядається сучасною економічною наукою не лише як фіскальний інструмент наповнення бюджету, а передусім як механізм корекції поведінки економічних агентів у контексті зменшення негативного антропогенного впливу на довкілля. Його сутність полягає у створенні економічних стимулів, які змушують підприємства та населення переглядати виробничі, технологічні та споживчі рішення, враховуючи екологічну складову. У цьому контексті поведінковий вимір екологічного оподаткування виходить на передній план, оскільки успішність екологічної податкової політики безпосередньо залежить від того, наскільки ефективно вона формує бажані моделі поведінки та компенсує існуючі ринкові викривлення, пов'язані з недооцінкою екосистемних послуг та негативних зовнішніх ефектів.

Антропогенний вплив на довкілля виявляється у різних формах – від забруднення атмосферного повітря і деградації земель до кліматичних змін і виснаження природних ресурсів. Кожен з цих процесів пов'язаний з економічною діяльністю людини, зокрема способами ведення господарської діяльності, рівнем технологічного розвитку, структурою енергоспоживання, споживчими практиками. Тому екологічне оподаткування має забезпечувати трансформацію індивідуальних і колективних рішень через економічні стимули та стримування, перенаправляючи економічні інтереси суб'єктів у бік екологічно відповідальних дій [3]. Його поведінкова функція полягає в тому, щоб зробити забруднення економічно не вигідним, а екологічно орієнтовані інвестиції – стратегічно доцільними та економічно виграшними.

Ключовим механізмом формування поведінкових реакцій є зміна відносних цін на ресурси та види діяльності. Екологічний податок виступає формою інтерналізації зовнішніх витрат, коли забруднювач сплачує за реальні екологічні збитки, які раніше не відображались у ринкових цінах. Підвищення податкового навантаження на викиди, забруднення чи споживання невідновних ресурсів знижує рентабельність екологічно шкідливих видів діяльності та робить економічно привабливішими альтернативні, менш ресурсо- й енергоємні технології [2]. З іншого боку, очікувана реакція економічних агентів значною мірою залежить від еластичності попиту та пропозиції на певні види діяльності, а також від технологічних можливостей заміщення. У секторах зі сталими технологічними процесами зміна поведінки відбувається повільніше, тоді як у сферах, де можливі швидкі інноваційні зрушення, вплив екологічного податку є більш відчутним.

Поведінковий вимір екологічного оподаткування виявляється також через його психологічне сприйняття. Теорія «загальні рамки сприйняття» стверджує, що реакція на екологічний податок залежить від того, як він представлений – як покарання за забруднення або як вклад у спільне благо. У суспільствах із низьким рівнем довіри до державних інституцій екологічний податок часто сприймається виключно як додатковий фінансовий тягар, а не як інструмент вирішення екологічних проблем. Натомість прозорість використання екологічних платежів, спрямування їх на фінансування природоохоронних заходів, проєктів енергомодернізації чи розвитку циркулярної економіки підвищує готовність платників змінювати свою поведінку на більш екологічно орієнтовану. Таким чином, рівень довіри, поінформованості населення та підприємств, а також передбачуваність податкової політики є критичними змінними поведінкової відповіді на екологічне оподаткування [1].

Поведінкові реакції підприємств значною мірою залежать від їхнього економічного становища, фінансових можливостей і здатності здійснювати інвестиції. Для великих корпорацій, особливо в енергоємних галузях, екологічний податок може стати сигналом до модернізації виробництва, впровадження фільтраційних систем, підвищення енергоефективності чи переходу на альтернативні джерела енергії. Для малих і середніх підприємств підвищення податкового навантаження може створювати істотний фінансовий тиск, але водночас стимулювати оптимізацію ресурсів і впровадження менш забруднюючих технологій. Однак реформа поведінкових моделей можлива лише за умови, що податок є економічно значущим, оскільки надто низькі ставки сприймаються підприємствами як «символічні» та не формують стимулу до екологічної трансформації.

У міжнародній практиці екологічний податок часто використовують у поєднанні з іншими регуляторними інструментами, такими як система торгівлі квотами, субсидії на зелені інвестиції, екологічні стандарти. Така комплексна модель дає можливість збалансувати фіскальний тягар і технологічні стимули, розширюючи спектр поведінкових реакцій суб'єктів. Наприклад, у країнах Скандинавії екологічні податки ефективно поєднані з механізмами перерозподілу доходів у вигляді податкових пільг для домогосподарств або звільненням від інших видів податків для підприємств, що впроваджують технології з низьким рівнем викидів. Це сприяє формуванню суспільного консенсусу щодо необхідності екологічного оподаткування та стимулює бізнес до переходу на екологічні технології.

Поведінковий вимір екологічного оподаткування поширюється і на домогосподарства, які формують значну частку антропогенного впливу через транспорт, житлово-комунальне господарство, споживання енергії та товарів повсякденного призначення. Збільшення податків на бензин, дизельне паливо, вугілля, природний газ або одноразові пластикові вироби змінює структуру споживання та сприяє переходу до більш екологічних практик – користування громадським транспортом, підвищення енергоефективності житла, зменшення обсягів відходів. Однак сила поведінкового ефекту залежить від доступності

альтернативних рішень, адже якщо відсутня якісна інфраструктура громадського транспорту чи недоступні економічно обґрунтовані можливості переходу на енергоефективні технології, то потенціал екологічного податку як інструменту поведінкових змін істотно знижується.

Окремої уваги потребують соціально-психологічні бар'єри, оскільки наукові дослідження переконливо доводять, що індивідуальна екологічна свідомість не завжди трансформується в реальні дії, якщо поведінкові витрати (у вигляді фінансових витрат чи дискомфорту) перевищують очікувані вигоди [1]. Екологічний податок здатен підштовхнути індивіда до зміни поведінки лише тоді, коли створює достатньо значущий сигнал, а також коли зміни відбуваються у соціальному середовищі, яке підтримує екологічно відповідальні практики. Крім того, інституційна невизначеність і низька передбачуваність податкової політики зменшують готовність підприємств і домогосподарств адаптуватися до нових вимог, а екологічно орієнтована поведінка потребує довгострокового планування.

Поведінковий вимір екологічного оподаткування набуває особливої ваги у контексті антропогенного впливу на довкілля, адже саме поведінка економічних агентів визначає рівень екологічних ризиків і масштаби негативних наслідків виробничої діяльності. Ефективно сконструйований екологічний податок має стимулювати поступовий перехід економіки до моделі сталого розвитку, формувати попит на чисті технології та екологічно нейтральне виробництво, забезпечувати раціональне використання природних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Горин В. П., Квасниця О. В., Була П. В., Мудрий Т. П., Юзюк І. В. Екологічне оподаткування в Україні: поведінкові аспекти, фіскальні наслідки та вектори розвитку у контексті європейського досвіду. *Ефективна економіка*. 2025. № 9. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/55495>
2. Горин В. П., Лободіна З. М., Булавинець В. М. Інструментарій публічних фінансів у реалізації моделі зеленої економіки: теоретична візія та проблеми ефективності. *Світ фінансів*. 2024. Випуск 4 (81). С. 18-35. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/53176>
3. Коваленко О. В. Екологічні податки як інструмент реалізації стратегії сталого розвитку України. *Економічний простір*. 2021. № 171. С. 101-109.
4. Самко О. Проблеми та перспективи екологічного оподаткування в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. № 1 (33). С. 184-197. URL: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-1\(33\)-184-197](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-1(33)-184-197)
5. Стороженко І. В. Розвиток механізмів екологічного оподаткування в контексті євроінтеграції України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 5. С. 28-33.

Павло Шарій

студент гр. ФФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Олександр Шашкевич

СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ

Державний борг є важливою складовою фінансової системи країни, де він відіграє важливу роль у забезпеченні бюджетної стабільності та може бути фактором, що буде сприяти розвитку економіки. Державний борг є важливим фактором, оскільки за його допомогою держава може залучити ресурси, які необхідні для реалізації державних програм і ініціатив.

Процес врегулювання проблеми державного боргу зі сторони уряду, може бути індикатором, що зокрема відобразатиме бюджетну дієздатність країни, ефективність використання валютних резервів тощо. Також ефективність управління та контролю урядом своїх боргів, буде сильно впливати на інвестиційний клімат всередині країни, стабільність національної валюти та на характер поведінки всіх сегментів фінансового ринку.

Згідно із наведеним у Бюджетному кодексі України визначенням: «Державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави із повернення отриманих і непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, які виникають унаслідок державного запозичення» [1]. Іншими словами, державний борг можна охарактеризувати як: «сума прямих договірних зобов'язань органів державного управління перед економічними суб'єктами інших секторів економіки (резидентами) і зарубіжними кредиторами» [2].

На сучасний стан державного боргу України найбільший вплив мало повномасштабне вторгнення росії 24 лютого 2022 року, оскільки ця подія катастрофічно вплинула на економічну стабільність країни, держава почала збільшувати видатки на оборону та безпеку, що в свою чергу призвело до необхідності пошуку додаткових джерел залучення фінансових ресурсів у вигляді державних запозичень. Війна спричинила не лише, прямі військові витрати, але й непрямі економічні втрати, зокрема через втрату інвестиційної привабливості країни, спад економіки, фінансову нестабільність та подальшу невизначеність.

Структура державного та гарантованого державою боргу України 30.09.2024–30.09.2025 представлена у табл. 1.

Таблиця 1

Державний та гарантований державою борг України у 2024-2025 рр., млрд дол.

	30.09.2024	30.09.2024	30.09.2025
Державний борг	124,71	148,72	187,14
Внутрішній борг	40,50	42,00	45,50
Заборгованість за випущеними цінними паперами на внутрішньому ринку	40,45	41,96	45,46
Заборгованість перед банківськими та іншими фінансовими установами	0,05	0,04	0,03

Продовження табл. 1

Зовнішній борг	84,21	106,72	141,65
Заборгованість за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій	49,22	74,26	108,32
Заборгованість за позиками, одержаними від органів управління іноземних держав	6,69	7,74	8,03
Заборгованість за позиками, одержаними від іноземних комерційних банків, інших іноземних фінансових установ	1,50	1,61	2,14
Заборгованість за випущеними цінними паперами	22,63	15,22	15,22
Заборгованість, не віднесена до інших категорій	4,15	4,28	4,33
Гарантований державою борг	8,91	6,97	7,06
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу	133,62	155,69	194,21

Джерело: побудовано автором за даними [3,4,5]

Аналізуючи дані таблиці ми можемо спостерігати, що загальна сума державного та гарантованого державою боргу України протягом 9 місяців 2023 – 2025 рр. зросла на 60,59 млрд дол. з 133,62 млрд дол. у 2023 році до 194,21 млрд дол. у 2025 році. Зокрема: внутрішній державний борг зріс на 5 млрд дол. з 40,5 млрд дол. до 45,5 млрд дол.; зовнішній державний борг зріс на 57,44 млрд дол. з 84,21 млрд дол. до 141,65 млрд дол.; гарантований державою борг навпаки знизився на 1,85 млрд дол. з 8,91 млрд дол. до 7,06 млрд дол.

Отже, в умовах війни, коли державі катастрофічно не вистачає фінансових ресурсів, то державний борг є важливим джерелом їх залучення через державні позики, що в свою чергу дозволяє державі виконувати покладені на неї функції. Сьогодні державний борг України є не просто фінансовим показником, а загалом відображає наслідки війни та соціально-економічний тягар що падає на державу.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/245617>.
2. Лубкей Н. П., Ткачук Н. М., Горин В. П., Карапетян О. М. Державний кредит: навчальний посіб. Тернопіль. ТНЕУ, 2012. 140 с.
3. Державний та гарантований державою борг України станом на 30.09.2025. Міністерство Фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/2024/>
4. Державний та гарантований державою борг України станом на 30.09.2024 URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>
5. Державний та гарантований державою борг України станом на 30.09.2023 URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>

Уляна Климів
студентка гр. ФФМ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Коваль

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Дослідження ключових показників системи державного пенсійного страхування в Україні дозволяє виявити сильні сторони управління, окреслити проблемні зони та сформулювати підґрунтя для подальшого вдосконалення механізмів функціонування пенсійної системи в умовах сучасних соціально-економічних викликів.

Таблиця 1

Динаміка чисельності пенсіонерів в Україні в 2021–2024 рр.

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Чисельність, тис. осіб	10841,9	10687,9	10516,5	10154,6
Абсолютний приріст, тис. осіб	-	-154,0	-171,4	-362,2
Темп зростання, %	-	98,6	98,4	98,4

Джерело: складено та розраховано за [1; 2; 3]

У 2021–2024 рр. в Україні простежується тенденція до зниження кількості осіб, які отримують пенсійні виплати (див. табл. 1). Так, впродовж 2021–2024 рр. їх чисельність скоротилася з 10,8 млн осіб у 2021 р. і до 10,5 млн осіб у 2024 р., тобто майже на пів мільйона. Про щорічне зниження кількості пенсіонерів свідчить від’ємне значення показника абсолютного приросту (на 154 тис. осіб у 2022 р., на 171,4 тис. осіб у 2023 р. та на 362,2 тис. осіб у 2024 р.). Така ситуація викликана впливом низки чинників: погіршення демографічної ситуації та підвищена смертність у період воєнних дій, активні міграційні переміщення населення, у тому числі громадян пенсійного віку, а також зміни у правилах призначення пенсій і поступове підвищення віку виходу на пенсію, що зменшило приплив нових отримувачів (див. табл. 1). Ці процеси зумовили поступове зниження чисельності пенсіонерів, що зменшує фінансове навантаження на пенсійну систему через скорочення обсягу виплат.

За оцінками Рахункової палати України, у 2024 р. виявлено понад 800 тисяч отримувачів пенсій, які належать до підвищеної групи ризику. Йдеться про громадян, котрі понад 2,5 роки одержували виплати на територіях, котрі були тимчасово окупованими або у тих районах, де велися активні бойові дії, не проходячи передбачену законодавством обов’язкову фізичну ідентифікацію [4]. Відсутність належного контролю створює суттєве навантаження на Пенсійний фонд і може призводити до нераціонального використання коштів. Орієнтовні втрати становлять понад 51,6 млрд грн щорічно, що дорівнює майже 8% запланованих видатків на виплату пенсій у 2024 р. Саме тому, Рахункова палата

наголошує на необхідності повернення до механізмів фізичної ідентифікації навіть в умовах воєнного стану, адже це є ключовим інструментом підвищення прозорості, захисту бюджету та посилення фінансової стабільності та стійкості пенсійної системи.

Війна поставила перед пенсійною системою України надзвичайно складні завдання. Підтримання регулярних пенсійних виплат для більш ніж десяти мільйонів громадян у ситуації скорочення бюджетних надходжень, браку фінансових ресурсів, активної міграції населення та пошкодження інфраструктури стало серйозним управлінським викликом. За таких умов Пенсійному фонду довелося ухвалювати оперативні та стратегічно важливі рішення, щоб забезпечити безперебійне фінансування пенсій та зберегти стабільність системи. На середній розмір пенсії впливає те, наскільки ефективно організоване управління системою пенсійного страхування. Управлінські рішення визначають обсяг доступних фінансових ресурсів, порядок їх розподілу та темпи щорічного підвищення виплат. Насамперед важливою є здатність Пенсійного фонду забезпечувати стабільне надходження коштів від єдиного соціального внеску. Чим якісніше організований облік застрахованих осіб, контроль за сплатою внесків і робота з боржниками, тим більше ресурсів накопичується для фінансування пенсій.

Пенсійний фонд використовує інноваційні інструменти для доставки пенсій, які полягають у забезпеченні максимально ефективного та безперебійного доступу громадян до соціальних виплат. Так, Пенсійний фонд вибудовує систему, що поєднує цифрові технології та традиційні канали, оптимізуючи витрати й підвищуючи якість обслуговування. Розширення виплат через банки спрямоване на прискорення процесів і зменшення адміністративних витрат, тоді як залучення АТ «Укрпошта» гарантує охоплення віддалених населених пунктів і людей з обмеженими можливостями. Координація між цими інституціями, контроль за своєчасністю виплат та адаптація до умов воєнного стану відображають управлінську спроможність системи забезпечувати надійну, доступну й гнучку доставку пенсій для всіх категорій одержувачів (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка чисельності одержувачів пенсійних виплат та грошової допомоги через банки та АТ «Укрпошта» у 2021–2024 рр.

Показники	2021 р.		2022 р.		2023 р.		2024 р.	
	тис. осіб	питома вага, %	тис. осіб	питома вага, %	тис. осіб	питома вага, %	тис. осіб	питома вага, %
Кількість пенсіонерів	10841,9	100	10687,9	100,0	10516,5	100,0	10343,6	100,0
Через банки	7778,3	71,7	8318,8	77,8	8382,6	79,7	8380,7	19,0
Через АТ «Укрпошта»	3062,8	28,3	2369,1	22,2	2133,9	20,3	1962,9	81,0

Джерело: складено та розраховано автором за даними [1; 2; 3]

Показники табл. 2 свідчать, що переважна частина пенсіонерів отримує кошти через банки, що є результатом цілеспрямованої політики цифровізації та оптимізації витрат. Водночас АТ «Укрпошта» залишається ключовим оператором

для людей у віддалених громадах, забезпечуючи доступність соціальних виплат. Такий збалансований підхід до організації каналів доставки дозволяє Пенсійному фонду гнучко реагувати на потреби різних груп населення та підвищувати ефективність управління в умовах воєнного стану.

Упродовж останніх років пенсійна система України перебуває під зростаючим тиском, що зумовлено негативною динамікою чисельності як застрахованих осіб, так і пенсіонерів (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка чисельності застрахованих осіб і пенсіонерів за 2021–2024 рр. [3]

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Чисельність застрахованих осіб за категоріями платників ЄСВ	12 043 245	10 822 926	10 778 236	10 750 841
Чисельність пенсіонерів	10 841 117	10 687 921	10 516 537	10 154 705
Навантаження на 1000 застрахованих осіб	900	988	976	945

Дані таблиці свідчать, що кількість платників ЄСВ скоротилася з 12,0 млн осіб у 2021 р. до 10,75 млн у 2024 р. Найбільше падіння зафіксовано у 2022 р., коли внаслідок війни чисельність застрахованих зменшилася більш, ніж на 1,2 млн осіб. Зменшення кількості платників ЄСВ у період повномасштабної війни є закономірним наслідком глибоких соціально-економічних потрясінь, які охопили країну. На це вплинуло кілька ключових факторів.

Значне скорочення зайнятості зумовлене бойовими діями, руйнуваннями підприємств, призупиненням діяльності бізнесу в прифронтових та окупованих регіонах призвело до масових втрат робочих місць. Частина підприємств фізично знищена, інша – працює в обмеженому режимі, що зменшує потребу в робочій силі та кількість офіційно зайнятих.

Крім того, мільйони українців були змушені виїхати за кордон або переїхати всередині країни. Значна частина тих, хто виїхав, не сплачує ЄСВ, оскільки працює за межами українського ринку праці. Це прямо впливає на чисельність застрахованих осіб.

Частина підприємців і роботодавців, намагаючись вижити в умовах невизначеності, зменшення попиту та фінансового тиску, припинили сплачувати внески або скоротили офіційне навантаження, щоб зменшити витрати. У багатьох випадках малий бізнес припинив роботу. Вплив цих факторів зумовив падіння кількості осіб, які формують надходження до Пенсійного фонду. Саме тому, у 2022 р. спостерігалось найпомітніше зменшення платників ЄСВ – понад 1,2 млн осіб.

Чисельність пенсіонерів також поступово зменшується: з 10,8 млн. осіб у 2021 р. до 10,2 млн. осіб у 2024 р., проте темпи скорочення цієї категорії є значно повільнішими, ніж темпи зменшення платників ЄСВ. Це створює додатковий тиск на систему: якщо у 2021 р. на 1000 застрахованих осіб припадало 900 пенсіонерів, то у 2022 р. цей показник зріс до 988, у 2023 р. дещо знизився до 976, але у 2024 р. все одно залишився високим – 945 пенсіонерів на 1000 платників.

Такий розрив між темпами зменшення економічно активного населення та кількістю отримувачів пенсійних виплат погіршує фінансову стабільність пенсійної системи. Він свідчить про те, що навантаження на працююче населення зростає і надалі, а демографічні тенденції та воєнні втрати лише посилюють цей дисбаланс.

Узагальнюючи результати аналізу, можна стверджувати, що діяльність Пенсійного фонду України у 2021–2024 роках відбувалася в умовах значного демографічного та фінансового тиску, посиленого воєнними подіями. Скорочення чисельності застрахованих осіб при повільнішому зменшенні кількості пенсіонерів підвищило навантаження на систему та ускладнило її стабільне функціонування. Разом із тим, упровадження управлінських рішень щодо цифровізації, оптимізації виплат і вдосконалення контролю дозволило забезпечити регулярність пенсій та адаптацію системи до нових викликів, що є важливим кроком до зміцнення її стійкості.

Список використаних джерел:

1. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2022 році. URL: <https://www.pfu.gov.ua/diyalnist/zvity-pro-robotu/>
2. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2023 році. URL: <https://www.pfu.gov.ua/diyalnist/zvity-pro-robotu/>
3. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2024 році. URL: <https://www.pfu.gov.ua/diyalnist/zvity-pro-robotu/>
4. Стійкість Пенсійного фонду України в умовах воєнного стану. Звіт про результати аудиту ефективності: затв. рішення рахункової палати 22.10.2024 р. № 49-2. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2024/49-2_2024/Zvit_49-2_2024.pdf

Ольга Романів

студентка гр. ОПДзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Омецинська

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ РУХУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Порушення логістичних процесів, підвищення конкурентних викликів, зростаючі вимоги до ефективності управління ресурсами підприємства вимагають своєчасного прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо придбання та належного використання виробничих запасів. Раціонально організований облік запасів забезпечує достовірність інформації про їх наявність, надходження та використання, сприяє безперервності виробництва, зменшенню витрат, оптимізації складських процесів. У сучасних умовах економічної нестабільності покращення системи обліку виробничих запасів стає важливим напрямом раціонального використання матеріальних ресурсів та підвищення стійкості й ефективності діяльності суб'єктів господарювання.

Необхідність гармонізації облікових процедур із управлінськими потребами підприємства є невід'ємною умовою ефективного управління виробничими ресурсами. Важливу роль у забезпеченні достовірності та прозорості облікової інформації підприємства відіграє правильно сформована облікова політика. У частині обліку виробничих запасів вона безпосередньо впливає на величину матеріальних витрат підприємства, собівартість продукції та відповідно фінансові результати. Чітко регламентовані підходи до обліку запасів дозволяють забезпечити однакове трактування господарських операцій, підвищити контроль за рухом матеріальних ресурсів, мінімізувати непродуктивні витрати тощо. Слід відмітити, що в практичній діяльності багатьох підприємств спостерігаються труднощі, пов'язані з поверхневим ставленням до процесу формування облікової політики та недостатністю професійної підготовки спеціалістів, що призводить до ризиків викривлення даних та прийняття помилкових рішень.

Для обліку виробничих запасів виокремлено рахунок 20 «Виробничі запаси» [1]. За кредитом даного рахунку відображається надходження таких активів, а за дебетом – їх передача у виробництво, реалізація чи інше вибуття. Крім того, для обліку виробничих запасів застосовують і рахунки позабалансового обліку. Наприклад, для обліку матеріальних цінностей на відповідальному зберіганні підприємством призначено позабалансовий рахунок 023 «Матеріальні цінності на відповідальному зберіганні» [1], а для обліку давальницької сировини – 022 «Матеріали, прийняті для переробки» [1].

При придбанні виробничих запасів у їх первісну вартість включаються вартість таких активів, сплачена постачальнику, мито, непрямі податки (якщо вони не відшкодовуються суб'єкту господарюванню), транспортно-заготівельні витрати тощо. На нашу думку, для облік транспортно-заготівельних витрат доцільно використовувати комбінований спосіб: у випадках дороговартісних

виробничих запасів, транспортно-заготівельні витрати за якими легко ідентифікувати, такі витрати прямо відносити до відповідного запасу; в інших випадках застосовувати метод середнього відсотку. Слід зауважити, що виникають транспортно-заготівельні витрати не лише щодо виробничих запасів. Вони включаються також до первісної вартості малоцінних та швидкозношуваних предметів, а також можуть мати місце і щодо всіх інших запасів. У зв'язку з цим для обліку транспортно-заготівельних витрат доцільно використовувати незадіяний рахунок 29, оскільки в такому випадку за необхідності ТЗВ можна розділити в межах різних видів запасів, а не лише щодо виробничих запасів, у випадку використання для цих цілей субрахунка 200, як це пропонується «Методичними рекомендаціями з бухгалтерського обліку запасів» [2].

Облік вибуття виробничих запасів на підприємстві є досить громіздким процесом. Це зумовлено необхідністю точного документування кожної операції, дотриманням встановлених методів оцінки та постійним контролем за фактичним використанням матеріалів у виробництві. Вибуття запасів потребує узгодженої роботи складського господарства та облікового відділу, оскільки будь-які неточності можуть вплинути на собівартість продукції, фінансові результати та якість управлінських рішень.

В собівартості продукції виробничі запаси знаходять своє відображення в межах двох статей калькулювання: інші прямі витрати та комплексної статті – загальновиробничі витрати. При цьому погоджуємось з Н. Данилюк, що «оскільки суми ТЗВ, понесені протягом місяця до його завершення, як правило, є невідомими, списання ТЗВ доцільно здійснювати після закінчення звітного місяця на підставі аналізу кореспонденції рахунків, за напрямами списання запасів (переданих у виробництво, проданих, використаних у капітальному будівництві, ремонті, на адміністративні або збутові потреби» [3].

Таким чином, належно побудована система обліку щодо руху виробничих запасів створює передумови для оптимізації витрат і забезпечення ефективності діяльності суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел:

1. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом МФУ від 30.11.1999 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>
2. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів, затверджені наказом МФУ від 10.01.2007 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002201-07#Text>
3. Данилюк Н. Транспортно-заготівельні витрати: загальні правила обліку. SPAR. 2021. URL: <https://spar.ua/blogs/transportno-zagotivelni-vitrati-zagalni-pravila-obliku>

Анастасія Чижмарь
студентка гр. ДСПУАзм-22,
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

ПОГЛИБЛЕННЯ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Цифрова трансформація Державної казначейської служби України перейшла з категорії амбітних планів у площину нагальної необхідності виживання та ефективності. Якщо попередні етапи інформатизації були спрямовані на автоматизацію паперових процесів, то перспективний вектор діджиталізації полягає у створенні принципово нової екосистеми управління публічними фінансами, яка базується на даних (*data-driven approach*). Перспективи поглиблення діджиталізації вже не можна розглядати як опцію чи модне віяння – це єдина гарантія виживання системи. Ключовим елементом тут виступає повна міграція ІТ-інфраструктури у хмарні середовища (*Cloud Computing*). Досвід перших місяців повномасштабного вторгнення продемонстрував, що фізичні сервери є вразливою мішенню. Використання хмарних рішень світових технологічних гігантів (*Amazon AWS, Microsoft Azure*) дозволяє не лише захистити дані у випадку тотальних блекаутів чи руйнування будівель, але й забезпечити масштабованість обчислювальних потужностей у пікові періоди навантаження, наприклад, наприкінці бюджетного року. Хмарні ресурси дозволяють автоматично збільшувати обчислювальні потужності, уникаючи «зависання» системи.

Наступним кроком еволюції електронного казначейства має стати впровадження концепції «Казначейство у смартфоні». Розробка та впровадження захищеного мобільного застосунку для розпорядників бюджетних коштів стане революційним кроком у спрощенні взаємодії клієнта з Казначейством. Керівники установ, командири військових частин, голови громад повинні мати можливість накладати кваліфікований електронний підпис, переглядати залишки на рахунках та відстежувати статус платежів з будь-якої точки світу за допомогою планшета чи телефону. Це суттєво прискорить процес прийняття рішень, особливо для тих розпорядників, які змушені постійно переміщуватися. Звісно, це ставить надвисокі вимоги до кібербезпеки та ідентифікації користувачів, що вимагає впровадження технологій біометричної автентифікації та наскрізного шифрування даних. Такий рівень мобільності вимагає впровадження передових технологій ідентифікації користувачів, таких як біометрія та багатофакторна автентифікація. Перспективним напрямом є також використання технології блокчейн для забезпечення незмінності та прозорості транзакцій. Хоча на даному етапі повний перехід бюджетної системи на блокчейн є технологічно складним, використання елементів розподіленого реєстру для моніторингу цільового використання грантових та донорських коштів може стати потужним сигналом довіри для міжнародних партнерів [5].

Поглиблення діджиталізації відкриває шлях до впровадження ризик-орієнтованого підходу в управлінні публічними фінансами, що базується на

використанні великих даних (Big Data) та штучного інтелекту. Сьогодні казначейський контроль часто носить суцільний та формальний характер: перевіряється кожна кома в кожному платіжному дорученні, незалежно від суми та репутації розпорядника. Управління ризиками в діяльності Казначейства має трансформуватися з формальної процедури у дієвий інструмент прийняття управлінських рішень. Сучасна теорія ризик-менеджменту, зокрема стандарти COSO та ISO 31000, передбачає перехід до ризик-орієнтованого планування контрольних заходів. Воно передбачає впровадження автоматизованої системи скорингу ризиків (Risk Scoring). Це означає, що система повинна в режимі реального часу аналізувати платіж за десятками параметрів та присвоювати кожному платежу та розпоряднику певний рівень ризику (Risk Score). Платежі з низьким рівнем ризику (наприклад, виплата заробітної плати штатним працівникам або оплата комунальних послуг) повинні проходити за спрощеною процедурою «зеленого коридору», можливо, навіть без участі людини. Натомість, ресурси контролю мають бути сфокусовані на операціях з високим рівнем ризику: закупівлі у новостворених контрагентів, авансові платежі, капітальне будівництво. Для реалізації цього підходу необхідно впроваджувати елементи штучного інтелекту та машинного навчання, які здатні аналізувати великі масиви даних та виявляти аномалії, що можуть свідчити про шахрайство або корупцію, ще до моменту проведення транзакції [1; 4]. Це зробить казначейський контроль дійсно превентивним інструментом боротьби з розкраданням коштів.

Інтеграція та інтероперабельність державних реєстрів є ще одним важливим напрямом. Казначейство не повинно бути ізольованим островом даних. Створення єдиного інформаційного простору управління публічними фінансами передбачає автоматичний обмін даними з податковою, митницею, реєстрами Міністерства юстиції, системою Prozorro та банківським сектором. Це дозволить відмовитися від витребування довідок та паперових документів від клієнтів, оскільки вся необхідна інформація для прийняття рішення вже буде доступна в системі. Наприклад, при реєстрації договору система автоматично перевірить бенефіціарів контрагента через реєстри Мін'юсту та статус платника податків через базу ДПС. Така екосистема мінімізує можливості для махінацій та значно прискорить бюджетний процес.

Кібербезпека стає інтегральною частиною управління операційними ризиками. В умовах гібридної війни Казначейство є пріоритетною ціллю для кібератак ворога, метою яких є параліч фінансової системи країни. Тому організація діяльності служби повинна будуватися на принципах Security by Design – безпека має бути закладена в архітектуру кожного процесу та програмного продукту від самого початку. Це передбачає створення власного Центру оперативного реагування на кіберінциденти (SOC – Security Operations Center), який працюватиме у режимі 24/7. Важливою складовою стратегії безпеки є також регулярне проведення Penetration testing (тестування на проникнення) для виявлення вразливостей системи, а також постійне навчання персоналу правилам цифрової гігієни. Окрім зовнішніх загроз, слід зважати і на внутрішні ризики. Впровадження DLP-систем (Data Loss Prevention) дозволить контролювати витік конфіденційної інформації та персональних даних. Інформаційна безпека стає не просто технічною

функцією IT-департаменту, а стратегічним завданням вищого керівництва служби, від якого залежить національна безпека.

Окремим вектором є аналітична складова. Діджиталізація дозволяє Казначейству акумулювати унікальний масив фінансових даних. Перетворення цієї інформації на якісну аналітику для Уряду є стратегічним завданням. Впровадження BI-систем (Business Intelligence) дозволить трансформувати сухі цифри бухгалтерської звітності у наочні дашборди та аналітичні звіти, які допомагатимуть приймати зважені управлінські рішення, моделювати сценарії розвитку подій та прогнозувати касові розриви з високою точністю. Прогнозування ліквідності, моделювання касових розривів, аналіз ефективності видатків у регіональному та галузевому розрізах – це ті продукти, які має генерувати сучасне Казначейство. Це змінить сприйняття служби від «державної каси» до інтелектуального центру управління ресурсами.

Гармонізація національної практики з європейськими стандартами є тим зовнішнім вектором, який задає тон усім внутрішнім перетворенням. Набуття Україною статусу кандидата в члени ЄС вимагає імплементації системи державного внутрішнього фінансового контролю (PIFC), яка передбачає чітке розмежування функцій внутрішнього аудиту та фінансової інспекції. Казначейство в цій системі має посилити свою роль саме в частині попереднього контролю та управлінської підзвітності. Інтеграція з міжнародною платіжною системою на базі стандарту ISO 20022, яка вже розпочалася, відкриває можливості для збагачення платіжних інструкцій додатковою інформацією, що спрощує автоматизовану обробку і контроль. Отож, поглиблення діджиталізації та удосконалення системи управління ризиками є взаємопов'язаними процесами, які покликані створити високотехнологічну, безпечну та прозору систему управління публічними фінансами, що відповідає європейським стандартам та здатна протистояти викликам сучасності [2].

Вектори удосконалення організації діяльності Державної казначейської служби України формують цілісну стратегію її трансформації. Поєднання гнучкої, екстериторіальної організаційної структури з потужними цифровими інструментами, хмарними технологіями та штучним інтелектом дозволить створити інституцію нового типу. Така служба буде здатна не лише ефективно виконувати свої функції в умовах екстремальної невизначеності, але й забезпечувати прозорість, підзвітність та довіру до системи управління публічними фінансами з боку суспільства та міжнародних партнерів. Реалізація цих заходів вимагає політичної волі, фінансових ресурсів та часу, проте ціна бездіяльності або косметичних реформ в умовах війни є занадто високою. Казначейство має стати високотехнологічним форпостом фінансової безпеки держави, здатним протистояти будь-яким викликам сучасності.

Список використаних джерел:

1. COSO Enterprise Risk Management – Integrating with Strategy and Performance. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO). 2017. URL: <https://www.coso.org>.

2. Digital Public Financial Management: An Emerging Paradigm. IMF Staff FinTech Notes. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2023. Note 2023/005.
3. Горин В. П. Дискусійні питання сутності та критеріїв оцінювання ефективності бюджетного менеджменту. *Економіка та держава*. 2020. № 5. С. 155-160. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/37976>
4. Казначейська система: підручник / О. П. Кириленко, П. С. Гринчишин, З. М. Лободіна [та ін.]; за наук. ред. А. І. Крисоватого, О. П. Кириленко, Т. Я. Слюз. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 363 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/42223>
5. Марченко Л. Ю. Запровадження системи електронного документообігу в органах Державної казначейської служби України. *Публічне управління XXI століття: синтез науки та практики*: зб. тез XIX Міжнар. наук. Конгресу (19 квіт. 2019 р., м. Харків). Харків: Вид-во Хар РІ НАДУ «Магістр», 2019. С. 399–401.
6. Управління фінансами територіальних громад: теорія і практика: монографія / В. М. Булавинець та ін.; за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 280 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/46227>.

Антон Шевчук

к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Мар'яна Кучмій

студентка гр. ДСПУАзм-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БАЗИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

У контексті децентралізації публічної влади фінансова спроможність органів місцевого самоврядування трансформується в один із ключових чинників забезпечення сталого розвитку територіальних громад. Правові засади бюджетної автономії визначені нормами Бюджетного кодексу України та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», відповідно до яких місцеві бюджети визнаються самостійними у межах встановлених державою повноважень [1; 2].

Фінансова база органів місцевого самоврядування формується за рахунок сукупності власних доходів, закріплених надходжень та міжбюджетних трансфертів. Основним джерелом наповнення місцевих бюджетів є податок на доходи фізичних осіб, частка якого стабільно перевищує половину доходної частини. Разом із тим, місцеві податки і збори мають недореалізований потенціал через низку організаційних і економічних обмежень, що зумовлює необхідність удосконалення податкового адміністрування та підвищення фіскальної дисципліни [1].

Вагомим резервом зміцнення фінансової бази територіальних громад є оптимізація управління комунальною власністю. Дієве використання активів громади шляхом оренди, концесії, приватизації або участі в інвестиційних проєктах сприяє зростанню неподаткових надходжень і зменшенню залежності від трансфертів [2]. Європейська хартія місцевого самоврядування визначає право громад вільно розпоряджатися власними фінансовими ресурсами як фундаментальний принцип сучасної моделі місцевих фінансів [3].

Окрему увагу слід приділяти розвитку державно-приватного партнерства як механізму залучення інвестицій до модернізації інфраструктури й розвитку соціальної сфери. Залучення приватних ресурсів дозволяє реалізовувати масштабні проєкти без додаткового навантаження на бюджет та підвищує інвестиційну привабливість територій [2]. Створення сприятливого інституційного середовища для інвесторів безпосередньо впливає на збільшення податкових надходжень до місцевих бюджетів.

Ефективність бюджетної політики неможлива без упровадження середньострокового планування та програмно-цільового методу, що передбачає формування бюджету з урахуванням запланованих результатів та стратегічних цілей розвитку громади. Відповідно до рекомендацій Міністерства фінансів України, середньостроковий бюджетний горизонт забезпечує узгодженість фінансової політики та соціально-економічних пріоритетів розвитку [4].

Суттєвим елементом модернізації місцевих фінансів є цифровізація бюджетних процесів, яка створює умови для прозорості, підзвітності та скорочення адміністративних витрат. Використання електронних систем управління фінансами сприяє запобіганню нецільовому використанню коштів та підвищує довіру громадськості до органів влади [4]. Поряд з інституційними аспектами важливою умовою фінансової стабільності є розвиток професійних компетенцій кадрів фінансових підрозділів органів місцевого самоврядування. Підвищення кваліфікації персоналу, впровадження стандартів фінансового менеджменту та аналітичного супроводу управлінських рішень сприяють покращенню якості планування та виконання бюджетів. Загрозою фінансовій самодостатності громад залишаються бюджетні ризики, обумовлені нестабільністю дохідної бази, зростанням соціальних зобов'язань та зовнішніми кризами. У цьому контексті актуалізується необхідність формування фінансових резервів і посилення внутрішнього фінансового контролю, що відповідає принципам доброго врядування [3].

Отже, зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування потребує комплексної реалізації фіскальних, управлінських і інституційних рішень. Системне поєднання податкової автономії, ефективного управління активами, інвестиційної політики, бюджетного планування та цифрових інструментів забезпечує фінансову сталість територіальних громад і формує передумови їх довгострокового розвитку.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
3. Європейська хартія місцевого самоврядування. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036
4. Міністерство фінансів України. Виконання місцевих бюджетів. URL: <https://www.mof.gov.ua>

Павло Гевко

студент гр. ФФм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Вікторія Булавинець

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ

Зарубіжні моделі управління державним боргом вже тривалий час є предметом вивчення у дослідженнях вітчизняних науковців, оскільки саме розвинені країни формують еталонні практики боргової політики. Міжнародний борговий досвід демонструє, що борг у розвинених країнах не виконує функцію фіскального тягара, а виступає механізмом стратегічного розвитку, що забезпечує економічне зростання. США, Японія та Франція використовують борг як основу довгострокових інвестиційних програм, що дозволяє перетворювати позикові кошти у фактор модернізації економіки. У цьому контексті важливим є те, що високий борговий рівень Японії, який перевищує 250% ВВП, не створює загрози економічній безпеці, оскільки більшість запозичень є внутрішніми [1, с. 123].

У США та Німеччині управління боргом здійснюється через чітко визначені повноваження органів, які відповідають за формування і виконання боргової стратегії, що є ключовим фактором забезпечення довіри інвесторів, адже високий рівень передбачуваності та правової визначеності – це підґрунтя стабільних ринків капіталу. Саме тому в провідних державах борг стає не просто фінансовим ресурсом, а елементом економічної моделі, де ефективність боргової політики визначається її відповідністю економічному циклу [2, с. 155].

У таблиці 1 здійснено систематизацію основних моделей управління державним боргом, які використовуються у світовій практиці.

Варто зазначити, що ефективні моделі управління державним боргом ґрунтуються на поєднанні високої інституційної якості, продуманої стратегії, прогнозованості політики та глибокої інтеграції боргового інструментарію у процеси економічного розвитку.

Передбачуваність боргової політики забезпечує стабільність фінансових ринків. Як показує міжнародна практика, чим більш детально держава планує свої боргові операції, тим менш вразливою вона є до зовнішніх фінансових коливань.

Фундаментальним аспектом сучасних боргових систем є інституційність та професіоналізація управління боргом. Створення окремих агентств або спеціалізованих підрозділів дозволяє відокремити боргові рішення від політичної кон'юнктури та забезпечити їх високий аналітичний рівень. Особливо ефективною є така модель у Німеччині та Франції, де боргові агентства здійснюють комплексний менеджмент ризиків, ведуть постійний діалог з інвесторами та управляють строковою структурою боргу [3, с. 33-35].

Контрциклічність, навпаки, є механізмом гнучкості: вона дає державі змогу використовувати борг не лише як фіскальний інструмент, але й як макроекономічний стабілізатор. У США, де цей принцип має тривалу історію, боргові програми стають засобом подолання криз, стимулювання інвестицій та

прискорення відновлення економіки [2, с. 155]. Така ж логіка простежується й у Японії, проте у її випадку борг перетворюється на більш стратегічну платформу стабільності, що пов'язано з високою часткою внутрішніх інвесторів і активною роллю центрального банку.

Таблиця 1

Моделі управління державним боргом у розвинених країнах

Країна	Тип моделі управління боргом	Основні боргові інструменти	Ключові характеристики та особливості
США	Урядова централізована модель управління боргом	Казначейські облігації, казначейські векселі, TIPS	Високоліквідний і найглибший ринок держоблігацій у світі; борг використовується як стратегічний інструмент розвитку; розвинута система фінансового прогнозування; контрциклічне використання боргу для стабілізації економіки; низька дохідність цінних паперів свідчить про глобальну довіру до держави
Японія	Урядова модель з інтенсивною участю державних фінансових інститутів	Державні облігації, інвестиційні облігації, довгострокові зобов'язання	Найвищий рівень державного боргу серед розвинених країн (>250% ВВП); стабільність завдяки тому, що понад 90% боргу утримується внутрішніми інвесторами; борг виконує стабілізаційну та безпекову функцію; центральний банк активно викуповує державні папери, утримуючи низьку дохідність
Німеччина	Агентська модель професійного боргового менеджменту	Федеральні облігації, бунди, зелені облігації	Висока інституційна якість; суворі правила боргових правил («боргове гальмо»); акцент на зниженні вартості обслуговування; країна демонструє найнижчі ризикові показники в ЄС; прозора система аукціонів; активно розвивається ринок екологічних боргових інструментів
Франція	Агентська модель із широкими функціями боргового агентства	Казначейські векселі, ОАТ, зелені облігації	Високий рівень професіоналізації боргової політики; стратегічне управління строковістю боргу; активна комунікація з інвесторами; значна частка довгострокових інструментів; забезпечена ліквідність ринку завдяки регулярним аукціонам; прозора структура звітності
Китай	Комбінована модель державного контролю та ринкових механізмів	Державні облігації, муніципальні облігації, квазідержавні цінні папери	Двокомпонентна природа боргу (центральний + регіональний); активне використання державних банків; борг спрямований на фінансування інфраструктури та індустріального розвитку; висока частка внутрішніх інвесторів; поступовий перехід до ринкових стандартів управління боргом; застосування боргових інструментів для регулювання темпів економічного зростання

Економічна безпека є інтегрованою складовою боргової політики. У багатьох країнах світу борг не лише фінансовий ресурс, а й показник стійкості

економічного середовища. Він дозволяє державам гнучко реагувати на геополітичні та соціальні виклики. У цьому контексті важливими є диверсифікація валют структури боргу, контроль за строками погашення, формування надійного інвесторського базису.

Індикатором рівня розвитку фінансової системи виступає ліквідність ринку державних цінних паперів. У США та Німеччині внутрішній ринок державних облігацій є одним із найбільших та найліквідніших у світі. Це дозволяє зменшувати боргові ризики, а також забезпечує постійний приплив ресурсів у державний сектор без суттєвих витрат на обслуговування боргу.

Стратегічність використання боргу підкреслює роль державних запозичень як чинника розвитку. Борг стає інструментом фінансування інфраструктурних, науково-технологічних, енергетичних і соціальних програм. Тому в міжнародних моделях запозичення використовуються так, щоб забезпечити довгострокові економічні вигоди та формувати резерви майбутнього розвитку.

Однією з ключових характеристик ефективного боргового управління є чітко визначене інституційне середовище. У країнах Європейського Союзу та Північної Америки функціонують спеціалізовані агентства або підрозділи на рівні міністерств фінансів, які здійснюють професійне управління зобов'язаннями держави. Вони відповідають за планування обсягів запозичень, формування графіків аукціонів, управління строковою структурою боргу, оцінювання ризиків рефінансування та обслуговування, а також за забезпечення відкритої комунікації з інвесторами. Такий підхід дозволяє знижувати вартість позик, оскільки інвестори отримують прогнозовану та зрозумілу модель поведінки держави.

Значну роль відіграє й структура інструментів, які застосовуються для залучення коштів. У США та країнах Західної Європи функціонують широкі спектри державних цінних паперів, від короткострокових казначейських векселів до довгострокових облігацій з фіксованою та індексованою прибутковістю. Окремі держави, такі як Франція, Німеччина та Італія, активно випускають зелені облігації, що спрямовані на фінансування екологічних та енергетичних проєктів. Така диверсифікація інструментів не лише розширює коло інвесторів, але й дозволяє державі впливати на розвиток окремих секторів економіки.

Важливою детермінантою стійких боргових систем є диверсифікація інвесторської бази. Розвинені країни залучають як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів, однак ключовою тенденцією є домінування внутрішнього капіталу, що істотно зменшує валютні ризики та підвищує передбачуваність боргової динаміки. У Японії, наприклад, понад 90% боргу утримується національними фінансовими інституціями, що робить країну менш залежною від коливань глобальних ринків. У країнах Європи частка внутрішніх інвесторів коливається на рівні 60-70%, що забезпечує стабільність навіть за умов зовнішніх фінансових шоків [4].

Розвинені держави дотримуються принципу рівномірного розподілу строків погашення, що мінімізує ризик одночасного настання великих платежів. Такий підхід дозволяє уникати криз ліквідності, забезпечує зручність для інвесторів і підвищує ефективність управління бюджетними витратами. Довгострокові

облігації, що є основою портфеля в більшості країн, зменшують ризики рефінансування та створюють стабільність боргової політики в майбутньому.

Не менш важливим аспектом міжнародних боргових моделей є взаємодія державного боргу з монетарною політикою. У США, Японії та Європейському Союзі центральні банки активно використовують державні облігації у монетарних операціях, зокрема в програмах кількісного пом'якшення. Такі програми дозволяють знижувати вартість позик, підтримувати економічну активність і забезпечувати додаткову ліквідність ринку. Це демонструє важливість координації між фіскальними та монетарними органами у формуванні стійкої боргової стратегії [4].

Важливе місце в зарубіжних боргових системах посідає інфраструктура фінансових ринків. Розгалужені системи первинних дилерів, електронні торговельні платформи, сучасні клірингові центри та надійні механізми розрахунків забезпечують швидкість та безпеку угод. У Німеччині й США торги державними зобов'язаннями відрізняються високим рівнем стандартизації, що дозволяє мінімізувати операційні ризики. У Китаї, поряд із державними ринками, активно функціонують провінційні боргові майданчики, які забезпечують додаткову гнучкість та залучення ресурсів для регіональної інфраструктури.

Окремим аспектом є стратегія використання запозичень. У міжнародній практиці борг розглядається як інструмент розвитку, здатний забезпечити фінансову підтримку інноваційних галузей. Підтримка високотехнологічних секторів, фінансування енергетичного переходу, розвиток транспортної інфраструктури та цифрової економіки – усе це узгоджується з довгостроковою стратегією, яка формує конкурентні переваги та забезпечує стійкий розвиток. Більшість розвинених країн інтегрують боргову політику у стратегічні документи з економічного розвитку, що дозволяє уникати непродуктивного використання запозичених ресурсів.

Отже, міжнародний досвід доводить, що ефективність системи управління державним боргом ґрунтується на поєднанні структурованої інституційної архітектури, передбачуваної фінансової політики, розвинених ринкових механізмів та стратегічного бачення ролі державних запозичень у розвитку економіки. Все це дозволяє розвиненим країнам залучати значні обсяги фінансових ресурсів, зберігаючи при цьому низькі рівні ризику та високу фінансову стійкість.

Список використаних джерел:

1. Забаштанський М., Ломонос Р. Фінансові інструменти управління державним боргом у контексті забезпечення фінансової безпеки держави. *Scientific Bulletin of Polissia*. 2025. № 1 (30). С. 123–132. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2025-1\(30\)-123-132](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2025-1(30)-123-132)
2. Третяк К. В., Климаш Н. І., Роганова Г. О. Державний борг України: виклики та загрози для економіки. *Бізнес Інформ*. 2022. № 10. С. 152–161.

3. Давиденко Н. М., Лісовська А. С. Зарубіжний досвід управління державним боргом та можливості його адаптації в Україні. *Український економічний часопис*. 2024. № 3. С. 32–37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2023-3-5>
4. Маргасова В., Дубина М., Забаштанський М. Суб'єкти інвестування на ринку державного боргу. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. DOI: 10.32782/2524-0072/2023-52-51

Володимир Горин

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Любов Островська

студентка гр. ФФм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

РИНКОВА ПІДСИСТЕМА ЗЕЛЕНИХ ФІНАНСІВ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

З утвердженням в Україні ринкових відносин та зменшенням масштабів участі держави у перерозподільчих процесах значення публічної підсистеми зелених фінансів поступово знижуватиметься. Натомість, на перший план у реалізації стратегічних завдань зеленої трансформації економіки держави вийде ринковий механізм формування і використання фінансових ресурсів на проекти та ініціативи з екологічним ефектом. Ринкова підсистема зелених фінансів найперше представлена ринками зеленого кредитування та зелених облігацій, які мають найбільший потенціал до розвитку в умовах післявоєнного часу. На відміну від публічної компоненти системи зелених фінансів, ринковий механізм функціонує на принципах комерційної вигоди, конкуренції та інформованості інвесторів, забезпечуючи перетворення екологічних пріоритетів на економічно привабливі фінансові можливості. Ринкові інструменти зелених фінансів дають можливість забезпечити довгострокове фінансування проектів декарбонізації промисловості, енергоефективності, розвитку нетрадиційних джерел енергії, модернізації міської інфраструктури та ін. Ринок зелених боргових зобов'язань та зеленого кредитування забезпечують синергійний ефект у контексті стимулювання екомодернізації економіки, оскільки зелені кредити є джерелом адресного фінансування окремих проектів, а емісія зелених облігацій надає можливість масштабувати інвестиційні програми через мобілізацію коштів інституційних та приватних інвесторів. Сукупно ринки зелених облігацій і кредиту формують основу ринкової підсистеми зелених фінансів, покликаної забезпечити притік капіталу в сталий розвиток, підсилувати конкурентоспроможність економіки в умовах глобального переходу до кліматично нейтральної моделі.

Враховуючи слабкий розвиток фондового ринку в Україні, основну роль у становленні ринкового механізму зелених фінансів відіграє ринок зелених позик. Основним завданням зелених кредитів є фінансування інвестицій у відновлювані джерела енергії, модернізацію підприємств з підвищенням енергоефективності, впровадження систем утилізації та переробки відходів, а також реконструкцію інфраструктури з урахуванням екологічних стандартів. Особливістю зелених кредитів є поєднання економічної вигоди для позичальника та банку-кредитора з екологічним ефектом для суспільства. Зелене кредитування виконує не лише фінансову, а й регуляторну функцію, сприяючи дотриманню екологічних норм та стандартів, стимулюючи підприємства до переходу на інноваційні технології і скорочення негативного антропогенного впливу на довкілля.

Зелений кредит відрізняється від традиційного кредитування цільовою спрямованістю та підвищеними вимогами до оцінки проєктів. Перед виданням такої позики банк-кредитор здійснює детальний аналіз не лише фінансових показників позичальника, а також екологічного впливу проєкту, потенційної економії енергоресурсів, термінів окупності та ефективності впровадження сучасних технологій. Такий підхід дозволяє мінімізувати ризики неповернення позик, одночасно забезпечуючи досягнення заявлених екологічних результатів. Особливу увагу у зеленому кредитуванні приділяють проєктам відновлюваної енергетики та енергоощадності, які забезпечують високий мультиплікаційний ефект через зменшення витрат енергоресурсів, скорочення викидів парникових газів, створення нових робочих місць в інноваційних секторах економіки. Однак проблемним моментом розвитку зеленого кредитування є відсутність стандарту оцінювання та класифікації зелених проєктів, що також ускладнює формування єдиної статистики зелених кредитів та комплексний аналіз цього ринку. Крім цього, дотепер не напрацьована стандартизована методика оцінювання ефекту від реалізації екологічного проєкту при оформленні зеленого кредиту, а кожна фінансова установа вирішує цю проблему самостійно.

Через відсутність необхідної інформаційної бази, об'єктивно оцінити параметри ринку зеленого кредитування в Україні складно. Дані про нього обмежуються інформаційними повідомленнями окремих фінансових установ, які позиціонують себе як «екологічно орієнтовані» та прогнозними оцінками експертів ринку. Наприклад, за даними Міжнародної фінансової корпорації, у довоєнний період лідером ринку зеленого кредитування був Укргазбанк, який за 2016-2021 рр. видав понад 0,5 тис зелених кредитів на суму більше 1 млрд дол. США, що за попередніми розрахунками, має зменшити обсяги щорічної емісії CO₂ на 1,4 млн тон [2]. Значна частка таких кредитів спрямована на проєкти, які забезпечують скорочення емісії шкідливих викидів і раціональне використання ресурсів. За оцінками Укргазбанку, лише у сегменті кредитування малого та середнього бізнесу частка «еко-кредитів» в окремі роки перевищувала третину портфеля, що свідчить про зростання спроможності вітчизняних підприємств реалізовувати інвестиційні проєкти відповідно до принципів сталого розвитку. водночас, потенціал ринку зеленого кредитування фахівців IFC оцінюють у понад 73 млрд дол. США [1].

Попри відсутність офіційної державної статистики щодо зелених кредитів, наявні дані дозволяють оцінити загальне зростання банківського фінансування у сферах, які напряму пов'язані з кліматичною та екологічною трансформацією економіки. У 2024-2025 рр. банківські установи забезпечили кредитування проєктів з відновлення енергетики та підтримання енергонезалежності країни на суму в 33,5 млрд грн у 21 регіоні України. З цього обсягу підприємства залучили понад 2,5 тис. кредитів обсягом 31,3 млрд грн, ще більше 13 тис. позик було видано домогосподарствам на загальну суму 2,2 млрд грн [3]. З урахуванням погашення, загальний портфель енергетичних позик станом на кінець 2025 року складає 23,5 млрд грн, з яких понад 9/10 складають позики підприємствам. Хоча ці позики не повною мірою можна характеризувати як зелені, оскільки частина із них спрямовується на відновлення чи розвиток традиційних джерел енергії, але вагому

частину енергетичних кредитів спрямовано на реалізацію проектів, пов'язаних з енергоощадністю, розвитком розподілених систем енергогенерації, оновленням електромереж та забезпеченням стійкості місцевих енергетичних систем. «Для стимулювання процесів кредитування енергетики НБУ переглянув вимоги щодо оцінювання банками кредитних ризиків та підвищив коефіцієнти врахування вартості енергетичного обладнання під час його прийняття банками в заставу за відповідними кредитами» [11]. Поряд з цим, банківський сектор активно кредитує відбудову об'єктів критичної інфраструктури з урахуванням принципів «build back greener», що передбачає підвищення енергоефективності об'єктів й запровадження «чистих» технологій у процесі їхньої реконструкції.

Проблемним питанням є забезпечення фінансової стабільності та ризиків проектів зеленого кредитування. Екологічні проекти зазвичай потребують значних інвестицій та мають середньо- та довгостроковий горизонт окупності. У випадку економічної нестабільності, політичних та безпекових ризиків існує ризик неповернення позик або погіршення фінансових показників банку. Саме тому частина українських банків застосовує додаткові інструменти захисту, такі як страхування, державні гарантії, міжнародне співфінансування, що забезпечує зниження ризиків та активізацію зеленого кредитування. Найважливішим із цих інструментів є залучення міжнародних фінансових інституцій до кредитування. Кредитні лінії Європейського інвестиційного банку, Світового банку та інших міжнародних фінансових установ дають можливість вітчизняним банкам надавати позики на більш вигідних умовах, знижуючи ставку та подовжуючи терміни кредитування. Це забезпечує умови для реалізації довгострокових екологічних проектів, які самостійно не могли б отримати фінансування через обмеженість внутрішніх ресурсів або високі ризики. Крім того, міжнародні програми часто передбачають оцінку екологічного ефекту проектів, моніторинг та навчання персоналу, що підвищує ефективність та прозорість зеленого кредитування.

Окреме місце у практиці зеленого кредитування займають програми, які передбачають поєднання інструментів державної підтримки та надання позик для реалізації роздрібних проектів. Розпочата у Україні у 2014 році Програма «Теплі кредити» стала одним з головних механізмів стимулювання енергоефективності житлового сектору, зниження споживання енергії та, відповідно, зменшення негативного впливу людини на довкілля. Ця Програма передбачала часткове відшкодування державою витрат населення на реалізацію енергоощадних проектів, які фінансуються за рахунок кредитів від уповноважених банків-партнерів.

За змістом, Програма «Теплі кредити» полягала у забезпеченні пільгового кредитування дрібних проектів енергоефективності, коли держава компенсує частину тіла кредиту, виданого на купівлю енергоефективного обладнання та матеріалів для реалізації проекту. У межах умов участі у Програмі у 2021 році передбачалося відшкодування державою 20% суми кредиту (але не більше 12 тис. грн) при придбанні газозових/неелектричних котлів, 35% суми кредиту (але не більше 14 тис. грн) на енергоефективне обладнання та матеріали для власників приватних будинків. Особи, які отримують житлові субсидії, мали право на

аналогічне відшкодування 35% суми кредиту незалежно від напрямку, але в межах тих самих максимальних лімітів [14].

Оцінка показників реалізації Програми у 2014-2021 рр. демонструє, що вона мала широке охоплення серед населення та значний економічний ефект. За даними Держенергоефективності [7], у межах програми «теплі кредити» позики отримали понад 0,87 млн сімей на загальну суму більше 10 млрд грн. За умовами Програми, державою було компенсовано процентних виплат на суму 3,5 млрд грн. Найбільша активність учасників спостерігалась у 2015-2019 рр., коли у Програмі взяли участь майже 5 тис. ОСББ та 313 тис. фізичних осіб. За період з початку реалізації Програми середній обсяг кредиту для ОСББ зріс з 85 тис. до 335 тис. грн, що свідчило про залучення коштів для більш комплексних заходів з енергомодернізації будинків. Середній рівень економії споживання природного газу приватними домогосподарствами, які скористалися кредитами, становив близько 30% у період реалізації ініціатив, а оцінка щорічної економії енергоресурсів у еквіваленті природного газу становила приблизно 480 млн м³ за шість років дії програми.

З початком повномасштабної війни та завершенням термінів реалізації цієї Програми, надання «тепліх» кредитів було припинене, але у загальній практиці вони стали прикладом успіху зеленого кредитування, яке поєднувало державну підтримку, банківські кредити та приватні інвестиції для досягнення соціально-економічних та екологічних результатів. Хоча програма спрямована насамперед на житловий сектор, її виконання формувало підґрунтя для розширення «зеленої» фінансової інфраструктури в Україні та зниження екологічного навантаження енергетичного сектору загалом.

Значні перспективи у контексті залучення фінансових ресурсів для проєктів зеленої модернізації економіки в Україні має розвиток ринку зелених облігацій. На відміну від традиційних облігацій, зелені облігації передбачають, що кошти, залучені від їхнього розміщення, використовуються лише для фінансування або рефінансування проєктів із позитивним впливом на довкілля. Такі цінні папери регулюються загальними положеннями законодавства про цінні папери та низкою додаткових вимог щодо прозорості, звітності та відповідності критеріям сталого фінансування. Зокрема, у 2021 році Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) схвалила рекомендації щодо розвитку зелених облігацій в Україні, які узгоджують національну практику з європейськими стандартами та Міжнародною асоціацією ринків капіталу (ІСМА) щодо Green Bond Principles. Важливим кроком у становленні ринку стало розроблення Концепції впровадження та розвитку ринку зелених облігацій в Україні, яку було затверджено у переддень повномасштабного вторгнення у 2022 році [13]. Вона визначила опорні елементи, серед яких створення рамкових умов для емісії як суверенних, так і муніципальних «зелених» облігацій, встановлення чітких вимог до класифікації зелених проєктів, забезпечення прозорості фінансової звітності та розвиток інституційних механізмів підтримки таких емісій.

Незважаючи на формування інституційного підґрунтя, станом на середину 2020-х років випадки успішної емісії зелених облігацій в Україні мають доволі поодинокий характер, не набули поширення ні серед державних, ні у приватних

емітентів. Найвідомішими прикладами емісії зелених облігацій вітчизняними компаніями стало залучення НЕК «Укренерго» у 2021 році під гарантії уряду фінансування у розмірі 0,83 млрд дол. США на Лондонській фондовій біржі [9], а також випуск компанією ДТЕК у 2019 році єврооблігацій строком обігу 5 років обсягом 325,0 млн євро на Ірландській фондовій біржі [6]. Кошти від розміщення облігацій ДТЕК спрямовані на будівництво Тилігульської вітроелектростанції у Миколаївській області. Однак, за оцінками експертів, потенціал ринку зелених облігацій в Україні може становити до 36 млрд дол. США до 2030 року, що відображає значний незадоволений попит на боргове фінансування екологічно орієнтованих проєктів у сфері енергетики, енергоефективності, поводження з відходами та інших пріоритетних секторах економіки [12].

Держава, фінансові установи та міжнародні партнери розглядають зелений борговий сегмент як механізм залучення капіталу у комплексну модернізацію економіки України на засадах стійкого розвитку. У цьому контексті зелені облігації мають потенціал стати джерелом фінансування інфраструктурних проєктів, які відповідають екологічним пріоритетам післявоєнної економіки. але розвиток ринку зелених облігацій, за оцінками Р. Зварича та О. Масної [8], стримується низкою інституційних і ринкових бар'єрів, серед яких – недостатнє правове регулювання, низька інформованість інвесторів, відсутність стимулів для емісії, обмежена ліквідність ринку та інші.

Однією із важливих перешкод розвитку ринку зелених облігацій є слабкий розвиток фондового ринку в Україні загалом. Незважаючи на наявність біржових майданчиків та законодавчої бази для торгівлі цінними паперами, залишається низькою ліквідність ринку, а обсяги корпоративних та державних облігацій у обігу вкрай обмежені. Це знижує інтерес інвесторів, які зацікавлені у інвестиціях у зелені інструменти, але не мають можливості для їх первинної купівлі або подальшої торгівлі. Крім того, розвиток боргових інструментів у частині інвестиційних рішень стримують високі трансакційні витрати, ризики, пов'язані з макроекономічною та політичною нестабільністю, зокрема у період повномасштабної війни.

Одним із векторів розвитку ринку є впровадження зелених муніципальних облігацій. Органи місцевого самоврядування мають значну потребу в залученні інвестицій у розвиток систем водопостачання і водовідведення, громадський транспорт, енергоефективність будівель, управління відходами та відновлення екологічних об'єктів, однак їхні фінансові можливості обмежені бюджетними ресурсами. Зелені муніципальні облігації можуть стати інструментом залучення зовнішнього фінансування, особливо у громадах із значним навантаженням на природні ресурси. Проте в Україні практика емісії муніципальних облігацій залишається обмеженою через жорсткі вимоги до фінансової дисципліни та складні процедури погодження боргових операцій. У «чистому» вигляді зелені муніципальні облігації в Україні ще не випускались, однак окремі прецеденти емісії облігацій органів місцевого самоврядування, які дотичні до екологічних проблем уже були. Так, у 2020 році Львівська міська рада випустила внутрішні облігації місцевої позики на суму 0,6 млрд грн для фінансування інвестицій у транспортну інфраструктуру [15]. Подібні внутрішні інфраструктурні облігації у 2021 році

випустила Київська міська рада на суму 0,3 млрд грн [10]. Хоча на перший погляд, ці облігації можна тільки умовно зарахувати до зелених, адже вони покликані залучити кошти для фінансування транспортної інфраструктури, але частина таких витрат пов'язана із заміною старих зразків транспорту на більш енергоощадні, підвищенням пропускної спроможності доріг, що знижує затори і поліпшує якість повітря у громаді, що загалом відповідає критеріям зелених інвестицій. Активізації випусків власне зелених облігацій громадами потребує не лише правового врегулювання, а й розбудови місцевої інституційної спроможності громад, підвищення кваліфікації персоналу органів місцевого самоврядування та підготовки довгострокових екологічних програм, які могли б стати основою для емісії таких цінних паперів.

Великі підприємства у сферах енергетики, агропромислового комплексу та переробної промисловості також мають потребу в довгострокових інвестиціях для підвищення власної енергоефективності, зменшення викидів і переходу до циркулярних виробничих моделей, що створює підґрунтя для розвитку ринку корпоративних зелених облігацій. Але в Україні корпоративні емісії стримують низька капіталізація фондового ринку, відсутність ліквідності та високий рівень кредитних ризиків. Великі підприємства традиційно покладаються на банківське кредитування або міжнародні фінансові організації, а не на внутрішній ринок капіталу. Тому корпоративні зелені облігації матимуть перспективу лише за умови подальшого розвитку біржової інфраструктури, розширення контингенту інвесторів та стабілізації макроекономічного середовища. Критичним питанням є також розроблення національної таксономії зелених видів діяльності, яка б чітко встановлювала критерії екологічності проєктів. Відсутність таких критеріїв створює ризики для інвесторів, оскільки складніше оцінити, чи дійсно облігації відповідають вимогам зеленого фінансування.

Таким чином, ринковий сегмент зелених фінансів перебуває на стадії формування інституційних та економічних умов для подальшого зростання. Поряд із виробленням базових правил та інтеграцією міжнародних стандартів, розроблення концептуальних документів розвитку ринку зелених облігацій та зеленого кредитування, посилення позицій ринкових інструментів у досягненні зеленої трансформації економіки стримують низка бар'єрів різного характеру, від недостатньої ліквідності фондового ринку та обмеженості інвесторів до нерозробленості національних критеріїв ідентифікації та оцінювання зелених проєктів, методик незалежної екологічної верифікації та загальної економічної нестабільності.

Список використаних джерел:

1. Raising \$23 Trillion Greening Banks and Capital Markets for Growth. G20 Input Paper on Emerging Markets. URL: <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/mgrt/ifc-g20-climate-input-paperweb-nov-5.pdf>
2. Ukraine's First Green Finance Bank Backs Climate-Smart Businesses. URL: <https://www.ifc.org/en/stories/2021/ukrgasbank>

3. В НБУ показали, як банки профінансували розбудову енергогенерації. URL: <https://news.finance.ua/ua/v-nbu-pokazaly-yak-banku-profinansuvaly-rozbudovu-enerhoheneracii>
4. Горин В. П., Сидор І. П., Була П. В., Мудрий Т. П. Концептуалізація публічної компоненти зелених фінансів. *Проблеми економіки*. 2025. № 1 (63). С. 296-307. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-1-296-307>
5. Горин В., Лободіна З., Булавинець В. Інструментарій публічних фінансів у реалізації моделі зеленої економіки: теоретична візія та проблеми ефективності. *Світ фінансів*. 2025. № 4(81). С. 18-35. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1743>.
6. Група ДТЕК вперше в історії українського бізнесу розмістила зелені єврооблігації. URL: <https://renewables.dtek.com/media-center/press/gruppa-dtekvprvuue-v-istorii-ukrainskogo-biznesa-razmestila-zelenye-evroobligatsii/>
7. Дослідження результативності та економічної ефективності державної цільової економічної програми «Теплі кредити» на 2010-2020 роки. URL: <https://saee.gov.ua/static-objects/saee/sites/1/Files/Derzhavna%20pidtrymka/Teplii%20kredit/otsinka-tk-14062021.pdf>
8. Зварич Р., Масна О. Зелені облігації як інструмент фінансування сталого розвитку в Україні. *Світ фінансів*. 2025. № 2 (83). С. 150-162. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1827/1832>
9. Зелені облігації сталого розвитку 2028. URL: https://ua.energy/pro_kompaniyu/dlya-investoriv/evroobligatsiyi-2026/
10. Київ випустив муніципальні облігації на 300 млн грн. URL: <https://www.finclub.net/news/kyiv-vypustyv-munitsypalni-oblihotsii-na-300-mln-hrn.html>
11. Ковальчук Т. У червні місячний обсяг наданих «енергетичних» кредитів став найбільшим за рік – 5,5 млрд грн. URL: <https://delo.ua/news/u-cervni-misyacnii-obsyag-nadanix-energeticnix-kreditiv-stav-naibilsim-za-rik-55-mlrd-grn-448476/>
12. Потенціал ринку «зелених» облігацій в Україні оцінюють в \$36 мільярдів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3178048-potencial-rinku-zelenih-obligacij-v-ukraini-ocinuut-v-36-milardiv.html>
13. Про схвалення Концепції запровадження та розвитку ринку зелених облігацій в Україні: Розпорядження Кабінету міністрів України від 23.02.2022 р. №175-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2022-%D1%80#Text>
14. Урядова програма «теплих кредитів». URL: <https://saee.gov.ua/spozhyvacham/derzhavna-pidtrymka-enerhozberezhennia-prohrama-teplykh-kredytiv/uriadova-prohrama-teplykh-kredytiv>
15. Чурилова К. Львів достроково виплатить 600 млн грн за муніципальними облігаціями. https://zaxid.net/lviv_dostrokovovo_viplatit_600 mln_grn_za_munitsipalnimi_obligatsiyami_n1604328

Ольга Кириленко

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Роксолана Малиняк

студентка гр. ФФм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

РОЗВИТОК СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ РЕФОРМУВАННЯ

Сучасний драматичний період української державності потребує особливої уваги до управління публічними фінансами. Збройна агресія та умови воєнного стану значно підвищують роль національного бюджету, адже від нього залежить не лише добробут суспільства, а й спроможність держави організувати оборону та забезпечувати життєдіяльність населення. Як засвідчує історичний досвід європейських країн, період воєн завжди позначався кризовими явищами у фінансовій сфері, різким зростанням державного боргу та обмеженою здатністю держави продовжувати фінансувати традиційні напрямки своєї діяльності на довоєнному рівні.

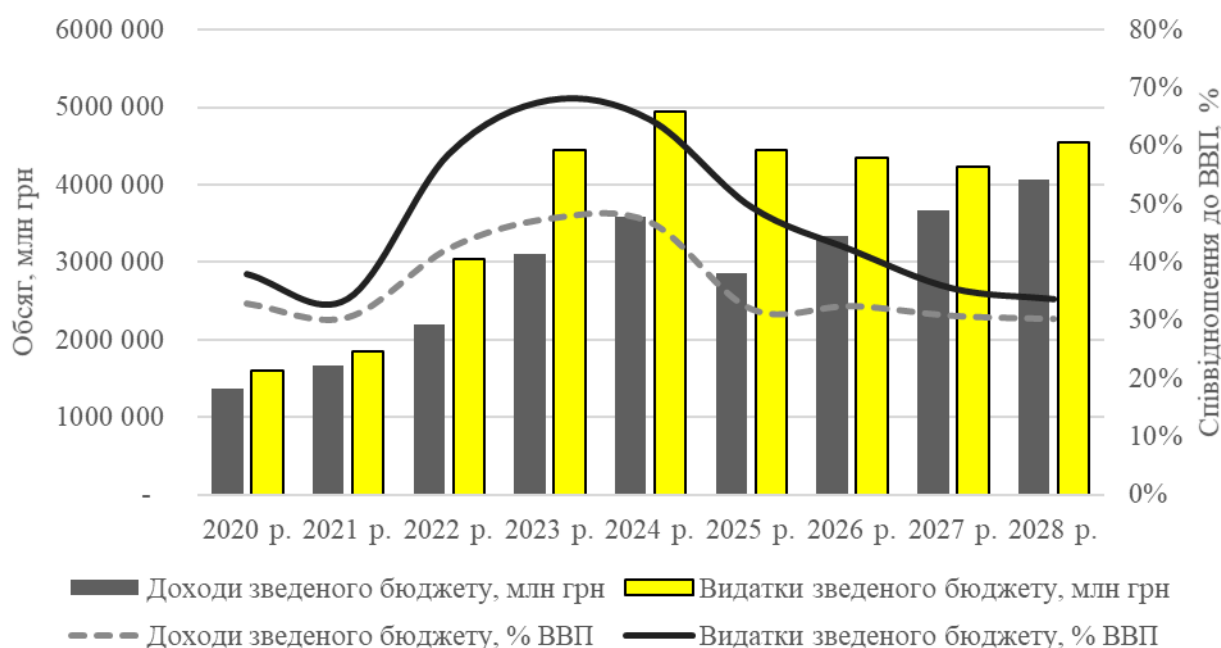

Рис. 1. Обсяги доходів і видатків зведеного бюджету України та їх співвідношення до ВВП у 2020-2028 рр.

Джерело: складено на основі [1; 2].

Ключовим завданням управління публічними фінансами України на сучасному етапі залишається необхідність їх збалансування. Як видно з рис. 1, вжиття заходів щодо відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності у 2022 р. призвело до збільшення обсягів видатків зведеного бюджету на 65,0% порівняно з попереднім роком. В той же час

зростання обсягів доходів зведеного бюджету за цей період становило лише 32,1%. Таким чином, починаючи з цього року в країні почав значно зростати бюджетний дефіцит та державний борг. Тенденція щодо збільшення видатків зведеного бюджету України продовжилася у наступні роки – 2023 р. та 2024 р. Варто зауважити, що відповідно до бюджетної декларації на 2026–2028 рр., плановий обсяг видатків зведеного бюджету 2025 р. становить 4,4 трлн грн, що на 10,0% менше, порівняно з фактичним виконанням 2024 р. [2]. Однак Державний веб-портал бюджету для громадян наводить значно більший обсяг видатків зведеного бюджету 2025 р. (уточнений річний план) 5,5 трлн грн. [1]. Таким чином, планові обсяги видатків зведеного бюджету на 2026-2028 рр. ймовірно заплановані на значно нижчому рівні, ніж очікуване виконання бюджету у поточному році.

Наявність значних розривів між плановим значенням видатків зведеного бюджету України 2025 р. свідчить про наявність системних проблем у бюджетному плануванні. З одного боку це можна пояснити схильністю використовувати розробниками бюджетних планів оптимістичний сценарій, а відтак відсутністю прогнозованої потреби у здійсненні значних обсягів бюджетних видатків. Однак з іншого боку причиною цього можуть бути значні складнощі із збалансуванням бюджету, а відтак прагнення занижити реальний прогнозований обсяг витрат. Це припущення підтверджується тим, що в бюджетній декларації на 2026 р. запланований обсяг дефіциту бюджету становить 9,9% [2], в той час, коли в проекті Державного бюджету на 2026 р. цей показник вже майже вдвічі більший – 18,4% [3].

Таким чином, ключовим викликом системи управління публічними фінансами в Україні є збалансованість бюджету. Умови воєнного стану зумовлюють головну невизначеність у бюджетному плануванні, що об'єктивно ускладнює можливості формувати достовірні бюджетні плани. Однак невирішеність цієї головної проблеми формує суттєві ризики для функціонування держави та її обороноздатності. Враховуючи зазначене потребує оновлення середньострокова стратегія [4], яка б змогла визначити реальну рамку для формування бюджету з урахування наявних безпекових ризиків. Крім цього, наявний стан у бюджетному плануванні потребує дієвих кроків щодо фіскальної консолідації. Бюджетні видатки, які не мають підтвердженої ефективності та не пов'язані із актуальними завданнями щодо обороноздатності не можуть включатися до бюджетних планів. Для України залишається також актуальним пошук внутрішніх джерел наповнення бюджету, що пов'язане насамперед із усуненням порушень у фіскальній політиці при здійсненні контрольних повноважень у податковій та митній сфері. Узагальнюючи зазначимо що ефективна система управління публічними фінансами в Україні в умовах воєнного стану потребує не лише збалансування бюджетних параметрів, а й формування нової культури середньострокового і стратегічного планування.

Список використаних джерел:

1. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>

2. Бюджетна декларація на 2026–2028 роки. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_declaration_for_20262028-893
3. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2026 рік». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/3085380>.
4. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2024–2026 роки [Жовтень 2023 року]. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/MTDS2024-2026.pdf>

Сніжана Плецан
студентка гр. ФФМ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Савчук

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Сучасний етап соціально-економічного розвитку України характеризується масштабними трансформаціями, що охоплюють політичну, адміністративну, фінансову та інституційну підсистеми. Одним із основних вимірів цих змін виступає реформа бюджетної децентралізації, яка суттєво посилила повноваження та відповідальність органів місцевого самоврядування. В умовах розширення їхньої автономії особливої уваги набуває проблема ефективного управління бюджетними ресурсами, адже саме місцеві бюджети забезпечують життєздатність територій, формують базу для надання суспільних послуг та підтримують економічний розвиток громад. Обмежені фінансові можливості, зростання суспільних потреб, наслідки воєнної агресії та підвищена невизначеність зовнішнього середовища створюють комплекс нових викликів для місцевої влади.

У контексті сучасних трансформаційних процесів питання оптимізації видатків місцевих бюджетів набуває стратегічного значення, оскільки саме воно визначає рівень фінансової стабільності територіальних громад, їхній економічний потенціал та здатність забезпечувати належні соціальні стандарти. Ґрунтовне дослідження підходів, інструментів і механізмів оптимізації видаткової частини дає змогу формувати ефективну модель управління місцевими фінансами, орієнтовану на результативність, відкритість та раціональне використання обмежених ресурсів.

Практика використання бюджетних коштів відображає сутність та пріоритети діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування. Саме через видаткову частину місцевих бюджетів забезпечується реалізація повноважень територіальних громад, надання локальних публічних послуг та створення умов для ефективного розвитку територій. Водночас структура, обсяг і динаміка таких видатків виступають важливими індикаторами напрямів і пріоритетів соціально-економічного розвитку як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях.

Як свідчить вітчизняна практика, найбільша частка видатків місцевих бюджетів спрямовується на соціально-культурну сферу, яка охоплює освіту, охорону здоров'я, соціальний захист і підтримку населення, а також фізичний та духовний розвиток. Зростання їхньої частки у загальній структурі бюджетних видатків має певні негативні наслідки, оскільки значна частина коштів спрямовується на покриття поточних потреб, що обмежує фінансові можливості громад у реалізації інвестиційних й інноваційних проєктів.

Зауважимо, що фінансова автономія місцевих бюджетів істотно обмежується тим, що значний обсяг їхніх ресурсів спрямовується на виконання

делегованих державою повноважень. До них належать забезпечення соціальних гарантій, фінансування освітніх і медичних закладів, а також інших сфер, обов'язкових до утримання відповідно до чинного законодавства. Оскільки реалізація цих завдань має імперативний характер, місцеві бюджети змушені насамперед покривати відповідні витрати, що знижує їхню фінансову здатність інвестувати у власний розвиток, підтримувати інноваційні ініціативи та впроваджувати довгострокові проекти.

З огляду на викладене, варто відмітити, що в останні роки місцеві бюджети формуються та виконуються в умовах суттєвого обмеження фінансових ресурсів, що стримує їхню здатність повною мірою реалізовувати покладені на них функції. За таких обставин постає об'єктивна необхідність у визначенні та запровадженні комплексу заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання бюджетних коштів та зміцнення фінансової спроможності громад:

- подальше розширення децентралізаційних процесів та передання повноважень щодо управління фінансовими потоками на рівень місцевого самоврядування, що супроводжується скороченням обсягу фінансових ресурсів, централізованих у державному бюджеті;

- формування чітких довгострокових орієнтирів і планів розвитку територій, що домінують над тимчасовими та оперативними цілями;

- спрямування коштів бюджету відповідно до основних потреб і стратегічних напрямів розвитку територій;

- забезпечення дотримання фінансової дисципліни при формуванні й витрачанні коштів місцевих бюджетів;

- гарантування відкритості та публічності бюджетного процесу, а також належного інформування громадськості про надходження та використання бюджетних ресурсів.

В умовах посилення трансформаційних процесів в Україні, що охоплюють як реформу децентралізації, так і вплив зовнішньополітичних та економічних викликів, зростає необхідність переосмислення підходів до формування та використання видаткової частини місцевих бюджетів. Рівень ефективності управління бюджетними ресурсами прямо визначає здатність територіальних громад забезпечувати якісне надання публічних послуг, утримувати та розвивати соціальну інфраструктуру, стимулювати економічне зростання та формувати сприятливі умови для життя населення. З огляду на обмежені фінансові можливості більшості громад, оптимізація видатків постає ключовим інструментом зміцнення місцевих фінансів і важливою передумовою забезпечення довгострокової стійкості бюджетної системи.

Одним із першочергових завдань у процесі оптимізації видатків виступає реформування системи бюджетного планування. Перехід до середньострокового бюджетного планування дозволив підвищити прогнозованість бюджетних процесів, зміцнити фінансову дисципліну та забезпечити узгодженість між поточними та середньостроковими цілями. Важливим аспектом є інтеграція середньострокового прогнозування з програмно-цільовим підходом, який передбачає визначення конкретних завдань і очікуваних результатів за кожною

бюджетною програмою. Запровадження системи індикаторів результативності та регулярний моніторинг ефективності виконання програм створюють можливості для прийняття обґрунтованих рішень щодо коригування їхнього фінансування або припинення малоефективних напрямів, що сприяє більш раціональному використанню бюджетних ресурсів.

Важливим напрямом оптимізації видатків є також підвищення ефективності управління комунальною інфраструктурою. Житлово-комунальне господарство залишається одним із найвитратніших секторів місцевих бюджетів, у межах якого зосереджені значні можливості для раціоналізації витрат. Запровадження енергозберігаючих технологій, модернізація систем теплопостачання, водовідведення та зовнішнього освітлення, а також оновлення житлового фонду можуть забезпечити суттєве скорочення витрат на утримання та експлуатацію комунальних об'єктів. Важливою складовою підвищення ефективності є розвиток співпраці з приватним сектором, що створює можливості для залучення додаткових фінансових ресурсів та інноваційних рішень у сферу житлово-комунального господарства. Використання механізмів державно-приватного партнерства, концесійних угод, енергосервісних контрактів та залучення інвестицій у діяльність комунальних підприємств сприяє зменшенню бюджетного навантаження на місцеві фінанси й підвищенню якості послуг, що надаються населенню.

Ефективність використання бюджетних ресурсів значною мірою визначається раціональною структурою мережі бюджетних установ. Для багатьох громад актуальною є проблема скорочення чисельності населення, що робить економічно необґрунтованим утримання надмірної кількості шкіл, медичних закладів та установ культурної сфери. Оптимізація мережі передбачає її адаптацію до реальних демографічних і соціально-економічних умов, що може включати укрупнення навчальних закладів, створення опорних шкіл, перепрофілювання малих лікарень у центри первинної медичної допомоги, а також розвиток мобільних або дистанційних форм надання соціальних послуг. Такий підхід дозволяє мінімізувати надлишкові адміністративні та експлуатаційні витрати, водночас забезпечуючи доступність ключових базових послуг для населення.

Важливою складовою оптимізації видатків є підвищення інституційної та управлінської спроможності органів місцевого самоврядування. Хоча децентралізація суттєво розширила повноваження громад, ефективність їх реалізації часто обмежується недостатнім рівнем управлінських компетенцій, нестачею кваліфікованих кадрів та слабкістю систем внутрішнього контролю. Удосконалення процедур внутрішнього аудиту, запровадження професійних стандартів бюджетного менеджменту, а також використання сучасних інформаційно-аналітичних систем для моніторингу видатків сприяють мінімізації нераціональних витрат, попередженню фінансових порушень і забезпеченню прозорості бюджетного процесу. Важливим чинником є також активне залучення громадськості до ухвалення рішень щодо розподілу бюджетних ресурсів, що підвищує рівень довіри до місцевої влади та сприяє формуванню бюджету, зорієнтованого на реальні потреби населення.

Вагомого значення набуває оптимізація видатків, спрямованих на забезпечення економічного розвитку територіальних громад. У багатьох громадах ця група видатків займає відносно незначну частку бюджету, однак її роль для довгострокового зростання є істотною. Інвестиції в розвиток підприємництва, модернізацію інфраструктури, цифрову трансформацію, створення робочих місць та підтримку малого бізнесу формують основу для майбутнього збільшення доходів і посилення фінансової самостійності громад. Оптимізація таких видатків передбачає не скорочення фінансування, а концентрацію ресурсів на найбільш перспективних і стратегічно важливих напрямках – зокрема, на відновленні критично важливої інфраструктури, розвитку логістичних можливостей, поліпшенні транспортної доступності, реалізації інноваційних проєктів та підтримці локальних виробників.

Таким чином, оптимізація видатків місцевих бюджетів виступає ключовим інструментом зміцнення фінансової спроможності територіальних громад, підвищення їх конкурентоспроможності та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку у довгостроковій перспективі. Реалізація окреслених заходів сприятиме модернізації системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування, розширюючи його можливості щодо ефективного використання бюджетних ресурсів. Це, у свою чергу, створить підґрунтя для формування й упровадження стратегічних програм розвитку територій, що мають визначальне значення для подальшого зміцнення місцевого самоврядування.

Олександр Дячук
студент гр. ФМСм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Угрин

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ МИТНИМИ РИЗИКАМИ

В умовах зростання обсягів зовнішньоекономічної діяльності та ускладнення митних ризиків підвищення ефективності застосування технічних засобів митного контролю набуває стратегічного значення. Технічний контроль дедалі більше розглядається як інструмент не лише виявлення правопорушень, а й оптимізації митних процедур, зниження фіскальних втрат та забезпечення економічної безпеки держави [1].

Ключовим напрямом удосконалення застосування технічних засобів митного контролю є їх інтеграція у ризик-орієнтовану модель митного адміністрування. Поєднання інспекційно-сканувальних комплексів, вагових систем і засобів неінтрузивного контролю з автоматизованими профілями ризику дозволяє зосередити контрольні заходи на операціях із підвищеною ймовірністю порушень та зменшити адміністративний тиск на добросовісних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності [2]. Важливим напрямом підвищення прагматизму застосування технічних засобів митного контролю є цифровізація процесів обробки та аналізу результатів оглядів. Використання електронних протоколів, автоматизованого аналізу скан-зображень і централізованих баз даних сприяє мінімізації впливу людського фактора, підвищенню прозорості митних процедур та зниженню корупційних ризиків [3]. Такий підхід дозволяє трансформувати технічні засоби з пасивного інструмента фіксації порушень у активний елемент аналітичної підтримки управлінських рішень.

Окрему увагу доцільно приділити оновленню матеріально-технічної бази митних органів. Фізичний та моральний знос обладнання суттєво знижує результативність технічного контролю, особливо в пунктах пропуску з високою інтенсивністю вантажопотоків. Міжнародний досвід засвідчує, що інвестиції у сучасні неінтрузивні технології дозволяють одночасно підвищити рівень безпеки та скоротити час митного оформлення [4].

Важливим чинником підвищення ефективності застосування технічних засобів митного контролю є розвиток кадрового потенціалу. Підготовка спеціалізованих операторів, впровадження системи регулярного навчання та сертифікації персоналу забезпечують коректне використання обладнання та підвищують якість інтерпретації результатів огляду. Без належного кадрового забезпечення навіть сучасні технічні рішення не здатні забезпечити очікуваний фіскальний та безпековий ефект.

Отже, прагматичне застосування технічних засобів митного контролю передбачає комплексний підхід, що поєднує технічну модернізацію, цифровізацію

процедур, інтеграцію з управлінням ризиками та розвиток інституційної спроможності митних органів. Реалізація зазначених напрямів створює передумови для підвищення ефективності митного адміністрування, зменшення митних правопорушень і зміцнення фінансової безпеки держави.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI (зі змін. і доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
2. World Customs Organization. Risk Management Compendium. Brussels: WCO, 2018. URL: <https://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/risk-management.aspx>
3. European Commission. EU Customs Digital Strategy. Brussels, 2021. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs-4/eu-customs-digital-strategy_en
4. Mikuriya K. Customs Modernization Handbook. Washington, D.C.: World Bank, 2016. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/562931468169687807/customs-modernization-handbook>

Андрій Кізима

к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Олександр Руцький

студент гр. ФПФм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Олег Гордов

аспірант,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ОПТИМІЗАЦІЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану, спричиненого повномасштабним вторгненням росії, на порядок денний виходять питання фінансування потреб як бюджетної сфери, так і обороноздатності країни в умовах падіння економіки України внаслідок втрати значної частини промисловості, сільськогосподарського сектору, людського ресурсу, традиційних ринків збуту тощо. Зрозуміло, що у таких умовах, на перший план виходять такі традиційні і одночасно найбільш прогнозовані джерела фінансових ресурсів держави як податкові надходження, але які одночасно дуже залежні від таких макроекономічних чинників як інфляція, рівень зайнятості, ефективність адміністрування тощо.

В умовах воєнного стану особливо загострюється питання проведення ефективної фіскальної політики держави, яка повинна «сприяти динамічному економічному розвитку країни за допомогою раціонального управління державними доходами, у тому числі – оптимізації збору податків, а також державними видатками» [2].

Поняття податкові надходження довгий час не мало офіційного тлумачення, що призводило до плутанини щодо його теоретичного змісту, так і щодо його практичного застосування у податковому та бюджетному законодавстві. Ця ситуація вирішилась із прийняттям Податкового кодексу [3] і оновленої редакції Бюджетного кодексу [1], які набули чинності з 01.01.2011 р. Згідно Бюджетного кодексу України, зокрема ст. 9, під податковими надходженнями розуміють «встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори та місцеві податки і збори» [1].

Зустрічається і термін і «податкові доходи», які формуються «на основі обов'язкових, безповоротних і безвідплатних платежів, які сплачуються юридичними та фізичними особами до державного та місцевого бюджетів» [2].

Процес оптимізації податкових надходжень, зазвичай пов'язаний з зростаючими потребами держави у фінансових ресурсах і особливо це питання загострюється в умовах кризових явищ в економіці України, зокрема в умовах воєнного стану.

Але питання збільшення доходів держави, зокрема і податкових, нерозривно пов'язані із одночасною оптимізацією видатків держави, їх раціональне

співвідношення повинне дотримуватись у фіскальній політиці держави і без цього процес оптимізації податкових надходжень приречений на провал. У зв'язку з цим, держава повинна переглянути обсяг своїх видатків, особливо це актуально для воєнного стану, скоротити непродуктивні витрати, перерозподілити їх на більш пріоритетні напрямки.

Держава зацікавлена зібрати якнайбільшу суму податкових надходжень, що не є проблемою для неї: існуючі технічні, матеріальні, грошові, людські ресурси дозволяють це зробити за допомогою спеціальних управлінських структур у сфері оподаткування, зокрема Державної податкової і митної служби України. Але не завжди такі заходи є ефективними, враховуючи, що це може викликати супротив у суб'єктів бізнесу і громадян – платників податків, шляхом переходу у тіньовий сектор, що може у свою чергу повпливати на ефективність проведення процесу оптимізації податків.

Загальноприйнято, що існуючий обмін податки на блага (послуги) не є добровільним, держава застосовує певний примус і він не є і еквівалентним: платники податків отримують стільки суспільних благ, скільки держава вважає за потрібне, досить часто виходячи із реалій, які складаються на тому чи іншому етапі розвитку суспільства.

Зрозуміло, що фінансові ресурси при цьому витрачаються не на користь платників податків, а у державних інтересах, із врахуванням потреб еліт, часто виходячи із політичних інтересів певних кіл суспільства. Обов'язковою умовою ефективності процесу оптимізації податків є те, що державні витрати повинні бути співрозмірні з можливістю їх забезпечити за рахунок відповідних джерел і крім того, їх використання повинно бути спрямоване на соціальні потреби і зменшення непродуктивних витрат.

Не всі податки однаково реагують процес оптимізації і на практиці вони по різному впливають на економічне зростання країни, зокрема найбільше пригнічують (мають вплив) його прямі податки, після них непрямі і найменший вплив мають ресурсні платежі і податки на майно. Але саме прямі податки є найбільш схильними до існування можливості ухилення від їх сплати, зокрема обсяг прибутку можна відобразити практично такий, який захоче платник податку, хоча цей процес і регламентований законодавством і крім того, по своїй суті вони зменшують стимули до праці і інвестування.

Вважається, що менші масштаби ухилення від оподаткування існують щодо непрямих податків, але в Україні такі непрямі податки як податок на додану вартість, акцизний податок є якраз найбільш проблемними щодо їх адміністрування, зокрема існує явище ухилення від їх сплати і вони відіграють дестимулюючу роль у процесі споживання товарів, робіт і послуг.

Щодо таких податків, як податки на майно, ресурсні платежі тощо, то за умови їх ефективного адміністрування податковими і митними органами, вони стягуються у більшості випадків у повному обсязі і тому процес їх оптимізації полягає у можливості оптимізації податкових ставок, пільг тощо.

У питаннях оптимізації податкових надходжень, необхідно виходити з позиції дотримання такого принципу Податкового кодексу як рівність усіх

платників податків, а також вимоги, що усі зміни до будь яких елементів податків не можуть бути внесені пізніше ніж за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила і ставки податків і вони не можуть змінюватись протягом бюджетного року. Дотримання цих вимог, може входити у суперечність з природнім бажанням держави щодо збільшення своїх надходжень, навіть порушуючи вищенаведені положення.

Необхідно дотримуватись і ст. 27 Бюджетного кодексу [1], згідно з якою Закони України, окремі їх положення і які впливають на показники бюджету, зокрема зменшують надходження бюджету та/ або збільшують витрати бюджету, приймаються після 15 липня, що передуює плановому і вводяться в дію не раніше початку бюджетного періоду, що настає за плановим.

Суворе дотримання цих вимог сприяє стабільній роботі платника податків, зокрема надає йому можливість планування своєї фінансово-господарської діяльності як на поточний бюджетний рік, так і на перспективу. У протилежному випадку, через недотримання цих вимог виникають факти нестабільності у діяльності суб'єкта бізнесу, втрата можливості ефективного формування фінансово-грошових потоків підприємства, до підвищення податкового навантаження внаслідок рішень держави у сфері оподаткування, до втрати іміджу та авторитету зі сторони іноземних інвесторів, які не розуміють внесення таких змін у діюче бюджетне законодавство.

У питаннях оптимізації податкових надходжень важливим є врахування ефективності податкових ставок і важливим у цьому процесі є ефективний процес адміністрування основних бюджетоутворюючих податків, які формують дохідну базу бюджетів різних рівнів.

У світовій практиці існують різні підходи щодо формування фінансових ресурсів держави, особливо в умовах кризових явищ, до яких без сумніву відноситься і війна. Країни мають свої усталені традиції в адмініструванні податків, різні пропорції розподілу податкових доходів між центром і регіонами, різний рівень податкової дисципліни і культури, податкового навантаження, масштабів ухилення від сплати податків тощо. Ці чинники мають прямий чи опосередкований вплив на формування дохідних частин різних рівнів бюджетів за рахунок податкових надходжень.

Таким чином, проведений аналіз процесу оптимізації податкових надходжень в умовах воєнного стану, свідчить про його складність і неоднозначність і що цей процес на сьогодні є ускладнений через триваючі бойові дії на території України, але він є життєво необхідним, зважаючи на дефіцит фінансових ресурсів і обмеженість шляхів їх поповнення і в ідеалі він повинен відповідати як інтересам держави, так і суб'єктів бізнесу і простих громадян.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

2. Фінанси: підруч. / В. П. Горин, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 632 с. До 55-річчя кафедри фінансів ім. С. І. Юрія. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/51033>
3. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

Федір Ткачик

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ростислав Пашак

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ПОСИЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Сучасні глобальні трансформації, викликані цифровізацією економічних процесів та зростанням системних ризиків, зумовлюють потребу в інноватизації механізмів державного фінансового управління. У цьому контексті цифровізація податкового адміністрування дає змогу впроваджувати нові технологічні інструменти, які удосконалюють облік доходів та забезпечують автоматизований контроль за сплатою податків, створюючи сприятливі умови для економічної активності. Зазначений підхід мінімізує вплив тіньової економіки та сприяє стабільному формуванню бюджетних надходжень, необхідних для реалізації державних соціальних та економічних програм.

Одним із ключових напрямів цифрової трансформації виступає цифровізація фінансового простору, що охоплює модернізацію процедур адміністрування податків, митних платежів, бюджетного моніторингу та контролю [1]. Ця тенденція набула особливої актуальності для України в умовах воєнного стану та інтеграції у європейський економічний простір. У такому контексті виникає потреба у концептуальному визначенні категорії «фінансовий простір», зміст і структура якої набувають принципового значення для аналізу цифрових трансформацій.

А. Крисоватий та О. Сидорович інтерпретують фінансовий простір як похідну економічного простору, що функціонує у формі прояву та реалізації економічних процесів і явищ, які виникають на основі специфічних форм взаємодії між індивідами, їхніми групами та державою (або уповноваженими фінансовими інституціями) з приводу створення, розподілу та перерозподілу доданої вартості [2]. Зазначені процеси інтегровані в інституційний контур оподаткування, де вони функціонують у межах встановлених нормативно-правових регламентацій, статусно-рольових структур та інтересово-мотиваційних конфігурацій учасників.

У такій логіці фінансовий простір формується за рахунок трьох базових елементів публічних фінансів: доходів бюджету, видатків та державного боргу. У контексті концептуалізації підходів до оцінювання цих складових доцільно виокремити три ключові параметри, а саме:

- 1) податковий потенціал, що характеризує можливості держави щодо мобілізації доходів;
- 2) рівень боргового навантаження, який не створює дестабілізуючого впливу на стійкість фінансової політики та не генерує ризики суверенного дефолту;
- 3) потенціал оптимізації видатків, що забезпечує можливість їхнього скорочення без порушення суспільно значущих функцій держави та з підвищенням ефективності їх цільової орієнтації [3].

Зазначені компоненти визначають межі фіскальної маневреності та обсяг доступних інструментів державної фінансової політики, формуючи тим самим стратегічний простір для досягнення макроекономічної рівноваги та забезпечення економічної безпеки. В умовах зростання зовнішніх і внутрішніх загроз, а також потреби у відновленні економіки після масштабних шоків, проблема підвищення ефективності використання фіскального простору набуває особливої актуальності.

З огляду на це, перспективним напрямом розвитку фіскального простору виступає його системна цифровізація, що передбачає впровадження цифрових технологій у процеси фіскального моніторингу, адміністрування, прогнозування та управління ризиками. Використання цифрових інструментів забезпечує підвищення прозорості руху публічних фінансів, удосконалює механізми прийняття рішень та посилює інституційну спроможність держави у сфері фінансового контролю. Такий контекст відкриває можливості для підвищення операційної ефективності фіскальних інститутів та формування інструментів забезпечення економічної безпеки шляхом зміцнення стійкості публічних фінансів, зниження боргових і бюджетних ризиків та обмеження масштабу тіньових фінансових потоків [4].

У сучасному контексті цифровізація фіскального простору уже не розглядається виключно як технологічне оновлення, а позиціонується як інституційний механізм гарантування економічної безпеки, що зменшує вразливість держави до фінансових загроз та дестабілізуючих факторів.

Ефекти цифровізації фіскального простору проявляються через системні впливи на економічну безпеку держави, а саме:

- підвищення результативності формування (наповнення) доходів бюджету;
- зниження рівня тіньової економіки та фіскальних втрат;
- мінімізація податкових і бюджетних ризиків;
- зміцнення фінансової стійкості та стабільності;
- формування довіри між державою та платниками податків;
- інтеграція у міжнародні стандарти контролю та прозорості.
- стійкість до кризових явищ та фінансових шоків.

Таким чином, цифровізація фіскального простору розглядається як структурна передумова зміцнення економічної безпеки, оскільки дозволяє формувати прозору, прогнозовану та контрольовану систему публічних фінансів, здатну ефективно реагувати на зовнішні та внутрішні ризики, забезпечуючи стаке функціонування економіки та реалізацію стратегічних пріоритетів держави. У перспективі цифрові фіскальні інструменти визначатимуть не лише ефективність публічних фінансів, але й рівень фінансової автономності, макроекономічної стійкості та фіскальної суверенності держави.

Список використаних джерел:

1. Сідляр В. В., Герчаківський С. Д., Косс С. В. Цифровізація податкового адміністрування в контексті підвищення ефективності оподаткування малого та середнього бізнесу. *Світ фінансів*. 2024. Вип. (81). С. 75-88.

2. Фіскальний простір сталого соціально-економічного розвитку держави: колективна монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 332 с.
3. Квасній О. Р. Теоретичні основи визначення фіскального простору територіальних громад в умовах децентралізації: *Бізнес Інформ*. 2019. № 11. С. 34–40.
4. Луніна І. О., Білоусова О. С., Фролова Н. Б. Особливості формування фіскального простору у воєнний та поствоєнний періоди. *Економіка та держава*. 2022. № 4. С. 20–27.

Ірина Сидор

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Юрій Гудусь

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ У СТРУКТУРІ НАЦІОНАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Фінансові ресурси торговельних підприємств є однією з ключових передумов стійкості національного підприємницького сектору, адже забезпечує безперервність товарних потоків, швидкість обороту капіталу та адаптацію пропозиції до змін попиту. За офіційними даними, у 2023 р. в Україні нараховувалося 1913257 діючих суб'єктів господарювання, з яких на оптову та роздрібну торгівлю припадало 714544 суб'єкти, тобто близько 37,3% від загальної кількості. При цьому структурно домінують фізичні особи-підприємці (634967 осіб), тоді як кількість підприємств становила 79577 одиниць [1]. Така концентрація суб'єктів господарювання у сфері торгівлі забезпечує формування та використання фінансових ресурсів, що безпосередньо впливає на зайнятість, конкурентність ринку, наповнення бюджетів різних рівнів і загальну фінансову стабільність домогосподарств через цінові канали та доступність товарів.

Актуальність тематики посилюється макроекономічною волатильністю воєнного періоду, інфляційними коливаннями та змінами у фінансуванні оборотного капіталу. Інфляція в Україні за рік у 2022 р. становила 26,6%, у 2023 р. – 5,1%, у 2024 р. – 12,0% [2], що відображає одночасну наявність як дезінфляційних, так і повторних інфляційних хвиль. Для сфери торгівлі це має подвійний ефект. З одного боку, зростання номінальних оборотів коштів частково є «інфляційним», з іншого – зростає потреба у фінансуванні запасів і дебіторської заборгованості швидше, ніж здатність бізнесу акумулювати внутрішні фінансові ресурси. Показовою є динаміка товарообороту торговельних підприємств. Так, у 2024 р. оборот роздрібної торгівлі (наростаючим підсумком) становив 2171984 млн грн, а роздрібний товарооборот підприємств роздрібної торгівлі – 1512026,1 млн грн [3]. При цьому індекс фізичного обсягу (до відповідного періоду попереднього року) дорівнював 111,5% для обороту роздрібної торгівлі та 115,6% для товарообороту підприємств роздрібної торгівлі. Зазначене вказує на те, що поряд із номінальним зростанням відбувалося й реальне розширення обсягів продажів, що підвищує вимоги до управління ліквідністю, логістикою, запасами та фінансовими ризиками суб'єктів підприємництва.

У сучасних умовах фінансові ресурси торговельних підприємств формуються за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел. Внутрішні джерела фінансових ресурсів торговельних підприємств включають прибуток, амортизаційні відрахування (для торговельних мереж із розвиненою

інфраструктурою), вивільнення коштів через оптимізацію оборотного капіталу, а також «приховані» джерела, пов'язані зі зміною умов розрахунків із постачальниками та покупцями. Однак, для значної частки суб'єктів торгівлі (особливо малого бізнесу та ФОП) внутрішні джерела є обмеженими через низьку капіталізацію, нерівномірність грошових потоків і високу частку операційних витрат. Зовнішні джерела включають банківське кредитування, товарний кредит постачальників, факторинг/форфейтинг, лізинг (для обладнання та транспорту), а також залучення інвестицій у мережеві формати та цифрові платформи.

Проблемні аспекти формування фінансових ресурсів у торгівлі доцільно розглядати через призму вартості капіталу, структури фінансування та ризиків. По-перше, для торгівлі критичним є доступ до короткострокового фінансування, оскільки операційний цикл характеризується високою частотою закупівель і продажів. Це підтверджує й структура банківських кредитів нефінансовим корпораціям у секції «Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів». Так, станом на 28.10.2025 р. залишки кредитів становили 376035,3 млн грн, з яких 70,7% припадало на кредити строком до 1 року (265688,6 млн грн), 22,8% – від 1 до 5 років (85600,7 млн грн), 6,6% – понад 5 років (24746,1 млн грн) [3]. Така конфігурація відображає домінування потреби у фінансуванні оборотного капіталу та обмеженість довгострокових фінансових ресурсів для інвестицій у модернізацію торговельної інфраструктури. По-друге, суттєвим залишається валютний і процентний ризик. У наведеній кредитній структурі частка кредитів в національній валюті становила 292281,6 млн. грн. (близько 77,7%), тоді як в іноземній валюті – 83753,8 млн. грн. (22,3%) [3].

В умовах курсової невизначеності валютне кредитування може здешевлюватися в номінальних ставках, але водночас створює ризики переоцінки боргу та «розривів» у валютній структурі виручки. Паралельно з цим, за даними НБУ щодо середньозважених ставок за новими кредитами нефінансовим корпораціям у листопаді 2025 р. для секції торгівлі середня ставка становила 13,6685% річних (у національній валюті – 14,7401%, в іноземній – 5,5291%) [4]. Такий стан справ підсилює проблему вартості позикового капіталу для торговельних підприємств, особливо для сегментів із низькою маржинальністю та високою ціновою конкуренцією. По-третє, системною проблемою використання фінансових ресурсів є неефективна структура оборотного капіталу. Надмірні запаси, повільна оборотність окремих товарних груп, касові розриви через відстрочки платежів, а також зростання витрат на логістику та безпеку ланцюгів постачання. У цих умовах фінансовий менеджмент сфери торгівлі фактично трансформується з «облікового супроводу обороту у комплексну функцію управління ризиками, ліквідністю, ціноутворенням та операційною ефективністю» [5, с. 38].

Напрями вдосконалення формування і використання фінансових ресурсів торговельних підприємств доцільно фокусувати на інструментах, що підвищують оборотність і знижують вартість капіталу без втрати надійності постачання. Зокрема, пріоритетом має стати впровадження інтегрованого управління оборотним капіталом на основі ABC/XYZ-аналізу запасів, прогнозування попиту

(demand forecasting) і політики цільових рівнів складських залишків із прив'язкою до сервісних рівнів (service level). У практичному вимірі це означає перехід від «закупівлі під знижку» до «закупівлі під оборотність і маржу», що дозволяє вивільняти грошові кошти та зменшувати потребу в кредитуванні короткого строку, яке, як показують дані, домінує в кредитному портфелі торгівлі.

Для скорочення касових розривів доцільно активніше використовувати інструменти фінансування ланцюгів постачання: факторинг дебіторської заборгованості, reverse factoring для розрахунків із постачальниками, а також договірні механізми динамічної знижки за ранню оплату. Це особливо релевантно для мережевої роздрібно торгівлі з великими обсягами закупівель, де оптимізація умов розрахунків здатна генерувати фінансовий ефект, співставний із приростом операційного прибутку, але без розширення ризикового кредитного навантаження.

В умовах інфляційних хвиль критично важливою є побудова гнучкої моделі ціноутворення, яка поєднує контроль маржі та еластичність попиту. Практично це передбачає «використання rule-based або ML-підходів до регулярного перегляду цін, сегментації клієнтів і промо-стратегій, а також «захист маржі» через оптимізацію асортименту» [6]. За наявності реального зростання обсягів продажів у 2024 р. (індекси фізичного обсягу понад 100%). Такі підходи дають змогу перетворювати зростання обороту на стабільний грошовий потік, а не на накопичення запасів та збільшення кредитної залежності.

Доцільним є посилення валютного ризик-менеджменту, що передбачає узгодження валютної структури зобов'язань із валютною структурою виручки, застосування природного хеджування (натуральні зустрічні потоки), а за можливості – договірне закріплення валютних коридорів у контрактах із постачальниками. Враховуючи, що понад п'яту частину кредитів у торгівлі номіновано в іноземній валюті, нехтування валютним ризиком може зводити нанівець ефект від нижчих процентних ставок за валютними кредитами.

Окремим напрямом удосконалення формування та використання фінансових ресурсів торговельних підприємств є цифровізація фінансових процесів у торгівлі, що передбачає інтеграцію POS/ERP із фінансовими модулями [6], управління грошовими потоками в режимі near real-time, автоматизація контролю дебіторської заборгованості, електронний документообіг із постачальниками та банками. Для сектору, який є найбільш масовим за кількістю суб'єктів господарювання, цифрова зрілість стає не стільки конкурентною перевагою, скільки базовою умовою доступу до фінансування та зниження операційних витрат.

Таким чином, торгівля в Україні є системоутворювальним сегментом підприємницького сектору за чисельністю суб'єктів і вагомістю у формуванні внутрішнього попиту, а тому ефективність формування та використання її фінансових ресурсів має макроекономічний вимір. Наявні статистичні дані вказують, по-перше, на значні масштаби обороту та реальне зростання продажів у 2024 р., по-друге, на переважання короткострокового кредитного фінансування та помітну частку валютних зобов'язань, по-третє, на чутливість сектора до інфляції та вартості кредитних ресурсів. Відповідно, вдосконалення має концентруватися на прискоренні оборотності, дисципліні грошових потоків, зниженні вартості

капіталу через фінансові інструменти ланцюгів постачання, а також на системному управлінні ризиками (процентними, валютними, логістичними) із опорою на цифрові дані та аналітичну базу.

Список використаних джерел:

1. Кількість діючих суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності. URL: <https://data.gov.ua/dataset/8a59b353-f477-43de-8e23-d71af204e279/resource/14c853f2-2df3-435d-98fd-18f9caebf5a9>
2. Індекси цін. Експрес випуск Державної служби статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/express/expr2023/01/01.pdf>
3. Звіт про фінансову стабільність. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2025-H1.pdf
4. Грошово-кредитна статистика НБУ. URL: <https://bank.gov.ua>
5. Ушакова М. В. Особливості формування фінансових ресурсів у торговельних мережах. *Економічний простір*. 2021. № 173. С. 36-40.
6. Команеску П. В. Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12869/Команеску%20П.В..pdf>

Ольга Кириленко

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ігор Каленюк

здобувач PhD кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

РИНОК ВУГЛЕЦЕВИХ КВОТ ЯК ДОДАТКОВЕ ДЖЕРЕЛО ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У сучасних умовах глобальної трансформації фінансових систем та посилення кліматичних викликів, лісогосподарські підприємства перестають розглядатись виключно як заготівельники деревини, набуваючи статусу ключових суб'єктів екосистемних відносин.

Концепції сталого розвитку та «зеленої» економіки, які підкреслюють важливу роль збереження та відтворення природного капіталу, визначають нові орієнтири для зміцнення фінансової стійкості лісогосподарських підприємств.

Фінансовий потенціал лісової галузі в Україні традиційно базується на ресурсній складовій, що в умовах європейської інтеграції та впровадження механізмів European Green Deal (спрямоване на досягнення кліматичної нейтральності ЄС до 2050 року та скорочення викидів на 55% до 2030 року (відносно 1990 р.)) [1] потребує докорінного перегляду. Принципово нові можливості для залучення додаткових фінансових ресурсів може створити формування ринку вуглецевих квот (одиниць поглинання парникових газів).

В цьому контексті актуальним напрямком дослідження є пошук шляхів розширення джерел фінансового забезпечення лісогосподарської діяльності через монетизацію здатності лісів поглинати вуглекислий газ.

З економічного погляду участь підприємств у вуглецевих проєктах виражає їхню здатність за допомогою ринкових інструментів формувати інвестиційні ресурси для реновації технічної бази, відновлення лісових масивів та впровадження природоохоронних заходів. Відтак, інтеграція лісогосподарського сектору в систему торгівлі викидами виступає стратегічним завданням фінансової політики галузі.

Наукові дослідження з даного питання здійснювали: Ю. Марчук [2, с. 61], який обґрунтував фінансово-економічний механізм лісогосподарювання; М. Кизим та І. Ярошенко, які розглядали удосконалення фінансово-економічного механізму ведення лісового господарства як важливу складову впровадження інституційної реформи лісових відносин [3, с. 67]. Також сутність та особливості фінансового забезпечення лісового господарства досліджував О. Зінкевич, підкреслюючи, що «лише вдале поєднання базових джерел формування інвестиційних коштів дозволить сформувати фінансову основу розвитку лісогосподарських підприємств» [4, с. 128].

Система торгівлі квотами на викиди (далі – СТВ) передбачає собою механізм, який дозволяє контролювати обсяги викидів парникових газів шляхом

встановлення ліміту (квоти) на загальні викиди та надання можливості компаніям торгувати дозволеними квотами між собою [5]. Це означає, що держава встановлює граничну кількість викидів для певного забруднювача (наприклад, певну кількість тон вуглецю), які припустимі для здійснення за рік, і розподіляє ці дозволи між компаніями (підприємствами). Компанії, які можуть зменшити свої викиди більше, ніж встановлено державою, можуть продати надлишок своїх квот іншим підприємствам, для яких не вистачає встановленої їм квоти. Водночас підприємства, які перевищують ліміт, повинні докупити квоти або сплатити штраф. Описаний підхід створює економічний стимул зменшувати викиди [5].

Система торгівлі квотами на викиди, яка застосовується в Європі, базується на таких засадах:

- підприємства змушені платити за свої викиди, що економічно заохочує їх скорочувати власний забруднюючий вплив, адже вони несуть додаткові витрати;

- система діє в усіх країнах Європейського Союзу і в деяких інших європейських державах, охоплює найбільші електростанції, заводи та авіакомпанії (які здійснюють майже 45% викидів CO₂ на континенті), майже половина викидів перебуває під прямим регулюванням;

- застосовується механізм купівлі-продажу квот, що дає змогу підприємствам проводити гнучку політику та самостійно визначати наскільки їм вигідно працювати на попередніх умовах чи заощаджувати ресурси та одержувати додаткові джерела коштів;

- одержані кошти від продажу квот поповнюють: 1) бюджети країн ЄС (використовуються на фінансування зеленої економіки) і 2) спеціальні фонди ЄС (зокрема, Інноваційний фонд, що підтримує прогресивні кліматичні проекти) [5].

Для компаній, які впровадили енергоефективні технології або перейшли на відновлювані джерела енергії, продаж вуглецевих квот стає операційним доходом. Це відбувається через:

- покращення показника EBITDA (це сумарний грошовий потік прибутку компанії, виражений у доларах США або іншій валюті без урахування фінансових витрат). Оскільки витрати на модернізацію зазвичай амортизуються роками, дохід від продажу квот може значно підвищити прибутковість у поточному періоді;

- висока маржинальність. Продаж квот майже не має перемінних витрат (окрім адміністративних та брокерських), що робить цей дохід практично чистим;

- фінансування модернізації. Доходи від квот можна реінвестувати у подальше зменшення викидів, створюючи «фінансову спіраль» нарощення доходу.

Щоб отримати вуглецевий сертифікат, необхідно запровадити сталу агропрактику, яка сприяє зниженню рівня вуглецю у довкіллі. Наприклад, висадка дерев і зелених насаджень, які поглинають вуглець з атмосфери [6].

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що розвиток ринку вуглецевих квот в Україні має високий потенціал для покращення екологічної ініціативи та зміцнення фінансового стану підприємств лісогосподарства через диверсифікацію системи фінансового забезпечення. Особливої актуальності питання охорони навколишнього природного середовища набувають в контексті повоєнного відновлення України та євроінтеграційного процесу, що передбачає перехід на

нові більш прогресивні технології виробництва, які сприятимуть збереженню довкілля та акумулюванню диверсифікованих джерел фінансових ресурсів для суб'єктів господарювання на основі застосування ринкового механізму господарювання.

Список використаних джерел:

1. Огляд політики у рамках стратегії European Green Deal. Пакет законодавчих ініціатив «Fit for 55». URL: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/ua/pdf/2022/02/Green-Deal-Policy.pdf>
2. Марчук Ю. М. Фінансово-економічний механізм лісогосподарювання: особливості та інституціональні передумови формування. *Економіка та держава*. 2019. № 2. С. 58-63.
3. Кизим М. О., Ярошенко І. В. Інструменти лісової політики України. *Проблеми економіки*. 2018. № 2. С. 66-70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2018_2_10
4. Зінкевич О. Сутність та особливості фінансового забезпечення розвитку лісового господарства в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. № 1 (21). С. 124-131.
5. Національна система торгівлі квотами на викиди парникових газів: європейський досвід та український шлях. URL: <https://ndu.kr.ua/410-natsionalna-sistema-torgivli-kvotami-na-vikidi-parnikovikh-gaziv-evropejskij-dosvid-ta-ukrajinskij-shlyakh>
6. Вуглецеві сертифікати: як аграрії можуть заробляти на екологічних технологіях? URL: <https://agroelita.info/vuhletsevi-sertyfikaty-iak-ahrarii-mozhut-zarobliatu-na-ekolohichnykh-tekhnologiiakh/>

Сергій Косс

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Святослав Герчаківський

ТРЕНДИ ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ МИТНИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ В УКРАЇНІ

Цифрова трансформація державного управління є однією з ключових тенденцій розвитку сучасних публічних інституцій. В умовах глобалізації міжнародної торгівлі та зростання обсягів транскордонних потоків товарів особливого значення набуває цифровізація митних процедур. Для України цифрова модернізація митної системи є важливою не лише з точки зору підвищення ефективності адміністрування митних платежів, але й як елемент інтеграції до митного простору Європейський Союз.

Застосування цифрових технологій митними інституціями спрямоване на автоматизацію митних процедур, підвищення прозорості діяльності митних органів, зниження корупційних ризиків та спрощення міжнародної торгівлі. У цьому контексті діяльність Державної митної служби України все більше орієнтується на впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та інтеграцію з європейськими митними інформаційними системами.

Одним із ключових напрямів цифрової трансформації митної системи України є формування електронної митниці. Цей процес передбачає створення інтегрованої інформаційної інфраструктури, що забезпечує автоматизацію основних митних процедур: подання митних декларацій, здійснення митного контролю та адміністрування митних платежів. Електронна митниця базується на використанні сучасних інформаційних систем, що дозволяють забезпечити обмін даними між митними органами, суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іншими державними інституціями. Такий підхід сприяє підвищенню оперативності митного оформлення та зменшенню адміністративних витрат для бізнесу.

Важливим напрямом цифрової модернізації митної системи України є інтеграція до європейських митних інформаційних систем. У цьому контексті ключову роль відіграє запровадження Нової комп'ютеризованої транзитної системи – New Computerised Transit System. Ця система забезпечує електронний контроль транзиту товарів між країнами спільного транзиту та дозволяє здійснювати обмін митною інформацією між митними органами різних держав. Впровадження цієї системи стало важливим кроком на шляху гармонізації митного законодавства України з нормами ЄС. Статистичні дані демонструють стрімке зростання використання цієї процедури українським бізнесом: 2022 рік – понад 700 транзитних декларацій; 2023 рік – понад 41 тис. декларацій; 2024 рік – понад 94 тис. декларацій; перші три квартали 2025 року – понад 95 тис. декларацій, що вже перевищило показник за весь 2024 рік [1].

Важливим показником результативності спрощення митних процедур є також активне використання фінансових гарантій у системі транзиту. Станом на початок 2025 року у системі було зареєстровано: понад 224 загальні гарантії на суму 625,6 млн євро; майже 28 тис. індивідуальних гарантій на суму 1,4 млрд євро. Застосування таких гарантій забезпечує фінансову безпеку транзитних операцій та підвищує довіру іноземних партнерів до української митної системи [2].

Сучасні митні інституції дедалі активніше використовують технології аналізу великих масивів даних (Big Data) та алгоритми штучного інтелекту. Застосування таких технологій дозволяє підвищити ефективність системи управління митними ризиками. Алгоритми аналізу даних використовуються для: автоматизованого виявлення ризикових зовнішньоекономічних операцій; аналізу митної вартості товарів; прогнозування можливих митних правопорушень; оптимізації процедур митного контролю.

Ще одним трендом є використання сучасних цифрових технологій у пунктах пропуску через державний кордон. До таких технологій належать: автоматизовані системи сканування транспортних засобів; системи розпізнавання номерних знаків; цифрові системи контролю переміщення товарів. Застосування таких технологій підвищує ефективність боротьби з контрабандою та сприяє посиленню безпеки зовнішньоекономічної діяльності.

Отож, цифровізація митних інституцій України є важливою складовою модернізації системи державного управління та інтеграції до європейського економічного простору. Реалізація цифровізації митної сфери сприятиме підвищенню ефективності митного адміністрування, зменшенню корупційних ризиків та створенню сприятливих умов для розвитку міжнародної торгівлі.

Список використаних джерел:

1. Ministry of Finance: Number of NCTS declarations in 2025 outpaces 2024. URL: <https://en.interfax.com.ua/news/>
2. Ukraine Customs Sets NCTS Records in 2025 as Common Transit Scales Up. URL: <https://good-time-invest.com/>

Володимир Наконечний

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет м. Тернопіль

Віктор Лісницький

аспірант кафедри економічної експертизи та землевпорядкування,
Західноукраїнський національний університет м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., доцент Богдана Шулюк

ПИТАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ – ПІДПРИЄМЦІВ В НАЦІОНАЛЬНІЙ СТРАТЕГІЇ ДОХОДІВ ДО 2030 РОКУ

Національна стратегія доходів до 2030 року, розроблена Міністерством фінансів України – «це дорожня карта реформування податкової та митної системи, а також удосконалення процедур податкового та митного адміністрування, яка необхідна для забезпечення потенціалу задоволення фіскальних потреб у середньостроковій перспективі» [1]. Зазначено, що вона спрямована на підтримку економічного зростання через зменшення нерівності та неефективності в політиці та адмініструванні доходів.

В Національній стратегії доходів важлива увага приділена реформуванню спрощеної системи оподаткування. В документі зазначено, що таку систему оподаткування в Україні застосовує близько 1,7 млн платників податків, причому надходження податків від них складають майже 0,9% ВВП у 2020-2022 рр. Таким чином, застосування спрощеної системи оподаткування забезпечує достатньо вагомі податкові надходження до державної скарбниці.

Позитивною тенденцією слід вважати неухильне збільшення кількості платників єдиного податку. Так, якщо у 2018 році їх було 1554,9 тис осіб, то станом на середину 2023 року їх кількість збільшилася до 1782,4 тис осіб або на 15%. Причинами зростання навіть в умовах воєнного стану кількості фізичних осіб, які застосовують спрощену систему оподаткування стали зміни видів основної економічної діяльності окремими суб'єктами господарювання, а також зручність, доступність та привабливість цього пільгового режиму на відміну від звичайної системи оподаткування. Що стосується кількості осіб-підприємців третьої групи спрощеної системи оподаткування у галузевому розрізі, то найбільше їх в інформаційній і комунікаційній діяльності (52%), торгівлі (12%), транспорті (10%), професійній, науковій та технічній діяльності (14%) [1].

Проте даний режим оподаткування має достатньо серйозні проблеми, пов'язані із можливим ухиленням платників від оподаткування. Ця система передбачає не обов'язковість її застосування, відповідно до чого, як підтвердила практика, саме платники податків з найбільшими доходами більше всього зацікавлені застосовувати саме цю систему, що, в кінцевому підсумку, дає їм змогу оптимізувати, тобто зменшити розміри сплачених податків.

Ще однією проблемою, пов'язаною із застосуванням спрощеної системи, є складність проведення контрольної роботи з боку податкових органів відносно обігу товарів, зокрема контрафактних та контрабандних. Справа в тому, що в

умовах застосування спрощеної системи оподаткування практично відсутній облік руху товарів, а також характерний високий рівень застосування готівкових розрахунків і відсутність реєстраторів розрахункових операцій (РРО), не обов'язковість документального підтвердження походження товарів. Все це спричинює наявність тіньового обороту товарів, що зумовлює виникнення неоднакових неконкурентних умов діяльності для різних видів платників.

У зв'язку з цими недоліками передбачається вдосконалити спрощену систему оподаткування з метою мінімізації таких негативних проявів та ризиків. Загалом поставлено завдання щодо реформи спрощеної системи оподаткування для підтримки розвитку малого і мікробізнесу та захист їх від великих компаній, які через застосування спрощеної системи оподаткування приводять до нечесної конкуренції і фактично здійснюють тиск на мікро та малий бізнес. При цьому значні втрати доходів зазнає державний і місцеві бюджети.

Важливим акцентом Національної стратегії є обґрунтована ціль щодо посилення довіри платників податків до податкових органів. Зазначено, що реформи у багатьох сферах оподаткування, зокрема, і щодо застосування спрощеної системи оподаткування, можуть бути проведені лише разом із системною та кропіткою роботою в напрямку підвищення довіри платників податків до податкових органів. У цій же площині лежить і завдання, пов'язане із безпекою використання даних щодо платників податків та їх захисту. Окремо слід підкреслити, що в результаті запланованого реформування спрощеної системи оподаткування, сфера її застосування буде обмежена, перш за все, за рахунок тих платників, які застосовують її необґрунтовано. Таким чином спрощена система оподаткування буде призначена, головним чином, для суб'єктів підприємництва у сфері мікро та малого бізнесу.

Заслуговує на увагу передбачена Національною стратегією міра щодо скасування інституту реєстрації фізичної особи-підприємця; відповідно до цього зазначено, що «статус фізичної особи підприємця буде набуватись фізичною особою автоматично за заявочним принципом шляхом відкриття в банківській установі рахунку і статусом «для ведення підприємницької діяльності». Із закриттям такого рахунку, його власник автоматично буде втрачати статус підприємця та право оподатковувати певну частину своїх доходів від ведення бізнесу за правилами та ставками передбаченими для підприємницької діяльності» [1].

Вважаємо, що реалізація заходів Національної стратегії доходів до 2030 року сприятиме покращенню податкової системи України в напрямку підвищення її фіскальної і регулюючої функції, а також в контексті євроінтеграційних процесів.

Список використаних джерел:

1. Національна стратегія доходів до 2030 року. Міністерство фінансів України.
URL: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf)

Андрій Шептак

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Михайло Сорока

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ЄС: СТАНДАРТИ ТА ДИРЕКТИВИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ПРАВИЛА ФУНКЦІОНУВАННЯ СПІЛЬНОГО РИНКУ

Формування єдиного внутрішнього ринку є ключовою метою Європейського Союзу, що передбачає вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили. Податкова політика відіграє важливу роль у забезпеченні прозорих і справедливих правил конкуренції, уникненні податкових бар'єрів та запобіганні податковій конкуренції між державами-членами. ЄС не має повної централізації у сфері оподаткування, проте запроваджує стандарти та директиви, які сприяють гармонізації національних податкових систем.

Загальні принципи податкової політики ЄС являють собою податкову політику Європейського Союзу яка базується на трьох ключових принципах:

- забезпечення нейтральності оподаткування для функціонування спільного ринку;
- уніфікація правил для непрямих податків, що впливають на торгівлю (ПДВ, акцизи);
- координація політики щодо прямих податків, щоб уникнути подвійного оподаткування чи агресивного податкового планування.

Таким чином, ЄС намагається зберегти баланс між податковим суверенітетом держав-членів та потребою уніфікації для економічної інтеграції.

Податок на додану вартість є основним непрямим податком у ЄС. Його регулює Директива Ради 2006/112/ЄС [1], яка встановлює:

- єдину базу оподаткування;
- мінімальну стандартну ставку ПДВ у розмірі 15%;
- можливість застосування знижених ставок (не нижче 5%) для соціально важливих товарів та послуг;
- правила транскордонної торгівлі та електронної комерції.

Ця директива уніфікує правила обчислення та справляння ПДВ, що забезпечує справедливу конкуренцію та усуває податкові бар'єри.

У сфері акцизів основним документом є Директива Ради 2020/262/ЄС, яка встановлює загальні положення щодо оподаткування алкоголю, тютюнових виробів та енергоресурсів [2]. Метою даної директиви є:

- уніфікація мінімальних ставок акцизів;
- створення єдиної системи адміністрування;
- запобігання ухиленню та контрабанді.

Це дозволяє уникати викривлення конкуренції та сприяє контролю за товарами, що мають соціально-економічний вплив.

Прямі податки залишаються у компетенції держав-членів, проте ЄС активно

впливає на їхню координацію. Основними є:

- Директива про материнські та дочірні компанії (2011/96/ЄС), що запобігає подвійній сплаті податку на дивіденди [3];
- Директива про відсотки та роялті (2003/49/ЄС), яка усуває подвійне оподаткування у внутрішньоєвропейських операціях [4];
- ініціативи проти ухилення від оподаткування (Anti-Tax Avoidance Directive – ATAD 2016/1164).

Таким чином, ЄС прагне створити умови для чесної податкової конкуренції, мінімізувати ухилення від оподаткування та забезпечити прозорість для інвесторів. Вплив податкових директив на функціонування спільного ринку являє собою гармонізацію податкових правил:

- сприяє інтеграції економік держав-членів;
- полегшує транскордонну торгівлю та рух капіталу;
- підвищує інвестиційну привабливість ЄС;
- зменшує можливості для податкового арбітражу.

Водночас, держави-члени зберігають простір для формування власної податкової політики, що дозволяє враховувати національні економічні особливості.

Загалом податкова політика ЄС є важливим елементом функціонування спільного ринку, оскільки забезпечує уніфікацію ключових елементів оподаткування та створює умови для чесної конкуренції. Директиви у сфері ПДВ, акцизів та корпоративних податків відіграють визначальну роль у формуванні гармонізованого податкового простору. Водночас, повної уніфікації податкових систем у ЄС не відбулося: держави-члени зберігають суверенітет у сфері прямих податків, але змушені координувати свої дії з урахуванням загальноєвропейських інтересів.

Для України, яка перебуває на шляху євроінтеграції, вивчення та адаптація європейських стандартів податкової політики є ключовим завданням, що сприятиме інтеграції у внутрішній ринок ЄС та підвищенню економічної конкурентоспроможності.

Список використаних джерел:

1. Council Directive 2006/112/EC of 28 November 2006 on the common system of Value Added Tax (OJ L 347, 11.12.2006). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32006L0112>.
2. Council Directive (EU) 2020/262 of 19 December 2019 laying down the general arrangements for excise duty (recast) URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2020/262/oj/eng>
3. Council Directive 2011/96/EU of 30 November 2011 on the common system of taxation applicable in the case of parent companies and subsidiaries of different Member States (recast) (OJ L 345, 29.12.2011, pp. 8–16) URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/96/oj/eng>
4. Council Directive 2003/49/EC of 3 June 2003 on a common system of taxation applicable to interest and royalty payments made between associated companies of different Member States URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2003/49/oj/eng>

Анатолій Луцик

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Іван Вакуліч

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ДРАЙВЕР РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Фіскальна політика кожної країни будується на використанні інструментів впливу на економіку та суспільство. За різних обставин такі впливи можуть передбачати стимулювання чи навпаки обмеження розвитку якихось галузей чи територій. Таке стимулювання чи стримування реалізується через державне регулювання. А державне регулювання включає в свою чергу різні види регулювань у тому числі і податкове регулювання.

Податкове регулювання використовується Україною на перманентній основі і може проявлятися як у заходах стратегічного впливу (на довгострокову перспективу), так і в тактичних заходах (короткострокові зміни). Актуальним документом щодо стратегічних заходів впливу у формі податкового стимулювання галузей національного господарства України є Національна стратегія доходів до 2030 року, схвалена Кабінетом міністрів України у 2023 році [1]. У даній Стратегії обґрунтовується потреба інвентаризації та аналізу існуючих пільг, нагромаджених в великій мірі за час розвитку України та її податкової системи.

У згаданій Стратегії визначаються заходи для стимулювання галузей переробної промисловості, що є дійсно актуальним для мирного часу та сприяло б підвищенню конкурентних позицій України на міжнародному конкурентному ринку. Водночас при констатації існуючих стимулів для ІТ індустрії та бізнесу не визначаються подальші стратегічні підходи такого розвитку. Таким чином, можемо відзначити, що впровадження Дія.City було застосовано як захід тактичного впливу і на сьогодні такий режим не відзначається якимось законодавчим регламентуванням стратегії розвитку ІТ технологій. У важкий для України час початку повномасштабних військових дій запровадження Dіia.City надало реальні стимули для збереження та попередження міграції ІТ фахівців з України. Цьому сприяло зниження ставки податку на доходи фізичних осіб до 5% та можливість запровадження ЄСВ з мінімальної а не фактичної заробітної плати [2]. Але за умов постійного воєнного стану, ускладнення соціально-економічних умов, безпекових ризиків відсутність чітких стратегічних орієнтирів такого розвитку створює ризики занепаду ІТ індустрії в Україні.

Використання податкових стимулів для розвитку ІТ індустрії в майбутній Україні має передбачати збереження податкових стимулів для оподаткування доходів ІТ працівників, а також розвиток податкових стимулів у формі преференцій в оподаткуванні прибутків ІТ-компаній. Розвиток ІТ індустрії сприятиме збільшенні кількості фахівців цієї сфери, які, в підсумку, можуть

сприяти автоматизації виробничих процесів та поширенню інформаційних технологій в інших галузях національного господарства у тому числі і переробній галузі. У сучасних умовах існують приклади ефективного інноваційного застосування у сфері оборони України.

Окрему увагу слід приділити податковим стимулам для компаній, що автоматизують виробничі процеси. Такі стимули, для прикладу, можуть проявлятися, у зниженню оподаткування на купівлю високотехнологічного виробничого обладнання чи на купівлю інформаційних продуктів чи систем, що скорочуватимуть виробничі затрати та автоматизуватимуть виробництво.

Підсумовуючи, маємо відзначити, що розвиток податкових стимулів для ІТ бізнесу сприятиме поширенню цифрових технологій у всі види життєдіяльності українців та сприятиме розвитку усіх сфер економіки нашої країни.

Список використаних джерел:

1. Національна стратегія доходів до 2030 року. Міністерство фінансів України.
URL:
https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf
2. Diia.City. URL: <https://city.diia.gov.ua>

Юлія Врубель

студентка гр. ФМПС-41,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Анастасія Матляк

студентка гр. ФМПС-41,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Богдана Шулюк

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ І БІЗНЕСУ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФРАСТРУКТУРНИХ ПРОЄКТІВ

Сучасні трансформаційні процеси в економіці та зростання потреб у розвитку інфраструктури зумовлюють посилення ролі публічно-приватного партнерства (ППП). Повномасштабні руйнування важливих об'єктів транспорту, енергетики та соціальної інфраструктури, дефіцит бюджетних ресурсів, а також високий рівень політичної і економічної невизначеності створюють складні умови для забезпечення життєзабезпечення територіальних громад і надання публічних послуг. Традиційні механізми фінансування, орієнтовані виключно на державний і місцеві бюджети, у таких умовах виявляються недостатньо ефективними, що зумовлює необхідність впровадження нових моделей залучення ресурсів і підвищення управлінської результативності. Публічно-приватне партнерство у цьому контексті виступає стратегічним механізмом залучення приватних інвестицій для відновлення інфраструктури, реалізації соціально значущих проєктів і одночасного забезпечення економічної доцільності діяльності приватного сектору.

Ефективність публічно-приватного партнерства розкривається через сукупність принципів, які регламентують організацію партнерських відносин між органами влади та приватними партнерами.

Принципи публічно-приватного партнерства викладені в різних джерелах, проте кожне з них робить акцент на окремих аспектах PPP. Так, Закон України «Про публічно-приватне партнерство» визначає нормативну основу партнерства, закріплюючи рівність і недискримінацію сторін, взаємовизнання прав і обов'язків, справедливий розподіл ризиків, конкурсність, ефективність, незмінність публічної власності та орієнтацію на сталість, екологічну безпеку, соціальну доступність послуг, прозорість і антикорупційну доброчесність [1]. У науковій праці Я. Волкової та В. Хмурової принципи PPP розглядаються крізь призму взаємовигідності, прозорості, довгострокової орієнтованості та соціальної відповідальності [2, с. 76], що підкреслює ціннісний і суспільно значущий характер партнерства. Т. Маматова та І. Шкурат зосереджують увагу на функціональному розподілі обов'язків і ресурсів між державою та бізнесом, підвищенні ефективності управління, залученні інновацій, забезпеченні доступу до інформації та колективній відповідальності за якість і безпеку товарів і послуг, особливо у сфері захисту прав споживачів [3, с. 76-77]. С. Єгоричева та М. Лахижа

вважають, що принципи публічно-приватного партнерства ґрунтуються на усвідомленій потребі у партнерстві, прозорості й рівності прав сторін, чіткому визначенні цілей, адекватному розподілі функцій і ризиків, синергії ресурсів, ефективному контролю, належному правовому та політичному забезпеченні й активній участі громадськості як ключовій передумові легітимності, результативності та захисту публічних інтересів у процесі реалізації партнерських проєктів [4, с. 27-28]. Незважаючи на певні наукові здобутки у сфері співпраці органів державної влади та суб'єктів підприємницької діяльності, більшість праць переважно стосуються загальних принципів і положень реалізації державно-приватного партнерства [5, с. 7]. У зв'язку з цим доцільним є поглиблення теоретико-методичних засад ППП, зокрема шляхом конкретизації принципів їх практичного застосування.

Вважаємо, що одним із ключових принципів побудови партнерських відносин є інтеграція економічних інтересів бізнесу із стратегічними завданнями держави та суспільними потребами. Неefективна взаємодія може призводити до реалізації проєктів, орієнтованих переважно на комерційний результат, що залишає суспільні потреби незадоволеними. Такий дисбаланс здатний створювати соціальну напругу та знижувати результативність відновлення інфраструктури. Синергія економічної доцільності та суспільної значущості забезпечує баланс між приватними інтересами та громадськими потребами, сприяючи стабільному відновленню життєзабезпечення територіальних громад та реалізації стратегічних цілей держави у сфері інфраструктури.

Досягнення комплексної взаємовигоди учасників ППП передбачає довгострокове планування всього життєвого циклу інфраструктурних об'єктів, включаючи проєктування, фінансування, будівництво, експлуатацію та обслуговування. Такий підхід забезпечує стабільність функціонування об'єктів та високий рівень публічних послуг, водночас дозволяє оптимізувати ресурси і зменшити ризики погіршення якості інфраструктури на різних етапах реалізації проєкту. У разі формального такого планування або поверхневого управління окремими етапами життєвого циклу можуть виникати перевитрати, затримки у виконанні робіт, а також невідповідність об'єктів сучасним стандартам безпеки і якості.

Оптимальний розподіл ризиків між учасниками партнерства є важливим принципом підвищення надійності реалізації проєктів. Нерівномірне або неправомірне розподілення ризиків може створювати надмірне навантаження на одну зі сторін, знижувати ефективність управління ресурсами та підвищувати ймовірність невиконання проєктів. Передача відповідальності за конкретні ризики тій стороні, яка має найбільші можливості для їх ефективного управління, дозволяє мінімізувати втрати і забезпечити безперервність реалізації завдань. У практичному контексті це означає, що держава бере на себе політичні, правові та частково форс-мажорні ризики, тоді як приватний партнер відповідає за управління технологічними, проєктними та операційними ризиками, що підвищує загальну надійність інфраструктурних проєктів.

Високий рівень ефективності партнерських проєктів пов'язаний із забезпеченням прозорості та підзвітності на всіх етапах реалізації. Відкритість процедур підготовки, відбору та виконання проєктів, а також доступність інформації щодо фінансування, умов договорів і результатів діяльності сприяє формуванню довіри з боку громадськості, інвесторів і міжнародних партнерів. Невідповідність принципу прозорості створює передумови для корупційних ризиків, підриває легітимність проєктів і знижує ефективність їх реалізації. У післявоєнний період дотримання прозорості є особливо важливим фактором для забезпечення довіри до інституцій та залучення додаткових інвестицій.

Чітке визначення прав, обов'язків та меж відповідальності сторін є логічним продовженням принципу прозорості і підзвітності. Недостатньо визначені функції учасників партнерства можуть призводити до надмірного втручання держави у господарську діяльність приватного партнера або недостатнього контролю за якістю виконання робіт. Впорядкований розподіл обов'язків забезпечує баланс між регуляторними та контрольними функціями держави і відповідальністю приватного сектора, що дозволяє підвищити якість управління проєктом, оптимізувати процеси прийняття рішень та досягати визначених стратегічних цілей.

Раціональне використання ресурсів і підвищення економічної ефективності є надзвичайно важливими у контексті обмеженого фінансування відновлення інфраструктури. Надмірні витрати, затримки у реалізації та низька якість об'єктів можуть суттєво знизити соціально-економічну віддачу від проєктів. Оптимізація ресурсів дозволяє залучати додаткові інвестиції, скорочувати строки реалізації і забезпечувати високу якість об'єктів, що, у свою чергу, підвищує результативність і стабільність соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Стійкість і надійність партнерських відносин значною мірою визначається здатністю адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Економічні, безпекові та інституційні трансформації створюють додаткові виклики для реалізації завдань, і можливість коригувати умови співпраці без порушення стратегічних цілей дозволяє забезпечити результативність проєктів, їх гнучкість і стійкість. Така адаптивність сприяє ефективному реагуванню на зовнішні виклики і досягненню як економічно доцільних, так і соціально значущих результатів.

Узагальнюючи, дотримання принципів публічно-приватного партнерства формує науково обґрунтовану основу для ефективної взаємодії органів публічної влади та бізнесу. Це забезпечує поєднання економічної доцільності із соціальною значущістю, підвищує результативність реалізації інфраструктурних проєктів та створює передумови для сталого розвитку територіальних громад у післявоєнний період. Підвищення ефективності ППП можливе лише за умов комплексного врахування взаємопов'язаних принципів, які регулюють взаємодію сторін, оптимізацію ресурсів, управління ризиками та забезпечення прозорості процесів.

Список використаних джерел:

1. Про публічно-приватне партнерство: Закон України від 19.06.2025 р. № 4510-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20/stru>.

2. Волкова Я. О., Хмурова В. В. Публічно-приватне партнерство в управлінні закладами охорони здоров'я: проблеми впровадження та перспективи розвитку. *Економіка і управління*. 2025. Вип. 2. С. 76–81.
3. Маматова Т. В., Шкурат І. В. Принципи та ефективність публічно-приватного партнерства в сфері захисту прав споживачів в Україні. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2024. № 1. С. 75–80.
4. Єгоричева С. Б., Лахижа М. І. Публічно-приватне партнерство в посткомуністичних країнах: монографія. Київ: ІПК ДСЗУ, 2020. 304 с.
5. Шулюк Б. С. Розвиток фінансового механізму державно-приватного партнерства в Україні. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 434 с.

Анастасія Тимошик

студентка гр. ФФ-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Діана Фурда

студентка гр. ФФ-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., доцент Богдан Малиняк

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УЧАСНИЦЬКОГО БЮДЖЕТУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Аналіз зарубіжного досвіду учасницького бюджетування дає змогу ідентифікувати ключові обмеження, притаманні українській практиці, а також окреслити можливості їх подолання. Зокрема, однією з основних проблем є розрив між результатами голосування та реальними пріоритетами населення, що посилюється недостатнім рівнем обізнаності громадян і складністю адміністративних процедур.

Досвід Швейцарії свідчить про доцільність розширення інструментарію учасницького бюджетування шляхом впровадження елементів фіскального референдуму на місцевому рівні [1, с. 5]. В українській практиці учасницьке бюджетування часто обмежується реалізацією локальних проєктів (благоустрій територій, закупівля інвентарю, проведення ремонту тощо), тоді як стратегічні напрями використання бюджетних ресурсів залишаються поза сферою громадської участі. В умовах воєнного стану та повоєнного відновлення, коли ресурси є обмеженими, доцільним є запровадження механізмів обов'язкових консультацій або елементів прямого волевиявлення щодо реалізації значних інфраструктурних проєктів. Такий підхід дає змогу забезпечити підвищення прозорості та підзвітності використання бюджетних коштів, а також посилити контроль з боку громадян за ефективністю рішень органів місцевого самоврядування.

Польський досвід акцентує увагу на ризиках формалізації учасницького бюджетування, коли процес зводиться до механічного голосування без належного розуміння економічної доцільності проєктів та загальної логіки бюджетного процесу [2, с. 3–5]. У зв'язку з цим для українських громад доцільно запровадити обов'язкові публічні обговорення із залученням експертного середовища для визначення бюджетних пріоритетів та ще до етапу безпосереднього голосування за конкретні проєкти. Це дасть змогу підвищити якість відбору проєктів, забезпечити їх відповідність стратегічним пріоритетам розвитку територіальних громад, а також сприяти спрямуванню ресурсів на проєктах, що мають найбільший соціально-економічний ефект.

Дослідження практик учасницького бюджетування в США свідчить, що ефективність цього інструменту значною мірою залежить від цілеспрямованого врахування принципів соціальної справедливості та інклюзії. За відсутності спеціальних механізмів підтримки (зокрема пріоритетів фінансування або

цільових інтервенцій) процес може відтворювати нерівності участі, коли активніші соціальні групи домінують у розподілі ресурсів, а потреби вразливих категорій населення залишаються недостатньо представленими. Як показує аналіз, орієнтація на підходи спрямовані на забезпечення рівності дає змогу спрямовувати ресурси на підтримку вразливих груп та забезпечувати більш справедливий розподіл бюджетних коштів [3, р. 1004].

З огляду на це, для українських громад доцільним є впровадження механізмів пріоритезації проєктів, що відповідають соціально значущим цілям, зокрема підтримці ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та розвитку віддалених територій. Водночас важливо забезпечити доступність участі, оскільки навіть формально відкриті процедури можуть залишатися недосяжними для окремих груп населення. Як підкреслюється у дослідженні, ефективне учасницьке бюджетування передбачає усунення бар'єрів участі, розвиток різних каналів комунікації та активне залучення громадян, що дозволяє перетворити його на інструмент не лише розподілу ресурсів, а й підвищення рівня громадянської участі та довіри до влади.

Досвід Кенії демонструє, що ключову роль у забезпеченні реальної, а не формальної участі громадян відіграють очні формати взаємодії. Проведення зустрічей на локальному рівні – максимально близько до місця проживання громадян – дає змогу суттєво розширити охоплення та включити до процесу ті групи, які зазвичай залишаються поза участю, зокрема жінок і жителів віддалених територій. Як показано у дослідженні, перенесення консультацій на нижчі адміністративні рівні (села, сублокації) призвело до кратного зростання участі населення та підвищення представленості раніше виключених груп, що сприяє більш справедливому врахуванню потреб громад [4, р. 22–24]. Такий підхід є особливо релевантним для територій з обмеженим доступом до цифрової інфраструктури, зокрема прифронтових громад, де безпосередній діалог залишається одним із найбільш надійних інструментів залучення.

Водночас практика Кенії підтверджує доцільність поєднання безпосередньої участі з іншими інструментами комунікації, формуючи гібридну модель учасницького бюджетування. Важливим елементом такої моделі є також впровадження чітких процедур і методологічних рішень, які допомагають структурувати процес прийняття рішень і підвищують його реалістичність. Зокрема, застосування технічної оцінки та попередньо визначених орієнтирів вартості проєктів дозволяє обмежити формування нереалістичних «переліків побажань» та сприяє узгодженню громадських пріоритетів із бюджетними обмеженнями [4, р. 45–46]. Це підвищує довіру до процесу та важлива для розуміння реальних меж бюджету і може допомогти уникнути нереалістичних планів.

Досвід Ісландії, демонструє значний потенціал цифровізації процесів учасницького бюджетування. Онлайн-платформи у цьому випадку виконують не лише функцію голосування, а й забезпечують простір для обговорення, спільного доопрацювання ідей та взаємодії між громадянами, експертами й представниками влади. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку цифрової

демократії, де інтернет-інструменти розширюють можливості участі та сприяють більш інклюзивному прийняттю рішень [5, р. 5-6]. Особливо важливим це для вітчизняної практики, коли внутрішньо переміщені особи отримують можливість дистанційно долучатися до процесів планування відновлення своїх територіальних громад.

Разом із тим, як свідчить міжнародна практика, максимальний ефект досягається за умови поєднання цифрових інструментів із інституційними механізмами участі. Зокрема, створення окремих громадських структур або дорадчих органів для контролю за реалізацією проєктів і публічними закупівлями сприяє підвищенню прозорості та підзвітності [5, р. 5-6]. У такому випадку участь громадян виходить за межі формального голосування та трансформується у повноцінну співучасть у прийнятті рішень і контролі за їх виконанням, що відповідає концепції співтворення у публічному управлінні, що відповідає інтегрованій моделі учасницького бюджетування.

Дослідження досвіду впровадження учасницького бюджетування у місті Порту-Алегрі дає змогу сформулювати рекомендації щодо застосування механізмів забезпечення соціальної та просторової справедливості при розподілі бюджетних ресурсів. У зарубіжній практиці такі підходи реалізуються через спрямування більшої частки фінансування на менш забезпечені території або соціально вразливі групи населення, що відповідає принципу «не залишити нікого поза увагою» [6, р. 38]. Це може здійснюватися шляхом використання різних інструментів, зокрема коригуючих коефіцієнтів, визначення пріоритетних територій або спеціального резервування коштів для окремих категорій проєктів.

Для України впровадження подібних підходів створює можливість підвищення справедливості розподілу бюджетних ресурсів у межах учасницького бюджетування. Зокрема, це дасть змогу спрямовувати фінансування не лише на найбільш активні чи ресурсно забезпечені громади, а й на території з нижчим рівнем розвитку інфраструктури або підвищеними соціальними потребами. Такий підхід сприятиме більш рівномірному охопленню населення інструментами участі, підвищенню інклюзивності бюджетного процесу та узгоджується із сучасними міжнародними підходами до розвитку партисипативного врядування.

Узагальнюючи зарубіжний досвід, можна стверджувати, що ефективний розвиток учасницького бюджетування в Україні потребує переходу від фрагментарних практик до системної інтегрованої моделі учасницького бюджетування, яка поєднує інструменти прямої демократії, деліберації та інституційного представництва інтересів громадян.

Ключовими напрямками такого переходу є:

- розширення сфери застосування учасницького бюджетування на стратегічні рішення;
- посилення деліберативної складової через впровадження публічних обговорень;
- забезпечення інклюзивності участі через пріоритетні механізми фінансування;
- поєднання цифрових та традиційних форм взаємодії;

– використання методичних інструментів для підвищення обґрунтованості рішень.

Реалізація зазначених підходів створює передумови для трансформації учасницького бюджетування з локального інструменту розподілу ресурсів у повноцінний механізм стратегічного управління розвитком територіальних громад, що є особливо важливим в умовах воєнного часу та повоєнної відбудови України.

Список використаних джерел:

1. Feld L., Matsusaka J. Budget referendums and government spending: evidence from Swiss cantons. *Journal of Public Economics*. 2003. Vol. 87/12. PP. 2703–2724. URL: [https://doi.org/10.1016/s0047-2727\(02\)00140-8](https://doi.org/10.1016/s0047-2727(02)00140-8).
2. Sześciło D. Participatory budgeting in Poland. Quasi-referendum instead of deliberation. Public Administration Research Group. Warsaw. URL: [https://doi.org/10.1016/S0047-2727\(02\)00140-8](https://doi.org/10.1016/S0047-2727(02)00140-8).
3. Taylor C. R., Afshar S., Lawrence K. Participatory Budgeting for Social Equity: A Comparative Analysis. *Public Administration*. 2025. № 103(4). P. 1004-1021. URL: <https://doi.org/10.1111/padm.13055>.
4. Omolo A., Macphail B., Wanjiru R. Inclusive and Effective Citizen Engagement: Participatory Budgeting – Makueni and West Pokot Counties. World Bank Group, Social, Urban, Rural & Resilience / Governance. 2017. P. 1–60. URL: <https://doi.org/10.1596/29620>.
5. Kotanidis S., Recchia C. Participatory budgeting: A pathway to inclusive and transparent governance. European Parliament Research Service (EPRS) Briefing. 2024. P. 1–11. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762412/EPRS_BRI\(2024\)762412_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762412/EPRS_BRI(2024)762412_EN.pdf)
6. Cabannes Y. Participatory budgeting: a significant contribution to participatory democracy. *Environment & Urbanization*. 2004. Vol. 16 (1). P. 27–46. URL: https://decidim-oidp.s3.amazonaws.com/uploads/decidim/attachment/file/212/CABANNES_FINAL_FOR_UCLG_MARCH_2019.pdf

Діана Барковська

студентка гр. 22Ф,

Одеський національний економічний університет, м. Одеса

Науковий керівник: к.е.н., доцент Людмила Васютинська

ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ТА УПРАВЛІНСЬКА ПАРАДИГМА БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ

Багатоаспектна економічна природа бюджетних видатків зумовлює їх сприйняття як складного економічного явища, характерною рисою якого є нелінійність зв'язків між бюджетними асигнуваннями та пріоритетами бюджетної політики. Така нелінійність детермінується трансформаційною специфікою бюджетних видатків щодо втілення їх вартісної форми у здатність держави задовольняти суспільні потреби.

У науковій думці бюджетні видатки як економічна категорія традиційно розглядаються крізь призму їхньої об'єктивної природи як системи економічних відносин між державою, юридичними та фізичними особами щодо використання бюджетних коштів, необхідних для забезпечення функцій держави

Економічні відносини, будучи теоретичною абстракцією, знаходять своє матеріальне вираження через систему бюджетних інститутів, які структурують розподіл грошових коштів і забезпечують правову визначеність зв'язків, які виникають між економічними суб'єктами. Важливість такого підходу полягає у визнанні того, що видатки бюджету одночасно підпорядковуються об'єктивним економічним законам та є результатом свідомого управління. Отже, з точки зору функціональності бюджетні видатки розкривають економічну природу бюджетних відносин та їх генезу, а з точки зору їх динамічного розвитку відображають дію об'єктивних економічних законів, що визначають вектор і параметри трансформації бюджетних видатків.

Багатоаспектна природа бюджетних видатків формує досить велике дискусійне поле серед науковців. Зокрема, з точки зору функціонального призначення видатки бюджету розглядаються у працях, де автори основним атрибутом бюджетних видатків визначають забезпечення функцій держави [1]. Проте існує думка, що первинним атрибутом є суспільні потреби, які визначають функціональну спрямованість бюджетних видатків [2].

Сутність управління видатками бюджету полягає у забезпеченні функціональної детермінації бюджетних ресурсів, де первинним об'єктом управління виступають не бюджетні потоки, а суспільні потреби, які мають задовольнятися державою. У цьому контексті видатки розглядаються як ціна реалізації державних функцій. Це передбачає зв'язок між стратегічною метою та бюджетними асигнуваннями. Якщо цей зв'язок розривається, видатки втрачають свій трансформаційний ефект. Для забезпечення функціональної сутності видатків виникає об'єктивна необхідність застосування програмно-цільового методу. Його роль в управлінні полягає у структуруванні абстрактних державних функцій у

конкретні бюджетні програми, кожна з яких має чітко визначені параметри результативності.

Результативність є індикатором досягнення стратегічних цілей через створення фіскального маневру, забезпечуючи концентрацію бюджетних ресурсів на пріоритетних напрямках

Програмно-цільове бюджетування стає технологічною платформою, яка дозволяє синхронізувати бюджетний цикл із стратегічним плануванням, перетворюючи бюджет з кошторису за статтями на динамічну модель виконання державних функцій щодо надання суспільних благ.

Застосування програмно-цільового бюджетування дає змогу оцінювати якість управління видатками через два фільтри – ефективність та результативність виконання. Ефективність як технологічний фільтр виступає внутрішнім регулятором оптимізації бюджетних видатків в процесі перетворення ресурсів на продукт (суспільні послуги).

Необхідним часовим горизонтом реалізації програмно-цільового методу є середньострокове бюджетне планування. Середньостроковий період дозволяє пов'язати операційні бюджетні ресурси з очікуваним результатом. Таким чином, єдність програмно-цільового методу та середньострокового бюджетного планування формує цілісну управлінську парадигму управління бюджетними видатками, переводячи вектор з моделі постатейного фінансування на динамічну модель стратегічного бюджетного планування.

Завдяки реалізації принципу ефективності та результативності в межах середньострокового планування, управління видатками набуває ознак адаптивності, що створює об'єктивне підґрунтя для стратегічного маневрування асигнуваннями.

Підводячи підсумок можна зауважити, що дискусійність питань щодо розкриття економічної сутності видатків бюджету концентрується у площині економічного, правового та функціонального підходів. В економічному аспекті бюджетні видатки відображають процес суспільного розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту. У правовому – бюджетні видатки досліджуються крізь призму імперативності та регламентації руху бюджетних коштів. У функціональному – розкривається їх функціональне призначення та управлінська природа.

Список використаних джерел:

1. Бюджетна система: підручник / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Тернопіль: Економічна думка, 2012. 871 с.
2. Західна О. Р., Щекодінна А. О., Західний Р. В. Видатки державного бюджету в умова сучасності. *Фінансовий простір*. 2024. № 3-4(54). С. 132-142. DOI: [https://fp.lnu.edu.ua/index.php/fp/article/view/989#:~:text=DOI%3A%20https%3A%2F%2Fdoi.org%2F10.30970%2Ffp.%2D4\(54\).2024.132141142](https://fp.lnu.edu.ua/index.php/fp/article/view/989#:~:text=DOI%3A%20https%3A%2F%2Fdoi.org%2F10.30970%2Ffp.%2D4(54).2024.132141142)

Володимир Горин

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЦИФРОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПІДВИЩЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ПОЗИКОВОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

В умовах стрімкої цифрової трансформації глобальної економіки принципово нового виміру для підприємств набуває питання доступності зовнішніх джерел фінансування. Теорія фінансового посередництва традиційно визначає інформаційну асиметрію між позичальником і кредитором головним чинником підвищення вартості та обмеження доступу до позикового капіталу. Однак, сьогодні цифрові технології перетворюють саму природу цієї асиметрії, формуючи нову архітектуру кредитних відносин.

Наукові дослідження впливу цифровізації на фінансові ринки і структуру капіталу доволі широкого представлені у сучасній науковій літературі. Так, на думку Л. Гриценко, Л. Захаркіної, О. Захаркіна та інших вчених, «синергетичне поєднання процесів цифровізації та комплексної розбудови системи транспарентності фінансів є дієвим засобом підвищення фінансової безпеки, зменшення інформаційних бар'єрів» [4]. Вивчаючи питання трансформації теорії структури капіталу під впливом цифровізації, І. Журавльова та М. С. Рахімов доходять висновку, що «цифровізація зменшує ризики, оптимізує WACC і адаптує класичні теорії до fintech-реалій» [5]. Попри зростання інтересу вчених до пізнання тематики впливу цифрових трансформацій на корпоративний сектор, питання ідентифікації конкретних цифрових детермінант доступності позикового капіталу в умовах українських реалій потребує постійної уваги.

В економічній науці інформаційну асиметрію у кредитних відносинах визначають однією із головних причин так званого «кредитного розриву», тобто систематичного недофінансування економічно обґрунтованих проєктів через нездатність кредитора об'єктивно оцінити кредитоспроможність позичальника. Цю ситуацію крізь призму несприятливого відбору та морального ризику описують класичні моделі Стігліца-Вайса [2] та Акерлофа [1]. Відповідно до них, наслідком інформаційної асиметрії у кредитних відносинах стає обмеження кредитування та зростання вартості кредитних ресурсів. Однак, цифровізація фінансових відносин докорінно змінює ситуацію, формуючи передумови для розширення доступності кредитування для різних категорій підприємств.

В сучасних умовах активного впровадження цифрових технологій операційна діяльність підприємства залишає масиви структурованих і неструктурованих даних, зокрема транзакційну історію, динаміку грошових потоків у платіжних системах, активність в електронній комерції, дані ERP-систем, закономірності поведінки у цифровому середовищі. Сукупність цих даних формує «цифровий слід» підприємства, який виступає принципово новим інформаційним ресурсом для кредитора. За допомогою алгоритмів машинного навчання та штучного інтелекту ці дані можуть бути трансформовані у комплексні скорингові моделі, які значно

точніше оцінюють реальний кредитний ризик підприємства порівняно з підходами, в основу яких покладено балансові показники та кредитна історія. Як зазначає О. Шишкіна, «використання IoT дає можливість збирати та аналізувати дані з різних джерел та пристроїв, які підключені до мережі Інтернет та приймати рішення щодо інвестування та кредитування й оцінювати ризики» [8]. Таким чином, цифрові технології мають значний потенціал для підвищення ефективності та зниження витрат фінансових установ.

Особливі перспективи впровадження цифрових технологій у кредитування відкриває перед малими і середніми підприємствами (МСП), які традиційно залишалися «непрозорими» для банків через відсутність аудиторської звітності, обмежену кредитну історію та нестачу ліквідного забезпечення. Вони завдяки цифровому сліду отримують можливість демонструвати кредитоспроможність через об'єктивні операційні дані, а не лише через стандартні фінансові форми. Це позитивно впливає на вартість позик, оскільки точніше оцінювання ризику означає нижчу премію за ризик, яку кредитор закладає у процентну ставку.

Іншим виміром позитивного впливу цифровізації на доступність кредитів стає розвиток відкритого банкінгу (Open Banking). Завдяки провадженню API-інтеграцій між банківськими установами та третіми сторонами, кредитори в режимі реального часу за згодою позичальника отримують доступ до актуальних банківських даних підприємства. На думку О. Береславської та С. Татяніної, відкритий банкінг «не тільки дозволяє банкам та фінтех-компаніям розробляти більш досконалі рішення для управління особистими фінансами, він також змушує традиційних операторів покращувати власні пропозиції» [3].

У Європі технологія відкритого банкінгу отримала законодавчу основу ще з 2018 року, після впровадження платіжної директиви PSD2. Для України запровадження механізмів відкритого банкінгу визначено серед ключових пріоритетів цифрової трансформації фінансового сектору. Як свідчать предметні дослідження, окремі банки-літери у цифровій трансформації (зокрема, Monobank чи Приватбанк) уже в сучасних умовах демонструють потенціал data-driven підходів у кредитуванні, використовуючи технології ШІ та блокчейну для оцінювання платоспроможності клієнтів [6].

Поряд із можливістю більш об'єктивного оцінювання позичальника як передумови для розширення доступності кредитних ресурсів для сектору МСП, процеси цифровізації фінансового ринку виявляються також через заснування й масштабування альтернативних платформ фінансування, які конкурують із традиційним банківським кредитуванням. Зокрема, значні перспективи у цьому контексті мають фінтех-кредитування, P2P-платформи (peer-to-peer lending), краудфандинг та маркетплейс-кредитування. Як зазначає М. Русняк, «цифрові технології знижують інформаційну асиметрію та транзакційні витрати, розширюючи доступ до капіталу для підприємств, які традиційно залишалися поза банківським кредитуванням» [7]. Цю позицію поділяють М. Марич та В. Антонюк, на думку яких, цифрові банківські платформи «використовуючи ШІ та блокчейн-технології, забезпечують швидкість, зручність та зниження транзакційних витрат, підвищуючи ліквідність та платоспроможність МСП» [6]. Отже, розвиток цифрових

платформ розглядають як один із перспективних інструментів зниження глобального розриву у фінансуванні МСП.

Механізм впливу альтернативних каналів на вартість позикового капіталу двоякий. По-перше, вони здійснюють прямий конкурентний тиск на традиційних кредиторів, оскільки банківські установи змушені знижувати рівень маржі та спрощувати умови кредитування для того, щоб утримати клієнтів. По-друге, самі цифрові платформи оперують з нижчою вартістю залучення та обробки заявок завдяки автоматизованому скорингу й відсутності розгалуженої мережі відділень. Це дає можливість цифровим платформам пропонувати конкурентні ставки за позиками навіть для позичальників, яких традиційний банк вважав би занадто ризикованими. Особливі перспективи у цьому контексті мають такі різновиди цифрового кредитування, як постачальницьке (торговельне), а також кредитування під дебіторську заборгованість (різновид факторингу). Платформи факторингу на основі блокчейн-технологій забезпечують більш оперативну та дешевшу монетизацію дебіторської заборгованості, ніж традиційні схеми. Таким чином, як зазначають І. Журавльова та М. С. Рахімов, «цифрова трансформація часто збільшує питому вагу боргового фінансування, зсуваючи структуру від акціонерного капіталу до боргового», а завдяки «зниженню ризиків банкрутства, підвищенню операційної ефективності та позитивним сигналам для ринку» цифровізовані підприємства мають кращий доступ до зовнішнього фінансування [5]. Це узгоджується з data-driven підходами в корпоративних фінансах, де інформаційна прозорість є чинником зниження вартості залученого капіталу.

Таким чином, цифровізація системно підвищує доступність позикового капіталу для підприємств різних видів, особливо сегменту МСП. Позитивний вплив цифрової трансформації на вартість і доступність кредитних ресурсів виявляється через подолання інформаційної асиметрії між позичальником і кредитором, а також розвиток альтернативних цифрових каналів фінансування для підвищують конкуренцію суб'єктів ринку послуг кредитування. Більш того, можна стверджувати про синергію обох аспектів впливу цифровізації на ринок кредитування, оскільки більша прозорість позичальника визначає підвищення його привабливості для ширшого кола кредиторів (не лише банківських установ, але й нових механізмів кредитування) і таким чином звужує спред між ринковою вартістю капіталу та ставкою кредиту, яку сплачує конкретне підприємство. Для підприємств це забезпечує операційні переваги, а також структурне поліпшення умов залучення зовнішнього фінансування. Але використання цих можливостей щодо активізації кредитування підприємств в Україні потребує комплексних дій у таких напрямках: прискорення впровадження стандартів відкритого банкінгу; створення сприятливого регуляторного середовища для фінтех-гравців; підвищення рівня цифрової зрілості самих підприємств. Вирішення цих завдань відповідатиме як цілям євроінтеграції, так і завданням повоєнного відновлення економіки країни.

Список використаних джерел:

1. Akerlof G. A. The Market for "Lemons"... *The Quarterly Journal of Economics*. 1970. Vol. 84, No. 3. P. 488–500.

2. Stiglitz J. E., Weiss A. Credit Rationing in Markets with Imperfect Information. *The American Economic Review*. 1981. Vol. 71, No. 3. P. 393–410.
3. Береславська О. І., Татяніна С. М. Відкритий банкінг як елемент розвитку фінансово-кредитних відносин в Україні. *Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку*: матер. ІХ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Острог: НаУОА, 2022. С. 21-28. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8793/1/Tezy_fin_systema_2022.pdf
4. Гриценко Л., Захаркіна Л., Захаркін О., Новіков В., Чухно Р. Вплив цифрових трансформацій на транспарентність фінансово-економічних відносин та фінансову безпеку України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2022. Т. 3, № 44. С. 167–175. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3767>
5. Журавльова І., М. С. Рахімов. Трансформація теорії структури капіталу в умовах цифрової економіки. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 82. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/7339/7295>
6. Марич М., Антонюк В. Інституційне забезпечення фінтех-розвитку та роль цифрових платформ у банківському фінансовому посередництві МСП. *Економіка та суспільство*. 2025. № 80. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-138>.
7. Русняк М. Інноваційні механізми фінансування малих та середніх підприємств в умовах глобальної цифрової трансформації фінансових систем. *Економіка та суспільство*. 2026. № 84. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-84-54>.
8. Шишкіна О. В. Цифрові технології фінансових установ: ризики і перспективи використання. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2023. Т.2. № 19. С. 130–143.

Олександр Турчак
студент гр. ФПФМ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

СВІТОВИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ТА ВОЄННИХ РИЗИКІВ

Питання адаптації фінансової політики до умов збройних конфліктів і системних криз має тривалу практику дослідження та реалізації у різних країнах. Аналіз цього досвіду дає можливість виявити повторювані закономірності та специфічні рішення, які можуть бути адаптовані до українського контексту. Але як слушно зазначає О. Шаров, незважаючи на повторення деяких принципів підходів, міжнародний досвід свідчить про відсутність певного стандарту монетарної і фіскальної політики в умовах війни, а тому кожна держава змушена виробляти індивідуальну фінансову стратегію, яка враховувала б набутий досвід інших країн [14].

Серед найбільш показових прикладів адаптації фінансової політики до надзвичайних умов насамперед необхідно звернути увагу на досвід Великої Британії, яка у роки Другої світової війни продемонструвала взірць системної мобілізації ресурсів в умовах екзистенційного конфлікту. Британська фіскальна модель воєнного часу ґрунтувалась на кількох взаємопов'язаних засадах:

– ключовим інструментом фінансування бойових дій став масштабний державний борг, який охоплював не тільки внутрішні, але й зовнішні позики. Уряд країни активно залучав внутрішні зобов'язання через випуск «воєнних облігацій». Підписка на ці боргові інструменти держави стала національним патріотичним рухом, завдяки чому заощадження населення ефективно трансформувались у фінансові ресурси держави без безпосереднього збільшення грошової маси [3];

– уряд вдався до жорсткого регулювання споживчих витрат та розподілу критичних ресурсів через систему нормування, що зменшило інфляційний тиск в умовах різкого зростання державних видатків [4];

– Банк Англії фактично виконував функцію координатора між фінансовими ринками та урядом, забезпечуючи прийнятну вартість державних запозичень через управління ринком державних цінних паперів [8].

Критично важливо, що попри підпорядкування монетарної і фіскальної політики завданням виживання країни, Велика Британія не відмовилась від парламентського контролю за публічними фінансами, що забезпечило суспільну легітимність надзвичайних фінансових рішень.

Серед найбільш показових прикладів адаптації фінансової політики до систематичних безпекових викликів необхідно вирізняється також досвід Ізраїлю, який перебуває в умовах перманентної безпекової напруги з моменту заснування держави та виробив унікальну модель фіскальної мобілізації. Ключовими елементами цієї моделі були: жорстка бюджетна консолідація у менш напружені бюджетні роки з метою накопичення фінансових резервів, які використовуються в

умовах загострення; диверсифікація джерел оборонного фінансування за рахунок поєднання власних бюджетних ресурсів з масштабною прямою допомогою США; підтримання незалежності центрального банку навіть в умовах конфлікту, що забезпечує стабільність цінового середовища.

Ізраїльська модель передбачає активну роль ринку державних облігацій у фінансуванні оборонних потреб, облігаційні механізми дозволяли залучати внутрішні заощадження населення без безпосередньої грошової емісії [8]. Цей підхід свідчить про можливість успішного поєднання стабільної монетарної політики та масштабних оборонних видатків за умови глибокого розвитку внутрішнього ринку державних запозичень і підтримки населенням фінансових інструментів мобілізації ресурсів.

Досвід Фінляндії, яка зазнала радянської агресії в 1939–1940 роках і вимушена була до кінця Другої світової війни функціонувати в умовах воєнної обмеженості ресурсів, також є показовим. Фінська модель управління фінансами в умовах кризи характеризувалась максимальною централізацією бюджетних рішень при збереженні парламентського контролю; масовою ощадною кампанією серед населення як інструментом мобілізації внутрішніх фінансових ресурсів; жорстким регулюванням зовнішньоекономічних операцій задля захисту валютних резервів. У повоєнному відновленні Фінляндія наголосила на децентралізованій системі відбудови, де місцеві органи влади отримали реальні повноваження у розподілі ресурсів. Завдяки цьому уряд країни мав можливість координувати потреби у фінансових ресурсах з рішеннями більш ефективно [6]. Фінський досвід засвідчує, що децентралізація розподільчих функцій при збереженні централізованого стратегічного контролю є ефективнішою моделлю порівняно з тотальним централізмом, який несе ризики нагромадження управлінських помилок на вищих рівнях управління.

Важливе значення для розуміння зв'язку між фінансовою політикою та успіхом постконфліктної реконструкції економіки країни має досвід Японії у повоєнному відновленні після 1945 року. Японія зазнала колосальних руйнувань виробничої бази, інфраструктури, фінансового сектору, однак у поєднанні з масштабною зовнішньою фінансовою допомогою у рамках плану Маршалла та американською окупаційною адміністрацією спромоглась здійснити системну реконструкцію публічних фінансів. Ключовим елементом японської стратегії стала реформа монетарної системи, яка передбачала створення нового Банку Японії та встановлення жорсткого валютного курсу, прив'язаного до долара США. Це, з одного боку, стримувало інфляцію, а з іншого – забезпечувало конкурентоспроможність японського експорту. Як зазначають О. Кириленко, В. Горин та інші вчені, ефективна повоєнна відбудова Японії вимагала поєднання міжнародної фінансової допомоги з активною роллю держави у проведенні реформ і створенні сприятливих умов для прямих іноземних інвестицій [11]. Японський досвід наочно демонструє, що зовнішня фінансова допомога лише тоді стає ефективним каталізатором розвитку, коли вона доповнюється самостійною промисловою і фіскальною стратегією держави.

Досвід Південної Кореї у відновленні після Корейської війни (1950-1953 рр.) і формуванні «корейського економічного дива» має пряме відношення до питань фінансової політики у кризових умовах. Подібно до японського досвіду, в Республіці Кореї зовнішня фінансова допомога також доповнювалась проведенням власної промислової політики і реалізацію фіскальної стратегії держави. Однак, до кінця 1950-х років Корея використовувала допомогу США неефективно, оскільки основну частину бюджету формував продаж дотаційних товарів, а уряд для покриття дефіциту коштів допустив значну грошову емісію. Внаслідок цього стагнація промисловості супроводжувалась девальвацією та падінням курсу грошової одиниці. Лише після 1961 року, з переходом Кореї до експортоорієнтованої моделі економіки, впровадженням жорсткого бюджетного регулювання, розпочалося стійке економічне зростання країни [6]. Досвід цієї країни вказує на важливе застереження для України, що масштаби і безумовність фінансової підтримки від зовнішніх партнерів не гарантують ефективного відновлення економіки без відповідної внутрішньої фінансово-економічної стратегії. Більш того, відсутність значимих результатів від використання коштів іноземних донорів може послабити їхню довіру до уряду країни і поставити питання про доцільність надання допомоги. Наприклад, саме на критиці нашої країни побудовано політичні кампанії у низці європейських країна та США, що привели до влади представників політичних сил, які не підтримують надання допомоги Україні та виступають проти її європейської та євроатлантичної інтеграції.

Аналіз монетарних аспектів зарубіжного досвіду дає підстави виокремити специфічну роль центральних банків у кризових ситуаціях. Як зазначає Б. Данилишин, воєнна економіка – це насамперед економіка державного попиту і державних стимулів, і в цих умовах основним внеском монетарної політики має бути ефективна взаємодія з урядом у напрямках забезпечення стабільного функціонування ринку державних запозичень, контрольованості руху капіталів та підтримки виробничих інвестицій [5]. Аналіз досвіду Ізраїлю і Великої Британії підтверджує, що центральний банк у воєнних умовах неминуче стає учасником більш широкої системи фінансової мобілізації, і питання полягає не в тому, відмовлятися чи ні від його незалежності, а в тому, яким чином зберегти її інституційні засади при фактичній скоординованості дій з фіскальною владою. Ключовим практичним висновком із зарубіжного досвіду є принцип гармонізації рішень монетарної і фіскальної політики держави, що забезпечує згладжування суперечностей між центральним банком і урядом у воєнних умовах, уникнення значних макрофінансових ризиків.

Важливий порівняльний зріз дає також досвід Боснії та Герцеговини у процесі повоєнного відновлення. Боснійський досвід є показовим насамперед у частині відбудови міст та відновлення комунальної і соціальної інфраструктури, де поєднання міжнародних грантів і технічної допомоги з муніципальним управлінням дозволило порівняно швидко відновити базові послуги. Водночас О. Сич та І. Пасінович зазначають, що боснійська модель продемонструвала суттєві обмеження у сфері координації між центральним і місцевим рівнями

управління, які уповільнювали реалізацію великих інфраструктурних проєктів [10]. Цей досвід підкреслює значення інституційної архітектури управління відновленням як чинника, що не менш важливий, ніж обсяг залучених фінансових ресурсів.

Спираючись на узагальнення міжнародного досвіду реалізації фінансової політики держави в умовах воєнного періоду та післявоєнної реконструкції, доцільно виокремлюють кілька ключових напрямів, які мають концептуальне значення для вдосконалення фінансової політики України:

– формування стратегічних фінансових резервів у менш напружені бюджетні періоди як буфера для кризових ситуацій. Ізраїльський та фінський досвід чітко доводять, що для держави важливо систематично дотримуватись принципу контрциклічного накопичення, завдяки чому вона демонструє значно вищу стійкість у надзвичайних умовах;

– розвиток внутрішнього ринку державних запозичень як альтернативи зовнішньому боргу. Корейський та британський досвід залучення заощаджень населення через облігаційні механізми підкреслює, що внутрішні джерела фінансування оборонних потреб є більш стійкими і менш умовними, ніж зовнішні гранти та кредити;

– децентралізація фінансових ресурсів для відновлення при збереженні централізованого стратегічного планування. Фінська модель відбудови країни доводить, що ефективний розподіл фінансових ресурсів вимагає максимального наближення рішень до місцевих потреб при загальній координаційній ролі уряду у реалізації процесів поствоєнної реконструкції;

– поєднання структурних реформ зі стабілізаційними заходами. Країни, які у воєнний і кризовий час не відкладали структурні реформи, а продовжували їх впровадження паралельно зі стабілізацією, у підсумку продемонстрували більш стійке відновлення та кращий доступ до зовнішнього фінансування;

– незалежна стратегія використання зовнішньої допомоги. Японський та корейський досвід наочно свідчить, що при наявності власних промислових та фіскальних пріоритетів як рамки для використання зовнішньої допомоги країни можуть досягати значно кращих результатів, ніж у випадку, якщо вони пасивно споживають зовнішнє фінансування без стратегічної внутрішньої координації.

У контексті орієнтирів вдосконалення фінансової політики для України особливе значення має програма Ukraine Facility – безпрецедентна фінансова підтримка з боку ЄС у розмірі 50 млрд євро на 2024-2027 роки, яка спрямована на підтримку макрофінансової стабільності, відновлення економіки України та реформування її ключових секторів [1]. Умови отримання фінансування за цією програмою вимагають виконання 69 структурних реформ, які здійснюються за узгодженим з ЄС планом і відповідно до визначених індикаторів. У 2024 році Україна виконала всі 36 запланованих заходів програми, з яких 9 – достроково [9], така практика продовжилась у наступному році (наприклад, у другій половині 2025 року Україна виконала практично усі «структурні маяки» для отримання чергового траншу фінансової допомоги [13] за Програмою. Це свідчить про

реальну здатність уряду України проводити успішну адаптацію та реформування економіки країни паралельно з веденням активних бойових дій.

Водночас, зарубіжний досвід наочно демонструє, що технічне виконання реформ не є самоціллю, а має супроводжуватись змістовним поліпшенням якості публічних фінансів. Про це свідчить ситуація 2025 року, коли через затримки у голосуванні парламенту за ключові законодавчі індикатори Україна має високі шанси не отримати частину запланованих траншів від ЄС, що поставить під загрозу фінансову стабільність бюджету 2026 року [2]. Цей приклад наочно ілюструє, що реформи фінансової політики мають спиратись не лише на технічну компетентність, але й на відповідну політичну волю.

Отже, зарубіжний досвід управління фінансовою політикою в умовах кризи та збройного конфлікту дає декілька принципових орієнтирів для України, які передбачають: необхідність поєднання заходів короткострокової фінансової стабілізації зі стратегічним реформуванням економіки і сектору публічних фінансів; децентралізація фінансових ресурсів у процесах відновлення за умови збереження координації урядом процесів відбудови; розвиток внутрішніх джерел фінансування як протизваги залежності від зовнішньої допомоги; незалежна стратегія використання зовнішніх ресурсів, орієнтована на власні виробничі та фіскальні пріоритети; а також підтримання фінансової прозорості та дисципліни як передумов збереження міжнародної фінансової підтримки.

Список використаних джерел:

1. Ukraine Facility: програма фінансової підтримки України від Європейського Союзу на 2024–2027 роки. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>
2. Вимоги МВФ та інших кредиторів – які рішення має прийняти Рада для отримання мільярдів доларів. РБК-Україна. 27 лютого 2026. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ukrayina-rizikue-vtratiti-milyardi-k-paralich-1772202545.html>
3. Горин В. Зарубіжний досвід регулювання доходів державного бюджету в умовах економічної нестабільності. *Світ фінансів*. 2011. Вип. 4. С. 186-199. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/99fa517a-69d8-41da-b7a9-8d639a471195>
4. Горин В. П. Фінансові аспекти системи державних закупівель. *Вісник КНТЕУ*. 2011. № 6. С. 65-73. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/c93291c4-cb09-4306-9eb1-a2f55abbc41c>
5. Данилишин Б. Економічні трансформації у період воєнного стану: тактика еволюціонізму і модернізація. *Економіка України*. 2022. № 10 (731). С. 3-14. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.10.003>
6. Досвід відновлення країн: чого може навчитися Україна. Інститут аналітики та адвокації. 2023. URL: <https://iaa.org.ua/articles/dosvid-vidnovlennya-krayin-chogo-mozhe-navchytysya-ukrayina/>
7. Кізіма Т., Лободіна З., Горин В., Кізіма А. Поведінкові фінанси як методологічний концепт дослідження сфери публічних фінансів в Україні.

- Світ фінансів.* 2022. Вип. 4. С. 8-21. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/6fce50e9-2802-4969-8b98-b55756b4560a>
8. Пожар А., Стрілець В., Франко Л., Флегантова А., Туль С., Єжелей Ю. Монетарна політика в умовах війни: український та зарубіжний досвід. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки».* 2024. № 2 (112). С. 102–108. DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2024-2-15>
 9. Путівник Плану для Ukraine Facility (огляд за 2024 рік). Верховна Рада України. 2025. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33491.pdf>
 10. Сич О., Пасінович І. Повоєнна відбудова міст: досвід Боснії та Герцеговини для України. *Фінансовий простір.* 2023. № 4 (52). С. 137–150. DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.4\(52\).2023.137149150](https://doi.org/10.30970/fp.4(52).2023.137149150)
 11. Фінанси зарубіжних країн: навч. посіб. / О. П. Кириленко, Т. О. Кізіма, Н. Я. Кравчук [та ін.]; за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 420 с. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/9c3542fd-ea70-44b2-a97b-85e8a5d393f3>
 12. Фінанси: підруч. / В. П. Горин, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 632 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/51033>
 13. Худякова О. Україна отримала ще €2,3 млрд у межах Ukraine Facility. URL: <https://www.dw.com/uk/ukraine-otrimala-se-23-mlrd-u-mezah-ukraine-facility/a-75268625>
 14. Шаров О. Міжнародний досвід монетарної політики в умовах війни: уроки для України. *Журнал європейської економіки.* 2022. Том 21. № 2 (81). С. 174–189. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1591>

Іван Кубацький
студент гр. ПОФГм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к. е. н., доцент Світлана Коваль

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Оцінювання рівня фінансової грамотності населення є важливою складовою формування ефективної фінансової політики держави та розвитку фінансового ринку. У сучасних умовах цифровізації економіки, поширення нових фінансових продуктів і послуг, а також зростання ризиків фінансового шахрайства особливого значення набуває систематичний моніторинг фінансових знань, навичок і поведінкових практик громадян. Такий моніторинг дає змогу визначити рівень обізнаності населення щодо управління власними фінансовими ресурсами, виявити проблемні аспекти фінансової поведінки та сформувані обґрунтовані напрями підвищення фінансової грамотності.

Моніторинг фінансової грамотності населення передбачає систематичне збирання, узагальнення та аналіз інформації щодо фінансових знань, установок і поведінкових моделей громадян. Основною метою такого моніторингу є виявлення рівня фінансової обізнаності різних соціально-демографічних груп населення, визначення основних тенденцій фінансової поведінки та формування інформаційної бази для розроблення ефективної політики фінансової освіти. На основі отриманих результатів державні органи, фінансові установи та освітні інституції можуть формувати відповідні програми підвищення фінансової грамотності, спрямовані на різні категорії населення.

У міжнародній практиці для оцінювання фінансової грамотності застосовуються різноманітні методи дослідження. Найбільш поширеним інструментом є проведення соціологічних опитувань, які дозволяють отримати інформацію про рівень фінансових знань, ставлення до фінансових ризиків, довіру до фінансових установ та особливості фінансової поведінки населення. Результати таких опитувань часто використовуються для розрахунку інтегральних індексів фінансової грамотності, що забезпечує можливість порівняння рівня фінансової обізнаності між різними країнами або регіонами [4].

Основним концептуальним підходом, що визнаний на міжнародному рівні та використовується більшістю розвинених країн (включаючи Україну в межах досліджень НБУ), є методологія «Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)» [1], в основу якої покладено три основні складові і загальний індекс фінансової грамотності базується на трьох компонентах (рис. 1). Рівень фінансових знань оцінюється через здатність респондента розуміти базові економічні явища та процеси. Методологія ОЕСР передбачає тестування за сімома ключовими напрямками: розрахунок відсотка, вплив інфляції на купівельну спроможність, розуміння концепції складних відсотків, зв'язок між ризиком та

доходом, диверсифікація інвестиційного портфеля та сутність кредитних зобов'язань [1].

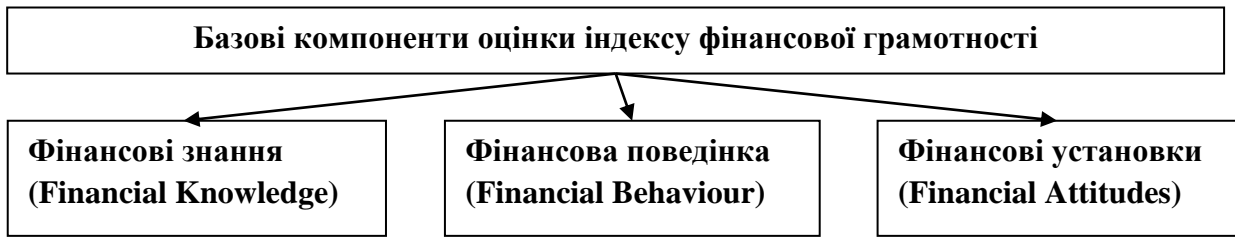

Рис. 1. Базові компоненти оцінки індексу фінансової грамотності населення

Джерело: узагальнено автором за [1]

Фінансова поведінка вважається найбільш критичним компонентом, оскільки відображає здатність застосовувати знання на практиці. Моніторинг фокусується на таких аспектах: ведення сімейного бюджету, здатність до активного заощадження (незалежно від суми), раціональність здійснення покупок, своєчасність оплати рахунків та використання консультацій фахівців перед вибором фінансового продукту [5].

Фінансові установки (ставлення до фінансових питань) – відображають психологічну готовність до довгострокового планування. Оцінка проводиться за шкалою Лікерта, де респонденти висловлюють згоду чи незгоду з твердженнями щодо пріоритетності сьогоденного споживання над майбутніми накопиченнями. Це дозволяє визначити часовий горизонт планування індивіда [1].

Алгоритм обчислення індексу фінансової грамотності ґрунтується на систематизації відповідей учасників опитування на репрезентативний перелік запитань, що дозволяє не лише кількісно визначити зазначений показник, а й здійснити комплексну оцінку супутніх детермінант, таких як рівень фінансової інклюзії та стан матеріального добробуту населення (табл. 1).

Таблиця 1

Компоненти індексу фінансової грамотності [2]

Блок	Позиції	Кількість балів (max)	Кількість балів (min)
Знання	Розуміння вартості грошей у часі; вміння розраховувати прості та складні проценти; розуміння відсотків за кредитом; усвідомлення ризиків високої дохідності; розуміння впливу інфляції; диверсифікація вкладень.	7	5
Поведінка	Ведення особистого бюджету та контроль витрат; встановлення довгострокових цілей; користування фінансовими послугами; заощадження та інвестування; вміння розв'язувати фінансові проблеми.	9	6
Ставлення	Орієнтація на майбутнє та створення фінансової подушки безпеки.	5	3
Разом		21	14

Запропонований методологічний підхід розроблений для застосування у загальнонаціональному масштабі та передбачає можливість глибокої диференціації отриманих даних. Зокрема, вона дозволяє класифікувати домогосподарства за критеріями віку, територіальної приналежності, ступеня опанування цифрових технологій та рівня середньомісячних доходів. Структура інструментарію побудована таким чином, щоб верифікувати передусім базовий рівень фінансової підготовки, який є мінімально необхідним для безпечного функціонування індивіда в сучасних економічних умовах.

Для прикладу, в загальнонаціональному опитуванні з питань фінансової грамотності, котре було проведено у грудні 2018 р., взяли участь 2007 українців віком від 18 до 79 років [3]. Таке опитування проводилось в Україні втретє, два попередні було проведено у 2010 р. та у 2017 р. Для відповідності формату ОЕСР запитання анкети 2018 р. було дещо змінено порівняно з попередніми опитуваннями. Крім того, у 2018 р. взято іншу вибірку населення. Так, у 2010 р. були опитані лише мешканці великих міст, у 2017 р. опитування охопило мешканців міст і сіл, але лише тих, котрі користувалися хоча би однією фінансовою послугою. Тому, результати опитування 2018 р. було не доцільно порівнювати з результатами минулих опитувань, однак дало можливість порівняти результати з іншими країнами. У серпні 2021 р. проведено аналогічне опитування, якому прийняли участь 2040 наших співвітчизників віком від 18 до 79 років [1]. Отримані результати дало можливість обчислити індекс фінансової грамотності, порівняти показники з результатами інших країн та із дослідженням, проведеним в Україні у 2018 р. [1].

Таким чином, методика оцінки рівня фінансової грамотності населення базується на комплексному використанні статистичних, соціологічних і аналітичних методів дослідження. Їх застосування дає змогу не лише визначити поточний рівень фінансової обізнаності громадян, а й оцінити тенденції його змін у часі, виявити ключові проблеми у сфері фінансової поведінки населення та сформулювати ефективні напрями державної політики щодо підвищення фінансової грамотності. У свою чергу, систематичний моніторинг цих показників сприяє підвищенню фінансової стійкості домогосподарств, розвитку фінансового ринку та зміцненню економічної стабільності суспільства.

Список використаних джерел:

1. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні / Проект USAID «Трансформація фінансового сектору». 2021. URL: https://talan.bank.gov.ua/uploads/files/Financial-Literacy-Survey-Report_June2019_ua.pdf
2. Терещенко Г. М., Шелудько Н. М., Версаль Н. І., Шаповал Ю. І. Підвищення фінансової грамотності і фінансової інклюзії домогосподарств у контексті розвитку небанківського сегмента фінансового сектору. *Освітня аналітика України*. 2021. № 5 (16). С. 32–50.
3. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні / Проект USAID «Трансформація фінансового сектору». 2019. URL:

https://talan.bank.gov.ua/uploads/files/Financial-Literacy-Survey-Report_June2019_ua.pdf

4. Методика викладання фінансової грамотності: навч. посіб. / Т. О. Кізима, В. В. Письменний, С. Л. Коваль [та ін.]; за ред. Т. О. Кізими. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2017. 200 с.
5. Сидор І. П., Коваль С. Л. Потенційні можливості зростання фінансових ресурсів домогосподарств в Україні та їх вплив на рівень життя населення. *Регіональна економіка та управління*. 2019. № 3 (25). С. 92-96. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/b7699082-3c75-412f-b163-2a854259dfc8>

Оксана Коваль

к.пед.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
директор навчально-наукового центру комунікацій,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Павло Сильвестер

студент гр. ПОФГм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ФІНАНSOVA ГРАМОТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ДОБРОБУТУ НАСЕЛЕННЯ

Стратегічна мета будь-якої соціально орієнтованої держави полягає у підвищенні матеріального добробуту населення. Однак, навіть достатній рівень трудових доходів сам по собі не гарантує фінансового благополуччя домогосподарства, якщо його члени не мають необхідних знань та навичок для ефективного управління власними ресурсами. Зважаючи на це, фінансова грамотність впродовж останніх десятиліть виокремилась у самостійний об'єкт наукових досліджень і напрям державної політики, ставши визнаним чинником економічної поведінки і добробуту домогосподарств. На думку А. Семенченка, в умовах трансформаційної економіки індивідуальні чинники мікрорівня, такі як здатність особи приймати раціональні економічні рішення набувають особливого значення [10, с. 42].

У сучасній науковій літературі існує кілька підходів до розуміння поняття «фінансова грамотність». Аналізуючи основні підходи до трактування цього поняття, С. Юрій та Т. Кізима доходять висновку, що фінансова грамотність населення є «сукупністю світоглядних позицій, знань і навичок громадян щодо ефективного управління особистими фінансами та здатністю компетентно застосовувати їх у процесі прийняття фінансових рішень» [14, с. 19]. При цьому вчені акцентують увагу на трьох вимірах цього поняття: світоглядних позиціях (сформовані традиції і культура фінансової поведінки), знаннях (розуміння основних фінансових категорій, явищ і процесів) та навиках (уміння знаходити й аналізувати фінансову інформацію, порівнювати пропозиції фінансових інституцій, уважно читати фінансові договори). Такий підхід суттєво повніший від вузького тлумачення фінансової грамотності як простої обізнаності щодо фінансових продуктів, адже передбачає здатність особи реально застосовувати ці знання у повсякденному житті.

Доповнюючи наведену позицію, Т. Смовженко підкреслює, що фінансова грамотність охоплює сукупність знань, умінь та навичок, які необхідні для прийняття ефективних рішень щодо управління особистими фінансами [11, с. 18]. С. Юрій та Т. Кізима справедливо застерігають від надто вузького розуміння фінансової грамотності, зауважуючи, що «недостатній рівень фінансової грамотності населення призводить до неефективного управління власними коштами, знижує обґрунтованість прийняття фінансових рішень, зменшує економічну активність населення, створюючи загрози фінансовій безпеці

домогосподарств зокрема і стабільності національної фінансової системи загалом» [14, с. 17]. Це підкреслює системний, а не суто індивідуальний характер проблеми фінансової неграмотності.

Вивчаючи фінансову грамотність як чинник успішного розвитку держави, Л. Гончар, С. Гарна та А. Мартиненко звертають увагу на те, що підвищення рівня фінансової грамотності населення є важливим завданням як для окремих домогосподарств, так і для держави загалом. На їхню думку, тільки фінансово освічені громадяни здатні більш ефективно розпоряджатися власними коштами, зменшувати боргове навантаження та збільшувати заощадження [2, с. 183]. На підставі аналізу зарубіжного досвіду вони також доводять, що держави з вищим рівнем фінансової грамотності населення демонструють кращі показники розвитку фінансових ринків, вищу норму заощаджень та нижчий рівень проблемної заборгованості домогосподарств.

Для теоретичного осмислення фінансової грамотності важливим аспектом є також ідентифікація її складових. Т. Кізима та О. Шаманська довели взаємний вплив фінансової грамотності та фінансової поведінки домогосподарств. На їхню думку, фінансово грамотні домогосподарства демонструють якісно відмінну модель фінансової поведінки, ознаками якої є більш активне використання різних фінансових інструментів, вища схильність до заощаджень і менша залежність від споживчого кредитування [6, с. 20]. Ці висновки підтверджують причинно-наслідковий зв'язок між рівнем фінансових знань та навичок і реальними фінансовими рішеннями домогосподарств.

Власну позицію щодо розуміння фінансової грамотності пропонують також О. Дудчик та І. Матвійчук. Вчені наголошують, що вона охоплює «як розуміння, так і спроможність використовувати знання у прийнятті раціональних рішень з метою покращення особистого добробуту» [5, с. 632]. Таке визначення підкреслює ключову відмінність між пасивним знанням фінансових понять та активною здатністю застосовувати їх на практиці. Дослідники також акцентують увагу на тому, що рівень фінансової грамотності населення в Україні залишається недостатнім, а основними причинами цього є слабкий розвиток системи фінансової освіти, низька прозорість умов надання фінансових послуг та загальна недовіра до фінансових інститутів.

Частина науковців предметно вивчають зв'язок між рівнем фінансової грамотності та добробутом домогосподарств. Так, Г. Коцюрубенко доводить, що домогосподарства з вищим рівнем фінансової обізнаності демонструють суттєво кращі параметри фінансової поведінки, зокрема вищу схильність до заощаджень, меншу залежність від споживчого кредитування та більш ефективне управління поточними витратами [7]. Такі аргументи підтверджують думку, що фінансова грамотність є практичним інструментом покращення матеріального становища. С. Навроцький та І. Петлін підкреслюють, що формування культури заощаджень серед населення є також важливою передумовою стабільного функціонування фінансового сектору, оскільки довгострокові вклади домогосподарств є базовим джерелом ресурсів для банківського кредитування реального сектору економіки [8, с. 51].

Т. Повод також розглядає фінансову грамотність населення як пріоритетну умову успішного розвитку держави. Вона зазначає, що аналіз світового досвіду «підтверджує беззаперечну необхідність фінансової освіти населення країни, що дасть змогу поліпшити не лише добробут громадян, а й сприятиме стабільності та економічному розвитку держави» [9, с. 87]. Однак, Т. Повод звертає увагу на необхідність підвищення фінансової грамотності серед усіх вікових груп, при цьому особливу увагу необхідно приділити молоді. На її переконання, для молодих людей своєчасне оволодіння фінансовими компетентностями створює основу для відповідальної фінансової поведінки протягом усього подальшого життя.

Окремої уваги заслуговує також гендерний вимір фінансової грамотності. Міжнародні дослідження ОЕСР фіксують систематичний розрив у рівні фінансової грамотності між чоловіками та жінками, причому жінки демонструють нижчі результати навіть за зіставного рівня освіти та доходів. На думку О. Заклекти та В. Булавинець, для зменшення нерівності доходів у суспільстві необхідне подолання нерівності у фінансовій грамотності між різними демографічними групами [1]. Вагомим чинником диференціації рівня фінансової грамотності є також віковий критерій. Незважаючи на вищий рівень цифрової компетентності, молодь нерідко демонструє знижену здатність до оцінювання довгострокових наслідків власних фінансових рішень та недостатнє усвідомлення необхідності пенсійного накопичення. Натомість особи старшого віку, які мають більший практичний досвід управління особистими фінансами, нерідко поступаються молоді у знанні сучасних цифрових фінансових інструментів та оцінюванні ризиків кіберзагроз. Ці відмінності актуалізують необхідність диференційованих програм фінансової освіти для різних вікових груп населення.

Важливим виміром фінансової грамотності є здатність особи захистити себе від фінансового шахрайства. Цей напрям фінансової обізнаності набуває в сучасних умовах особливого значення. В умовах активного розвитку онлайн-фінансових сервісів, криптовалютних платформ та різноманітних інвестиційних схем сумнівного характеру особи з низьким рівнем фінансової грамотності стають легкою здобиччю для шахраїв. Щорічно в Україні тисячі громадян втрачають заощадження через участь у фінансових пірамідах, фіктивних інвестиційних проєктах та фішингових атаках. Для протидії таким загрозам і захисту прав споживачів фінансових послуг державі важливо реалізовувати цілеспрямовану політику щодо підвищення фінансової грамотності населення.

Фінансова грамотність суттєво впливає на якість прийняття рішень у сфері зайнятості і кар'єри, що має безпосередній вплив на рівень трудових доходів людей. На переконання В. Горина та І. Сидор, фінансово грамотні особи схильні оцінювати пропозиції щодо працевлаштування не лише на основі безпосередніх показників заробітної плати, але й з огляду на соціальний пакет, перспективи кар'єрного зростання та довгострокової фінансової безпеки [4, с. 60]. Вони також ухвалюють більш обґрунтовані рішення щодо інвестування у власний розвиток, зокрема щодо здобуття нових компетентностей, підвищення кваліфікації. Таким

чином громадяни можуть підвищити власну конкурентоспроможність на ринку праці, що відкриває перед ними можливості для зростання трудових доходів.

Фінансова грамотність визначає параметри доходів не тільки окремих індивідів чи сімей, але й усього сектору домогосподарств. Як справедливо зазначає Г. Коцюрубенко, домогосподарства як учасники економічних процесів беруть участь у розподілі ВВП, а це «обумовлює вплив факторів зовнішнього середовища на формування їхніх доходів» [14]. Сукупна фінансова поведінка домогосподарств, яка визначається найперше рівнем їх фінансової грамотності, впливає на стабільність фінансової системи країни, ситуацію на фінансових ринках та ефективність розподілу капіталу в економіці. Фінансово освічена робоча сила виявляє відповідальну фінансову поведінку, що знижує ймовірність різкого коливання суспільного добробуту в кризові часи.

Незважаючи на усі позитивні наслідки від підвищення рівня фінансової грамотності, в Україні політика її просування перебуває на початковому етапі інституціоналізації. Ключовою ініціативою є Стратегія фінансової грамотності населення, розроблена Національним банком України у партнерстві з іншими регуляторами фінансового ринку та міжнародними організаціями. Натомість, як зазначають С. Юрій та Т. Кізима, у зарубіжній практиці «процес підвищення фінансової грамотності населення ... розвинувся до рівня національних програм і стратегій, а також наднаціональних ініціатив Європейського Союзу, Світового банку, Організації економічного співробітництва та розвитку й інших міжнародних структур» [13, с. 17]. Доводиться констатувати, що на глобальному рівні спостерігається значно вища увага до проблеми фінансової грамотності, ніж в Україні.

Таким чином, фінансова грамотність є складним поняттям, яке охоплює ідейні переконання, знання про особисті фінанси, а також здатність ухвалювати раціональні управлінські рішення щодо управління ними. В сучасних умовах підвищення рівня фінансової грамотності розглядають як необхідну умову для підвищення ефективності управління доходами населення, зокрема від трудової діяльності, а також формування культури заощаджень та захисту громадян від фінансових ризиків. Спільну відповідальність за розбудову інклюзивної системи фінансової освіти в Україні мають нести держава, приватний сектор та громадянське суспільство, що відповідатиме викликам сучасності та потребам різних верств населення.

Список використаних джерел:

1. Булавинець В. М., Заклекта О. І. Нерівність доходів населення в Україні: чинники та сучасний стан. *Ефективна економіка*. 2017. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5870>
2. Гончар Л. В., Гарна С. О., Мартиненко А. О. Фінансова грамотність населення України як фактор успішного розвитку держави. *Інноваційна економіка*. 2019. Вип. 1–2. С. 182–186. URL: <http://www.inneco.org/index.php/innecoua/article/view/28>

3. Горин В. П., Булавинець В. М. Теоретичні засади бюджетних трансфертів як інструмента фінансового регулювання суспільного добробуту. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. №5/1. С. 11-17. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/37975>
4. Горин В. П., Сидор І. П. Чинники формування доходів населення в економіці. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 24 (2). С. 58–63.
5. Дудчик О. Ю., Матвійчук І. О. Фінансова грамотність населення: теоретичні аспекти, проблеми і перспективи поліпшення в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 31. С. 631–635.
6. Кізіма Т., Шаманська О. Фінансова грамотність населення і фінансова поведінка домогосподарств: аспекти взаємовпливу. *Світ фінансів*. 2014. Вип. 1. С. 16–26.
7. Коцюрубенко Г. М. Домінанти формування доходів домогосподарств в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6465>
8. Навроцький С. А., Петлін І. В. Система фінансового регулювання доходів домогосподарств у сучасних умовах. *Фінансовий простір*. 2013. № 3. С. 48–52.
9. Повод Т. М. Фінансова грамотність населення як пріоритетна умова успішного розвитку держави. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка. 2021. № 9. С. 84–90. DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.9.11>
10. Семенченко А. В. Регулювання доходів населення в контексті соціальної стратифікації суспільства: дис. канд. економ. наук: спец. 08.00.07. Харків, 2017. 312 с.
11. Смовженко Т. С. Фінансова грамотність: навчальний посібник. Київ: УБС НБУ, 2013. 314 с.
12. Фінанси зарубіжних країн: навч. посіб. / О. П. Кириленко, Т. О. Кізіма, Н. Я. Кравчук [та ін.]; за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 420 с. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/9c3542fd-ea70-44b2-a97b-85e8a5d393f3>
13. Фінанси: підруч. / В. П. Горин, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 632 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/51033>
14. Юрій С. І., Кізіма Т. О. Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій. *Фінанси України*. 2012. № 2. С. 16–25. URL: http://finukr.org.ua/docs/FU_12_02_016_uk.pdf

Юрій Панько

студент гр. ФПФм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Коваль

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК РЕЗЕРВ ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

Пошук та виявлення резервів зростання доходів державного бюджету є стратегічним завданням досягнення фінансової стійкості та економічного суверенітету країни. У сучасних умовах, коли зовнішні та внутрішні виклики створюють додаткове навантаження на державні фінанси, особливої актуальності набуває пошук прихованих ресурсів, що не вимагають посилення податкового тиску. Ефективне використання таких резервів дозволить не лише збалансувати бюджетні показники, а й створити сприятливе підґрунтя для стабільного фінансування соціальних зобов'язань держави та реалізації масштабних інфраструктурних проєктів у довгостроковій перспективі.

На нашу думку, пошук резервів зростання доходів державного бюджету вимагає відмови від суто фіскального тиску на користь стимулюючих механізмів, які б сприяли розширенню бази оподаткування через економічне відновлення. Основним стратегічним орієнтиром у цьому контексті виступає детінізація економічних відносин, оскільки значні обсяги тіньового капіталу, створюють суттєві фінансові втрати для держави та нівелюють умови добросовісної конкуренції. Згідно з аналітичними розрахунками Міністерства фінансів, значний сегмент вітчизняної економіки (приблизно 25% ВВП) функціонує в «тіні». Такий масштаб неофіційного сектора економіки свідчить про наявність значних обсягів фінансових ресурсів, які не залучені до процесу формування державних доходів. Вважаємо, що запровадження ефективних механізмів мінімізації тіньових операцій здатне забезпечити надходження додаткових коштів до бюджетної системи, що сприятиме зміцненню фінансової бази держави [1].

Враховуючи актуальність проблеми, уповноважені органи активно працюють для розв'язання проблеми тінізації економіки. Згідно з позицією профільного парламентського комітету, стратегія зростання бюджетних надходжень у найближчі роки не передбачає підвищення податкових ставок, а базується на принципах прозорості та справедливості [2].

Відповідно до структурних вимог міжнародних фінансових інституцій, зокрема МВФ, основними резервами для нарощування ресурсного потенціалу України визначено два основні напрями (рис. 1). Інтеграція цифрової економіки у фіскальний простір передбачає запровадження механізмів повноцінного оподаткування доходів, що генеруються через глобальні цифрові платформи. Це дозволяє нівелювати існуючий дисбаланс між традиційними та віртуальними бізнес-моделями, створюючи нові стабільні потоки надходжень.

Інтеграція цифрової економіки у фіскальний простір передбачає запровадження механізмів оподаткування доходів, котрі формуються з

використанням глобальних цифрових платформ. Такий підхід дозволить подолати існуючий дисбаланс між традиційними та віртуальними бізнес-моделями та створити додаткові стабільні потоки надходжень. Тому, для розширення дохідної бази бюджету слід приділити особливу увагу нормативному врегулюванню та оподаткуванню цифрових продуктів, оскільки специфіка їхнього обігу створює значні виклики для традиційного фіскального контролю. На відміну від матеріальних благ, цифрові активи та послуги не мають фізичних кордонів, що дозволяє суб'єктам господарювання легко переміщувати центри прибутку туди, де є низький рівень оподаткування.

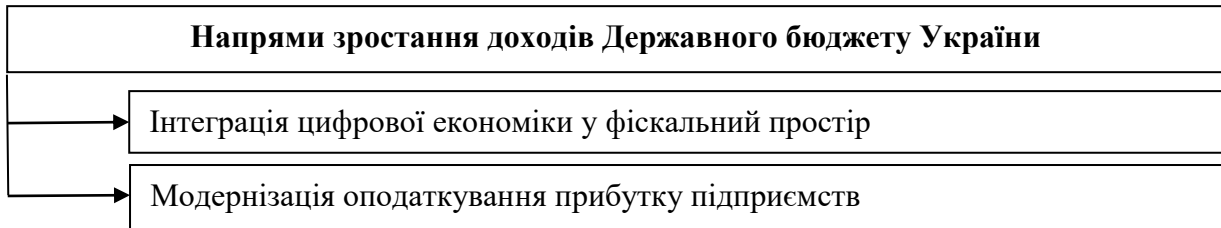

Рис. 1. Напрями зростання доходів Державного бюджету України в контексті детінізації економіки (в межах вимог МВФ)

Джерело: узагальнено автором за [2]

Упровадження ефективних механізмів справляння податків у цій сфері, зокрема, через адаптацію ПДВ до операцій із постачання електронних послуг та встановлення чітких правил для ринку віртуальних активів дозволить ліквідувати прогалини, якими користується тіньовий сектор. Оскільки обсяги споживання цифрового контенту, хмарних обчислень та онлайн-платформ стрімко зростають, переведення цієї сфери діяльності у легальне фінансове поле забезпечить стабільні надходження.

Боротьба з тінізацією доходів юридичних осіб передбачає реформування законодавства в частині контролю за діяльністю, коли буде реалізовано заходи для усунення нормативних прогалин, які використовуються для мінімізації податкових зобов'язань. Таким чином, інституційна боротьба з тінізацією економічних процесів виступає не лише умовою міжнародної співпраці, а й фундаментальним внутрішнім ресурсом для зміцнення фінансової стійкості держави без додаткового навантаження на сумлінних платників податків.

Реалізація комплексних заходів, котрі будуть спрямовані на подолання тіньового обігу виступає ключовим фактором розширення фінансового потенціалу держави. Упровадження системного підходу до моніторингу господарських операцій дозволяє трансформувати приховані капітали в офіційний ресурсний базис публічних фінансів. Завдяки детінізації ринку товарів і послуг, а також встановленню прозорого регулювання для віртуальних продуктів, держава отримує можливість збільшити податкові надходження шляхом усунення незаконних фінансових маніпуляцій. Таке оздоровлення економічного середовища сприяє відновленню справедливої конкуренції та зміцненню інституційної стійкості всієї системи державних фінансів [3, с. 164].

Детінізація у сфері торгівлі має полягати у повній фіскалізації розрахунків шляхом застосування реєстраторів розрахункових операцій. Цифровізація чеків

дозволяє автоматизувати процес обліку та мінімізувати суб'єктивний вплив податкових органів, одночасно забезпечуючи прозорість обігу готівкових коштів. Внаслідок подолання тіньових проявів у торгівлі бюджет не лише отримає додаткове джерело податкових надходжень, а й буде створено передумови для покращення інвестиційного клімату.

Потенціалом нарощування доходів державного бюджету в контексті детінізації економічних відносин є впровадження механізму легалізації діяльності суб'єктів господарювання та офіційного працевлаштування.

Реалізація таких заходів дозволяє акумулювати необхідні фінансові ресурси без посилення податкового навантаження на сумлінних платників, що є критично важливим для збереження інвестиційної привабливості та стимулювання ділової активності. Результативність заходів досягається через інструменти адміністративного контролю та економічного заохочення, що дозволяє не лише виявляти приховані капітали, а й створювати середовище, де легальна діяльність стає економічно раціональнішою за перебування в «тіні».

Список використаних джерел:

1. Тістик Р. Детінізація економіки, покращення адміністрування податків і митниці, прибутки НБУ – важливі джерела додаткового наповнення держбюджету наступного року: прес-служба Апарату ВРУ. 16.10.2025р. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/267020.html
2. Жорстка детінізація в обмін на \$8 млрд: на що доведеться погодитися Україні заради співпраці з МВФ. *MIND*. 26.11.2025. URL: <https://mind.ua/publications/20297751-zhorstka-detinizaciya-v-obmin-na-8-mlrd-na-shcho-dovedetsya-pogoditися-ukrayini-zaradi-spivpraci-z-mvf>
3. Кужелєв М. О., Нечипоренко А. В. Структура доходів Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2025. № 4 (18). С. 154–165. URL: <http://doi.org/10.32750/2025-0413>

Віталій Мандзин
студент гр. ФПФм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Богдан Малиняк

ТЕНДЕНЦІ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ

Структура фінансового забезпечення фізичної культури і спорту є одним із ключових індикаторів ставлення суспільства до цієї галузі, фізичної активності та турботи про здоров'я і фізичну форму. У розвинених державах фінансування фізичної культури та спорту поєднує бюджетні кошти з розгалуженою системою альтернативних джерел надходження ресурсів, які доцільно характеризувати у двох аспектах: з одного боку, вони визначаються обсягами залучених зовнішніх надходжень, зокрема від спонсорських внесків, грантового фінансування, благодійної допомоги, доходів від грального бізнесу та інших форм підтримки, які надходять поза межами бюджетної системи; з іншого боку, альтернативне фінансування пов'язане з розвитком комерційного сегменту галузі, який формує власні фінансові ресурси через надання фізкультурно-спортивних послуг на платній основі, функціонування фітнес-індустрії, спортивних клубів, залів та інших суб'єктів ринку [13]. Подвійний підхід забезпечує комплексне оцінювання стану і потенціалу альтернативного фінансування фізкультури та спорту, яке враховує зовнішні джерела залучення фінансових ресурсів та здатність галузі до самофінансування.

Через інформаційну закритість статистичних даних в умовах воєнного часу оцінити достовірно обсяги фінансових ресурсів, які надходять з усіх джерел на потреби фізичної культури та спорту доволі складно. Відповідно до даних, які наведені у дослідженні В. Гайдук, за період 2013-2023 рр. обсяги фінансування цієї галузі у гривневому вираженні зросли в у 2,2 рази, з 5,7 млрд грн до 12,8 млрд грн [5]. Однак як зазначає вчений, така динаміка має переважно інфляційну вираження, оскільки у доларовому еквіваленті загальний обсяг фінансування фізичної культури та спорту за цей період скоротився з \$0,7 млрд до \$0,4 млрд, тобто зменшився на 42,9%. Частка видатків на фізичну культуру і спорт у ВВП країни знизилася з 0,37% у 2013 році до 0,20% у 2023 році, що свідчить про те, що в реальному вираженні фінансова база функціонування галузі звужується.

Якщо звернути увагу безпосередньо на динаміку надходження фінансових ресурсів на потреби фізичної культури та спорту з позабюджетних джерел, то за даними В. Гайдук, воно зазнало катастрофічного падіння з \$0,3 млрд у 2013 році до \$0,01 млрд у 2023 році, тобто на 96,3% всього за десятиліття. Особливо різкий спад такого фінансування у гривневому вираженні спостерігався у 2021 році, коли воно зменшилось до 0,1 млрд грн після кількох років коливання обсягів на рівні 2,3-2,6 млрд грн. Таке падіння, на наш погляд, можна пояснювати кількома причинами: по-перше, наслідками карантинних обмежень для протидії епідемії

COVID-19, які зменшили інтерес суспільства до масових спортивних заходів, а також стимулювали розвиток альтернативних форм дозвілля в інтернет-просторі; по-друге, падіння інтересу з боку бізнес-спільноти до інвестування у спортивні проекти та заходи. На думку В. Гайдук, «бізнес не вбачає для себе рентабельним і доцільним вкладати кошти в розвиток національної фізичної культури і спорту» [5]. Внаслідок цього питома вага альтернативних джерел фінансування фізичної культури та спорту, за даними В. Гайдук, знизилась у понад 10 разів, з 36,8% у 2013 році до всього лиш 3,13% у 2023 році (рис. 1).

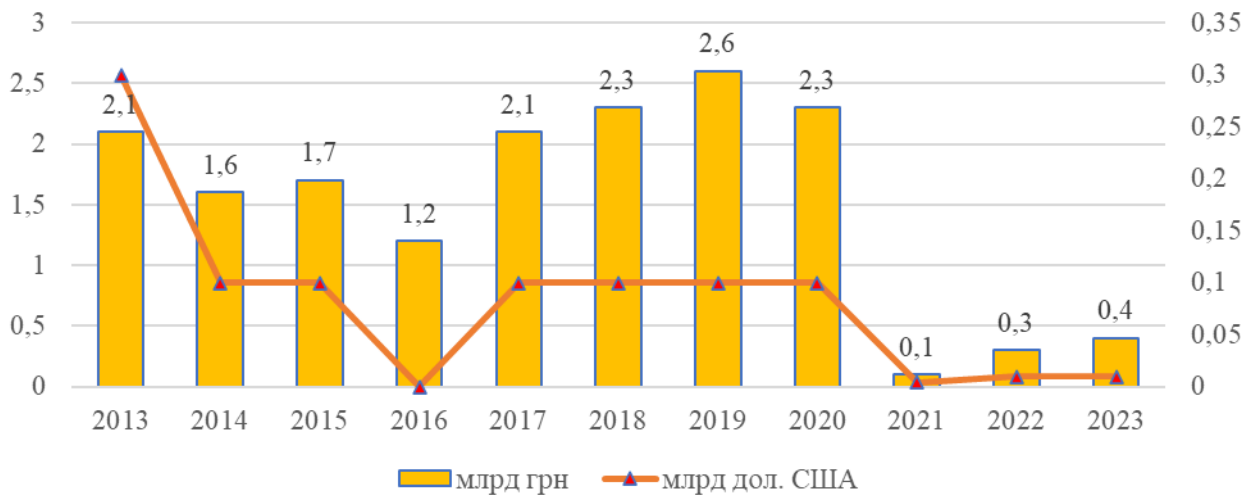

Рис. 1. Обсяги надходжень фінансових ресурсів з альтернативних джерел на потреби фізичної культури і спорту в Україні у 2013-2023 рр.

Джерело: побудовано за [5]

Падіння інтересу бізнес-структур до вкладання коштів у фізичну культуру і спорт можна пояснити такими чинниками: погіршенням умов ведення бізнесу внаслідок анексії Криму і початку збройної агресії на сході України, що призвело до зменшення реальних доходів підприємств, зниження їх платоспроможності та відтоку прямих інвестицій, а отже фінансових можливостей для спонсорства; відсутністю фіскальних стимулів для корпоративних спонсорів та благодійників, оскільки передбачені законодавством податкові стимули мінімальні та не мають інтересу для бізнесу. Поряд з цим, причини різкого падіння надходжень у галузь фізичної культури та спорту з альтернативних джерел пояснюється обмеженням масштабів видовищно-спортивної діяльності в умовах повномасштабної війни та відповідних безпекових ризиків. Це практично повністю заблокувало традиційні канали надходження доходів від трансляційних прав на показ спортивних подій, продажу квитків, спортивних лотерей і рекламних контрактів.

Окрему проблему становить структурна слабкість механізму спонсорства в Україні. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року констатує, що «нестабільний та недостатній рівень фінансування з державного та місцевого бюджетів, відсутність фіскальних стимулів, глобальних спонсорів, механізму прямого державного фінансування ініціатив та спортсменів, негативно позначається на розвитку спортивного середовища» [12]. Поряд з цим, розробники Стратегії визнають, що розвиток спортивної інфраструктури не відповідає

потребам держави та громадян, а тому «в цілому не дає можливості забезпечити належне функціонування механізму саморозвитку спорту» [12]. На думку В. Коновича, низькі темпи зростання фінансових потоків з додаткових джерел у галузі фізичної культури та спорту є «індикатором її незадовільного стану інституційного та правового регулювання» [10]. Для зміни ситуації у цій сфері необхідне «правове регулювання економічних принципів, що створить сприятливий інвестиційний клімат» [10] у сфері фізичної культури і спорту.

Порівнюючи показники спортивного спонсорства у міжнародному вимірі, можна усвідомити масштаби втрачених Україною можливостей. За оцінками Fortune Business Insights, глобальний ринок спортивного спонсорства є одним із найбільш динамічних сегментів маркетингових індустрій. Його обсяг у 2024 році склав \$84,08 млрд, а до 2032 року очікується зростання до \$156,14 млрд при середньорічному темпі приросту 7,9% [3]. Лише ринок спортивного спонсорства Європи у 2024 році перевищив 32 млрд євро [4]. За підрахунками інших аналітичних агентств, сегмент спортивного спонсорства оцінюється у діапазоні \$60-97 млрд залежно від методології, однак усі джерела однотайні в оцінюванні темпів його зростання на рівні 7-9% щорічно. Рушійними силами зростання спортивного спонсорства виступають цифровізація та розширення аудиторії через потокові платформи, що підвищує вимірювану ефективність спонсорських вкладень і приваблює нових корпоративних партнерів. В Україні цей глобальний тренд фактично не реалізується, а масштаби відставання від провідних ринків щороку збільшуються.

Не менш показовою є ситуація з грантовим фінансуванням фізкультури та спорту від міжнародних організацій та фондів [7]. Теоретично Україна має доступ до кількох ключових грантових механізмів у сфері спорту. Зокрема, програма Erasmus+ Sport (ЄС) на 2021-2027 рр. передбачає бюджет близько 500 млн євро, з яких лише у 2025 році на реалізацію спортивних проєктів було виділено 89 млн євро [2]. Для спортивних організацій з України, яка належить до держав партнерів ЄС, доступні гранти у форматі малих партнерств (€30 000-60 000), великих партнерств (до €400 000) та грантів на заходи (до €450 000) [1]. Програми підтримки спорту в Україні в умовах воєнного часу також реалізують UNDP, Sport for Ukraine (міжнародна платформа, яка об'єднує FIFA Foundation, МПК, ENGSO та інших), а також низка двосторонніх донорів. Однак реальний рівень доступу вітчизняних спортивних організацій до грантових ресурсів досі мінімальний. Особливо ця проблема торкається малих спортивних організацій та клубів з регіонів. Причини такої ситуації мають комплексний характер, зокрема відсутність досвіду підготовки та просування грантових заявок, мовний бар'єр, нестача кваліфікованих кадрів для управління міжнародними проєктами, а також нерозвиненість партнерської взаємодії з іноземними організаціями. Як зазначає Г. Грибан, «підприємницька діяльність у цій галузі перебуває на початковій стадії свого формування і розвитку» [9], що безпосередньо впливає на здатність спортивних організацій ефективно залучати зовнішнє фінансування.

Серйозною проблемою у контексті диверсифікації джерел фінансування фізичної культури та спорту є відсутність механізму інвестування у розвиток і

популяризацію масового спорту. Попри декларації у документах стратегічного планування розвитку фізичної культури та спорту, зокрема масового спорту, реальних дієвих стимулів для такого інвестування дотепер не напрацьовано [11]. Це означає, що політика держави у сфері фізичної культури і спорту роками декларувала цю проблему як пріоритет, але системних законодавчих кроків для її вирішення зроблено не було.

Отже, оцінювання тенденцій і проблем залучення альтернативних джерел фінансового забезпечення фізичної культури і спорту в Україні свідчить про комплекс проблем, які характеризують такі ключові закономірності: по-перше, в Україні склалась аномальна монозалежність галузі фізичної культури і спорту від бюджетного фінансування, за якої частка позабюджетних коштів скоротилась за останнє десятиліття вдсятеро; по-друге, через низку причин позабюджетний сегмент фінансування фізичної культури та спорту зазнав не поступового скорочення, а обвального падіння до майже повного зникнення; по-третє, ця тенденція має у своїй основі вади інституційного середовища, а саме відсутність податкових стимулів для спонсорства, нерозвиненість індустрії спортивного телебачення, обмеженість фінансової автономії комунальних закладів спорту та слабкий інституційний потенціал спортивних організацій для залучення грантів. Подолання цих проблем потребує системних реформ у правовому та фінансово-інституційному середовищі галузі.

Список використаних джерел:

1. ENGSO. Erasmus+ programme 2021–2027: more inclusive, greener and digital. URL: <https://engso.eu/erasmus-programme-2021-2027-more-inclusive-greener-and-digital/>
2. European Association for Sport. EU funding opportunities for Sport. EAS Annual Conference 2025. URL: https://eas2025.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/eas2025.lu.lv/Presentations/EAS_Conference_6.10.2025-1.pdf
3. Fortune Business Insights. Sports Sponsorship Market Size, Share. Growth Report. 2025. URL: <https://www.fortunebusinessinsights.com/sports-sponsorship-market-111331>
4. Statista. Sports sponsorship – statistics & facts. URL: <https://www.statista.com/topics/1382/sports-sponsorship/>
5. Гайдук В. С., Шевченко Л. Г. Фінансові аспекти управління розвитком фізичної культури і спорту в Україні. *Grail of Science*. 2024. № 40. С. 572–578. DOI: 10.36074/grail-of-science.07.06.2024.098.
6. Горин В. П. Фінансові аспекти системи державних закупівель. *Вісник КНТЕУ*. 2011. № 6. С. 65-73.
7. Горин В. П., Карпишин Н. І. Особливості фандрайзингу у публічному секторі економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 16. С. 13-19. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.16.13

8. Горин В. П., Лободіна З. М., Чайківський Н. О. Гранти як джерело фінансування та інструмент фінансової безпеки галузі охорони здоров'я. *Бізнес Інформ*. 2025. № 1. С. 256-266.
9. Грибан Г. П. Управління у сфері фізичної культури і спорту: метод. реком. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022.
10. Конович В. Г. Удосконалення державного управління у сфері фізичної культури і спорту при орієнтації на європейський вектор розвитку. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. № 1 (43). С. 426–431.
11. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.12.2015 р. № 1320-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248719473>
12. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року. URL: <https://ascu.club/strategiya>
13. Фінанси: підруч. / В. П. Горин, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 632 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/51033>

Валентин Білик

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Андрій Дем'яник

студент гр. ФПФм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СВІТОВИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ І МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРАКТИЦІ

Світовий досвід здійснення видатків місцевих бюджетів соціальної спрямованості свідчить про високу роль органів місцевого самоврядування у забезпеченні базових соціальних послуг населенню, підтримці людського капіталу та формуванні соціальної стійкості територій. У більшості розвинених країн саме місцеві бюджети фінансують значну частину видатків на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, культуру, спорт і соціальні послуги. При цьому ефективність такої системи забезпечується поєднанням фінансової автономії місцевих органів влади, чіткого розмежування повноважень між рівнями управління та високого рівня бюджетної відповідальності.

У країнах Європейського Союзу сформувалися різні моделі фінансування соціальної сфери. Найбільш соціально орієнтованою вважається скандинавська модель, характерна для Швеція, Данія, Норвегія та Фінляндія. Її особливістю є високий рівень децентралізації соціальних видатків та фінансування більшості соціальних послуг саме за рахунок місцевих бюджетів. Органи місцевого самоврядування у цих країнах забезпечують «фінансування шкіл, закладів охорони здоров'я, соціального догляду, підтримки осіб похилого віку, програм зайнятості та реабілітації населення. Джерелами фінансування виступають місцеві податки, державні трансферти та механізми фінансового вирівнювання» [2]. Соціальна допомога має універсальний характер і гарантується всім громадянам, які потребують підтримки.

У європейській моделі, характерній для Німеччини, Франції та Австрії, система соціального фінансування ґрунтується на поєднанні бюджетного та страхового принципів. Значна частина соціальних видатків фінансується через фонди соціального страхування, однак місцеві бюджети активно беруть участь у фінансуванні соціальних послуг, житлових програм, підтримки сімей, осіб з інвалідністю та соціальної інфраструктури. Особливістю цієї моделі є чітка адресність соціальної підтримки та широке використання програм співфінансування між центральними і місцевими органами влади [7].

У Великобританії значна частина соціальних послуг реалізується через муніципалітети, які відповідають за соціальний догляд, підтримку дітей, осіб похилого віку, житлові програми та громадське здоров'я. Особливістю британської моделі є «активне залучення недержавних організацій, благодійних фондів і приватного сектору до надання соціальних послуг» [6]. Це дозволяє

зменшити навантаження на місцеві бюджети та підвищити якість послуг через конкуренцію між надавачами.

Для США характерна модель, у якій місцеві бюджети мають високий рівень фінансової автономії та значні власні податкові джерела. Органи місцевого самоврядування фінансують переважно освіту, громадське здоров'я, соціальні програми місцевого рівня та розвиток громадської інфраструктури. Значна увага приділяється програмно-цільовому бюджетуванню та оцінці ефективності соціальних видатків. Водночас, соціальна підтримка має більш адресний характер, а значна частина послуг надається через механізми ДПП [1].

У країнах Центральної та Східної Європи, зокрема у Польщі, Чехії та Словаччині, реформування системи фінансування соціальної сфери супроводжувалося поглибленням бюджетної децентралізації та передачею значної частини соціальних повноважень громадам [5]. Водночас центральна влада забезпечує вагому фінансову підтримку через субвенції та механізми вирівнювання. Особливу увагу приділено розвитку соціальних послуг за місцем проживання особи, деінституціалізації соціального догляду та цифровізації системи соціальної підтримки.

Важливим елементом світового досвіду є застосування принципу субсидіарності, відповідно до якого соціальні послуги повинні надаватися на найближчому до громадянина рівні влади [3]. Саме тому місцеві бюджети у більшості розвинених країн виконують не лише функцію фінансування поточних соціальних потреб, а й функцію стратегічного розвитку людського капіталу та забезпечення якості життя населення.

Особливого значення у світовій практиці набули такі інструменти фінансування соціальної сфери:

- програмно-цільовий метод бюджетування;
- середньострокове бюджетне планування;
- механізми співфінансування соціальних програм;
- фінансове вирівнювання територій;
- соціальне замовлення та контрахтування послуг;
- державно-приватне партнерство;
- грантове фінансування місцевих соціальних проєктів;
- цифровізація управління соціальними видатками.

Для України світовий досвід є особливо актуальним у контексті післявоєнного відновлення та подальшого розвитку децентралізації. Одним із ключових напрямів імплементації зарубіжного досвіду має стати посилення фінансової автономії територіальних громад та розширення їх власної доходної бази. Це дозволить зменшити надмірну залежність місцевих бюджетів від державних трансфертів та підвищити ефективність фінансування соціальної сфери.

Перспективним для України є також впровадження європейської моделі адресності соціальної підтримки, що передбачає концентрацію ресурсів на найбільш вразливих категоріях населення та підвищення ефективності використання бюджетних коштів [4]. У сучасних умовах особливо важливим є

розвиток соціальних послуг у громадах, підтримка ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб та осіб з інвалідністю.

Важливим напрямом адаптації світового досвіду є розвиток соціального партнерства та залучення недержавного сектору до надання соціальних послуг. Участь громадських організацій, благодійних фондів та приватних структур дозволить підвищити доступність і якість соціальних послуг, особливо в умовах обмеженості бюджетних ресурсів. Доцільним для української практики є також:

- розвиток програмно-цільового фінансування соціальної сфери;
- запровадження системи оцінювання ефективності соціальних видатків;
- цифровізація соціальних послуг і соціальних реєстрів;
- розвиток міжмуніципального співробітництва у сфері соціальних послуг;
- використання механізмів грантового та проєктного фінансування;
- посилення фінансового контролю за використанням соціальних видатків.

Водночас імплементація світового досвіду повинна здійснюватися з урахуванням українських реалій, зокрема воєнного стану, нерівномірності фінансової спроможності громад, демографічних втрат та високого соціального навантаження на місцеві бюджети. Саме тому адаптація зарубіжних моделей має бути поступовою, комплексною та орієнтованою на забезпечення соціальної стійкості держави і територіальних громад.

Державно-приватне партнерство (ДПП) у підтримці проєктів соціальної сфери є одним із найбільш ефективних механізмів залучення приватного капіталу, управлінських компетенцій та інноваційних технологій до розвитку суспільно важливих послуг. У світовій практиці ДПП активно використовується для фінансування, будівництва, модернізації та управління об'єктами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, спорту та житлово-комунальної інфраструктури. Особливого значення цей механізм набуває в умовах обмеженості бюджетних ресурсів, зростання соціальних потреб населення та необхідності модернізації соціальної інфраструктури [7].

Сутність ДПП у соціальній сфері полягає у довгостроковій співпраці держави або органів місцевого самоврядування з приватним сектором, у межах якої приватний партнер бере участь у фінансуванні, створенні, реконструкції чи управлінні соціальними об'єктами, а держава забезпечує нормативну, організаційну та частково фінансову підтримку проєкту. Основною метою ДПП є підвищення якості соціальних послуг, оптимізація бюджетних витрат та прискорення розвитку соціальної інфраструктури.

У країнах ЄС механізми ДПП найбільш активно застосовуються у сфері охорони здоров'я. Наприклад, у Великобританії модель Private Finance Initiative (PFI) [1] широко використовувалася для будівництва та модернізації лікарень. Приватні компанії здійснювали фінансування та будівництво медичних закладів, а держава або муніципалітети поступово компенсували витрати через довгострокові платежі. Завдяки цьому вдалося суттєво оновити медичну інфраструктуру без значного одночасного навантаження на бюджет. Водночас британський досвід продемонстрував і певні ризики, зокрема надмірну вартість окремих контрактів та залежність держави від приватних операторів у довгостроковій перспективі.

У Франції ДПП активно використовується у сфері освіти та культури. За участю приватного сектору реалізуються проекти будівництва шкіл, університетських кампусів, культурних центрів та музеїв. Особливістю французької моделі є поєднання державного контролю за якістю соціальних послуг із широким залученням приватних інвестицій у розвиток інфраструктури. Значна увага приділяється прозорості конкурсних процедур та соціальній ефективності проектів.

У Німеччині ДПП активно застосовується для модернізації спортивної та освітньої інфраструктури [5]. Муніципалітети укладають договори з приватними компаніями щодо реконструкції шкіл, спортивних комплексів, центрів дозвілля та соціального житла. При цьому значна частина ризиків передається приватному партнеру, що стимулює ефективніше управління ресурсами та дотримання термінів реалізації проектів.

У скандинавських країнах Швеції, Данії та Норвегії ДПП використовується переважно у сфері соціального догляду, реабілітації та надання соціальних послуг населенню. Приватні та громадські організації активно залучаються до управління будинками для осіб похилого віку, реабілітаційними центрами, закладами догляду за дітьми та особами з інвалідністю. Водночас держава забезпечує жорсткий контроль якості послуг і стандарти соціального захисту.

У США значного поширення набули механізми партнерства у сфері соціального житла, охорони здоров'я та міської інфраструктури. Особливістю американської моделі є активне використання податкових стимулів для приватних інвесторів, випуск муніципальних облігацій та створення спеціальних фондів підтримки соціальних проектів. Значна увага приділяється розвитку неприбуткового сектору та благодійних організацій як партнерів держави у реалізації соціальних програм.

Польща є одним із найбільш показових прикладів використання ДПП серед країн Центральної та Східної Європи. Польські громади активно застосовують механізми партнерства у сфері будівництва спортивних комплексів, модернізації шкіл, енергомодернізації лікарень та розвитку соціального житла. Успішність польського досвіду значною мірою пояснюється поєднанням фінансування ДПП із коштами структурних фондів ЄС [6].

Для України механізми ДПП є особливо актуальними в умовах післявоєнного відновлення та обмеженості бюджетних ресурсів. Значна частина соціальної інфраструктури потребує реконструкції або повного відновлення, що потребує масштабних фінансових ресурсів, які неможливо забезпечити виключно за рахунок державного та місцевих бюджетів. Найбільш перспективними напрямками застосування ДПП в Україні можуть стати:

- реконструкція та будівництво лікарень і реабілітаційних центрів;
- модернізація шкіл та укріплень у закладах освіти;
- розвиток соціального житла для внутрішньо переміщених осіб;
- створення центрів соціальної адаптації ветеранів;
- енергомодернізація соціальної інфраструктури;
- розвиток спортивних та культурних комплексів;

– цифровізація соціальних послуг.

Особливо важливим для України є використання механізмів змішаного фінансування, коли у реалізації соціальних проєктів поєднуються ресурси держави, місцевих бюджетів, міжнародних фінансових організацій, донорських програм та приватного капіталу. Такий підхід дозволяє зменшити ризики для інвесторів та підвищити фінансову стійкість проєктів.

Для ефективного розвитку ДПП у соціальній сфері в Україні необхідними є: удосконалення нормативно-правової бази, забезпечення прозорості конкурсних процедур, посилення фінансового контролю за реалізацією проєктів, гарантування соціальної доступності послуг, розвиток інституційної спроможності громад, підготовка фахівців з управління проєктами ДПП, створення механізмів страхування та гарантування інвестицій.

Таким чином, зарубіжний досвід свідчить, що ДПП може стати важливим інструментом модернізації соціальної сфери та підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Для України імплементація кращих міжнародних практик ДПП є перспективним напрямом забезпечення післявоєнного відновлення соціальної інфраструктури, розвитку людського капіталу та зміцнення соціальної стійкості територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Дем'янишин В. Г., Шулюк Б. С. Домінанти вибору інструментарію фінансового механізму державно-приватного партнерства в умовах післявоєнної відбудови України. *ACADEMY REVIEW*. 2025. № 1 (62). С. 95-106. URL: <https://ir.duan.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a78c41b7-722e-4b71-94fd-6f0eeede630/content>
2. Забаштанський М. М., Сидор І. П. Державно-приватне партнерство у професійній освіті: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Ефективна економіка*. 2023. № 6. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/70d03d0f-32d9-478b-b50a-8732165a739f>
3. Карпишин Н. І., Сидор І. П. Фінансування медичних послуг: досвід зарубіжних країн і України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 8. С. 9-14.
4. Сидор І. П. Організація діяльності та фінансове забезпечення закладів професійно-технічної освіти в Україні. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2011. № 3. С. 156-168.
5. Сидор І. П., Федак Ю. С. Фінансове забезпечення реалізації державної соціальної політики в контексті сучасних викликів у сфері публічних фінансів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 10. С. 122-129.
6. Шулюк Б. С., Петрушка О. В. Корпоративна соціальна відповідальність в контексті реалізації пріоритетів державної фінансової політики. *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*. Серія: Економіка. 2024. Т. 29. Вип. 3 (101). С. 29-35.
7. Шулюк Б. С., Ткачик Ф. П. Бюджетна підтримка проєктів державно-приватного партнерства: реалії світової та української практики. *Бізнес Інформ*. 2024. № 7. С. 378-385.

Оксана Квасниця

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Павло Гадомський

здобувач PhD кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

РИЗИКИ ДЛЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Торговельні підприємства на сучасному етапі розвитку національної економіки виступають критично важливими суб'єктами фінансових відносин, забезпечуючи безперервність товарно-грошового обігу та наповнення бюджетів усіх рівнів. Фінансова безпека торговельних підприємств є фундаментом для стабільності суміжних галузей – від сільського господарства до логістики та банківського сектору. Важливою є ідентифікація та мінімізація ризиків фінансової безпеки в умовах воєнного стану. З економічного погляду фінансова безпека торговельного суб'єкта виражає його здатність за допомогою адаптивного інструментарію управління ресурсами протистояти зовнішнім ризикам, зберігати ліквідність та забезпечувати розвиток навіть за умов фізичного руйнування активів або втрати ринків збуту.

Сучасний етап характеризується агресивним впливом воєнних факторів: руйнуванням логістичних ланцюгів, різкими коливаннями споживчого попиту, девальваційними процесами та обмеженістю доступу до кредитування. У майбутньому ці аспекти визначатимуть нову архітектуру фінансової безпеки, де пріоритет зміщуватиметься від максимізації прибутку до забезпечення фінансової стійкості [1]. Актуальним питання є також пошук нових джерел фінансування оборотності капіталу в умовах дефіциту власних коштів та високої вартості запозичень.

Шляхи підвищення економічної безпеки торговельно-виробничих підприємств досліджували Т. Лисенко, І. Усіченко, М. Мироненко, які зауважили, що перевагою удосконалення управління ризиками сприятиме покращенню процесів прийняття рішень та підвищенню стійкості організації [4].

Визначення поняття ризику надає С. Мельник, який трактує його як «ситуативні характеристики дій суб'єкта управління, які пов'язані із невизначеністю у результатах досягнення бажаних результатів, що потребують урахування одночасного впливу значної кількості факторів за відсутності необхідного інформаційного підґрунтя, результати реалізації яких можуть вплинути на об'єкт управління, зокрема рівень його безпеки» [5, с. 32].

Основні сутнісні характеристики фінансової безпеки підприємства як підсистеми економічної безпеки підприємства розкрили у своїй праці В. Сусіденко та О. Сусіденко, підкреслюючи, що система безпеки підприємства повинна бути «покликана на своєчасне виявлення та запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам» [6, с. 193].

Для забезпечення фінансової безпеки торговельного підприємства, особливо в умовах воєнного стану та економічної нестабільності, необхідно чітко ідентифікувати загрози, що можуть дестабілізувати його діяльність.

Фінансова безпека торговельного підприємства стикається з ризиками втрати доходів, капіталу або неплатоспроможності, зумовленими внутрішніми (шахрайство, неефективне управління) та зовнішніми (інфляція, валютні коливання, кіберзлочини) чинниками. Основні загрози включають зниження стійкості, податкові ризики, залежність від постачальників та фізичні ризики [2].

Основні ризики для фінансової безпеки торговельного підприємства можна зобразити у вигляді (рис. 1).

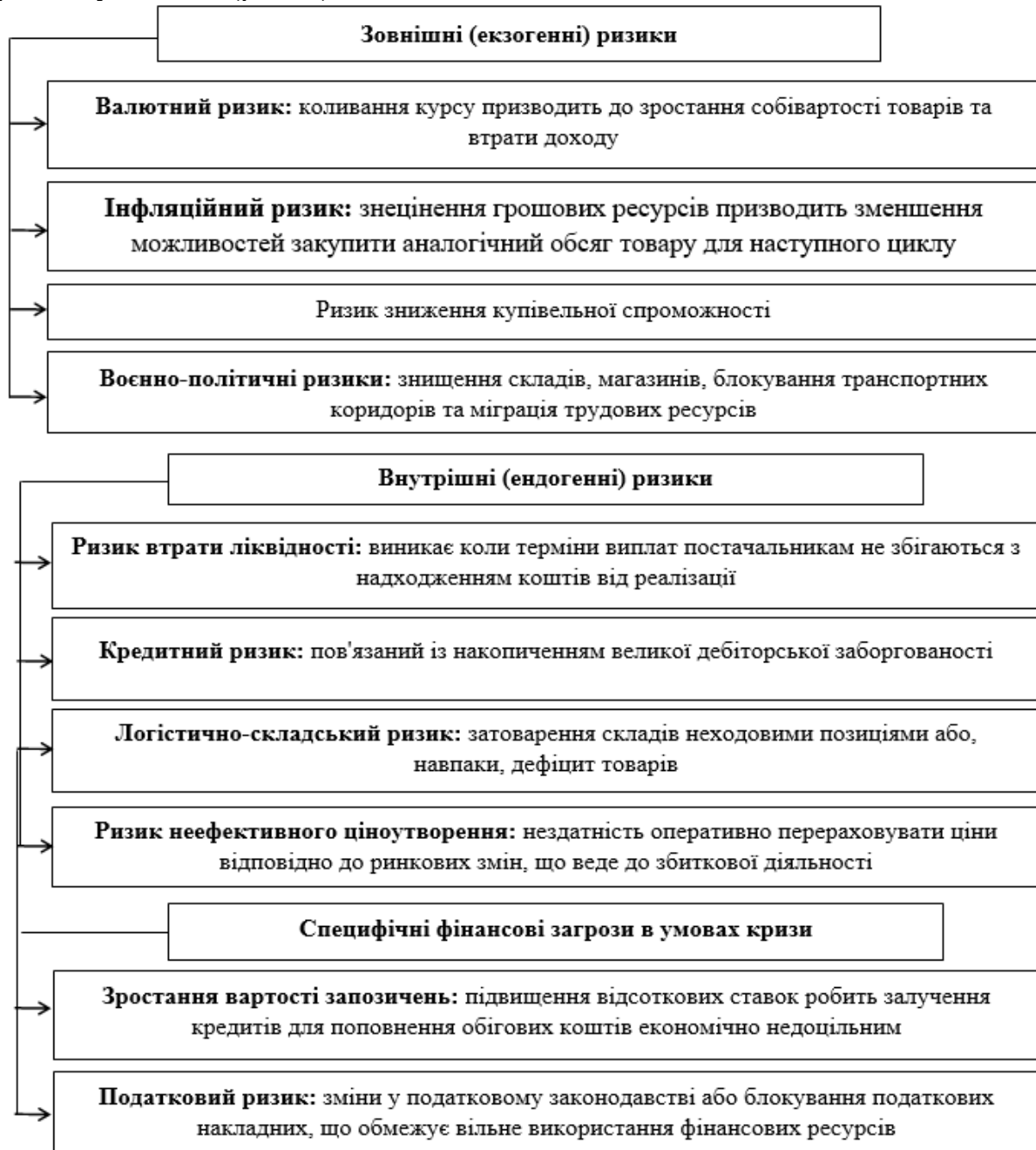

Рис. 1. Класифікація основних ризиків для фінансової безпеки торговельного підприємства

Джерело: складено автором на підставі даних [3].

З рисунку видно, що безліч ризиків, під тиском яких працюють підприємства торгівлі у воєнний період, негативно впливають на їх діяльність і призводять до зниження рівня фінансової безпеки.

Для мінімізації цих ризиків торговельному підприємству необхідно:

- 1) диверсифікувати постачальників: щоб уникнути зупинки торгівлі через проблеми одного партнера;
- 2) впроваджувати стрес-тестування: регулярне моделювання сценаріїв «що, якщо...» (наприклад, курс зросте на 20% або попит впаде на 30%);
- 3) оптимізувати управління запасами: перехід на систему «just-in-time» або автоматизацію контролю залишків;
- 4) формувати «фінансову подушку»: підтримка резерву ліквідних коштів для покриття касових розривів.

Список використаних джерел:

1. Квасниця О., Гудусь Ю., Климик О. Управління залученими фінансовими ресурсами торговельних підприємств в умовах воєнного часу. *Світ фінансів*. 2025. № 1 (82). С. 139-146. URL: <https://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1790>
2. Квасниця О., Корчагін А. Шляхи підвищення ефективності управління запасами торговельного підприємства в період воєнного стану. *Світ фінансів*. 2024. № 4 (81). С. 135-143. URL: <https://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1752>
3. Ключові ризики бізнесу 2025 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/lawnews/doc/EN243106?type=ep>
4. Лисенко Т., Усіченко І., Мироненко М. Підвищення економічної безпеки торговельно-виробничого товариства. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-137>.
5. Мельник С. І. Управління фінансовою безпекою підприємств: теорія, методологія, практика: монографія. Львів: «Растр-7», 2020. 384 с.
6. Сусіденко В. Т. Концепція системи фінансової безпеки торговельного підприємства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2015. Вип. 13. С. 190-193.
7. Фінанси: підруч. / В. П. Горин, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 632 с. URL: <http://dSPACE.wunu.edu.ua/handle/316497/51033>

Оксана Квасниця

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Андрій Токарчук

студент гр. ФПФм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ САМОДОСТАТНОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна збройна агресія росії поставила Україну перед складним і безпрецедентним фіскальним викликом, який полягає у необхідності одночасно фінансувати колосальні оборонні потреби, підтримувати соціальну стабільність у країні та утримувати в безпечних рамках макроекономічну ситуацію в умовах суттєвого скорочення власної дохідної бази. Реаліями воєнного періоду є високі показники дефіциту державного бюджету (понад 1,6 трлн грн у 2025 році, або 18,9% ВВП), швидке накошування державного боргу, розміри якого перевищили річний обсяг економіки, посилення валютних ризиків через залежність країни від фінансової допомоги ззовні [9]. За цих умов стратегічним завданням фінансової політики держави є зміцнення її фінансової самодостатності, тобто здатності покривати дедалі більшу частину своїх потреб власними доходами. Актуальність цього завдання зберігається не тільки на період активної війни, але й перспектив повоєнного відновлення країни.

Ключовим проблемним питанням фінансової самодостатності України є її залежність від зовнішньої підтримки [9]. Протягом 2022-2025 рр. Україна у різних формах залучила понад \$140 млрд зовнішньої допомоги, яка стала фінансовим фундаментом забезпечення платоспроможності держави. Водночас така залежність є геополітично вразливою, що підтверджується проблемами із затримкою пакету допомоги від США через політичні торги у парламенті цієї країни у 2023-2024 рр. Не менш показовою стала ситуація із формування пакету фінансової підтримки від ЄС на межі 2025-2026 рр., яка наочно демонструє структурні обмеження моделі зовнішньої залежності. У грудні 2025 року Європада погодила надання Україні позики в розмірі 90 млрд євро на 2026-2027 рр., з яких 60 млрд євро призначено на оборонні потреби та закупівлю військової техніки, ще 30 млрд – на бюджетну підтримку через механізм макрофінансової допомоги та інструмент Ukraine Facility [1]. За оцінками МВФ, загальна потреба України у фінансуванні на 2026-2027 рр. сягає близько 136 млрд євро, тобто цей пакет покриває лише 2/3 реального дефіциту фінансування.

Сам процес досягнення угоди виявився надзвичайно складним і тривалим. Первісний план Єврокомісії передбачав використання заморожених у Європі активів Центробанку росії (близько 210 млрд євро, з яких 193 млрд зберігаються у бельгійському кліринговому центрі Euroclear) як забезпечення або джерела погашення позики. Однак через юридичні ризики ЄС обрав альтернативну схему – залучення коштів через спільні запозичення на ринках капіталу під гарантії

бюджету ЄС, що стало унікальним рішенням для країн євроспільноти. Рішення було ухвалено не одностайно, а через загрозу блокування від низки країни угода була оформлена за процедурою посиленої співпраці 24 держав-членів ЄС. Лише у лютому 2026 року після вирішення проблемних питань Рада ЄС ухвалила фінальні законодавчі акти, відкривши шлях до першої виплати [2].

Важливою є боргова природа цього пакету фінансової допомоги, який оформлений як позика з обмеженим правом регресу. Тобто, Україна зобов'язана погасити борг лише у разі отримання репарацій від Росії, а за їх відсутності тягар виплат ляже на держави-гаранти. Відсоткові витрати покриватиме бюджет ЄС – орієнтовно від 3 млрд євро на рік, починаючи з 2028 року. Водночас надання коштів супроводжується вимогами до України щодо дотримання верховенства права, реформування судової системи, боротьби з корупцією та продовження євроінтеграційних перетворень.

Ситуація з оформленням останнього пакету фінансової допомоги ілюструє ключову вразливість нинішньої моделі зовнішнього фінансування державних потреб – навіть відносно добре організована і консолідована зовнішня підтримка залишається нестабільною, залежить від складних міжнародних домовленостей і може бути предметом блокувань окремими учасниками. Формування власної, внутрішньо стійкої дохідної бази є тому не просто довгостроковим стратегічним завданням, а нагальним пріоритетом фінансової політики вже сьогодні. Однак, враховуючи об'єктивні реалії, така стратегія фінансової самодостатності має передбачати не відмову від зовнішньої допомоги, а лише скорочення критичної залежності від неї шляхом нарощування власних доходів.

Найважливішим вектором нарощування власних доходів держави є детінізація економіки. Тіньова економіка в Україні стабільно становить значну частину ВВП і є серйозною перешкодою для бюджетної самодостатності. За оцінками О. Куца, рівень тіньової економіки виявляє поведінкову залежність від монетарних умов. Жорстка монетарна політика НБУ зі збереженням облікової ставки на рівні 25% у 2022-2023 рр. призвела до демонетизації та стискання грошової маси, що одночасно скорочувало і тіньовий, і легальний сегменти економіки. Часткове пом'якшення монетарної політики у 2024 році (зниження облікової ставки НБУ до 13%) дало деякий простір для відновлення, проте тінь залишилась помітним явищем [6]. За іншими дослідженнями тіньової економіки, цей феномен в Україні стабільно складає значну частку ВВП, а детермінантами її розміру є рівень корупції, регуляторне навантаження, довіра до інституцій та митно-тарифне регулювання [8].

Найбільші втрати від тіньових схем у воєнний час зосереджені у сферах неформальної зайнятості і виплати зарплат «у конвертах», ухилення від сплати ПДВ, контрабанди підакцизних товарів (передусім тютюнової продукції та пального) і нелегальних імпорتنих операцій. Скорочення тіньової економіки на 10-15 в. п. ВВП могло б забезпечити бюджету щорічно додаткових доходів до 600-700 млрд грн. Для цього потрібен комплекс заходів, зокрема: посилення контролю за касовими операціями та обігом готівки; підвищення ефективності митного контролю та боротьби з контрабандою; цифровізація адміністрування ПДВ через

систему е-ТТН (електронних товаро-транспортних накладних); стимулювання добровільного «виходу з тіні» через спрощення регуляторних вимог для малого бізнесу. За рекомендаціями ОЕСР, Україна має «зменшити бюрократичне навантаження щодо дотримання податкового законодавства та звуження сфери застосування спрощених податкових режимів» для залучення додаткових власних доходів і зниження податкових диспропорцій [3].

Актуальним питанням нарощування власної бази доходів є оподаткування цифрової економіки та платформної зайнятості. Стрімке зростання гіг-економіки та онлайн-торгівлі сформувало великий масив доходів населення, які фактично перебувають поза системою оподаткування. За оцінками уряду, близько 400 тис. зайнятих, переважно кур'єри, водії та продавці на маркетплейсах, заробляють через цифрові платформи без сплати податків, оскільки через неврегульованість у податковому законодавстві вони залишаються поза податковим полем. Ця «сіра зона» платформної зайнятості не тільки завдає фіскальних втрат державі, але й також ставить питання справедливості, оскільки ті, хто сплачує податки у звичному режимі, перебувають у гіршому конкурентному становищі порівняно з тими, чия діяльність залишається невидимою для фіскальних органів.

На вирішення цієї проблеми спрямовані ініціативи щодо впровадження спеціального режиму оподаткування доходів фізичних осіб, отриманих через цифрові платформи – Bolt, Uklon, Uber, Glovo, Airbnb, OLX та інші. Важливо, щоб при впровадженні цієї податкової новації функцію податкового агента було покладено безпосередньо на оператора цифрової платформи, який автоматично утримуватиме і перераховуватиме до бюджету податок замість користувача. Також варто передбачити, що при оподаткуванні доходів від цифрових платформ для фізичних осіб, які здійснюють діяльність без найманих працівників і мають річний дохід у межах встановленого ліміту ФОП буде застосовуватись знижена ставка ПДФО. Лише у цьому випадку можна очікувати детінізації платформної зайнятості й збільшення власних доходів бюджету.

Паралельно здійснюється інтеграція в міжнародну систему автоматичного обміну податковою інформацією відповідно до стандарту DAC7 (Директива ЄС про адміністративну співпрацю у сфері оподаткування). Тобто, з 2027 року органи фіскального контролю будуть автоматично отримувати від іноземних платформ дані про доходи українських користувачів навіть тоді, коли ті самі не декларують такі надходження. Подібна практика уже впроваджена для бізнес-структур, завдяки чому за три квартали 2025 року від діяльності Apple, Google, Netflix, Meta бюджет отримав понад 10,5 млрд грн. Поширення цієї практики на доходи фізичних осіб є логічним і давно назрілим кроком.

Важливим інструментом детінізації є перехід від суцільних перевірок до системи управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками). Традиційна модель податкового контролю, за якої всі платники перевіряються з однаковою інтенсивністю незалежно від їхньої поведінки, є одночасно витратною для держави і надмірно обтяжливою для сумлінного бізнесу. Натомість ризик-орієнтований підхід дозволяє концентрувати контрольні ресурси саме там, де ймовірність

ухилення від оподаткування є найвищою, звільняючи більшість платників від не виправданого адміністративного тиску.

У рамках Національної стратегії доходів до 2030 року, у 2024 році було запущено експеримент із функціонування системи управління податковими ризиками та розпочато розробку ІТ-рішення для впровадження електронного аудиту на основі формату SAF-T UA (стандартизований файл аудиту для цілей оподаткування). Ця система забезпечує автоматичне отримання від платника структурованих даних бухгалтерського обліку, їхнє аналізування за допомогою алгоритмів виявлення аномалій і проведення перевірки у дистанційній формі, без фізичного виїзду інспектора. Результатом має стати суттєве скорочення часу перевірок і поліпшення аналітичної спроможності податкової служби. Ризик-орієнтований підхід змінює принцип взаємодії держави і платника, коли акцент переносено з покарання на превенцію та добровільне дотримання законодавства, а сумлінний платник отримує реальні переваги – менше перевірок, спрощений документообіг, пришвидшене відшкодування ПДВ. Це підвищує загальний рівень податкової культури та знижує стимули до переходу в тінь.

Іншим напрямом нарощування власних доходів держави є розширення традиційної бази оподаткування за рахунок нерухомості та рентних платежів. На думку І. Луніної, О. Білоусової та Н. Фролової, нарощування доходів бюджету має передбачати посилення фіскального навантаження на високі доходи та елітне майно, а також рентні платежі, а не лише пошук нових баз оподаткування малого і середнього бізнесу [7]. Це важливо з погляду справедливості оподаткування, адже розширення дохідної бази не має відбуватись за рахунок найбільш чутливих до фіскального навантаження платників податків. Зокрема, перегляд нормативної грошової оцінки нерухомості та підвищення реального (а не номінального) навантаження на власників дорогого майна могло б принести значні додаткові надходження без негативного впливу на бізнес.

Також залишається значно недовикористаним потенціал рентних платежів за користування природними ресурсами. З 1 січня 2025 року набрали чинності зміни до податкового законодавства, які запровадили мінімальні базові ставки рентної плати для будівельних матеріалів (гравій, пісок, каолін) у доларовому еквіваленті – від 6 до 120 USD за тону залежно від виду корисної копалини. Водночас змінено базу оподаткування для нафти та конденсату. Попри це, ставки рентної плати для стратегічних ресурсів, таких як природний газ та залізна руда залишаються відносно низькими і незмінними, що зумовлює значні втрати для бюджету. Проблема недовиконання надходжень із рентної плати пояснюється також недосконалістю її адміністрування – складними механізмами розрахунку, застосуванням коригувальних коефіцієнтів, які знижують фактичне податкове навантаження, а також відсутністю незалежного моніторингу фактичних обсягів видобутку корисних копалин [4].

Поряд із розширення податкової бази важливим завданням фінансової політики має стати реалізація потенціалу цифровізації адміністрування. Цифрову трансформацію податкової та митної служб у науковому середовищі визначають як один із найбільш рентабельних шляхів підвищення бюджетних доходів без

збільшення номінальних ставок фіскальних платежів. У цьому контексті помітні результати демонструє впровадження таких цифрових систем, як Prozorro, е-декларування, е-VAT, відкриті реєстри власності. Однак розширення охоплення електронного обліку, інтеграція баз даних фіскальних і митних органів, органів Держгеокадастру і Пенсійного фонду України в єдину аналітичну систему дозволить виявляти незадекларовані активи, схеми мінімізації та нелегальний оборот. За оцінкою фахівців ОЕСР, зниження відповідного адміністративного тягаря і звуження спрощених режимів одночасно розширять базу і підвищать добровільну відповідність (tax compliance) [3], що дасть можливість наростити власні доходи держави.

У контексті раціоналізації використання позикових джерел фінансування державних потреб необхідним є нарощування внутрішніх запозичень через розвиток ринку ОВДП і залучення заощаджень населення. Внутрішні державні запозичення виконують функцію немонетарного фінансування дефіциту, що дозволяє уникнути інфляційного тиску. У 2022-2025 рр. ринок ОВДП зріс, однак обмеженість заощаджень населення в умовах падіння реальних доходів та невизначеності безпекової ситуації стримує потенціал розширення внутрішнього боргового ринку. Серед перспективних механізмів слід визначити «військові облигації» як інструмент прямого залучення роздрібних інвесторів, що поєднує фіскальний та патріотичний вимір; спрощення доступу населення до ОВДП через мобільні банківські платформи; запровадження накопичувальних пенсійних програм, які акумулюватимуть кошти на ринку державних цінних паперів.

Паралельно із нарощуванням внутрішніх запозичень, важливою є також раціоналізація зовнішніх зобов'язань. Зокрема, критично необхідним завданням є переорієнтація цих позик від покриття поточного дефіциту до фінансування реформ та інвестицій, які підвищують власний потенціал доходів. Так, кошти Фонду відновлення ЄС доцільно спрямовувати на розвиток відновлювальної енергетики, цифрової інфраструктури та реінтеграцію ВПО на ринок праці, тобто у тих напрямках, які створюють умови для розширення дохідної бази бюджетів усіх рівнів у середньостроковій перспективі. На наше переконання, поствоєнне відновлення України має будуватись на власній фіскальній базі.

Окремої уваги заслуговує питання інституційної спроможності держави як передумови реалізації будь-якого з окреслених напрямів фінансової політики. Нарощування доходів бюджету через детінізацію, ефективне адміністрування рентних платежів, цифровізацію контролю та інші новації залежить не лише від законодавчих норм, а від реальних управлінських і аналітичних можливостей відповідних відомств. Як зазначає І. Чугунов, успішність фіскальних реформ визначається насамперед якістю державних інститутів, їхньою здатністю впроваджувати системні зміни в умовах тиску та невизначеності [10]. В Україні попри всю руйнівну сутність повномасштабної війни, вона створила унікальне вікно можливостей для прискорення інституційного розвитку, коли суспільство демонструє готовність до реформ, а євроінтеграційний порядок денний формує чіткі зовнішні критерії для оцінювання прогресу. Тому зміцнення потенціалу податкових та митних органів, органів фінансового контролю та управління

борговими зобов'язаннями держави виступає стратегічним чинником фінансової самодостатності, не менш важливим, ніж формальна зміна ставок фіскальних платежів чи баз оподаткування [5].

Таким чином, зміцнення фінансової самодостатності держави в умовах війни є системним завданням, яке передбачає детінізацію економіки через спрощення регуляторних процедур і цифровий контроль, повноцінне задіяння ресурсного потенціалу рентних платежів й майнового оподаткування, розвиток внутрішнього ринку цінних паперів держави, раціональне управління зовнішньою допомогою. Послідовна реалізація цих напрямів фінансової політики дозволить поступово знизити критичну залежність від зовнішнього фінансування й закласти фундамент фіскальної стійкості України для її повоєнної відбудови.

Список використаних джерел:

1. European Council. Decision to provide €90 billion of support to Ukraine for 2026–27: statement by President António Costa. Brussels, 19 December 2025. URL: <https://www.consilium.europa.eu>
2. European Parliament. Parliament approves €90 billion Ukraine support loan package. 2026. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/parliament-approves-%E2%82%AC90-billion-ukraine-support-loan-package_en
3. OECD Economic Surveys: Ukraine 2025. Fostering macroeconomic stability and a sustainable recovery. OECD, 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-ukraine-2025_940cee85-en/
4. Горин В. П., Лободіна З. М., Булавинець В. М. Інструментарій публічних фінансів у реалізації моделі зеленої економіки: теоретична візія та проблеми ефективності. *Світ фінансів*. 2024. Випуск 4 (81). С. 18-35. DOI: 10.35774/SF2024.04.018
5. Кізима Т., Лободіна З., Горин В., Кізима А. Поведінкові фінанси як методологічний концепт дослідження сфери публічних фінансів в Україні. *Світ фінансів*. 2022. Вип. 4. С. 8-21.
6. Куц О. Тіньова економіка України – якими є її розмір та вплив на загальний стан країни. ZN.ua. 2024. URL: <https://zn.ua/ukr/macroeconomics/jakimi-je-rozmir-tinovoji-ekonomiki-ukrajini-ta-jiji-vpliv-na-nash-rozvitok.html>
7. Луніна І. О., Білоусова О. С., Фролова Н. Б. Бюджет України в умовах воєнної економіки: фіскальний простір та ризики. *Фінанси України*. 2024. № 1. С. 17–31.
8. Оцінка тіньової економіки України: методи та ключові фактори. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. 2023. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-9-03-06>
9. Палійчук Т., Мироненко О. Огляд бюджету 2025. Центр економічних стратегій. Грудень 2024. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/byudzhet-2025.pdf>
10. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку: монографія. Київ: КНТЕУ, 2021. 532 с.

Валентин Стецюк
студент гр. ПОФГм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Вікторія Булавинець

ТОКЕНІЗОВАНІ АКТИВИ ЯК ВЕКТОР ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Трансформація глобальної фінансової архітектури під впливом технологій розподіленого реєстру відкриває якісно нові можливості для формування інвестиційного доходу домогосподарств. Зокрема, токенизація реальних активів, як процес створення цифрового представлення прав на традиційні активи у вигляді токенів на блокчейн-платформі поступово трансформується з вузького експерименту у повноцінний сегмент світового фінансового ринку [9]. Особливі можливості вона відкриває для домогосподарств, які традиційно обмежені у доступі до широкого спектра інвестиційних інструментів. Токенізовані активи становлять вектор диверсифікації доходів населення, який має потенціал перетворити раніше недоступні для нього класи активів на елементи роздрібного портфеля інвестицій [5]. Цей напрям розвитку фінансового інвестування має значні перспективи для України, де більшість заощаджень населення зосереджена в готівковій іноземній валюті та банківських депозитах, а ринок небанківських фінансових інструментів залишається нерозвиненим [10; 14].

Масштаби токенизації реальних активів підтверджують значний процес у розвитку цього сегменту фінансового ринку. У 2024-2025 рр. ринок токенизованих реальних активів сягнув 24 млрд дол., продемонструвавши зростання на 308% за три роки, а за оцінками фахівців, до 2034 року його обсяги можуть досягти 30 трлн дол. Аналітики McKinsey & Company прогнозують, що ринковий обсяг токенизованих фінансових активів до 2030 року досягне близько 2 трлн дол., а при оптимістичному сценарії перевищить 4 трлн дол. Перша хвиля прийняття охопить готівкові депозити, облігації, ETN, пайові фонди та позики. За прогнозами BCG, обсяги токенизації нерухомості зростуть з 120 млрд дол. у 2023 році до 3,2 трлн дол. до 2030 року при середньорічному темпі приросту 49%. Компанія Deloitte прогнозує концентрацію до 2035 року у токенизованих фондах приватної нерухомості до 1 трлн дол.

Теоретичний аналіз явища токенизації фокусується передусім на наслідках цього процесу для доступності інвестицій. Є. Жітомірський, С. Шмід та М. Вальтер характеризують токенизацію фінансових активів на основі блокчейн-технологій як трансформаційний процес, який передбачає дроблення права власності на такі активи і тим самим розширення їхньої доступності для інвестування порівняно з традиційними фінансовими активами [7]. Я. Белінська, С. Онишко та Р. Дюк зазначають, що токенизація фінансових активів відкриває нові можливості для мобілізації заощаджень та формування інвестиційного доходу населення, однак потребує відповідного інституційного забезпечення [8]. Д. Муха та С. Ходакевич обґрунтовують, що у контексті повоєнної відбудови RWA-

токенізація є одним із ключових напрямів еволюції інфраструктури фінансового ринку, який дає можливість залучити до фінансування процесів відновлення економіки нових інвесторів за рахунок зниження технічних і фінансових бар'єрів входження на ринок [11].

Для розуміння інвестиційного потенціалу токенізованих активів необхідно розрізняти три основні їх різновиди:

– токенізовані боргові інструменти, насамперед облігації державної позики. Наприклад, обсяги ринку токенізованих казначейських облігацій США зросли з менш ніж 1 млрд дол. на початку 2024 року до понад 7,4 млрд дол. у середині 2025 року завдяки попиту на безпечні активи з гарантованою on-chain дохідністю. Для домогосподарств такий фінансовий інструмент є еквівалентом прямого доступу до ринку суверенного боргу без посередників та мінімального порогу вкладень;

– токенізована нерухомість, де кожен токен підтверджує частку у праві власності на конкретний об'єкт нерухомості й забезпечує пропорційний дохід від його оренди. На сьогодні цей різновид токенізованих активів розвивається в Україні найбільше. Зокрема, компанія Vingroup пропонує дольове інвестування у цифровізовану нерухомість на популярних туристичних локаціях і реалізувала відповідні активи на понад 2,5 млн дол. Завдяки встановленню мінімального порогу участі цей фінансовий інструмент доступний для широкого кола роздрібних інвесторів [1]. Подібні фінансові продукти пропонує компанія Inzhur та інші;

– токенізовані фонди та структуровані продукти, де дроблення активів фонду на тисячі токенів дозволяє пропонувати їх широкому колу інвесторів, навіть із невисоким рівнем доходів.

Ключовим механізмом генерування інвестиційного доходу через токенізовані активи є смарт-контракти, які автоматизують нарахування і виплату доходу. Смарт-контракти уможливають гнучке дроблення активів, що знижує мінімальні порогові інвестиційні суми, розширює базу інвесторів і підвищує ліквідність активу. Завдяки нижчим спредам між цінами купівлі і продажу токенізовані облігації демонструють вищу ліквідність, ніж традиційні боргові цінні папери. На думку І. Федоренко, токенізовані активи здатні суттєво змінити економічні відносини, адже змінюють принципи формування портфельного доходу домогосподарств від пасивного зберігання коштів до активного отримання грошових потоків від реальних активів [13].

В Україні ринок токенізованих активів як інвестиційного інструменту домогосподарств наразі перебуває на початковій стадії розвитку, що пояснюється насамперед незрілістю інституційного забезпечення. У 2021 році було ухвалено Закон України «Про віртуальні активи», який визначає віртуальні активи як нематеріальні блага, що можуть бути предметом угод на ринку, і встановлює, що операції з ними можуть бути виконані лише через спеціальні платформи або постачальників послуг віртуальних активів. Закон формує правові основи для використання блокчейн-технології, але не передбачає чітких механізмів регулювання токенізації нерухомості. Практична реалізація норм цього Закону ускладнюється тим, що через відсутність змін до пов'язаного законодавства він

досі не набрав чинності у повному обсязі. Водночас у році 2025 році зареєстровано законопроект № 10225-д «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів», який є кроком до формування повноцінного фіскального режиму для токенизованих інструментів [12].

Однак поширення токенизованих активів у вітчизняних домогосподарств стримують низка обмежень. Зокрема, попри потенційні переваги таких активів, такі як підвищення ефективності, зниження витрат, зростання прозорості та розширення доступу дрібних інвесторів через дроблення активів, багато із цих переваг залишаються недостатньо обґрунтованими і можуть супроводжуватись компромісами у вигляді зростання операційної складності, тиску на ліквідність і регуляторної невизначеності. Крім цього, більшість RWA-токенів демонструють низькі обсяги торгів, тривалі строки утримання та обмежену участь інвесторів попри їхній потенціал. Для вітчизняних домогосподарств до цих ризиків токенизованих активів додаються юридична невизначеність прав власності, незрілість вторинного ринку і технологічна необізнаність більшості роздрібних інвесторів. Ці чинники обмежують фактичний доступ населення до нових фінансових інструментів попри їхню формальну доступність.

Отже, токенизовані активи завдяки зниженому порогу входу на ринок, автоматизації виплати доходу смарт-контрактами та розширенню географії доступних активів формують якісно новий вектор диверсифікації інвестиційного доходу домогосподарств. В Україні потенціал розвитку цього сегменту фінансового ринку особливо значущий у контексті необхідності мобілізації заощаджень населення для повоєнного відновлення і становлення внутрішнього фінансового ринку. Щоб токенизовані активи стали доступним інструментом для масового інвестора, необхідно завершити правове врегулювання цього ринку, зокрема ухвалити чіткі правила оподаткування операцій з цими інструментами.

Список використаних джерел:

1. Binaryx. Діджиталізовані інвестиції в нерухомість. Minfin.com.ua. URL: <https://projects.minfin.com.ua/en/binaryx-investicii-v-neruhomist>
2. Financial Stability Board. The Financial Stability Implications of Tokenisation. October 2024. URL: <https://www.fsb.org/uploads/P221024-2.pdf>
3. IMF. Central Bank Exploration of Tokenized Reserves. IMF Fintech Notes. 2025. URL: <https://www.imf.org/-/media/files/publications/ftn063/2025/english/ftnea2025011.pdf>
4. Katten Muchin Rosenman LLP. Tokenization of Real-World Assets: Opportunities, Challenges and the Path Ahead. 2025. URL: <https://katten.com/tokenization-of-real-world-assets-opportunities-challenges-and-the-path-ahead>
5. Krysovaty A., Horyn V., Lobodina Z., Pohrishchuk H., Dobizha N., Bulavynets V. Financial patriotism: theoretical substantiation and role in ensuring the financial security of the state. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2025. Vol. 1 (60). P. 123-136. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.60.2025.4614>

6. McKinsey & Company. From ripples to waves: The transformational power of tokenizing assets. June 2024. URL: <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/from-ripples-to-waves-the-transformational-power-of-tokenizing-assets>
7. Zhitomirskiy E., Schmid S., Walther M. Tokenizing assets with dividend payouts – a legally compliant and flexible design. *Digital Finance*. 2023. Vol. 5. No. 3. P. 563–580. DOI: 10.1007/s42521-023-00094-w.
8. Белінська Я. В., Онишко С. В., Дюк Р. І. Токенізація фінансових активів як інноваційний напрям розвитку фінансового ринку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2023. № 30 (58). С. 22-29. DOI: 10.25264/2311-5149-2023-30(58)-22-29.
9. Гонак І. М., Горин В. П. Криптовалюта як об'єкт інвестування. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, вересень 2022. № 26 (54). С. 71-84.
10. Кізима Т., Лободіна З., Горин В., Кізима А. Поведінкові фінанси як методологічний концепт дослідження сфери публічних фінансів в Україні. *Світ фінансів*. 2022. Вип. 4. С. 8-21.
11. Муха Д., Ходакевич С. Токенізація реальних активів (RWA) як інструмент підвищення ліквідності: можливості та ризики для фінансової системи України. *UNIVERSUM*. 2025. № 27. DOI: 10.36990/2415-3265-2025-27.
12. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні: Проект закону від 24.04.2025 р. № 10225-д. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56271>
13. Федоренко І. Перетворення в економічних відносинах під впливом впровадження токенизованих активів. *Економічний аналіз*. 2023. Том 33. № 3. С. 178–189. DOI: 10.35774/есона2023.03.178.
14. Фінанси: підручник / В. П. Горин, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 632 с.

Михайло Лукасевич
студент гр. ФПФм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Олена Петрушка

МАКРОЕКОНОМІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Макроекономічні умови виконання Державного бюджету України у 2022–2023 роках формувалися під впливом безпрецедентних викликів, спричинених повномасштабною війною. Військові дії призвели до значних втрат людського капіталу, руйнування виробничої та інфраструктурної бази, порушення логістики та масштабних міграційних процесів, що суттєво послабило внутрішній попит і підвищило рівень безробіття.

У 2022 році економіка зазнала різкого спаду: реальний ВВП скоротився на 30,4%, що стало найглибшим падінням за період незалежності. Одночасно посилювалися інфляційні процеси та знизилася реальна заробітна плата, що свідчило про погіршення купівельної спроможності населення. Зовнішньоекономічна діяльність характеризувалася суттєвим скороченням експорту та погіршенням торговельного балансу, зумовленим насамперед падінням промислового виробництва та зміною структури зовнішніх ринків. Водночас стабілізаційними факторами виступили міжнародна фінансова допомога, валютне регулювання та підтримка платіжного балансу, що дозволило частково пом'якшити макроекономічні дисбаланси та забезпечити фінансову стійкість у кризових умовах.

У 2023 році економіка України продемонструвала перші ознаки відновлення: реальне зростання ВВП склало близько 5%, а номінальні показники економічної активності зросли. Відновлювальні процеси були зумовлені адаптацією бізнесу до умов війни, збереженням міжнародної підтримки та відносною стабілізацією макрофінансової ситуації.

Отже, у 2022–2023 роках економіка України пройшла фазу глибокого шоку з подальшими ознаками поступового відновлення, що стало можливим завдяки поєднанню внутрішньої адаптації та значної зовнішньої фінансової підтримки.

У 2023 році інфляційні процеси в Україні суттєво сповільнилися: індекс споживчих цін знизився до 5,1%, що було зумовлено відносною стабільністю валютного курсу, стриманою монетарною політикою та покращенням інфляційних очікувань. Водночас реальна заробітна плата зросла на 10,1%, що свідчило про часткове відновлення купівельної спроможності населення.

У галузевому вимірі спостерігалися відновлювальні тенденції: промислове виробництво зросло на 2,4%, насамперед у харчовій, хімічній та машинобудівній галузях. Будівельний сектор продемонстрував значне зростання на 20,9% завдяки відновлювальним процесам та низькій базі попереднього року. Роздрібна торгівля також зросла на 11,6%, що відображало пожвавлення внутрішнього попиту, хоча окремі регіональні сегменти економіки залишалися у стані нестабільності через безпекові ризики.

Зовнішньоекономічна ситуація залишалася напруженою: експорт скоротився на 15,7% до 34,5 млрд дол. США, тоді як імпорт зріс на 13,9% і досяг 63,3 млрд дол. США. У результаті дефіцит торговельного балансу збільшився до 28,8 млрд дол. США, а дефіцит поточного рахунку – до 9,8 млрд дол. США. Така динаміка була зумовлена обмеженнями експортної логістики та зростанням потреб в імпорті для оборонного та відновлювального секторів.

Водночас важливим стабілізаційним фактором стало зростання міжнародних резервів до 40,5 млрд дол. США, що забезпечило додаткову фінансову стійкість держави. Валютний курс залишався відносно стабільним на рівні близько 36,6 грн за долар США, що сприяло стриманню інфляційного тиску.

У цілому макроекономічні умови виконання бюджету у 2022–2023 роках характеризувалися переходом від глибокої кризової фази до поступового відновлення економіки, ключову роль у якому відігравали міжнародна фінансова підтримка, адаптаційна спроможність бізнесу та зважена макроекономічна політика держави в умовах воєнного стану (див. табл. 1).

Таблиця 1

Основні макроекономічні показники України у 2022-2025 рр.

Найменування показника	2022	2023	2024		2025	
			Факт / очікуване	Відхилення	Факт / очікуване	Відхилення
ВВП номінальний, млрд грн	5 239,1	6 628,0	7 589,0	-54,0	8 839,9	373,6
ВВП реальний, зміна у % до попереднього року	-28,8	5,5	3,6	-1,0	1,8	-0,9
Темп зміни споживчих цін, відсотків, грудень до грудня попереднього року	26,6	5,1	12,0	2,3	8,0	-1,5
Темп зміни цін виробників, відсотків, грудень до грудня попереднього року	38,2	16,2	27,6	16,2	8,2	-2,9
Середньомісячна заробітна плата, грн	14 847	17 442	21 025	-784	25 946	1 557
Зміна реальної заробітної плати ¹ , відсотків		4,1	13,2	4,7	7,2	-0,9
Зміна експорту товарів та послуг, у % до попереднього року	-29,4	-10,8	9,4	0,4	54 265	-2 964
Зміна імпорту товарів та послуг, у % до попереднього року	-1,1	7,1	3,0	-2,9	111 045	13 141
<u>Припущення прогнозу:</u> Обмінний курс, гривень до долара США (середній)	32,3	36,6	40,2	-0,5	41,7	-3,3

Джерело: Держстат, Національний банк України, Мінекономіки.

Примітки: 1 – номінальна середньомісячна заробітна плата працівників, скоригована на індекс споживчих цін.

Макроекономічні умови виконання Державного бюджету України у 2023–2025 роках формувалися під визначальним впливом повномасштабної війни, що зумовлювала глибоку трансформацію економічної системи, високий рівень

невизначеності та структурні дисбаланси розвитку. У зазначений період економіка пройшла етапи від кризового падіння до часткової стабілізації та слабкого, нерівномірного відновлення.

У 2023 році спостерігався перехід від фази глибокої економічної кризи до контрольованої стабілізації, що проявилось у відновленні економічного зростання, уповільненні інфляції та поступовому поживленні внутрішнього попиту. Водночас зберігалися значні зовнішні дисбаланси, висока залежність від міжнародної фінансової підтримки та обмеження, пов'язані з воєнними ризиками.

У 2024 році економічна динаміка залишалася позитивною, однак нестійкою. Відновлювальні процеси відбувалися на тлі інфляційного тиску, енергетичних шоків та дефіциту інвестиційних ресурсів. Зростання окремих секторів економіки не забезпечувало повноцінного компенсування втрат від війни, що обумовлювало збереження структурних диспропорцій та значного торговельного дефіциту.

У 2025 році економіка України залишалася у стані обмеженого та нерівномірного розвитку. Темпи зростання були низькими, а відновлення – фрагментарним і значною мірою залежним від бюджетного стимулювання та міжнародної допомоги. Водночас посилювалися проблеми зовнішньоторговельного дисбалансу, енергетичної вразливості та дефіциту трудових ресурсів, що стримувало розширення виробничого потенціалу та податкової бази. Отже, макроекономічні умови виконання бюджету в аналізованому періоді визначалися поєднанням адаптаційних можливостей економіки та системних обмежень воєнного часу, що зумовлює високу залежність бюджетної системи від зовнішніх джерел фінансування та необхідність подальшої структурної трансформації економіки.

Ключовими характеристиками макроекономічного середовища стали: домінування воєнного чинника як системного обмеження економічного розвитку; асиметрія між секторами економіки (спад у виробничих галузях і зростання у сфері внутрішнього попиту); зростання зовнішніх дисбалансів через розширення імпортозалежності; критична роль міжнародної фінансової допомоги у підтриманні макрофінансової стабільності. Отож, виконання бюджету у 2025 році відбувалося в умовах підвищеної невизначеності та вимагало збереження консервативного підходу до фіскальної політики, з акцентом на забезпечення стабільності фінансування пріоритетних видатків та підвищення стійкості бюджетної системи.

Узагальнюючи, макроекономічна траєкторія України у 2023–2025 роках характеризується поступовим переходом від кризового шоку до етапу нестійкої стабілізації з ознаками слабкого відновлення. При цьому ключовими детермінантами розвитку залишалися воєнні ризики, зовнішня фінансова підтримка, обмеженість інвестиційних ресурсів і структурна деформація економіки.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. Офіційний вебсайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
2. Національний банк України. Офіційний вебсайт. URL: <https://bank.gov.ua>
3. Міністерство економіки України. Офіційний вебсайт. URL: <https://www.me.gov.ua>

Олег Ропицький

студент гр. ФПФм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Олександр Шашкевич

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ, СКЛАД ТА ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ

В умовах розвитку демократичного суспільства та поглиблення процесів децентралізації особливого значення набуває фінансова спроможність органів місцевого самоврядування (ОМС), яка визначається наявністю достатнього обсягу фінансових ресурсів для виконання покладених на них функцій і повноважень. Фінансові ресурси ОМС є матеріальною основою забезпечення життєдіяльності територіальних громад, реалізації соціально-економічної політики на місцевому рівні та задоволення суспільних потреб населення [6].

Економічний зміст фінансових ресурсів ОМС полягає у сукупності грошових коштів та інших фінансових активів, які перебувають у їх розпорядженні і використовуються для виконання власних та делегованих державою повноважень, фінансування місцевого розвитку, утримання комунальної інфраструктури, надання публічних послуг і забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад.

У вітчизняній фінансовій науці питання економічної сутності фінансових ресурсів ОМС є предметом активної наукової дискусії. Різні науковці по-різному трактують зміст цієї категорії, її склад, функціональне призначення та роль у забезпеченні розвитку територіальних громад [7]. Основні наукові підходи зосереджені навколо визначення джерел формування фінансових ресурсів, ступеня їх самостійності, а також співвідношення бюджетних і позабюджетних складових у системі місцевих фінансів. Так, В. Кравченко розглядає фінансові ресурси ОМС як «систему грошових фондів, що формуються і використовуються місцевими органами влади для забезпечення виконання покладених на них функцій та завдань» [9]. Автор акцентує увагу на тому, що «фінансові ресурси територіальних громад є матеріальною основою місцевого самоврядування та визначають рівень фінансової автономії громад» [9]. У межах цього підходу ключовий акцент робиться на бюджетній складовій фінансових ресурсів, насамперед на доходах місцевих бюджетів.

Натомість О. Кириленко трактує фінансові ресурси ОМС як «сукупність усіх фінансових можливостей територіальної громади, що можуть бути використані для забезпечення місцевого розвитку» [8]. При цьому автор наголошує, що «фінансові ресурси не обмежуються лише коштами місцевих бюджетів, а включають також фінансові ресурси комунальних підприємств, доходи від комунальної власності, інвестиційні ресурси, запозичення та інші залучені кошти» [6]. Такий підхід значно розширює зміст поняття «фінансові ресурси» та відображає сучасну концепцію багатоканального фінансового забезпечення місцевого самоврядування.

Важливий внесок у розвиток теорії місцевих фінансів зробила І. Луніна, яка розглядає фінансові ресурси ОМС крізь призму фінансової децентралізації. Вона підкреслює, що «головною ознакою ефективної системи місцевих фінансів є достатність власних фінансових ресурсів для реалізації повноважень органів місцевого самоврядування» [10] та акцентує увагу на необхідності збалансування доходної бази місцевих бюджетів і зменшення залежності громад від міжбюджетних трансфертів. В. Опарін під фінансовими ресурсами розуміє «фонди грошових коштів, які формуються у процесі розподілу та перерозподілу ВВП і використовуються для забезпечення діяльності суб'єктів публічної влади» [11]. У контексті місцевого самоврядування вчений наголошує на економічній природі фінансових ресурсів як результату фінансових відносин між державою, місцевою владою, суб'єктами господарювання та населенням.

На думку В. Опаріна, В. Федосова та П. Юхименка, «фінансові ресурси органів місцевого самоврядування слід розглядати як складову системи публічних фінансів держави» [11]. Учені підкреслюють, що місцеві фінанси виконують важливу соціальну функцію, оскільки через них забезпечується фінансування суспільних благ і послуг на місцевому рівні. Водночас, звертає увагу на необхідність підвищення ефективності використання фінансових ресурсів та вдосконалення механізмів фінансового контролю. Окремі вітчизняні науковці дотримуються інституційного підходу до визначення сутності фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. Зокрема, Т. Боголіб вважає, що «фінансові ресурси слід розглядати не лише як сукупність грошових фондів, а і як інструмент реалізації місцевої фінансової політики, який забезпечує економічний розвиток територій, фінансову стабільність громад та підвищення рівня добробуту населення» [1].

На рис. 1 представлено джерела формування і напрями використання фінансових ресурсів ОМС. Основною фінансових ресурсів ОМС є доходи місцевих бюджетів. Саме через систему місцевих бюджетів забезпечується фінансування більшості функцій і повноважень місцевої влади. Доходи місцевих бюджетів включають: «податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом та офіційні трансферти» [2]. Їх значення полягає у створенні фінансової основи діяльності територіальних громад, фінансуванні соціальної сфери, ЖКГ, благоустрою, освіти, охорони здоров'я та інших напрямів місцевого розвитку. В умовах бюджетної децентралізації роль доходів місцевих бюджетів значно посилилася, оскільки громади отримали більше фінансових повноважень і джерел доходів.

Важливою складовою фінансових ресурсів ОМС є кошти комунальних підприємств. Комунальні підприємства забезпечують «надання житлово-комунальних, транспортних, енергетичних, побутових та інших послуг населенню, а також формують частину доходів місцевих бюджетів через сплату податків, перерахування частини прибутку та орендних платежів» [5]. Ефективне функціонування комунального сектору дає можливість громадам формувати додаткові фінансові ресурси, зменшувати навантаження на місцеві бюджети та забезпечувати самофінансування окремих напрямів діяльності. У сучасних умовах

комунальні підприємства дедалі частіше розглядаються як інструмент економічного розвитку територіальних громад.

Рис. 1. Джерела формування та напрями використання фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування

Джерело: складено за даними [12]

Суттєве значення мають доходи від управління комунальним майном. ОМС «володіють значними обсягами комунальної власності, до якої належать земельні ресурси, нерухомість, об'єкти інфраструктури, природні ресурси та майнові комплекси. Надходження від оренди комунального майна, приватизації, концесій, земельних аукціонів і плати за користування майном формують додаткові джерела фінансових ресурсів громади» [14]. Раціональне управління комунальною власністю сприяє підвищенню фінансової спроможності ОМС та забезпечує залучення інвестицій у розвиток територій.

Важливою складовою фінансових ресурсів є кошти місцевих цільових фондів. Такі фонди створюються для фінансування окремих програм і заходів місцевого значення, зокрема у сферах екології, благоустрою, розвитку інфраструктури, охорони навколишнього середовища та соціального захисту населення. Цільові фонди дозволяють концентрувати фінансові ресурси на пріоритетних напрямках розвитку громади та забезпечують адресне використання коштів.

У сучасних умовах дедалі більшого значення набувають місцеві запозичення як інструмент залучення додаткових фінансових ресурсів. Місцеві запозичення можуть здійснюватися у «формі випуску місцевих облігацій, отримання кредитів від фінансових установ або міжнародних організацій. Вони використовуються переважно для фінансування інвестиційних проектів, розвитку інфраструктури,

модернізації комунального господарства та реалізації програм місцевого розвитку» [13]. Водночас використання місцевих запозичень потребує ефективного управління борговими ризиками та забезпечення фінансової стійкості громад.

Значну роль у фінансовому забезпеченні ОМС відіграють грантові ресурси. Гранти надаються міжнародними організаціями, фондами, урядами іноземних держав та іншими донорами на безповоротній основі для реалізації проєктів місцевого розвитку. «Грантове фінансування активно використовується для відновлення інфраструктури, розвитку енергоефективності, цифровізації, підтримки соціальної сфери та розвитку громадянського суспільства» [3]. Особливо актуальним це джерело стало в умовах війни та післявоєнного відновлення України. Тісно пов'язаною з грантовими ресурсами є міжнародна технічна допомога, яка включає фінансову, консультативну, експертну та матеріально-технічну підтримку територіальних громад. Міжнародна технічна допомога сприяє впровадженню сучасних управлінських практик, реалізації інноваційних проєктів, розвитку місцевого самоврядування та інтеграції України до європейського простору.

Важливим елементом фінансових ресурсів є інвестиційні ресурси, які формуються за рахунок внутрішніх та зовнішніх інвестицій у розвиток територій. Інвестиції забезпечують модернізацію інфраструктури, створення нових робочих місць, розвиток підприємництва та підвищення економічної активності громад. ОМС зацікавлені у формуванні сприятливого інвестиційного клімату, оскільки це дозволяє збільшити фінансовий потенціал території та зміцнити дохідну базу місцевих бюджетів.

Окрему роль у системі фінансових ресурсів ОМС відіграють ресурси, залучені через механізми ППП. Публічно-приватне партнерство передбачає співпрацю ОМС з приватним сектором для реалізації суспільно важливих проєктів. Такі проєкти «дозволяють залучати приватний капітал до фінансування інфраструктурних об'єктів, транспортної системи, енергетики, ЖКГ, медицини та освіти» [14]. Перевагою ППП є можливість зменшення бюджетного навантаження та прискорення реалізації інвестиційних проєктів.

Відтак, фінансові ресурси ОМС включають широкий спектр фінансового забезпечення функціонування і розвитку територіальної громади, що характеризуються як внутрішніми, так і зовнішніми джерелами формування. Необхідність формування достатнього обсягу фінансових ресурсів ОМС зумовлена потребою забезпечення фінансової самостійності територіальних громад та створення умов для їх ефективного функціонування.

Список використаних джерел:

1. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад. *Економічний вісник університету*. Збірник наукових праць учених та аспірантів. 2012. Вип. 19/1. С. 288–293. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Evu/2012_19_1/Bogolib.pdf

2. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
3. Горин В. П., Лободіна З. М., Чайківський Н. О. Гранти як джерело фінансування та інструмент фінансової безпеки галузі охорони здоров'я. *Бізнес Інформ*. 2025. №1. С. 256-266.
4. Горин В. П., Булавинець В. М. Теоретичні засади бюджетних трансфертів як інструмента фінансового регулювання суспільного добробуту. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 5/1. С. 11-17. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/ebd10f7d-97b1-4c82-b7d9-9faa6b364d55>.
5. Забаштанський М. М., Сидор І. П. Державно-приватне партнерство у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 6. С. 18-23.
6. Квасниця О. Імперативи реалізації фінансової політики органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації. *Світ фінансів*. 2016. Вип. 4. С. 43-55.
7. Квасниця О. В., Білобран Г. Ю., Стасюк М. В. Формування доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації. *Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: сучасний стан та перспективи*. Матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23-24 груд. 2016 р.). Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2016. С. 168-169. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/72342a14-1d6a-4db3-b417-ab956bd5eb5d/content>
8. Кириленко О. Сучасні реалії функціонування фінансової системи України. *Світ фінансів*. 2023. Вип. 4 (77). С. 142-143.
9. Кравченко В. Місцеві фінанси України: навч. посіб. Київ: Т-во «Знання», КОО, 1999. 487 с.
10. Луніна І. О. Потенціал публічних фінансів для забезпечення видатків воєнного періоду та поствоєнного відновлення України. *Фінанси України*. 2022. № 8. С. 7–26.
11. Опарін В. М., Федосов В. М., Юхименко П. І. Публічні фінанси: генеза, теоретичні колізії та практична концептуалізація. *Фінанси України*. 2017. № 2. С. 110-129.
12. Сидор І. П., Білик В. Т. Теоретичний концепт дослідження сутності та змісту категорії «фінанси». *Ефективна економіка*. 2024. № 12. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/5374/5426>
13. Сидор І. П. Новітні моделі управління публічними фінансами через призму поведінкових трансформацій. *Модерні фінанси: глобальні виклики і національна безпека*. Монографія / за ред. д.е.н., проф. А. І. Крисоватого. Тернопіль: Економічна думка, 2025. Том 1. С. 206-226.
14. Сидор І. П. Позикові фінанси через призму поведінкового підходу у публічних фінансах. *Світ фінансів*. 2025. Випуск 3. С. 40-61. DOI: 10.35774/SF2025.03.040

Ольга Кириленко

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Віталія Фізер

студентка гр. ПОФГзм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ

Фінансова грамотність населення є одним із фундаментальних внутрішніх чинників, що визначають темпи та стабільність економічного зростання держави, адже вона виступає не лише особистою навичкою, а стратегічним ресурсом держави, який забезпечує трансформацію заощаджень в інвестиції, мінімізує системні фінансові ризики та створює умови для сталого економічного розвитку.

Кожен із цих напрямків має свій специфічний механізм впливу на економіку. Наприклад, якщо фінансова грамотність сприяє зростанню заощаджень, то важливо з'ясувати, як саме ці заощадження трансформуються в інвестиційний ресурс для ринків. Дослідження рівня фінансової грамотності населення допомагає зрозуміти яким чином низький рівень знань призводить до конкретних негативних наслідків, таких як зростання споживчого боргу та створення ризиків для всієї фінансової системи країни.

Отже, від рівня фінансової грамотності населення залежить стабільність економіки. Як економічний фактор фінансова грамотність проявляється, перш за все, через стимулювання інвестиційного потенціалу, адже люди, що мають високий рівень фінансової грамотності, інвестують кошти, наприклад, спрямовують у банківські депозити, цінні папери або інвестиційні фонди. Це перетворює приватні заощадження на внутрішній інвестиційний ресурс для економіки, стимулюючи розвиток підприємництва та фінансових ринків.

Інвестиційну грамотність можна представити трьома правилами (рис. 1).

Рис. 1. Правила інвестиційної грамотності

Зазначені на рис. 1 правила передбачають вкладення коштів з розумінням доходів та ризиків таких вкладень. Так, поступовість означає не інвестування відразу усіх заощаджень, а здійснення цього поступово. Довгостроковість – це розуміння того, що найрезультативніші інвестиційні вкладення окупуються у довгостроковому періоді часу. Диверсифікація означає, що важливо розподіляти

вкладення між різними активами, а не вкладати в один вид активів, тому що такий підхід збільшує ризики.

Проаналізувавши важливі правила успішного інвестора, можна виокремити методологічні засади формування та управління інвестиційним портфелем:

- 1) дотримання принципу ліквідності резервного капіталу;
- 2) часова детермінація інвестиційних ресурсів;
- 3) оптимізація співвідношення ризику та доходності через диверсифікацію;
- 4) моніторинг та ребалансування портфеля;
- 5) максимізація темпів приросту капіталу через механізм реінвестування;
- 6) залучення експертного консалтингу.

Варто пояснити кожен з цих засад. Так, щодо принципу ліквідності, то капіталізація активів, які формують фінансову «подушку безпеки», є неприпустимою. Даний вид коштів повинен зберігатися у високоліквідній формі для забезпечення платоспроможності суб'єкта в разі виникнення непередбачуваних екзогенних чи ендогенних шоків.

Часовий горизонт залучення капіталу має перевищувати один фінансовий рік для мінімізації ризиків вимушеного виходу з позицій у несприятливі періоди ринкової кон'юнктури.

Слід уникати стратегій, спрямованих виключно на максимізацію прибутку, оскільки це корелює з експоненціальним зростанням інвестиційних ризиків. Доцільним є формування збалансованого портфеля, що поєднує:

– консервативні інструменти, наприклад, фонди нерухомості з прогнозованою рентною доходністю, де стабільність забезпечується базовими активами та державними облігаціями;

– середньострокові активи, тобто проекти з фіксованою валютною доходністю, що забезпечують захист від девальваційних процесів.

Ефективне управління інвестиціями передбачає регулярний моніторинг та аудит поточних показників результативності та здійснення ребалансування активів у відповідність до змін ринкових індикаторів або індивідуальних стратегічних цілей інвестора.

Для досягнення ефекту «складних відсотків» рекомендується акумуляція отриманого доходу з його подальшим спрямуванням у додаткові активи. Використання фондів з капіталізацією прибутку дозволяє інтенсифікувати зростання чистих активів за рахунок розширення виробничих чи операційних потужностей без проміжних дивідендних виплат.

Для верифікації інвестиційної стратегії та мінімізації помилок, спричинених асиметрією інформації, обґрунтованим є звернення до професійних фінансових консультантів та сертифікованих керуючих активами.

Як фактор економічного зростання фінансова грамотність здатна підвищити фінансову безпеку та платоспроможність. Це пояснюється тим, що досвідчене у фінансових питаннях суспільство краще оцінює ризики, створює «фінансові подушки» на випадок криз, а також здатне уникати потрапляння у фінансові пастки. Це зменшує навантаження на державні соціальні бюджети, які суттєво збільшуються під час економічної нестабільності.

Низька фінансова грамотність часто призводить до зростання споживчого боргу та створює ризики для всієї фінансової системи країни. Розуміння основних принципів кредитування, повернення коштів у визначені строки та платності за їх користування, дозволяє громадянам обирати найвигідніші фінансові пропозиції та уникати надмірної закредитованості.

Фінансова грамотність як економічний фактор також проявляється в тому, що вона впливає на довгострокову економічну перспективу. Особливу роль відіграє фінансова грамотність молоді, оскільки саме їхня економічна поведінка формує фундамент для розвитку країни на довгострокову перспективу. З огляду на те, що молоді люди частіше звертаються до кредитування для навчання чи відкриття бізнесу, їхнє вміння оперувати фінансовими ресурсами безпосередньо впливає на динаміку майбутнього економічного зростання.

Крім цього, фінансова грамотність безпосередньо сприяє підвищенню благополуччя домогосподарств, що є кінцевою метою будь-якої економічної політики. Стабільні та заможні домогосподарства забезпечують стійкий внутрішній попит на товари та послуги, що є двигуном для національного виробництва.

Отже, як фактор економічного зростання фінансова грамотність проявляється через: інвестиційну грамотність; підвищення фінансової безпеки та платоспроможності; формування відповідальної боргової поведінки; вплив на довгострокову економічну перспективу; забезпечення загального благополуччя. Наявність достатнього рівня фінансової грамотності дозволяє створювати сприятливе економічне середовище для розвитку бізнесу та покращення в певній мірі економічної ситуації країни.

Павло Сарабун
студент гр. ПОФГм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Тетяна Кізіма

КРЕДИТНА МОДЕЛЬ ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ НАСЕЛЕННЯ ТА ЇЇ ПОВЕДІНКОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ

У сучасних умовах розвитку фінансового ринку кредитування стало одним із ключових інструментів забезпечення споживчих потреб населення. Активне поширення банківських кредитів, мікрофінансових позик, кредитних карток, розстрочок та онлайн-кредитування сприяло формуванню кредитної моделі фінансової поведінки населення, за якої використання позикових коштів стає звичною практикою задоволення поточних потреб і підтримання бажаного рівня споживання.

Кредитна модель фінансової поведінки представляє собою систему економічних рішень та поведінкових установок населення, пов'язаних із залученням, використанням та обслуговуванням кредитних ресурсів. Вона характеризує ставлення населення до боргу, рівень схильності до кредитування, мотивацію використання позикових коштів та особливості управління кредитними зобов'язаннями.

У класичному підході кредитна поведінка населення розглядається як «раціональна реакція на потребу перерозподілу фінансових ресурсів у часі» [3]. Передбачається, що домогосподарства приймають кредитні рішення на основі аналізу доходів, витрат, вартості кредиту, рівня ризику та власної платоспроможності. За таких умов кредит виконує функцію інструменту підтримки споживання, інвестування у житло, освіту, розвиток людського капіталу чи забезпечення фінансової стабільності. Проте сучасна практика свідчить, що кредитна поведінка населення часто виходить за межі раціональної моделі. У багатьох випадках рішення щодо залучення кредитних ресурсів формуються під впливом психологічних, соціальних та поведінкових факторів, що обумовлює необхідність дослідження кредитної моделі фінансової поведінки крізь призму поведінкової економіки.

Формування кредитної моделі фінансової поведінки населення значною мірою пов'язане зі зміною соціально-економічних умов розвитку суспільства. Поширення культури споживання, цифровізація фінансових послуг, доступність швидких кредитів та агресивний маркетинг фінансових установ сприяють зростанню кредитної активності населення. У сучасній економіці кредит дедалі частіше використовується не лише для фінансування стратегічно важливих витрат, а й для задоволення поточних споживчих потреб.

Основними «ознаками кредитної моделі фінансової поведінки населення є:

- висока залежність домогосподарств від позикових ресурсів;
- поширення споживчого кредитування;
- орієнтація на поточне споживання замість довгострокових заощаджень;

- зростання використання цифрових кредитних сервісів;
- підвищення боргового навантаження населення;
- психологічна адаптація до постійної наявності кредитних зобов'язань»

[1].

Кредитна модель фінансової поведінки має як позитивні, так і негативні наслідки для економіки та домогосподарств. З одного боку, кредитування сприяє активізації споживчого попиту, розвитку підприємництва, підвищенню якості життя населення та стимулюванню економічного зростання. З іншого боку, надмірна кредитна залежність може призводити до фінансової нестабільності домогосподарств, зростання проблемної заборгованості, погіршення платоспроможності населення та посилення соціальних ризиків. Особливо небезпечним є формування так званої «боргової пастки», коли значна частина доходів населення спрямовується на обслуговування кредитів, а нові позики використовуються для погашення попередніх боргів. Така ситуація часто виникає в умовах низького рівня фінансової грамотності населення та недостатнього усвідомлення довгострокових наслідків кредитних рішень.

У сучасній економічній науці дедалі більшого значення набуває поведінковий підхід до аналізу кредитної поведінки населення. Представники поведінкової економіки доводять, що «фінансові рішення людини не є абсолютно раціональними та часто формуються під впливом емоцій, когнітивних викривлень і соціально-психологічних факторів» [9]. Поведінкові детермінанти кредитної моделі фінансової поведінки являють собою «систему психологічних, соціальних та емоційних чинників, які впливають на процес прийняття кредитних рішень населенням» [11]. Саме вони значною мірою визначають схильність особи до запозичень, ставлення до боргу та модель фінансової поведінки загалом.

Однією з ключових поведінкових детермінант є ефект надмірної впевненості. Люди часто переоцінюють власні фінансові можливості та недооцінюють ризики майбутнього погіршення матеріального становища. У результаті населення може брати на себе надмірні кредитні зобов'язання, розраховуючи на стабільність доходів або майбутнє зростання фінансових можливостей. Важливим поведінковим фактором є також короткострокова орієнтація у прийнятті фінансових рішень. Більшість споживачів надають перевагу негайному задоволенню потреб над довгостроковими фінансовими вигодами. Саме тому кредит часто сприймається як можливість швидкого доступу до бажаного рівня споживання без урахування майбутнього боргового навантаження.

Суттєвий вплив на кредитну поведінку населення має ефект соціального наслідування. Люди часто орієнтуються на стиль життя та споживчі стандарти свого соціального оточення. Прагнення відповідати певному соціальному статусу стимулює використання кредитних ресурсів для придбання товарів і послуг, які перевищують реальні фінансові можливості домогосподарств.

Важливою поведінковою детермінантою є також фінансова необізнаність населення. «Недостатній рівень фінансової грамотності ускладнює оцінку реальної вартості кредиту, умов договору, процентних ставок, штрафних санкцій

та ризиків прострочення платежів. У результаті споживачі можуть приймати економічно необґрунтовані кредитні рішення» [7]. На кредитну модель фінансової поведінки суттєво впливають маркетингові технології фінансових установ. Агресивна реклама швидких кредитів, спрощені процедури оформлення позик, акцентування уваги на доступності кредитних ресурсів та приховування реальної вартості кредиту формують у населення психологічне відчуття легкості отримання фінансових ресурсів.

У сучасних умовах цифровізації фінансового сектору додатковим фактором поширення кредитної моделі поведінки стало онлайн-кредитування. Цифрові сервіси значно спростили процес отримання кредиту, мінімізували часові витрати та психологічні бар'єри щодо запозичення коштів. Це сприяло зростанню імпульсивного кредитування та збільшенню ризиків фінансової необачності населення. На формування кредитної поведінки населення також впливають макроекономічні чинники, серед яких: «рівень доходів населення, інфляція, рівень безробіття, процентна політика банків, доступність фінансових послуг, рівень соціально-економічної стабільності держави» [4]. В умовах економічної нестабільності та воєнних викликів кредитна поведінка населення часто набуває адаптаційного характеру. Домогосподарства використовують кредитні ресурси для покриття базових потреб, компенсації втрати доходів або підтримання мінімального рівня споживання. У таких умовах зростає ризик фінансової вразливості населення та поглиблення боргової залежності.

Кредитна поведінка населення є важливою складовою фінансової поведінки домогосподарств і характеризує сукупність рішень та дій, пов'язаних із залученням, використанням і погашенням позикових коштів. Вона формується під впливом «економічних, соціальних, психологічних та поведінкових чинників і відображає рівень фінансової культури та фінансової грамотності населення» [10]. У сучасних умовах кредитна поведінка населення характеризується значною диференціацією залежно від рівня доходів, соціального статусу, фінансових цілей, мотивації та ставлення до боргових зобов'язань. Саме тому в економічній науці виокремлюють різні типи кредитної поведінки населення.

Одним із найбільш поширених є раціональний тип кредитної поведінки. Він передбачає усвідомлене використання кредитних ресурсів на основі оцінки власної платоспроможності, вартості кредиту та потенційних фінансових ризиків. Особи з таким типом поведінки зазвичай «використовують кредити для довгострокових інвестиційних цілей – придбання житла, розвитку бізнесу, освіти або покращення якості життя» [5]. Раціональна кредитна поведінка характеризується фінансовим плануванням, контролем боргового навантаження та відповідальним виконанням кредитних зобов'язань.

Протилежністю є ірраціональний тип кредитної поведінки, за якого рішення щодо запозичення коштів приймаються під впливом емоцій, імпульсивних бажань, реклами чи соціального тиску. У такому випадку кредитні ресурси часто використовуються для фінансування поточного споживання без належного аналізу фінансових наслідків. Ірраціональна кредитна поведінка супроводжується

високою ймовірністю надмірного боргового навантаження та виникнення фінансових проблем.

Окремо виділяють адаптаційний тип кредитної поведінки, який характерний для населення в умовах економічної нестабільності, інфляції, безробіття чи воєнних викликів. За такого типу поведінки кредити використовуються переважно для «покриття базових потреб, компенсації втрати доходів або підтримання мінімального рівня споживання» [6]. У сучасних українських реаліях адаптаційна кредитна поведінка є досить поширеною через погіршення матеріального становища значної частини населення.

У науковій літературі також виділяють споживчий тип кредитної поведінки, який базується на орієнтації населення на постійне споживання та підтримання певного стилю життя. У цьому випадку кредити використовуються для придбання товарів тривалого користування, техніки, автомобілів, туристичних послуг чи інших споживчих благ. Такий тип поведінки часто формується під впливом культури споживання та активного маркетингового впливу фінансових установ.

Інвестиційний тип кредитної поведінки пов'язаний із використанням позикових коштів для створення або примноження активів. «Кредитні ресурси спрямовуються на придбання нерухомості, розвиток підприємницької діяльності, інвестування у людський капітал чи фінансові інструменти. Цей тип кредитної поведінки є більш характерним для фінансово грамотного населення, яке здатне оцінювати потенційні вигоди та ризики довгострокових фінансових рішень» [8].

Формування кредитної поведінки населення значною мірою визначається мотивацією використання кредитних ресурсів. Мотиви кредитної поведінки являють собою систему внутрішніх і зовнішніх чинників, що спонукають особу до прийняття рішення про залучення позикових коштів. Одним із головних мотивів є прагнення до підвищення рівня споживання та покращення якості життя. У сучасному суспільстві кредит часто сприймається як інструмент швидкого задоволення потреб та отримання доступу до бажаних товарів і послуг без необхідності тривалого накопичення коштів. Важливим мотивом кредитної поведінки є необхідність покриття поточних витрат. Населення може звертатися до кредитування у випадку недостатності доходів, втрати роботи, зростання цін або виникнення непередбачуваних витрат. У таких умовах кредит виступає засобом тимчасової фінансової підтримки домогосподарств.

Суттєву роль відіграють соціально-психологічні мотиви. Люди часто прагнуть відповідати певним соціальним стандартам, підтримувати престижний спосіб життя або демонструвати власний соціальний статус через споживання. Саме тому кредитні ресурси нерідко використовуються для придбання товарів, які перевищують реальні фінансові можливості особи. Окремим мотивом є прагнення до інвестування у майбутнє. У цьому випадку кредити використовуються для здобуття освіти, придбання житла, відкриття власної справи чи професійного розвитку. Такі мотиви мають більш стратегічний характер і пов'язані з довгостроковими фінансовими цілями.

Важливу роль у формуванні відповідальної кредитної поведінки відіграє фінансова грамотність населення. Фінансово грамотна особа здатна оцінювати

кредитні ризики, аналізувати умови кредитування, прогнозувати власну платоспроможність та приймати більш раціональні фінансові рішення. Саме тому підвищення рівня фінансової грамотності населення є одним із ключових інструментів мінімізації негативних наслідків кредитної моделі фінансової поведінки.

Список використаних джерел:

1. Качула С. В., Лисяк Л. В., Терещенко Т. Є. Фінансова поведінка домогосподарств регіонів України як підґрунтя забезпечення їх стійкості в умовах економічної нестабільності. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2023. № 2 (82). С. 108-115.
2. Квасниця О. В. Теоретичне обґрунтування та фінансові детермінанти споживчої поведінки населення. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2025. № 3 (17). С. 180-192.
3. Кізима Т. О. Кредитна поведінка домогосподарств: структурно-аналітичний аспект. *Світ фінансів*. Вип. 1 (58). С. 7-18.
4. Коваль С. Л. Мотиви та потенційні ризики кредитної поведінки домогосподарств. *Ефективна економіка*. 2016. Вип. 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>
5. Комарова О. О., Братченко Л. Є., Баюра В. І. Фінансова грамотність як чинник розвитку ринку освітніх послуг: методика викладання спецкурсу. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії і практики*. 2020. Вип. 87. С. 98-107.
6. Сидор І. П. Організація діяльності та фінансове забезпечення закладів професійно-технічної освіти в Україні. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2011. № 3. С. 156-168.
7. Сидор І. П. Організаційно-педагогічні умови дозвіллевої діяльності студентів у педагогічних коледжах Великої Британії: автореф. ...канд. пед. наук: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Тернопіль, 2010. 21 с.
8. Сидор І. П. Позикові фінанси через призму поведінкового підходу у публічних фінансах. *Світ фінансів*. Вип. 3 (84). С. 40-60.
9. Сидор І. П., Горин В. П., Федак Ю. С., Сидор Т. І. Поведінкові контури теоретичної конструкції публічних фінансів. *Бізнес Інформ*. 2025. № 2. С. 377–392. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-2-377-392>
10. Сидор І. П., Коваль С. Л. Потенційні можливості зростання фінансових ресурсів домогосподарств в Україні та їх вплив на рівень життя населення. *Регіональна економіка та управління*. 2019. № 3 (25). С. 92-96.
11. Сидор І. П., Петрушка О. В. Заощадження в системі інвестиційних ресурсів домогосподарств України. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 35. С. 405-410. doi.org/10.32843/infrastructure35-64

Павло Була
аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЕКОЛОГІЧНИЙ ПОДАТОК ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗЕЛЕНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасна економіка стикається з об'єктивною необхідністю переходу від екстенсивних моделей виробництва до тих, що враховують екологічну складову господарської діяльності. Зростання антропогенного навантаження на природне середовище, виснаження ресурсів та посилення регуляторних вимог з боку міжнародних організацій формують запит на нові механізми державного управління природокористуванням. Одним із найбільш дієвих серед них є екологічне оподаткування.

Під екологічним податком розуміють обов'язковий платіж, що стягується з суб'єктів господарювання за здійснення діяльності, яка спричиняє негативний вплив на довкілля. На відміну від інших фіскальних інструментів, його призначення полягає не лише у формуванні дохідної частини бюджету, а й у коригуванні поведінки підприємців у бік екологічно відповідального ведення бізнесу [3].

Вплив екологічного оподаткування на діяльність підприємств є багатовекторним. Насамперед, він проявляється у зміні структури виробничих витрат – підприємства отримують фінансовий стимул знижувати обсяги забруднення, адже це безпосередньо зменшує їх податкові зобов'язання. Крім того, підвищення екологічних витрат спонукає менеджмент переглядати технологічну базу виробництва, шукати альтернативні, менш ресурсоємні рішення та впроваджувати інноваційні підходи до організації виробничих процесів [7].

Серед ключових ефектів від запровадження екологічних податків для бізнесу виділяють такі:

- зниження споживання енергетичних та матеріальних ресурсів завдяки впровадженню енергоефективних рішень;
- посилення позицій на міжнародних ринках унаслідок відповідності вимогам екологічної сертифікації;
- підвищення інвестиційної привабливості підприємства в очах міжнародних фінансових інституцій та партнерів;
- зменшення регуляторних та репутаційних ризиків завдяки дотриманню природоохоронного законодавства.

Важливою умовою реалізації зазначених ефектів є активне впровадження екологічних інновацій. І. Мартинюк наголошує, що саме технологічне оновлення виробництва дозволяє підприємствам одночасно вирішувати економічні та екологічні завдання [5]. До пріоритетних напрямів такого оновлення відносять: застосування сонячної та вітрової енергетики, автоматизований контроль за викидами на основі цифрових платформ, запровадження циркулярних виробничих

циклів із повторним використанням сировини, а також перехід транспортної інфраструктури на електротягу.

Аналіз практики функціонування екологічних податків у країнах ЄС свідчить про їх значний регуляторний потенціал. Зокрема, досвід скандинавських держав демонструє, що високі ставки вуглецевих зборів у поєднанні з механізмами податкового повернення для інноваційних підприємств суттєво прискорюють декарбонізацію промисловості [1]. Натомість у країнах із низьким рівнем екологічних ставок та непрозорим розподілом зібраних коштів ефективність цього інструменту залишається мінімальною.

Стосовно вітчизняної практики, слід констатувати, що система екологічного оподаткування в Україні наразі не повністю відповідає своєму регуляторному призначенню. Серед системних вад виділяють: невідповідність ставок реальним екологічним збиткам, відсутність чіткого механізму цільового використання зібраних платежів, обмежений перелік стимулюючих інструментів для підприємств, що здійснюють екологічну модернізацію, а також недостатній рівень екологічної свідомості у бізнес-середовищі [2; 4].

З метою підвищення результативності екологічного оподаткування як інструменту сталого підприємництва пропонується реалізація таких заходів:

1) Перегляд ставок екологічного податку у бік їх диференціації залежно від реального рівня екологічної шкоди, що усуне практику «відкупу» від природоохоронних вимог за мінімальні кошти.

2) Законодавче закріплення цільового характеру екологічних надходжень – їх спрямування виключно на фінансування природоохоронних програм, екологічний моніторинг та підтримку «зелених» технологій.

3) Формування державних фінансових програм підтримки екологічної модернізації малого та середнього бізнесу через механізми пільгового кредитування, грантів та компенсаційних виплат.

4) Посилення інформаційно-консультаційної складової екологічної політики для підвищення рівня обізнаності підприємців щодо переваг екологічно відповідального ведення бізнесу.

Отже, екологічне оподаткування є не лише фіскальним інструментом, а й потужним регулятором якісних змін у підприємницькому середовищі. Його ефективне застосування здатне прискорити технологічну модернізацію виробництва, підвищити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств та забезпечити збалансованість між економічним зростанням і збереженням природного середовища. Реформування вітчизняної системи екологічного оподаткування на основі кращих міжнародних практик є необхідною умовою формування сталої та конкурентоспроможної національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Horyn V., Lobodina Z., Mudryi T. Characterisation of public green finance instruments and modelling their environmental impact. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2025. Vol. 4, No. 2. pp. 47-55. doi: 10.46299/j.isjmef.20250402.05

2. Горин В. П., Квасниця О. В., Була П. В., Мудрий Т. П., Юзюк І. В. Екологічне оподаткування в Україні: поведінкові аспекти, фіскальні наслідки та вектори розвитку у контексті європейського досвіду. *Ефективна економіка*. 2025. № 9. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/7555/7681>
3. Горин В. П., Лободіна З. М., Булавинець В. М. Інструментарій публічних фінансів у реалізації моделі зеленої економіки: теоретична візія та проблеми ефективності. *Світ фінансів*. 2024. Випуск 4 (81). С. 18-35. DOI: 10.35774/SF2024.04.018
4. Застосування екологічних податків в Україні. Аналітична записка. Центр економічної стратегії. 2023. URL: ces.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/zastosuvannya-ekologichnih-podatkov.pdf
5. Мартинюк І. Екологізація податкової політики як важливий напрям розвитку країни. *Економіка та суспільство*. 2020. № 22. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/48>
6. Панченко О. Екологічне оподаткування в Україні: реалії та перспективи в умовах сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-64-63
7. Ярошевич Н., Якимів А. Екологічний податок як інструмент реалізації державної екологічної політики. *Економіка та суспільство*. 2022. № 36. DOI: 10.32782/2524-0072/2022-36-45

Денис Кіляр
студент гр. ФПФм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Савчук

СВІТОВІ МОДЕЛІ ФІНАНСУВАННЯ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХНЬОЇ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Формування обґрунтованих рекомендацій з удосконалення вітчизняної практики фінансового забезпечення закладів культури і мистецтва потребує значної наукової роботи, зокрема й аналізу зарубіжного досвіду. Порівняльний підхід демонструє апробовані моделі та механізми фінансування культурної сфери, які довели свою ефективність у різних суспільно-економічних умовах. Водночас, оцінювання зарубіжних практик дає можливість чітко усвідомити межі можливого запозичення, адже пряме перенесення зарубіжних технологій без урахування специфіки вітчизняного контексту рідко коли дає очікуваний результат. У світовій практиці напрацьовано кілька базових моделей фінансування культури, які розрізняються за ступенем участі держави, роллю приватного сектору і механізмами розподілу ресурсів між різними суб'єктами культурної діяльності. Жодна з цих моделей не є універсальною досконалою і відображає певну систему цінностей та суспільних пріоритетів, сформованих у конкретній країні впродовж тривалого історичного часу.

Континентальноєвропейська модель фінансування культури, яка склалася у Франції, Німеччині, Австрії та інших країнах із розвиненою традицією державного патронату над мистецтвом, характеризується значною часткою бюджетного фінансування, розвиненою системою прямої державної підтримки закладів культури і порівняно скромнішою роллю приватної філантропії. Франція є, мабуть, найбільш показовим прикладом цієї моделі. У цій країні держава бере на себе фінансування провідних культурних інституцій, таких як Комеді Франсез, Паризька опера, великі національні музеї, а також забезпечує значну підтримку регіональній культурній мережі через систему центрів драматичного мистецтва і регіональних оркестрів. Французька модель будується на концепції культурної винятковості, згідно з якою культура не може бути полишена виключно на ринкові механізми розподілу ресурсів, оскільки ринок систематично недооцінює суспільну цінність культурних благ і не забезпечує рівного доступу до них для всіх громадян незалежно від їхнього матеріального становища. Однак французька модель має і певні обмеження, а саме через значну залежність від бюджетних асигнувань заклади культури стають чутливими до коливань фіскальної кон'юнктури, а централізований характер управління не завжди забезпечує гнучкість реагування на зміни культурних смаків і суспільних запитів [1].

Федеративний устрій Німеччини зумовив формування децентралізованої моделі фінансування культури, в якій основна відповідальність за підтримку культурних інституцій покладена на землі і муніципалітети, тоді як федеральний рівень здійснює фінансування переважно загальнонаціональних і міжнародних

культурних програм. Децентралізація породила значне різноманіття культурних ландшафтів у різних землях і сформувала розвинену мережу театрів, оркестрів, музеїв і бібліотек навіть у порівняно невеликих містах. Показово, що в Німеччині на одного мешканця припадає більше театрів і оркестрів, ніж у будь-якій іншій країні світу. Це прямий наслідок децентралізованої моделі фінансування, яка не допускає концентрації культурного життя виключно у столиці. Водночас ця модель формує нерівномірність фінансових можливостей для культури в різних землях залежно від їхнього економічного потенціалу, а тому потребує певних механізмів горизонтального фінансового вирівнювання. Для України, яка також має значні відмінності в економічному потенціалі регіонів та громад, досвід Німеччини щодо фінансування культури складає особливий інтерес в частині механізмів збалансування культурного розвитку між більш і менш заможними громадами.

Окрема версія континентальноєвропейської моделі фінансування культури представлена у скандинавських країнах Швеції, Норвегії, Данії, Фінляндії. В основу цієї моделі покладено поєднання значної державної підтримки культури з розвиненим механізмом розподілу коштів через незалежні органи – ради у справах мистецтв. Особливість скандинавської моделі полягає в тому, що рішення про розподіл державних субсидій між конкретними культурними проектами і організаціями приймають не чиновники відповідних міністерств, а незалежні експертні органи – Arts Councils, утворені з представників мистецьких спільнот та незалежних фахівців. Такий механізм так званої «витягнутої руки» забезпечує рішення про фінансування від прямого політичного втручання і підвищує їхню відповідність художнім та суспільним пріоритетам замість кон'юнктурних уподобань чиновників. Скандинавська модель приваблива також своєю увагою до регіональної рівності у доступі до культурних послуг, за якої цілеспрямовану підтримку культурної діяльності в малих містах і сільській місцевості визначають обов'язковим елементом державної культурної політики [3].

Інакше побудована ліберальна, або англосаксонська модель фінансування культури, яка функціонує у США та значною мірою у Великобританії. У США пряма федеральна підтримка мистецтва має мізерне значення. Так, Національний фонд мистецтв як провідна мистецька установа національного значення отримує фінансування на значно скромнішому рівні порівняно з подібними установами в Європі. Натомість американська система фінансування культури опирається на розвинену приватну філантропію, яку підтримують потужні податкові стимули – благодійні внески на підтримку некомерційних культурних організацій вираховуються з бази оподаткування корпоративним і персональним податком на доходи, завдяки чому меценатство фінансово привабливе для корпорацій і заможних приватних осіб. Результатом таких фіскальних преференцій є те, що у США розвинулась унікальна для світу потужна система ендавментів, тобто фондів цільового капіталу. Провідні університети, музеї та музичні колективи (симфонічні оркестри) формують ці фонди з благодійних пожертвувань та інвестиційних доходів для подальшого спрямування коштів на реалізацію власних потреб та культурних проектів. Ендавмент таких американських музеїв та

культурних інституцій, як Метрополітен (3,5-4,5 млрд дол.), Музей сучасного мистецтва (1,2 млрд дол.), Бостонський симфонічний оркестр (0,6-0,8 млрд дол.) забезпечує їхню фінансову незалежність і довгострокову стійкість [2; 6]. Однак найбільшою вадою цієї моделі є те, що вона відтворює нерівність у доступі до культурних послуг за територіальним принципом. Оскільки великі приватні пожертвування концентруються переважно у великих містах і відомих інституціях, то провінційні і менш відомі культурні організації залишаються практично без меценатської підтримки.

Проміжне місце між континентальноєвропейською та ліберальною моделями фінансування культури займає модель Великобританії. Система Arts Councils Англії, Шотландії та Вельсу забезпечує розподіл державних субсидій через незалежні органи за принципом витягнутої руки. Водночас британська модель активно стимулює приватне спонсорство і меценатство через систему «*matched funding*», тобто державного співфінансування, за якого на кожен фунт, залучений від приватного донора, держава додає певну суму від себе. Такий механізм виступає потужним стимулом для розвитку приватної підтримки культури і водночас забезпечує раціональний розподіл обмежених державних ресурсів між тими проектами і закладами, які здатні залучити додаткове фінансування з приватних джерел. Британський досвід «*matched funding*» при фінансуванні культури особливо цінний для України в контексті пошуку механізмів диверсифікації фінансових ресурсів закладів культури і подолання надмірної залежності від бюджетних асигнувань в умовах війни [4; 5].

При оцінюванні зарубіжного досвіду важливо також звернути увагу на практику постсоціалістичних країн Центральної і Східної Європи, зокрема Чехії, Польщі, Угорщини, країн Балтії, які мали схожі вихідні умови трансформації. Ці країни також успадкували від радянської доби систему повністю державних культурних інститутів, залежних від бюджетного фінансування і позбавлених досвіду роботи в ринковому середовищі. Шлях їхньої трансформації передбачав скорочення бюджетної підтримки у 1990-х роках без одночасного формування механізмів приватної підтримки культури, що призвело в багатьох випадках до фінансової кризи галузі. Водночас ті країни, які зуміли швидко розвинути законодавство про меценатство і благодійність, запровадити гнучкі механізми надання субсидій через незалежні органи і інтегруватися у програми підтримки ЄС, вийшли на якісно вищий рівень фінансового забезпечення культурної сфери. Зокрема, на детальне вивчення і можливе використання в українській практиці заслуговують польський досвід формування Інституту національної спадщини і системи конкурсного грантового фінансування через Міністерство культури, а також досвід країн Балтії у побудові системи незалежних фондів культури [7].

Аналізуючи можливості адаптації зарубіжного досвіду в Україні, важливо виходити з реалістичного розуміння вітчизняних умов. Для України найбільш перспективними видаються кілька напрямів запозичення зарубіжного досвіду фінансування культури: впровадження або посилення принципу витягнутої руки при розподілі державних субсидій у сфері культури, що дозволить знизити вплив адміністративних і політичних чинників на фінансову підтримку культурних

проектів і забезпечити більшу прозорість і обґрунтованість відповідних рішень; розвиток системи стимулювання приватного меценатства через податкові пільги та інші преференції, що є необхідною умовою для формування сталої культури корпоративної і приватної підтримки мистецтва; впровадження механізмів «matched funding», які б спонукали заклади культури до активного залучення небюджетних ресурсів і водночас забезпечували б більш раціональний розподіл обмежених бюджетних коштів; розбудова системи ендавментів для провідних культурних інституцій як механізму формування довгострокової фінансової стійкості і незалежності від поточних коливань бюджетного фінансування. Реалізація цих напрямів потребує відповідних змін у законодавстві, формування нових інституцій, але насамперед суспільного визнання ключової ролі культури у розвитку людського і соціального капіталу нації.

Список використаних джерел:

1. Dubois V. The “French Model” and its “Crisis”: Ambitions, Ambiguities and Challenges of a Cultural Policy. *Debats. Revista de cultura, poder i societat*. 2016. Annual Review 1. P. 71-79. URL: <https://www.researchgate.net/publication/320602068>.
2. Dykes S. E. Taxing Cultural Endowments. *Washington University Law Review*. 2025. Vol. 102. Issue 4. URL: <https://wustllawreview.org/2025/03/26/taxing-cultural-endowments/>.
3. Rius-Ulldemolins J., Pizzi A., Rubio Arostegui J. A. European models of cultural policy: towards European convergence in public spending and cultural participation? *Journal of European Integration*. 2019. Vol. 41, No. 8. P. 1045–1067. DOI: <https://doi.org/10.1080/07036337.2019.1645844>.
4. Rius-Ulldemolins J., Pizzi A., Rubio Arostegui J. A. European models of cultural policy: towards European convergence in public spending and cultural participation? *Journal of European Integration*. 2019. Vol. 41, No. 8. P. 1045–1067. DOI: <https://doi.org/10.1080/07036337.2019.1645844>.
5. Горин В. Зарубіжний досвід державного фінансового забезпечення виробництва культурних благ: висновки для України. *Світ фінансів*. 2009. № 2 (19). С. 155-160. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/25847/1/Горин%20В..pdf>
6. Горин В. П., Карпишин Н. І. Особливості фандрайзингу у публічному секторі економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 16. С. 13–19.
7. Ланда В., Кучерук А. Моделі фінансування закладів культури: аналітичний звіт / Проєкт RES-POL, Переосмислення культурної політики в Україні. Львів: PPV Knowledge Networks, 2025. 48 с. URL: https://www.ppv.net.ua/uploads/work_attachments/RES-POL_Models_of_Financing_Cultural_Institutions_2025.pdf

Аліна Фізик

студентка гр. ФМПС-31,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Федір Ткачик

МОНІТОРИНГ ПОДАТКОВО-МИТНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ПІДТРИМКИ ЕКОБІЗНЕСУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Проблематика фіскальної підтримки екологічно орієнтованого бізнесу набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану, зважаючи на системне руйнування енергетичної інфраструктури та зростаючу потребу підприємств у забезпеченні енергетичної автономності. Відтак моніторинг податково-митних механізмів стимулювання зеленої модернізації бізнесу є важливим напрямом наукового аналізу та прикладного державного регулювання.

Нестабільність енергетичних ринків в умовах воєнного стану суттєво знижує ефективність традиційних інструментів податкового стимулювання без належного забезпечення фізичної стійкості та безперервності енергопостачання суб'єктів господарювання [1]. У зв'язку з цим в умовах воєнного стану державою було запроваджено новий підхід до фіскального стимулювання енергетичної модернізації бізнесу, який передбачає звільнення окремих категорій енергетичного обладнання від сплати ввізного мита та податку на додану вартість, спрощення митних процедур (рис. 1).

Рис. 1. Алгоритм впливу податково-митних стимулів на енергетичну модернізацію бізнесу

Джерело: побудовано автором на основі даних [1, 2].

Наведена схема ілюструє причинно-наслідковий зв'язок між воєнними викликами (пошкодження енергетичної інфраструктури, дефіцит електроенергії, загроза зупинки виробничих процесів), системою фіскальних стимулів (звільнення від ПДВ, спрощення митних процедур, пільгове кредитування) та ефектами для суб'єктів бізнесу (досягнення енергетичної автономності, зниження виробничих витрат, відповідність ESG-стандартам). Стратегічним результатом є формування резильєнтної та низьковуглецевої економіки, яка створює передумови для повноцінної інтеграції вітчизняного бізнесу до зеленого ринку ЄС.

Результативність зазначеної державної політики підтверджується динамікою імпорту відповідних категорій енергетичного обладнання (табл. 1). Такий підхід фактично сформував новий сегмент податково-митної політики, в межах якого екологічні, безпекові та економічні цілі агломеровано в єдину систему підтримки зеленої модернізації підприємств.

Таблиця 1

Динаміка імпорту енергетичного обладнання в Україну, млн євро

Категорія обладнання	2021	2022	2023	2024
Дизельні та напівдизельні генератори	412	498	732	915
Системи накопичення електроенергії	112	210	432	680
Сонячні панелі та фотоелектричне обладнання	193	52	77	165
Вітроенергетичне обладнання	79,2	0,5	15	38
Обладнання мережевих передач	137	175	232	310

Джерело: сформовано автором на основі даних [3]

Аналіз наведених даних показує суттєве зростання імпорту генераторів, систем накопичення енергії та обладнання для локальної генерації. Зокрема, імпорт дизельних генераторів зріс із 412 млн євро у 2021 році до 915 млн євро у 2024 році, а систем накопичення – зі 112 млн євро до 680 млн євро. Відновлюється імпорт обладнання для сонячної енергетики, що підкреслює адаптацію бізнесу до нових умов і інтерес до розподіленої генерації. У 2024 році зростання імпорту енергетичного обладнання було зумовлене потребою в автономії та державними пільгами. Найбільший приріст спостерігався у постачанні систем накопичення та генераторів через воєнні ризики та державну підтримку.

Зниження фінансового навантаження на початковому етапі імпорту обладнання вплинуло на стимулювання інвестиційної активності суб'єктів бізнесу, оскільки продукувало умови для оптимізації капітальних витрат, необхідних для переходу підприємств до автономного енергозабезпечення. Воєнні ризики суттєво стримують масштабні інвестиції у нові потужності традиційної зеленої генерації, водночас сприяючи прискореному розвитку сегменту резервного енергопостачання [1].

Моніторинг податкових і митних механізмів підтримки екологічно орієнтованого підприємництва в умовах воєнного стану свідчить про формування модернізованої фіскальної політики, де поняття енергетичної безпеки нерозривно поєднується із пріоритетами зеленої трансформації. Ефективність таких дій

значною мірою визначається здатністю держави забезпечувати цілісний підхід до стимулювання та гармонізувати ці інструменти з заходами, спрямованими на відновлення фізичної стабільності енергетичної інфраструктури. У довгостроковій перспективі це створює підґрунтя для інтеграції національного бізнесу до екологічного ринку Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Десятнюк О. М., Ткачик Ф. П. Податкова політика в контексті стабілізації енергетичних ринків. *Фінанси України*. 2022. № 10. С. 32-43. URL: https://finukr.org.ua/docs/FU_22_10_034_uk.pdf
2. Circular economy and environmental security in Europe: study book / А.І. Krysovaty, О.М. Desytnyuk, R.Ye. Zvarych, I.Ya. Zvarych, Ternopil: WUNU, 2023. 343p. URL: <https://monography.wunu.edu.ua/index.php/ed/catalog/view/10/10/206>
3. Як організувати імпорту енергетичного обладнання в Україну: покрокова інструкція. *Juscutum*. 2024. URL: <https://www.juscutum.com/news/yak-organizuvati-import-energetichnogo-obladnannya-v-ukrayinu>

Олександр Солянніков

студент гр. ФПФм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Олександр Шашкевич

ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНИХ, ЕКОНОМІЧНИХ ТА ВОЄННИХ ЧИННИКІВ НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Фінансова стійкість пенсійної системи є однією з ключових умов забезпечення ефективного функціонування системи соціального захисту населення та виконання державою своїх соціальних зобов'язань. У сучасних умовах система державного пенсійного страхування України функціонує під впливом комплексу взаємопов'язаних демографічних, економічних та воєнних чинників, які визначають рівень фінансової забезпеченості ПФУ, можливості здійснення пенсійних виплат та перспективи подальшого розвитку пенсійної системи.

Одним із «найбільш вагомих факторів, що негативно впливають на фінансову стійкість пенсійної системи України, є демографічна криза та процес старіння населення» [6]. Демографічне старіння проявляється у збільшенні частки осіб пенсійного віку та одночасному скороченні чисельності працездатного населення, що призводить до погіршення співвідношення між кількістю платників ЄСВ та кількістю пенсіонерів, що створює значне навантаження на солідарну систему пенсійного страхування.

За оцінками демографів [2], в Україні спостерігається стійка тенденція до скорочення чисельності населення внаслідок низького рівня народжуваності, високої смертності та значних масштабів трудової міграції. Особливо загрозовими є темпи старіння населення, оскільки частка осіб віком понад 60 років постійно зростає. У результаті збільшується кількість отримувачів пенсійних виплат, тоді як база платників страхових внесків скорочується. Впродовж останніх років в Україні спостерігається погіршення співвідношення між кількістю працюючого населення та пенсіонерів. За даними дослідження KSE Institute, у 2025 році «на 10,7 млн працюючих громадян припадало близько 10,2 млн пенсіонерів, тобто фактично співвідношення між платниками внесків та отримувачами пенсій наблизилося до 1:1» [5]. Така ситуація створює надмірне навантаження на солідарну систему пенсійного страхування, оскільки фінансування пенсійних виплат здійснюється переважно за рахунок поточних надходжень єдиного соціального внеску.

Погіршення демографічної структури населення супроводжується процесом старіння нації. Частка осіб пенсійного віку постійно зростає, тоді як чисельність економічно активного населення скорочується. Між 2021 та 2025 роками кількість пенсіонерів в Україні скоротилася на 7,1% – до 10,3 млн осіб, однак чисельність зайнятого населення скоротилася ще швидше – на 10,6%, до 10,5 млн осіб [1]. Це свідчить про подальше зменшення бази платників страхових внесків та посилення ризиків дефіциту ПФУ.

Суттєвий вплив на фінансову стійкість пенсійної системи здійснює високий рівень трудової міграції населення. Значна частина працездатних громадян України працює за кордоном, що призводить до втрати потенційних надходжень єдиного соціального внеску. Особливо негативним є відтік молодого працездатного населення, яке формує основну частину доходів пенсійної системи. Крім того, війна спричинила масштабну зовнішню міграцію населення та зростання кількості внутрішньо переміщених осіб. Станом на 2025 рік в Україні налічувалося близько 4,6 млн внутрішньо переміщених осіб (ВПО) [1].

Протягом останніх років значна частина економічно активних громадян України виїхала за кордон у пошуках роботи та кращих умов життя, що призвело до:

- зменшення кількості платників єдиного соціального внеску;
- скорочення надходжень до Пенсійного фонду України;
- посилення дефіциту пенсійної системи;
- погіршення демографічної структури населення.

Особливо негативним є виїзд молодого працездатного населення, оскільки саме ця категорія формує основну частину надходжень до системи державного пенсійного страхування. У довгостроковій перспективі це створює ризики для забезпечення фінансової стабільності солідарної пенсійної системи.

Важливим демографічним чинником є також зростання середньої тривалості життя населення. З одного боку, це свідчить про покращення соціально-економічних умов життя населення, однак з іншого – збільшує тривалість отримання пенсійних виплат та додаткове навантаження на фінансові ресурси Пенсійного фонду України. Саме тому більшість країн світу в умовах старіння населення здійснюють пенсійні реформи, спрямовані на підвищення пенсійного віку та розвиток накопичувальних механізмів пенсійного забезпечення [8].

Суттєвий вплив на фінансову стійкість пенсійної системи здійснюють економічні чинники. Основним «джерелом доходів ПФУ є єдиний соціальний внесок, надходження якого залежать від рівня зайнятості населення, обсягів фонду оплати праці та динаміки заробітної плати» [1]. У 2025 році середня заробітна плата, з якої сплачувалися страхові внески, перевищила 19 тис. грн, що позитивно вплинуло на зростання доходів Пенсійного фонду. Разом із тим високий рівень тінізації економіки та виплата заробітної плати «в конвертах» залишаються серйозними проблемами для формування фінансових ресурсів пенсійної системи.

Важливим економічним фактором є інфляція, яка безпосередньо впливає на видатки ПФУ. Зростання цін призводить до необхідності проведення індексації пенсій та підвищення соціальних стандартів. На початок 2026 року середній розмір пенсії в Україні становив 6544,62 грн, що на 13,1% або на 755,57 грн більше порівняно з початком 2025 року [5]. Водночас навіть попри зростання пенсійних виплат значна частина пенсіонерів продовжує отримувати відносно низькі пенсії. Так, понад 34% пенсіонерів отримують пенсії до 4000 грн. на місяць. Це свідчить про недостатній рівень соціального захисту населення та збереження високого ризику бідності серед осіб похилого віку.

В умовах високих темпів інфляції держава змушена проводити індексацію пенсій та підвищувати соціальні стандарти з метою підтримання купівельної спроможності населення, що призводить до зростання видатків ПФУ та посилення навантаження на його фінансові ресурси. Разом із тим інфляційні процеси негативно впливають на реальну вартість пенсійних виплат та знижують рівень соціального захисту пенсіонерів [4]. Особливо гостро ця проблема проявляється в умовах нестабільності національної валюти та значного зростання цін на товари першої необхідності й житлово-комунальні послуги.

Одним із ключових викликів для фінансової стійкості пенсійної системи України стали наслідки повномасштабної війни. Воєнні дії спричинили значні втрати для економіки держави, руйнування виробничої інфраструктури, скорочення зайнятості населення та зменшення надходжень до бюджету ПФУ.

Серед основних негативних наслідків війни для пенсійної системи слід виділити:

- «скорочення кількості офіційно зайнятого населення;
- зменшення надходжень єдиного соціального внеску;
- масову міграцію населення;
- руйнування підприємств та інфраструктури;
- зростання бюджетного навантаження;
- збільшення кількості осіб, які потребують соціального захисту» [7].

В умовах воєнного стану держава була змушена спрямувати значні фінансові ресурси на оборонні потреби, що посилює навантаження на державний бюджет та обмежило можливості фінансування соціальної сфери. Водночас держава продовжує забезпечувати стабільність пенсійних виплат навіть у складних умовах війни, що є важливим чинником підтримання соціальної стабільності та довіри населення до державних інституцій.

Суттєвий вплив на пенсійну систему здійснює також внутрішня та зовнішня міграція населення, спричинена війною. Значна кількість громадян виїхала за кордон або стала внутрішньо переміщеними особами. Це негативно вплинуло на ринок праці, зменшило кількість платників страхових внесків та посилює навантаження на систему соціального захисту. Разом із тим війна спричинила збільшення видатків Пенсійного фонду України на:

- виплату пенсій військовослужбовцям;
- соціальне забезпечення ветеранів війни;
- виплату допомог особам з інвалідністю;
- соціальний захист сімей загиблих військовослужбовців.

У результаті фінансове навантаження на пенсійну систему суттєво зросло, а проблема забезпечення її фінансової стійкості набула особливої актуальності.

У сучасних умовах забезпечення фінансової стійкості пенсійної системи України потребує комплексного підходу та реалізації ефективної державної політики.

Основними напрямками зміцнення фінансової стабільності пенсійної системи мають стати:

- стимулювання економічного зростання;

- легалізація зайнятості та заробітної плати;
- розширення бази платників єдиного соціального внеску;
- розвиток накопичувальної системи пенсійного страхування;
- удосконалення механізму адміністрування страхових внесків;
- підвищення рівня фінансової дисципліни платників;
- розвиток цифрових технологій у сфері пенсійного забезпечення;
- удосконалення демографічної та міграційної політики держави.

Особливого значення набуває необхідність «розвитку другого та третього рівнів пенсійної системи, що дозволить диверсифікувати джерела фінансування пенсійних виплат та зменшити навантаження на солідарну систему» [3].

Таким чином, фінансова стійкість пенсійної системи України значною мірою залежить від впливу демографічних, економічних та воєнних чинників. Старіння населення, трудова міграція, високий рівень тінізації економіки, інфляційні процеси та наслідки повномасштабної війни формують суттєві ризики для стабільного функціонування системи державного пенсійного страхування. У таких умовах особливої актуальності набуває необхідність реформування пенсійної системи та пошуку ефективних механізмів забезпечення її довгострокової фінансової стійкості.

Список використаних джерел:

1. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2025 році. URL: <https://www.pfu.gov.ua/byudzheth/zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny/>
2. Лібанова Е. М. «Воєнна міграція» з України: проблеми та перспективи розвитку. *Український географічний журнал*. 2024. № 4. С. 3-13. URL: <http://ugj-ojs.com/index.php/ugj/uk/article/view/39>
3. Петрушка О. В., Сидор І. П. Корпоративні та індивідуальні пенсійні програми: особливості практичної реалізації. *Регіональна економіка та управління*. 2019. № 3 (25). С. 47-50.
4. Петрушка О. В., Сидор І. П. Розподільні та накопичувальні пенсійні системи: азіатський досвід та висновки для України. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 35. С. 405-410.
5. Річний звіт KSE 2025. URL: <https://foundation.kse.ua/wp-content/uploads/2026/04/KSE-report-2025-ua.pdf>
6. Сидор І. П. Державне пенсійне страхування в Україні: сучасні тенденції та виклики. *Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць* (ISSN 2313-4569); за ред. М. І. Зверякова (голов. ред.) та ін. Одеса: Одеський національний економічний університет. 2018. № 2 (66). С. 210-222.
7. Сидор І. П., Петрушка О. В. Внутрішній аудит в системі надання послуг з державного пенсійного страхування. *Ефективна економіка*. 2022. № 12. <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/892/902>
8. Толуб'як В. С., Горин В. П. Зарубіжний досвід пенсійних реформ: уроки та висновки для України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 10. С. 765-771.

Володимир Кавецький

студент гр. ФПФм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Богдана Шулюк

ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРАКТИЧНІ ОРІЄНТИРИ ЗМІЦНЕННЯ

У сучасних умовах воєнних викликів, високої бюджетної дефіцитності, зростання державного боргу та значної залежності від зовнішнього фінансування проблема зміцнення фінансової стабільності у системі публічних фінансів України набуває особливої актуальності. Саме стан публічних фінансів визначає спроможність держави своєчасно фінансувати оборонні, соціальні, гуманітарні та відновлювальні потреби, підтримувати макрофінансову рівновагу та забезпечувати функціонування базових суспільних інститутів. За таких обставин фінансова стабільність має розглядатися не лише як характеристика збалансованості бюджетних показників, а і як результат цілісної та послідовної державної політики у сфері формування доходів, розподілу видатків, управління борговими зобов'язаннями й контролю за використанням бюджетних ресурсів.

Проведений у магістерській роботі аналіз показав, що впродовж 2019-2024 рр. система публічних фінансів України зазнала суттєвої кількісної та структурної трансформації. Доходи державного бюджету зросли з 998,3 млрд грн у 2019 році до 3122,7 млрд грн у 2024 році, тоді як видатки збільшилися з 1072,9 млрд грн до 4486,7 млрд грн. Аналогічна тенденція простежувалася і за показниками зведеного бюджету. Водночас видатки зростали швидше за доходи, що зумовило стійке поглиблення дефіцитності бюджетної системи, особливо у 2022-2024 рр. Отже, розширення масштабів публічних фінансів в Україні супроводжувалося одночасним зростанням фіскальної напруги та посиленням потреби у пошуку більш ефективних механізмів забезпечення фінансової стійкості.

Не менш важливою тенденцією стало посилення централізації фінансових ресурсів. Якщо у 2019 році на державний бюджет припадало 76,7% доходів зведеного бюджету без урахування міжбюджетних трансфертів, то у 2024 році цей показник зріс до 86,3%. Частка місцевих бюджетів, відповідно, скоротилася з 23,3% до 13,7%. Хоча місцеві бюджети в цілому зберігали відносну стійкість навіть у воєнний період, їхня дохідна база залишалася недостатньо диверсифікованою, оскільки ключовим джерелом надходжень і надалі виступав податок на доходи фізичних осіб. Це свідчить про наявність дисбалансу між збереженням позитивної динаміки місцевих доходів і зменшенням їх відносної ваги у загальній системі публічних фінансів.

Окремий вимір проблеми фінансової стабільності пов'язаний із борговою динамікою. За результатами дослідження встановлено, що державний та гарантований державою борг України зріс з 1998,3 млрд грн у 2019 році до 6981,0

млрд грн у 2024 році, а за підсумками 2025 року перевищив 9 трлн грн. Одночасно посилилася зовнішня орієнтація боргової моделі, що дало змогу забезпечити надходження пільгового фінансування від міжнародних партнерів, проте підвищило валютні та фіскальні ризики. Зростання витрат на обслуговування боргу поступово звужує бюджетні можливості держави щодо фінансування інших пріоритетних напрямів, а отже питання боргової політики безпосередньо пов'язане із загальною фінансовою стійкістю публічних фінансів.

Вважаємо, що зміцнення фінансової стабільності України не може забезпечуватися ізольованими або короткостроковими рішеннями. Воно потребує реалізації взаємопов'язаного комплексу заходів, спрямованих на підвищення якості управління всією системою публічних фінансів. Передусім ідеться про розширення внутрішньої дохідної бази бюджетів на основі підвищення результативності податкового і митного адміністрування, детінізації економіки та зменшення податкових втрат. У цьому контексті особливого значення набуває реалізація положень Національної стратегії доходів до 2030 року, яка визначає модернізацію податкової та митної системи як один із ключових пріоритетів забезпечення фіскальної стійкості держави [3].

Другим важливим напрямом є удосконалення бюджетного планування та раціоналізація видаткової політики. В умовах тривалої воєнної фіскальної напруги особливого значення набуває відновлення повноцінного середньострокового бюджетного планування, жорсткіша пріоритезація видатків та ширше застосування оглядів витрат. Це дає змогу поєднати ресурсні обмеження із стратегічними цілями державної політики та забезпечити більш результативне використання бюджетних коштів. Водночас зниження боргових ризиків має спиратися на подовження строків погашення боргу, збільшення частки грантового фінансування, розвиток внутрішнього ринку державних цінних паперів і зменшення валютної вразливості боргового портфеля [2; 4].

Не менш важливими практичними орієнтирами є підвищення ефективності публічних інвестицій, цифровізація системи управління державними фінансами та посилення внутрішнього контролю. У сучасних умовах кожна інвестиційна гривня повинна спрямовуватися на проекти з найбільшим економічним і соціальним ефектом, що вимагає чітких правил відбору, оцінки та моніторингу публічних інвестицій. Поряд із цим цифровізація фінансового управління, розширення відкритості бюджетної інформації, розвиток внутрішнього аудиту та контрольних процедур здатні суттєво підвищити якість управлінських рішень і знизити ризики неефективного використання публічних коштів [5; 6].

Таким чином, фінансова стабільність у системі публічних фінансів України має розглядатися як результат узгодженого впливу доходної, видаткової, боргової, інвестиційної та контрольної складових фінансової політики. Проведений аналіз підтверджує, що сучасні виклики у цій сфері пов'язані не лише з обмеженістю ресурсів, а й з якістю управління ними. Саме тому пріоритетами державної фінансової політики мають бути зміцнення внутрішньої дохідної бази, підвищення результативності бюджетного планування, мінімізація боргових ризиків, розвиток

публічних інвестицій та посилення прозорості й підзвітності використання бюджетних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Кабінет Міністрів України. Про схвалення Бюджетної декларації на 2026–2028 роки: постанова від 27.06.2025 р. № 774. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-biudzhetnoi-deklaratsii-na-20262028-s774270625>
3. Міністерство фінансів України. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf
4. Міністерство фінансів України. Уряд схвалив Середньострокову стратегію управління державним боргом на 2026–2028 роки. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/uriad_skhvaliv_serednostrokovu_strategiiu_upravlinnia_derzhavnim_borgom_na_20262028_roki-5508
5. Міністерство фінансів України. Дорожня карта реформування управління публічними інвестиціями. URL: https://mof.gov.ua/uk/regulatory_documents-747
6. Міністерство фінансів України. Уряд затвердив Стратегію цифрового розвитку системи управління державними фінансами до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_uriad_zatverdiv_strategiiu_tsifrovogo_rozvitku_sistemi_upravlinnia_derzhavnimi_finansami_do_2030_roku-5159

Віталій Валійон

студент гр. ФПФм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Савчук

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЛАГОУСТРОЮ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Фінансове забезпечення благоустрою населених пунктів формує базис сталого розвитку територіальних громад, визначає якість інфраструктури та рівень задоволеності населення умовами проживання. У процесі децентралізації відбулося розширення фінансової автономії органів місцевого самоврядування, що посилило їхню роль у плануванні та реалізації інфраструктурних проєктів, пов'язаних із поліпшенням міського та сільського середовища. Водночас зростання відповідальності супроводжується необхідністю підвищення ефективності управління бюджетними ресурсами та пошуку додаткових джерел фінансування [2].

Основним джерелом фінансування заходів у сфері благоустрою виступають місцеві бюджети, які забезпечують утримання та розвиток комунальної інфраструктури в межах відповідних територіальних громад. Саме за рахунок бюджетних асигнувань здійснюється фінансування робіт з ремонту доріг, освітлення вулиць, озеленення, прибирання територій, утримання парків, скверів та інших об'єктів громадського користування. При цьому обсяг видатків залежить від фінансової спроможності громади, структури доходів бюджету та пріоритетів місцевої політики [1].

Провідна роль належить місцевим бюджетам, адже вони забезпечують базове фінансування утримання та розвитку інфраструктурних об'єктів на рівні територіальних громад. Їх спроможність визначається обсягом власних доходів, структурою податкових надходжень і пріоритетами розподілу коштів. Державний бюджет виконує функцію підтримки через цільові програми та міжбюджетні трансферти, що дає змогу реалізовувати масштабні інфраструктурні ініціативи.

Важливий потенціал має залучення приватного капіталу в межах державно-приватного партнерства, яке сприяє модернізації об'єктів інфраструктури та підвищенню ефективності їх експлуатації. Міжнародна технічна допомога й грантові програми орієнтовані на впровадження інноваційних, екологічних і соціально значущих проєктів, а також сучасних управлінських практик у сфері благоустрою.

Додатковий ресурс формують благодійні внески та кошти громадських організацій, що свідчить про активізацію участі громадськості у розвитку територій. Окреме місце займають краудфандингові ініціативи, які дозволяють акумулювати фінансові надходження для реалізації локальних проєктів за рахунок широкого кола учасників.

Механізми фінансування охоплюють бюджетне забезпечення, цільові державні програми, грантові інструменти та партнерські моделі взаємодії. Використання програмно-цільового бюджетування спрямовує ресурси на досягнення визначених результатів, підвищує прозорість витрачання коштів і забезпечує контроль ефективності їх використання.

Важливу роль у системі фінансового забезпечення відіграють трансферти з державного бюджету, які спрямовуються на вирівнювання фінансових можливостей територіальних громад. Дотації та субвенції дозволяють частково компенсувати дисбаланси між громадами з різним рівнем доходів та забезпечити мінімально необхідний рівень благоустрою. Окремі цільові субвенції можуть спрямовуватися на реалізацію конкретних інфраструктурних проєктів, що мають стратегічне значення для розвитку регіонів [4, с. 352].

Додаткові фінансові ресурси використовуються для реалізації широкого кола проєктів у сфері благоустрою, що охоплюють як поточне утримання територій, так і їх модернізацію та інноваційний розвиток. За рахунок власних надходжень комунальних підприємств і плати за окремі послуги забезпечується виконання робіт із прибирання вулиць, вивезення відходів, догляду за зеленими зонами та утримання громадських просторів, тоді як кошти від оренди комунального майна спрямовуються на відновлення та переоблаштування об'єктів інфраструктури під соціальні або комерційні потреби.

Важливим напрямом удосконалення фінансового забезпечення виступає диверсифікація джерел надходжень. Залучення грантових коштів міжнародних організацій, програм технічної допомоги та ресурсів фондів регіонального розвитку дозволяє розширити фінансові можливості громад. Окрему роль відіграє активізація співпраці з приватним сектором, що створює передумови для реалізації спільних інфраструктурних проєктів із розподілом фінансових ризиків [5, с. 168].

Застосування механізму державно-приватного партнерства сприяє реалізації масштабних ініціатив у сфері благоустрою без надмірного навантаження на місцеві бюджети. Використання контрактних форм співпраці між органами влади та бізнесом забезпечує залучення інвестицій у модернізацію дорожньої інфраструктури, освітлення, зелених зон та громадських просторів. Додатковим ефектом виступає підвищення якості управління проєктами через конкуренцію виконавців [3, с. 326].

Підвищення ефективності використання бюджетних коштів пов'язане з удосконаленням планування видатків, впровадженням середньострокового бюджетування та посиленням контролю за виконанням фінансових зобов'язань. Значення має розвиток цифрових інструментів моніторингу закупівель і реалізації проєктів, що дозволяє зменшити ризики неефективного використання ресурсів та підвищити прозорість управлінських рішень.

Посилення інституційної спроможності територіальних громад визначає якість реалізації фінансової політики у сфері благоустрою. Підготовка фахівців, розвиток проєктного менеджменту, впровадження стратегічного планування сприяють формуванню системного підходу до розвитку інфраструктури.

Особливого значення набуває здатність громад формувати конкурентні проєктні пропозиції для залучення зовнішнього фінансування.

Подальше вдосконалення механізмів фінансового забезпечення благоустрою потребує поєднання бюджетних, інвестиційних та партнерських ресурсів, а також орієнтації на довгострокові результати розвитку територій. Системна модернізація управлінських процесів у поєднанні з розширенням фінансової бази сприятиме підвищенню якості міського середовища та зміцненню економічної спроможності громад.

Список використаних джерел:

1. Hasenberger H. What is local government financialisation? Four empirical channels to clarify the roles of local government. *Environment and Planning A: Economy and Space*. 2024. Vol. 61, № 11. DOI: <https://doi.org/10.1177/00420980231222133>.
2. Квасниця О. Імперативи реалізації фінансової політики органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації. *Світ фінансів*. 2016. Вип. 4. С. 43-55. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/95ebca77-cc99-4a5f-b461-544788e0cf18>
3. Квасниця О. В., Русін В. М. Вплив фінансової політики на розвиток регіонів в умовах децентралізації. *Економічний аналіз*. Тернопіль, 2018. Том 28. № 4. С. 321-330.
4. Кириленко О., Гавкалова Н., Шашкевич О., Гумен В., Онищук С. Використання державних фінансів для сприяння сталому зростанню в місцевих громадах. *Європейський журнал сталого розвитку*. 2025. Т. 14, № 2. С. 345-363. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2025.v14n2p345>.
5. Кізима Т. О., Мороз В. В. Перспективи розвитку іноземного інвестування у сферу земельних відносин в Україні. *Інноваційна економіка*. 2020. № 9-10. С. 165-170. URL: <https://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/351>.

Тетяна Болгар

д.е.н., професор, професор кафедри управління та адміністрування,
Придніпровський інститут ПАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія Управління персоналом», м. Кременчук

Юрій Гуляєв,

аспірант,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Важливу роль у розвитку економіки будь-якої країни відіграє банківський сектор. Сьогодні в Україні, де тривають воєнні дії стало зрозуміло, що вітчизняні фінансові установи потребують невідкладних інноваційних рішень. Постійна загроза кібератак, відтік клієнтів, зменшення кількості користувачів банківських послуг, низька економічна активність країни – це саме ті умови, в яких впровадження інноваційних технологій стало справжньою необхідністю.

Одним із кроків є диджиталізація банківського сектору України, що відкриває нові горизонти для розвитку фінансових послуг. Можна виділити створення глибоко індивідуалізованих банківських пропозицій: спочатку виконується автоматичний аналіз фінансової поведінки клієнта, потім – підбір продуктів і послуг, що відповідають конкретним потребам клієнта на певному етапі його життєвого шляху. Важливим також є прогнозування фінансових ризиків і підвищення ефективності управління активами і тут штучний інтелект дає змогу збирати й аналізувати великі обсяги даних, виявляючи певні закономірності. В умовах зростаючої кіберзагрози особливо актуальною стала потреба у захисті конфіденційних даних. Штучний інтелект ідентифікує та аналізує хакерські атаки в режимі реального часу, проводить процес оцінки кредитоспроможності клієнтів і прогнозування їхньої здатності своєчасно виплачувати кредит.

Слід зазначити, що сучасний рівень інфраструктури дистанційного банкінгу також формують технології штучного інтелекту, хмарних обчислень та аналітики великих даних. За результатами опитування учасників фінтех-ринку, 90% респондентів визначили штучний інтелект найперспективнішою технологією, а 43% компаній уже використовують її у робочих процесах [1]. Штучний інтелект і блокчейн застосовують для виявлення та протидії шахрайським і незаконним фінансовим операціям, що посилює безпеку дистанційних сервісів. Хмарні платформи забезпечують масштабованість і віддалений доступ до даних, а їх використання банками під час воєнного стану отримало окреме нормативне врегулювання, що дозволило розміщувати обробку даних на потужностях у державах Європейського Союзу та країнах-партнерах [2]. У корпоративному сегменті цифровізація змінює модель взаємодії банку з клієнтом на користь індивідуального підходу на основі інтернет-маркетингу та інформаційних технологій. Перелічені технології формують технологічні драйвери, що визначають конкурентоспроможність банків у цифрову епоху, а серед перспективних напрямів

виокремлюють генеративний штучний інтелект, вбудований банкінг та запровадження цифрової гривні [3].

Поширення дистанційних каналів супроводжується зміною профілю ризиків, серед яких пріоритетного значення набувають кіберризики. Цифровізація переносить основну загрозу з фізичної площини у віртуальну, акцентуючи увагу на захисті даних і технологічній залежності установи. Кібербезпека банківського сектору починається із заходів самої установи на основі сучасних цифрових засобів захисту та відповідності міжнародним стандартам управління інформаційною безпекою.

Досвід зарубіжних держав свідчить про потребу комплексного підходу, що поєднує регуляторні вимоги, управління ризиками та інвестиції у захист інформаційних систем. Національний банк України унормував організацію кіберзахисту в банківській системі, визначивши засади функціонування системи захисту та вимоги до об'єктів критичної інформаційної інфраструктури. У 2025 році банки збільшили видатки на захист даних на 35%, а кількість успішних кібератак скоротилася на 40%, що підтверджує дієвість посилення захисних заходів [4]. Правовий вимір цифровізації банківських послуг охоплює питання захисту персональних даних і відповідальності сторін за збереження конфіденційності.

Технологічна інфраструктура дистанційного банкінгу становить взаємопов'язану систему, у якій клієнтські інтерфейси, ідентифікація, відкриті програмні інтерфейси, хмарні платформи та засоби кіберзахисту утворюють єдиний контур обслуговування. Розвиток кожного рівня підпорядкований єдиній меті: забезпеченню безперервного, швидкого та захищеного доступу клієнта до банківських продуктів незалежно від часу і місця. Стратегічні документи Національного банку України визначають подальший розвиток фінтех-екосистеми, відкритого банкінгу та цифрових технологій як пріоритет розбудови фінансового сектору, що формує підґрунтя для емпіричного аналізу стану дистанційного банкінгу.

Слід відзначити, що великі закордонні банки давно активно використовують штучний інтелект для різноманітних цілей. JP Morgan впровадив систему штучного інтелекту для автоматизації аналізу юридичних документів. В Азії банки використовують його для створення чат-ботів. Японські банки, зокрема Mizuho Financial Group та Sumitomo Mitsui Financial Group, активно впроваджують комп'ютеризовані системи для заміни ручної праці.

Отже, штучний інтелект у банківській діяльності – це сукупність інформаційних технологій, що здатні виконувати складні завдання, створювати власні бази знань і алгоритми роботи. Розвиток цих технологій у банківській сфері забезпечить удосконалення обслуговування клієнтів, а також оптимізацію внутрішніх процесів.

Список використаних джерел:

1. ШІ та блокчейн є найперспективнішими напрямками для українського фінтеху. Мінфін. 2025. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2025/07/22/155199390/>

2. Волкова Н. І., Кузьмінський Є. Д. Концептуальні підходи щодо цифрової трансформації банківських послуг в Україні. *Економіка та суспільство*. 2025. № 75. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6169>
3. Що чекає на банківську систему України у 2025 році. Reporter.zp.ua. URL: <https://reporter.zp.ua/shho-chekaye-na-bankivsku-systemu-ukrayiny-u-2025-rotsi.html>

Володимир Угрин

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

АВТОРИЗАЦІЯ МИТНИХ БРОКЕРІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ НАБЛИЖЕННЯ МИТНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Євроінтеграційний курс України зумовлює зміну не лише окремих митних процедур, а й самої логіки взаємодії між митними органами та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. У цьому контексті особливого значення набуває інститут митного брокера, який у практичній площині забезпечує підготовку документів, декларування товарів, супровід митних формальностей і комунікацію між бізнесом та митницею. Від якості його роботи залежить не тільки швидкість оформлення товарів, а й коректність визначення митної вартості, класифікації товарів, країни походження та повноти сплати митних платежів.

Запровадження авторизації на провадження митної брокерської діяльності слід розглядати як один із елементів адаптації українського митного адміністрування до європейських підходів. Відповідно до Митного кодексу України митний представник має право здійснювати декларування товарів в інтересах іншої особи за умови наявності авторизації на провадження митної брокерської діяльності, а митний брокер визначається як підприємство, якому таку авторизацію надано [1]. Отже, право на професійну діяльність у сфері митного представництва дедалі більше пов'язується не з формальним дозволом, а з відповідністю певним критеріям і здатністю суб'єкта належно виконувати митні формальності.

Закон України № 3926-ІХ спрямований на імплементацію окремих положень митного законодавства Європейського Союзу [2]. Тому авторизацію митних брокерів доцільно розглядати не як ізольовану адміністративну процедуру, а як частину ширшого переходу до моделі митного адміністрування, у якій поєднуються довіра, професійна відповідальність, постійний моніторинг відповідності та ризикоорієнтований контроль. Така логіка є близькою до підходів Митного кодексу ЄС, де митне представництво розглядається через визначення повноважень, виду представництва і відповідальності сторін [4].

Позитивним аспектом нової моделі є можливість впорядкування ринку митно-брокерських послуг. Попередня дозвільна система не завжди давала змогу оцінити реальну професійну спроможність брокера, якість його внутрішніх процедур чи готовність працювати в умовах цифровізації митного оформлення. Авторизаційна модель, натомість, передбачає подання заяви та анкети самооцінки, а законодавчо визначений строк її отримання становить до 15 робочих днів [3]. Водночас така процедура не повинна перетворитися на додатковий адміністративний бар'єр для добросовісного бізнесу.

Разом з тим сама наявність авторизації ще не гарантує автоматичного підвищення якості митного представництва. На практиці результативність цього

інструменту залежатиме від того, наскільки однаково митні органи застосовуватимуть критерії оцінювання, чи не буде процедура зведена лише до формальної перевірки документів, а також чи матиме брокер можливість оперативно отримувати зрозумілі роз'яснення щодо виявлених недоліків. Особливо важливим є чітке розмежування відповідальності між декларантом, митним брокером та іншими учасниками зовнішньоекономічної операції.

На нашу думку, ефективна авторизація митних брокерів має ґрунтуватися на кількох принципових підходах: критерії авторизації мають бути чіткими і стабільними; процедура має бути однаковою для всіх заявників; моніторинг діяльності брокера повинен мати ризикоорієнтований, а не репресивний характер; Держмитслужба, профільні асоціації та практикуючі брокери мають підтримувати постійний діалог щодо проблем застосування нового механізму.

Отже, авторизація митних брокерів є закономірним етапом наближення митного адміністрування України до стандартів Європейського Союзу. Її значення полягає не лише у юридичному переоформленні права на здійснення митної брокерської діяльності, а й у можливій зміні якості митного представництва. Якщо авторизація буде реалізована як прозорий, зрозумілий і пропорційний механізм підтвердження професійної спроможності брокера, вона сприятиме підвищенню довіри до митної системи, зменшенню ризиків порушень і формуванню більш партнерської моделі взаємодії бізнесу та митниці.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України: Кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4495-17>
2. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу: Закон України від 22.08.2024 р. № 3926-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3926-20>
3. Державна митна служба України. Зміни до Митного кодексу України: авторизація на провадження митної брокерської діяльності. 15.11.2024. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/zmini-do-mitnogo-kodeksu-ukrayini-avtorizatsiia-na-provadhennia-mitnoyi-brokerskoyi-diialnosti-1901>
4. Regulation (EU) No 952/2013 of the European Parliament and of the Council of 9 October 2013 laying down the Union Customs Code. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/952/oj/eng>

Вікторія Сідляр

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЦИФРОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ УПРАВЛІННЯ МИТНИМИ РИЗИКАМИ

Цифрова трансформація митного адміністрування стає визначальним чинником його ефективності в умовах, коли традиційні моделі контролю вже не відповідають вимогам сучасного зовнішньоторговельного середовища. Зміни в обсягах і структурі міжнародної торгівлі, ускладнення логістичних ланцюгів, поширення схем заниження митної вартості товарів та послуг, тінізація зовнішньоекономічних операцій вимагають якісно нових підходів до ідентифікації та мінімізації митних ризиків. В умовах євроінтеграційного курсу України стандарти Євросоюзу у сфері управління митними ризиками стають обов'язковим горизонтом реформ. Отримана наприкінці 2025 року позитивна оцінка Єврокомісії щодо прогресу України у виконанні зобов'язань щодо впровадження європейських стандартів засвідчила, що цифровий вимір митної безпеки перетворився на стратегічний пріоритет розвитку митної сфери [4].

Ключовим інструментом цифрового управління митними ризиками в Україні є Автоматизована система аналізу та управління ризиками (АСАУР), інтегрована в АСМО «Центр». Вона здійснює автоматичний відбір митних декларацій для поглибленого контролю в режимі реального часу, спираючись на профілі ризику довільної складності з алгоритмами нечіткої логіки та обліком ретроспективної митної поведінки суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності. Протягом 2024-2025 рр. Держмитслужба апробувала елементи штучного інтелекту безпосередньо в модулі «АСУР.Центр», зокрема у процесах аналізу ризиків при оформленні міжнародних поштових і експрес-відправлень, при розмитненні автомобілів, а також у рамках системи NCTS Фаза 5. Результати апробації підтвердили доцільність подальшої інтеграції інструментів ШІ, і вже в III кварталі 2025 року розпочато створення окремої ІТ-системи «Менеджер профілів ризиків» [3] відповідно до Стратегічного плану цифровізації митниці. Ці цифрові новації передбачають перехід від напівавтоматичного формування профілів митного ризику до їхнього повністю автоматизованого адміністрування із вбудованою аналітикою ефективності.

Паралельно з розбудовою внутрішніх аналітичних систем Держмитслужба розширює горизонт цифрового управління ризиками через міжнародну інформаційну взаємодію. Зрозуміло, що якість митного контролю прямо залежить від повноти даних при аналізі ризиків, оскільки жодна локальна система не здатна самостійно відстежити всі ланцюги фіктивних транзакцій, схем заниження митної вартості чи маніпуляцій з країною походження товару. Функціональною основою аналітики ризиків виступає автоматичний обмін митними даними з адміністраціями суміжних і партнерських країн, розширений у 2025 році у рамках співпраці з митними адміністраціями Північноєвропейського регіону (Данії, Ісландії, Норвегії, Фінляндії та Швеції). Перспектива інтеграції в єдиний митний

ІТ-простір ЄС на засадах Багаторічного стратегічного плану електронної митниці (MASP-C) відкриває доступ до загальноєвропейської бази даних, у якій профілі ризику формуються на основі агрегованого досвіду всіх держав-членів [6]. Першим формальним кроком до реалізації цього сценарію став започаткований у 2025 році переговорний діалог між Держмитслужбою та фахівцями DG TAXUD щодо інтеграції українських ІТ-систем.

Однак потенціал цифрових систем управління митними ризиками в Україні залишається значною мірою нереалізованим через ряд інституційних обмежень. Найбільш болючим із них є «закритість» профілів ризику, яка породжує правову невизначеність для бізнесу. Як зазначають представники юридичної спільноти, Держмитслужба нерідко відхиляє заявлену ціну контракту, спираючись на внутрішні бази даних і закриті профілі ризику, не оприлюднюючи обґрунтування своїх рішень [7]. Наслідком є вимушене погодження суб'єктами ЗЕД з коригуванням митної вартості в бік збільшення на 10-20% або внесення грошової застави, яка заморожує обігові кошти на 6-18 місяців. Ця практика суперечить принципам процедурної справедливості та прозорості, якими керується Митний кодекс ЄС та на нормах якого побудований законопроект нового Митного кодексу України [10]. Отже, технологічна модернізація системи ризик-менеджменту і підвищення її алгоритмічної потужності не вирішать проблеми довіри бізнесу до митниці, якщо логіка прийняття рішень залишатиметься непрозорою.

Окремим виміром цифрової трансформації управління митними ризиками є використання великих даних (Big Data) та технологій Business Intelligence (BI). Здійснена Держмитслужбою у 2024-2025 роках інтеграція BI в аналітичний контур АСАУР забезпечує відстеження ефективності окремих профілів ризику, оцінювання їхньої «влучності» та оперативне реагування в режимі реального часу. Проте потенціал Big Data у митному ризик-менеджменті в контексті ідентифікації ризикових операцій охоплює також аналіз транзакційної поведінки суб'єктів ЗЕД у часовому розрізі, виявлення аномалій у структурі зовнішньоторговельних потоків, перехресну перевірку даних з реєстрів платників податків, митних декларацій країн-партнерів і даних фінансового моніторингу. Технологія блокчейн, яка у світовій практиці є дієвим засобом підвищення незмінності та верифікованості митних даних, в Україні через необхідність стандартизації форматів обміну даними між митними, податковими та банківськими системами позиціонується як середньострокова перспектива.

Цифрові детермінанти трансформації митного ризик-менеджменту передбачають також перехід до моделі постмитного аудиту, в основу якої покладено випуск товарів у вільний обіг з подальшою перевіркою облікових і фінансових документів суб'єкта ЗЕД. Цей підхід врахований при розробці проекту нового Митного кодексу України, розробленого на основі Митного кодексу ЄС. За ним, функції цифрових систем управління ризиками полягають уже не тільки у відборі об'єктів для контролю «тут і зараз», але й у формуванні ризик-орієнтованого плану постмитних перевірок. У поєднанні з функціоналом системи «Єдиного вікна для міжнародної торгівлі» такий підхід забезпечує скорочення строків митного оформлення для добросовісних учасників ЗЕД. За даними

дослідження «Митниця очима бізнесу», час митного оформлення скоротився у 1,5 рази порівняно з попереднім роком, а 66,5% підприємств вважають митницю ефективною, що є найвищим показником з 2016 року [8]. Проте реалізація постаудитної моделі вимагає якісно вищого рівня цифрової зрілості самих суб'єктів ЗЕД та стандартизації форматів їхньої звітності.

Найгострішою проблемою сучасного митного ризик-менеджменту в Україні є суперечність між технологічним прогресом і збереженням корупційних ризиків. Цифровізація митних процедур об'єктивно звужує простір для прямої корупції на рівні інспектора, оскільки автоматизований відбір декларацій на основі профілів ризику мінімізує суб'єктивний людський чинник при визначенні форм контролю. Однак вона не усуває корупцію, а переміщує її на вищий рівень, тобто у сферу адміністрування самих профілів ризику та алгоритмів відбору. Непоодинокі випадки корупції у митній сфері у 2025-2026 рр. [11] доводять, що системний корупційний ризик зберігається навіть на тлі технологічного оновлення митної служби. Для вирішення цієї проблеми важливо забезпечити незалежний аудит алгоритмів ризик-менеджменту та доступ до аналітичного ядра систем автоматизованого управління ризиками зовнішніх контролюючих органів.

Отже, цифрові детермінанти управління митними ризиками в Україні передбачають кілька векторів інтеграції цифрових технологій у процедури митного адміністрування. Автоматизація ризик-профілювання та інтеграція елементів штучного інтелекту підвищують точність відбору ризикових операцій і звужують простір для суб'єктивних рішень на рівні інспектора. Розширення міжнародного інформаційного обміну та поступова інтеграція в ІТ-простір ЄС збільшують аналітичну повноту картини транзакцій. Водночас непрозорість алгоритмів ризик-менеджменту, збереження корупційних схем на рівні адміністрування систем і технологічна нерівність між різними суб'єктами ЗЕД залишаються структурними бар'єрами, які жоден програмний інструмент не усуне сам по собі. Ефективне цифрове управління митними ризиками потребує не лише технологічних інвестицій, а й правових гарантій прозорості алгоритмів, незалежного аудиту систем та послідовної антикорупційної доброчесності на всіх рівнях митного адміністрування.

Список використаних джерел:

1. Modern tendencies of fiscal policy in European economic space: monograph / A. Krysovatyu, O. Kyrylenko, O. Kneysler [et al.]; scientific editorship by A. Krysovatyu. Ternopil: TNEU, 2017. 388 p.
2. Держмитслужба апробувала штучний інтелект в управлінні митними ризиками. Митний огляд «Українська митниця: розвиток попри війну» за I квартал 2025 року. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mytnyi-ohliad-ukrainska-mytnytsia-rozvytok-popry-viinu-za-i-kvartal-2025-roku>
3. Держмитслужба розпочала створення ІТ системи Менеджер профілів ризиків <https://customs.gov.ua/news/it-transformatsiia-62/post/derzhmitsluzhba-rozpochala-stvorennia-it-sistemi-menedzher-profiliv-rizikiv-2298>

4. Єврокомісія представила Звіт щодо прогресу України в межах Пакета розширення 2025 – найкраща оцінка за три роки<https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/yevrokomisiya-predstavyla-zvit-shhodo-progresu-ukrayiny-v-mezhah-paketa-rozshyrennya-2025-najkrashha-otsinka-za-try-roky/>
5. Зона контролю: митниця. Чи допоможе новий Митний кодекс розв'язати проблеми бізнесу? Mind.ua. 2026. URL: <https://mind.ua/publications/20302975-zona-kontrolyu-mitnitsya-chi-dopomozhe-novij-mitnij-kodeks-rozv-yazati-problemi-biznesu>
6. Інформація щодо реалізації Держмитслужбою Стратегічного плану цифровізації (MASP-C) протягом 2024 року. Міністерство фінансів України. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/Виконання%20Стратегічного%20плану%20цифровізації%20\(MASP-C\)%202024%20рік.pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/Виконання%20Стратегічного%20плану%20цифровізації%20(MASP-C)%202024%20рік.pdf)
7. Круторогова С. Спори з митницею: коригування митної вартості та доказова база сторін. Юридична газета. <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/spori-z-mitniceyu-koriguvannya-mitnoyi-vartosti-ta-dokazova-baza-storin.html>
8. Митний огляд «Українська митниця: розвиток попри війну». IV квартал 2025 року. Держмитслужба України. URL: <https://customs.gov.ua/en/news/novini-20/post/mitnii-oglyad-ukrayinska-mitnitsia-rozvitok-popri-viinu-iv-kvartal-2025-roku-2615>
9. Митниця посилює стратегічний розвиток цифрових платформ для управління митними ризиками. Держмитслужба України. 2025. URL: <https://customs.gov.ua/en/news/it-transformatsiia-62/post/mitnitsia-posiliuie-strategichnii-rozvitok-tsifrovikh-platform-dlia-upravlinnia-mitnimi-rizikami-2004>
10. Мінфін: Уряд схвалив проєкт нового Митного кодексу Україниhttps://mof.gov.ua/uk/news/minfin_uriad_skhvaliv_proiekt_novogo_mitnogo_kodeksu_ukraini-5746
11. Чернівецька митниця згадується тричі у ТОП-10 контрабандних і корупційних справ за участі митників. Усі подробиці<https://bukinfo.com.ua/mytnysya/chernivecka-mytnysya-zgaduyetsya-trychi-u-top-10-kontrabandnyh-i-korupciynyh-sprav-za-uchasti-mytnykiv-usi-podrobyci>

Оксана Квасниця

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасний етап розвитку освіти України характеризується необхідністю глибокого переосмислення змісту, методів та інструментів професійної підготовки фахівців відповідно до динамічних змін соціально-економічного середовища. Особливої актуальності ця проблема набуває у сфері фінансової освіти, де традиційні підходи до навчання дедалі менше відповідають вимогам цифровізованої економіки, глобалізації фінансових процесів та зростаючим потребам ринку праці. Водночас повномасштабна війна стала не лише серйозним випробуванням для освітньої системи, а й каталізатором її трансформації. За таких умов заклади вищої освіти були змушені оперативно адаптувати освітній процес до нових реалій, впроваджувати дистанційні та змішані формати навчання, модернізувати освітні програми й активно використовувати цифрові технології для забезпечення безперервності та якості підготовки здобувачів освіти. У зв'язку з цим особливого значення набуває пошук ефективних напрямів удосконалення фінансової освіти, здатних забезпечити формування компетентностей, необхідних для успішної професійної діяльності в умовах сучасних викликів та невизначеності.

Динамічна цифровізація фінансового сектору, активне впровадження фінансових технологій, розвиток електронних платіжних систем, цифрового банкінгу та інноваційних фінансових сервісів зумовлюють необхідність модернізації підходів до фінансової освіти. Сучасні трансформації фінансового середовища висувають нові вимоги до професійних і загальних компетентностей здобувачів освіти, які мають володіти не лише фундаментальними знаннями у сфері фінансів, а й навичками роботи з цифровими технологіями, аналізу даних, оцінювання фінансових ризиків та прийняття рішень в умовах невизначеності. У зв'язку з цим фінансова освіта потребує оновлення змістового наповнення освітніх програм, впровадження інноваційних методів навчання та посилення практичної складової підготовки фахівців. Особливої актуальності набуває формування цифрових фінансових компетентностей, які забезпечують здатність ефективно використовувати сучасні фінансові інструменти, критично оцінювати інформацію та адаптуватися до швидкоплинних змін у фінансово-економічному середовищі.

Сучасні тенденції цифровізації фінансової сфери зумовлюють необхідність модернізації фінансової освіти шляхом переходу від традиційних теоретичних підходів до практико-орієнтованих моделей навчання. Сучасний освітній процес має забезпечувати формування у здобувачів освіти навичок використання цифрових фінансових інструментів, критичного аналізу фінансової інформації та прийняття обґрунтованих рішень в умовах невизначеності. Особливої актуальності ці завдання набули в умовах пандемії, воєнного стану та посилення

економічних ризиків, які продемонстрували важливість здатності швидко адаптуватися до нових фінансових технологій і цифрових сервісів [6]. У зв'язку з цим одним із пріоритетних напрямів удосконалення фінансової освіти має стати розвиток цифрових фінансових компетентностей, що передбачає інтеграцію цифрових технологій в освітній процес, оновлення змісту навчальних дисциплін та формування навичок безпечної поведінки у цифровому фінансовому середовищі. Це сприятиме підвищенню рівня фінансової безпеки, зниженню ризиків фінансового шахрайства та підготовці конкурентоспроможних фахівців для цифрової економіки [6].

В умовах підвищення складності фінансового середовища та цифрової трансформації економіки важливого значення набуває вдосконалення системи фінансової освіти на основі комплексної державної підтримки та ефективного інституційного забезпечення. У цьому контексті вагоме значення має затвердження у липні 2024 року Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року [5], яка стала основою для системного реформування підходів до фінансової освіти. Розроблена за участю Національного банку України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства цифрової трансформації України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та інших учасників фінансового ринку, Стратегія визначає пріоритетні напрями формування фінансових компетентностей населення та модернізації освітнього середовища. Особливу увагу в документі приділено розвитку якісної фінансової освіти дітей і молоді, як передумови формування фінансово грамотного та економічно активного суспільства [5]. Водночас реалізація стратегічних завдань потребує впровадження сучасних цифрових технологій в освітній процес, оновлення навчального контенту та забезпечення належного рівня цифрового захисту, що є невід'ємною складовою підготовки фахівців в умовах сучасних викликів [2].

Одним із найбільш перспективних інноваційних дидактичних напрямів у системі сучасної цифрової освіти є парадигма мікронавчання (microlearning). У сфері особистих фінансів цей підхід реалізується через спеціалізовані мобільні застосунки, такі як MoneyDNA, де кожен мікроурок інтегрує зрозумілу життєву історію з науковими фактами про поведінкову економіку та швидкими тестами [9]. Подібні технології дозволяють ефективно вирішувати проблему низької мотивації молоді до тривалого академічного навчання, перетворюючи здобуття фінансових навичок на щоденну корисну звичку, інтегровану у повсякденний цифровий простір користувача. Крім того, мікронавчання стає важливим елементом підготовки фахівців фінансового сектору, де вимагається швидке освоєння нових регуляторних вимог та soft skills [3].

Важливим вектором розвитку цифрової фінансової освіти є впровадження ігрових технологій та серйозних симуляцій, які дозволяють подолати розрив між теоретичними знаннями та реальною економічною поведінкою індивіда [7]. Педагогічна ефективність гейміфікації спирається на особливості сприйняття інформації сучасною людиною: активні методи навчання забезпечують засвоєння

до 80% матеріалу через візуалізацію та практичну діяльність, тоді як класичні пасивні методи (лекції та читання) дають лише від 10% до 20% ефективності.

Водночас, перспективним напрямом удосконалення фінансової освіти є впровадження інтерактивних та гейміфікованих методів навчання, які сприяють формуванню практичних фінансових компетентностей. Використання цифрових симуляторів, навчальних платформ та імітаційних моделей дає змогу здобувачам освіти відпрацьовувати навички прийняття фінансових рішень у наближених до реальних умовах, аналізувати наслідки різних стратегій управління фінансовими ресурсами та набувати досвіду роботи з сучасними фінансовими інструментами без ризику втрати власних коштів. Дослідження підтверджують, що застосування елементів гейміфікації підвищує мотивацію до навчання, рівень залученості учасників освітнього процесу та ефективність засвоєння фінансових знань [8]. Позитивним прикладом використання таких підходів в Україні є фінансово-економічна гра-тренінг «Життєвий капітал», створена з урахуванням особливостей вітчизняного фінансового середовища та законодавства. Її застосування дозволяє моделювати довгострокові фінансові рішення, оцінювати ризики, формувати навички особистого фінансового планування та розвивати відповідальне ставлення до управління власними фінансами [1; 4]. Таким чином, інтеграція інтерактивних технологій та ігрових методик у навчальний процес є важливим чинником підвищення якості фінансової освіти та її адаптації до сучасних викликів.

Підсумовуючи, зазначимо, що удосконалення фінансової освіти в умовах цифрової трансформації суспільства є комплексним завданням, реалізація якого потребує скоординованої взаємодії державних інституцій, закладів освіти та представників фінансового сектору. Сучасні виклики зумовлюють необхідність переосмислення традиційних підходів до навчання та впровадження інноваційних освітніх технологій, орієнтованих на активне залучення здобувачів освіти до процесу формування фінансових компетентностей. У цьому контексті особливого значення набуває використання інтерактивних освітніх платформ, технологій мікронавчання, елементів гейміфікації та інструментів штучного інтелекту, які сприяють підвищенню ефективності навчання, розвитку критичного мислення та формуванню навичок прийняття фінансових рішень. Саме інтеграція сучасних цифрових технологій в освітній процес створює передумови для підготовки фахівців, здатних успішно функціонувати в умовах цифрової економіки та швидкозмінного фінансового середовища.

Список використаних джерел:

1. А який твій «Життєвий капітал»? URL: <https://dnp.dcz.gov.ua/novyna/yakuu-tviy-zhyttyevyy-kapital>
2. Вербовський І. А. Кібербезпека фінансових операцій закладів вищої освіти в умовах тотальної цифровізації. Матеріали XII Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 24 квітня 2025 р. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2025. С. 180-183. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/45562/1/1.pdf>

3. Гира Ю. Фінансова грамотність у команді: кроки, що допоможуть зміцнити ваш бізнес. URL: <https://finance.ua/ua/goodtoknow/finansova-hramotnist-u-komandi-kroky-shcho-dopomozhut-zmitsnyty-vash-biznes>
4. Настільна гра «Життєвий Капітал». URL: <https://neuron-toys.com/uk/product/nastilna-gra-zhittyevij-kapital/>
5. НБУ затвердив Національну стратегію розвитку фінансової грамотності до 2030 року. URL: <https://finclub.net/news/nbu-zatverdyv-natsionalnu-stratehiiu-rozvytku-finansovoi-hramotnosti-do-2030-roku.html>
6. Сагайдак М. П. Довіра як фактор цифрової інтелектуалізації системи соціального забезпечення в умовах інклюзивного економічного розвитку України. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2025. Vol. 4 (18).
7. Чемберленд К., де Гемптіні Д., Трембле С. Взаємозв'язок між фінансовою грамотністю, самоефективністю та результативністю у фінансовій симуляційній грі. URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/42030830/?utm_source=FeedFetcher&utm_medium=rss&utm_campaign=None&utm_content=1JIsr3YNQVWZuOa9b_nU8v5u4C11RfY88zxPNb0fH3zJmke5v6&fc=None&ff=20260425183302&v=2.19.0.post6+133c1fe
8. Making finance fun: the gamification of personal financial management apps. URL: https://selfdeterminationtheory.org/wp-content/uploads/2024/03/2021_BitrianBuilCatalan_IJBM.pdf
9. MoneyDNA: Your Money “Why” – Додатки в Google Play, URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=app.neurofuse.MoneyDNA&hl=uk>

Електронне наукове видання

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Збірник наукових праць

Випуск 5